

INSTITUT ZA UPOREDNO PRAVO

MONOGRAFIJA 199

GORDANA GASMI

DRAGAN PRLJA

**NASILJE NAD ŽENAMA
U MEĐUNARODNOM PRAVU**

Beograd, 2024.

INSTITUT ZA UPOREDNO PRAVO
NASILJE NAD ŽENAMA U MEĐUNARODNOM PRAVU

Izdavač

Institut za uporedno pravo, Beograd, Srbija

Za izdavača

Prof. dr Vladimir Čolović

Recenzenti

Prof. dr Dražen Cerović, redovni profesor
Prof. dr Momir Grahovac, redovni profesor
Dr Natalija Mićunović, naučni saradnik
Prof. dr Predrag Dedeić, vanredni profesor

Lektura

Prof. dr Gordana Gasmir

Priprema za štampu i dizajn korica

Ana Ranković Lukman

Štampa

Tiraž

100

ISBN – 978-86-82582-13-7

DOI - 10.56461/M199_23GG.DP

Monografija je nastala u okviru naučnoistraživačkog rada Instituta za uporedno pravo, koji finansira Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije prema Ugovoru o realizaciji i finansiranju naučnoistraživačkog rada NIO u 2024. godini (evidencioni broj: 451-03-66/2024-03/200049 od 5. 2. 2024).

© Institut za uporedno pravo, 2024.

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se reprodukovati, umnožavati ili prenositi na bilo koji način – elektronski, mehanički, kopirati, snimati ili na bilo koji drugi način bez prethodne saglasnosti autora i izdavača.

*Ova knjiga je posvećena svim ženama i devojčicama na svetu,
koje su žrtve raznih oblika nasilja u svakodnevnom životu,
samo zato što su žene,
i koje pate u tišini, ne znajući
da su međunarodno pravo i zakon
u mogućnosti i na raspolaganju da im pomognu,
ma koliko ta pravila bila nedovoljna.*

Autori

SADRŽAJ

PREDGOVOR	9
UVODNE NAPOMENE	13
1. KONCEPT PRAVA	
1.1. Obavezujuće pravo i meko pravo	17
1.2. Pozitivno pravo i prirodno pravo	22
2. POJAM LJUDSKIH PRAVA	
2.1. Suština i evolucija ljudskih prava	27
2.2. Kategorije i vrste ljudskih prava	31
2.3. Ljudska prava žena	34
3. RELEVANTNI UNIVERZALNI MEĐUNARODNI PRAVNI DOKUMENTI O NASILJU NAD ŽENAMA	
3.1. <i>In medias res</i>	39
3.2. Diskriminacija ima žensko lice – UN CEDAW Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena	44
3.2.1. CEDAW Konvencija i CEDAW Komitet	44
3.2.2. CEDAW Konvencija i nasilje nad ženama – pravna evolucija	49
3.3. Bečka deklaracija i Program akcije, 1993. i Deklaracija UN o eliminaciji nasilja nad ženama, 1993.	54
3.3.1. Bečka deklaracija i Program akcije, 1993.	54
3.3.2. Deklaracija UN o eliminaciji nasilja nad ženama, 1993.	55
3.4. Pekinška deklaracija i platforma za akciju, 1995	57
3.4.1. Pekinška deklaracija i platforma za akciju, 1995	57
3.4.2. Implementacija Pekinške deklaracije i Platforme za akciju u oblasti borbe protiv nasilja nad ženama	60
3.5. UN Rezolucija Saveta bezbednosti 1325 o ženama, miru i bezbednosti (2000)	64
3.6. UN Rezolucija o intenziviranju napora na sprečavanju i eliminisanju svih oblika nasilja nad ženama i devojčicama (2020)	65
4. REGIONALNE NAJOPSEŽNIJE MEĐUNARODNE PRAVNE NORME O NASILJU NAD ŽENAMA – ISTANBUL CONVENCZIJA SAVETA EVROPE	
4.1. Hronologija regionalne pravne borbe protiv nasilja nad ženama – poseban uvid u Konvenciju Belem do Para, Brazil (1994) i Maputo protokol (2003)	67

4.2. Istanbul Konvencija Saveta Evrope – regionalni sporazum sa globalnim pravnim značajem	72
4.2.1. Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbul Konvencija) – glavne karakteristike	72
4.2.2. Istanbul Konvencija – proboj u međunarodnom pravu	74
4.2.3. Istanbul Konvencija – Dužna pažnja (Due diligence), jednakost i nediskriminacija	79
4.2.4. Istanbul Konvencija – pravna načela o istrazi, krivičnom gonjenju i zaštiti u oblasti borbe protiv nasilja nad ženama	85
4.2.5. Istanbul Konvencija – obaveze država, prevencija, zaštita žrtava i koordinirane politike o nasilju nad ženama i nasilju u porodici	91
4.2.6. Istanbul Konvencija – monitoring sistem (GREVIO)	95
4.3. EU pristup - Predlog EU Direktive (2023) Evropskog parlamenta i Saveta o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici	99
5. IZABRANE PRESUDE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U OBLASTI NASILJA NAD ŽENAMA	
5.1. Životni moto: obrišite svaku suzu iz svakog oka	107
5.2. <i>Iustitia est omnium et domina et regina virtutum</i>	111
5.3. Naučene lekcije	125
6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	131
ANEKS	
Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence	143
SUMMARY	
Violence against Women in International Law	173
LITERATURA	183

PROF. DR GORDANA GASMI***CURRICULUM VITAE***

Prof. dr Gordana Gasmi, naučni saradnik Instituta za uporedno pravo, redovni profesor, objavila je brojne knjige, naučne eseje i stručne radove iz oblasti teorije prava, evropskog prava i politika i međunarodnog prava, na srpskom i engleskom jeziku. Tečno govori i piše na engleskom i francuskom jeziku. Intenzivno je radila sa međunarodnim vladinim i nevladinim organizacijama u širokom spektru profesionalnih aktivnosti, pokrivajući istraživačke, akademske i savetodavne ekspertske funkcije. Predavala je Pravo Evropske unije, Teoriju prava, Socijalno pravo, Pravo ljudskih prava i Privredno pravo na Univerzitetu Singidunum u Beogradu u periodu 2004 – 2018. godine, izabrana je u zvanje redovnog profesora na Univerzitetu Union „Nikola Tesla” Beograd, 2021. godine. Aktivna je učesnica brojnih međunarodnih i domaćih naučnih konferencija i gostujući je profesor na Pravnom fakultetu Univerziteta Dimitrie Cantemir, Rumunija. U svojstvu eksperta Saveta Evrope i eksperta UNDP-a, održala je brojne seminare o pitanjima ženskih ljudskih prava za kreatore javnih politika u mnogim zemljama Evrope i Azije. Ima veliko profesionalno iskustvo u pitanjima rodne ravnopravnosti. Aktivno je učestvovala u procesu izrade Istanbulske Konvencije u svojstvu stručnog predstavnika Republike Srbije u Savetu Evrope.

DR DRAGAN PRLJA***CURRICULUM VITAE***

Dr Dragan Prlja diplomirao je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu 1983. godine. Na istom fakultetu je 1990. godine magistrirao međunarodno pravo i međunarodne odnose sa radom: „Republika Srbija u međunarodnim odnosima Jugoslovenske federacije. Doktorsku tezu iz oblasti međunarodnog prava i međunarodnih odnosa odbranio je 1997. godine: „Spoljna politika SRJ“, mentor prof.dr Vojin Dimitrijević. U periodu 1984-1988. radio je u Institutu za savremenu istoriju u Beogradu, od 1988. do 1989. radio je u Institutu ekonomskih nauka u Beogradu, od 1989. do 1999. radio je u Institutu za međunarodnu politiku i privredu u Beogradu. Od 1999. do 2003. godine radio je na Pravnom fakultetu Univerziteta Crne Gore u Podgorici, a od 2004. radi u Institutu za uporedno pravo u Beogradu kao naučni saradnik. Predavao je Pravnu informatiku na Pravnom fakultetu Univerziteta Crne Gore u Podgorici od 2000. do 2001. godine; na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu od 2001. do 2002. i od 2006. do 2008. i na Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu od 2008. do 2016. Objavio je dvadeset šest knjiga i preko sto naučnih članaka iz oblasti teorije prava i pravne informatike.

PREDGOVOR

Monografija se bavi međunarodnim pravnim standardima u oblasti nasilja nad ženama sa stanovišta zaštite ljudskih prava, polazeći od činjenice da nasilje nad ženama predstavlja teško kršenje ljudskih prava žena i djevojčica. Istraživanje je normativnog karaktera, korišćenjem konceptualnog pristupa i analize slučajeva. Korišćeni pravni materijali su međunarodni pravni dokumenti. Najrelevantniji međunarodnopravni dokumenti u ovoj oblasti su Konvencija UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW, 1979) sa svojim Opcionim protokolom (1999) i Opšte preporuke br. 12 (1989), br. 19 (1992) i br. 35 (2017) Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena; Međuamerička konvencija o sprečavanju, kažnjavanju i iskorenjivanju nasilja nad ženama (1994) koju je usvojila Organizacija američkih država, i Protokol uz Afričku Povelju o ljudskim pravima i pravima žena u Africi (2003), koju je usvojila Afrička unija.

Globalni problem nasilja nad ženama povezan je sa predrasudama i diskriminacijom, rodnom nejednakošću u društvima, štetnim rodnim stereotipima i rodno zasnovanim razlikama u moći. Otuda rodno zasnovano nasilje nesrazmerno pogađa žene samo zato što su žene, kao i djevojčice. Nejednakost je i osnovni uzrok, ali istovremeno i posledica rodno zasnovanog nasilja, jer može sprečiti žrtve da traže zaštitu ili obeštećenje zbog kršenja njihovih osnovnih ljudskih prava. Nasilje nad ženama se konceptualizuje ne samo kao kršenje ljudskih prava samo po sebi, već je i ekstremni oblik diskriminacije obuhvaćen UN Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW). Rodno zasnovano i seksualno nasilje može se sastojati od sledećih vrsta nasilja i zlostavljanja: silovanje i pokušaj silovanja, seksualne pretnje, seksualno uznemiravanje, eksploatacija, ponižavanje, napad, zlostavljanje, seksualna razmena, mučenje i neželjeno ili štetno ubacivanje predmeta u genitalne otvore. Takođe može obuhvatiti prinudnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju, prisilni abortus, trgovinu ljudima radi seksualne eksploatacije, seksualno porobljavanje, prisilno obrezivanje i prisilnu golotinju.

Obilje međunarodno-pravnih standarda u oblasti nasilja nad ženama takođe je dopunjeno regionalnim: Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ETS br. 5, 1950) i njeni protokoli; Konvencija Saveta Evrope (SE) o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija, 2014); Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (CETS br. 197, 2005) i Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja (CETS br. 201, 2007).

Međunarodno meko pravo je sastavni deo međunarodno-pravnih principa, budući da su prethodnici konvencija, kao što su: Deklaracija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o eliminaciji nasilja nad ženama (Rezolucija 48/104 iz 1993), Pekinška deklaracija i

Platforma za akciju, najprogressivniji plan za unapređenje ženskih prava (1995) i Preporuka Saveta Evrope Rec (2002)5 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja (2002).

Polazna hipoteza istraživanja je da je cilj međunarodnih pravila i principa o nasilju nad ženama da se spreči nasilje nad ženama, da se obezbedi istraga, krivično gonjenje i kažnjavanje počilaca, kao i da se pruži zaštita i podrška žrtvama nasilja. Shodno tome, istraživanje ispituje kako je i u kojoj meri ovaj cilj postignut u relevantnim međunarodnim pravnim dokumentima. Metodologija se zasniva na pravnoj analizi normi najvažnijih međunarodnih konvencija i relevantnih dokumenata mekog prava, primenjenih u kontekstualnom okviru. Takođe, primenjuje se teorijski pristup pojmu prava i pojmu ljudskih prava, imajući u vidu da nasilje nad ženama predstavlja ozbiljno kršenje ženskih ljudskih prava, kako je definisano u UN CEDAW Konvenciji i Istanbulskoj konvenciji Saveta Evrope.

Imajući u vidu da je najsveobuhvatniji međunarodno-pravni dokument u domenu borbe protiv nasilja nad ženama Konvencija SE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija, 2014), preovlađujući deo monografije fokusira se na pravnu analizu ove konvencije. Istanbulska konvencija postavlja uzor za globalni pravni standard prevencije i borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Pored toga, Istanbulska konvencija SE dala je emancipatorski impuls za reforme nacionalnog zakonodavstva zemalja članica SE. Istanbulska konvencija je postavila pravno obavezujuće standarde u oblasti prevencije, zaštite žrtava nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja i krivičnog gonjenja počilaca. Ključno pitanje efikasnosti pravnih normi uspostavljenih Istanbulskom konvencijom obrađeno je kroz promišljanje o propisima koji se odnose na istrage, krivično gonjenje i zaštitu žrtava u oblasti borbe protiv nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja. Ovi propisi regulišu konkretne obaveze država potpisnica Konvencije.

Relevantne presude Evropskog suda za ljudska prava (ECHR, Strazbur) su poslednjih godina uspostavile značajne standarde u oblasti nasilja nad ženama, što je predstavljalo prethodnicu principa dužne pažnje države u borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Stoga, uvid u najrelevantnije presude Evropskog suda za ljudska prava čini posebno poglavlje knjige.

Na osnovu navedenih istraživačkih hipoteza, monografija je podeljena na nekoliko poglavlja: Uvodne napomene; 1. Pojam prava; 2. Pojam ljudskih prava; 3. Relevantni univerzalni međunarodni dokumenti o nasilju nad ženama; 4. Regionalne najsveobuhvatnije međunarodno-pravne norme o nasilju nad ženama – Istanbulska konvencija SE; 5. Važne presude Evropskog suda za ljudska prava u oblasti nasilja nad ženama; 6. Zaključna razmatranja.

Monografija donosi analizu odabranih međunarodnopravnih dokumenata koji se fokusiraju na međunarodne politike i pristupe prevenciji i intervenciji u nasilju nad ženama. Cilj je da se omogući sintetički uvid u različite politike, programe i pristupe koji su usvojeni na međunarodnom nivou za suzbijanje nasilja nad ženama u različitim kulturnim i socio-ekonomskim situacijama.

Deklaracije i konvencije o ljudskim pravima postavljaju međunarodne pravne standarde za odgovor javnih politika i pristup sprečavanju nasilja nad ženama. Rezultati

istraživanja treba da budu iskorišćeni za podizanje ženskog glasa i svesti celog društva o problemu nasilja nad ženama i osporavanje stavova tolerancije prema njemu kroz razbijanje negativnih rodnih stereotipa prema ženama i devojkicama.

Autori

UVODNE NAPOMENE

*„Žene su u dvostrukoj opasnosti.
Diskriminirane kao žene, takođe su verovatno kao i muškarci,
ako ne i više, postale žrtve kršenja ljudskih prava...
Danas, ono što ujedinjuje žene na međunarodnom planu
- prevazilazeći klasu, rasu, kulturu, veru, nacionalnost i etničko poreklo
– njihova je ranjivost
na uskraćivanje i kršenje njihovih osnovnih ljudskih prava,
i njihovi predani napori da traže ta prava.“*

Amnesty International, Ljudska prava su ženska prava

Nasilje nad ženama je globalni fenomen, koji postoji u svim zemljama sveta, ali ga sve zemlje ne prepoznaju kao teško kršenje ženskih ljudskih prava ni u savremenom trenutku. Ne regulišu sve zemlje nasilje nad ženama kao krivično delo, niti imaju efikasan pravni odgovor na ovu opasnu pojavu, koja preči održivom razvoju i ugrožava prosperitet polovine stanovništva u svakoj državi.

Te činjenice motivisale su mnoge zvaničnike i predstavnike nevladinih organizacija da inspirišu donošenje relevantnih pravnih dokumenata na međunarodnom nivou, koji su takođe postali uzor nacionalnim normama u oblasti prevencije i kažnjavanja nasilja nad ženama.

Nasilje nad ženama se obično dešava u porodici (i na radnom mestu i u javnosti), i zakonski je regulisano zabranom nasilja u porodici. Ipak, ono je duboko ukorenjeno u društvu. S obzirom da se dešava u privatnoj sferi, često ga je teško prepoznati i kazniti u poređenju sa drugim javnim oblicima nasilja. Stoga se nadležni organi i službe, koje su odgovorne za pružanje pomoći žrtvama, suočavaju sa različitim oblicima skrivanja istine iza četiri zida. Kažnjavanje se dešava samo u slučajevima dugotrajnog ispoljavanja nasilja u porodici i to na surov način, sa ponekad fatalnim posledicama.¹

Nasilje u porodici nad drugim žrtvama (decom, muškarcima i starim ljudima) je takođe negativna pojava, koja izaziva visok stepen zabrinutosti s obzirom na nivo rasprostranjenosti u velikom broju porodica u svetu. Preovlađuje, međutim, pojava nasilja

¹ United Nations Department of Economic and Social Affairs, “The World’s Women 2010 : Trends and Statistics”, United Nations, New York, 2010, 19.

nad ženama, kao oblika diskriminacije žena, koje je rezultat istorijskih nejednakosti u odnosima moći između žena i muškaraca, što je dovelo do dominacije muškaraca nad ženama. To se posebno ogleda u partnerskim odnosima. U oko 80% slučajeva, žrtva krivičnih dela u vezi sa porodičnim zlostavljanjem bila je žena.

Međutim, nasilje u porodici se i dalje veoma malo prijavljuje. Zlostavljanje u porodici može biti finansijsko, verbalno i emocionalno, kao i fizičko i seksualno. Štaviše, deca se eksplicitno prepoznaju kao žrtve ako su svedoci zlostavljanja. Žene su izložene različitim oblicima nasilja – fizičkom, seksualnom, psihičkom i ekonomskom, kako u porodici tako i van nje. Nasilje nad ženama u porodičnom kontekstu je obrazac kontinuiranog nasilja i zlostavljanja, situacija ponovljene viktimizacije, gde je žena žrtva ranjiva upravo zato što sa nasilnikom deli dom, a takođe ima osećanja lojalnosti, pa čak i ljubavi prema njemu.² Stoga, usluge za žrtve porodičnog nasilja, gde su žene preovlađujuće žrtve, moraju biti adekvatno finansirane. Vladina politika štednje smanjila je sredstva za skloništa za žrtve porodičnog nasilja, uprkos analizi koja pokazuje kako ovo nasilje, pored štete koja pogađa žene, uzrokuje velike troškove privredi.³ Žene koje su preživele porodično zlostavljanje suočavaju se sa brojnim preprekama u pristupu pomoći i podršci i otkrivanju zlostavljanja. Ove prepreke uključuju: nedostatak prepoznavanja da se zlostavljanje dešava; osećanje krivice i stida; i nedostatak svesti o dostupnoj podršci.

Nasilje nad ženama je veoma složena pojava, jer se dešava ne samo u porodici, u partnerskim odnosima, već i na javnom mestu (fizičko nasilje, silovanja) ili na poslu (putem seksualnog uznemiravanja, mobinga ili uhođenja). Zvanični statistički podaci Ujedinjenih nacija (UN) pokazuju da je na globalnom nivou, 26 odsto žena koje su imale partnera od 15 i više godina (641 milion) bilo izloženo fizičkom i/ili seksualnom nasilju od strane muža ili intimnog partnera barem jednom u svom životu. Ograničeni podaci od 2000. do 2018. pokazuju da je 4% i 7% žena u starosnoj grupi od 50 i više godina doživelo fizičko i/ili seksualno nasilje od strane intimnog partnera u poslednjih 12 meseci.

Starije žene, međutim, mogu biti podložne specifičnim oblicima nasilja koji se obično ne mere u anketama o nasilju nad ženama, kao što je ekonomska eksploatacija ili izopštavanje ili zanemarivanje. Počinioci takvog nasilja, osim intimnih partnera, mogu biti odrasla deca i drugi rođaci, stranci, staratelji i komšije. Neki rezultati istraživanja sugerišu da se žene iz manjinskih, marginalizovanih ili ugroženih zajednica ili porekla, ili one sa zaštićenim karakteristikama, uključujući crne i žene iz manjinskih zajednica, lezbejke, biseksualne i trans žene, starije žene i žene sa invaliditetom, suočavaju sa većim stopama porodičnog zlostavljanja i dodatnim preprekama za podršku.⁴

Bez obzira na te činjenice, razmatranje pitanja nasilja nad ženama na međunarodnom nivou počelo je prilično kasno, dok je globalna pravna regulativa nasilja nad ženama daleko od toga da bude sveobuhvatna, jer postoji samo na regionalnom nivou kroz Konvenciju

² L. Kelly, 2003., citirano prema: T. Ignjatović, "Nasilje prema ženama u intimnom partnerskom odnosu: Model koordiniranog odgovora zajednice", RŽC, Beograd, 2011, 21.

³ C. English, "Confronting Gender Inequality", Gender Institute, London, 2018, 3.

⁴ <https://www.publicpolicyexchange.co.uk/?ss=em&tg=1b>; Public Policy Exchange Ltd Registered in England & Wales, № 7350384, Registered Office: 253 Grays Inn Road, London, WC1X 8QT, "Domestic Violence: Building on the Domestic Abuse Act to Better Protect and Support Victims and Survivors", Webinar, 20. 10. 2022.

Saveta Evrope (SE) o sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija, 2014). Shodno tome, problem nasilja nad ženama je u mnogim savremenim zemljama stavljen pod regulaciju krivičnog prava, što predstavlja pozitivno skretanje sa uverenja da je to privatni problem pojedinačne žrtve.

Štaviše, pitanje nasilja nad ženama se više tretira kao teško kršenje ljudskih prava. Rodna ravnopravnost predviđa mere prevencije u vezi sa nasiljem nad ženama, ali prema procenama UN, ⁵ „Svet nije na putu da postigne rodnu ravnopravnost do 2030. godine, a društveni i ekonomski posledice pandemije su učinile situaciju još tmurnijom“. Skoro 90 godina od kada je pravo glasa dato svim ženama; skoro pola veka od primene zakona o jednakim plactama i antidiskriminaciji i danas učešće žena na tržištu rada ubrzano raste. „I pored svih postignutih uspeha, nejednakost između žena i muškaraca i dalje postoji i ono što je postignuto izgleda se lako demontira“.⁶

Mora biti daleko više fokusa na prevenciji, ranoj intervenciji i koordinisanijem odgovoru društva na nasilje nad ženama, kao što je: zastupanje, planiranje bezbednosti, terapijska podrška i savetovanje, podrška deci i rad sa počiniocima kako bi se promenilo njihovo ponašanje. Sve te aktivnosti u velikoj meri zavise od budžetskih sredstava, ali i od podizanja svesti o potrebi borbe protiv nasilja nad ženama. Nasleđe pandemije COVID-19 govori o učestalosti, prirodi i žrtvama nasilja u porodici i veoma je negativno, jer ograničeni podaci ukazuju na povećanje obima nasilja nad ženama na globalnom nivou. Ograničeni dokazi ukazuju na intenziviranje nasilja nad ženama tokom pandemije. Istraživanje o brznoj proceni rodne ravnopravnosti iz 2021. godine u 13 zemalja, koje je sproveo UN Women, pokazalo je da je 45 posto žena izjavilo da su one ili žena koju poznaju doživele neki oblik nasilja od početka COVID-19.⁷

Na osnovu navedenog, važno je analizirati međunarodno-pravne okvire nasilja nad ženama sa stanovišta koncepta prava i pojma ljudskih prava, sa ciljem da se akcentuje najoptimalniji pristup ovom problemu.

⁵ *Ibidem*, 05. 02. 2023.

⁶ C. English, *op. cit.*, 2.

⁷ <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/Goal-05/>, 05. 02. 2023.

1. KONCEPT PRAVA

„Ko samo reči zakona zna,
taj zakon još ne zna,
dok mu ne shvati razum i smisao“.

Valtazar Bogišić (1834 – 1908)

1.1. Obavezujuće pravo i meko pravo

Od davnina su mnogi pravници i filozofi pokušavali da definišu pojam prava, ali nisu bili u potpunosti uspešni. Ne postoji opšteprihvaćen odgovor na pitanje šta je pravo, uprkos velikom broju različitih definicija.⁸ Definisane prava je veoma složen proces. Stoga se pravo može posmatrati iz različitih uglova. Neke od definicija prava su opštije, neke su uže, neke daju prioritet jednom elementu, smatrajući ga ključnim za definiciju prava, a neke drugom elementu. Upravo zbog postojanja velikog broja različitih definicija prava, optimalno je poći od najšire definicije prava kao pravila koja regulišu ljudsko ponašanje i delovanje.⁹

Pravo je skup pravila koja stvaraju i sprovode društvene ili vladine institucije da bi regulisale ponašanje.¹⁰ Naravno, zakonska pravila o ljudskom ponašanju i postupcima nisu jedina koja postoje u svakom društvu. Pored pravnih pravila, postoje i mnoga druga pravila, među kojima se mogu prepoznati običajna pravila, moralna, verska itd. Osnovna razlika između pravnih pravila o ljudskom ponašanju i delovanju i drugih pravila, kao što su običajna, moralna ili verska, je u sankcijama koje prete onima koji krše pravila ponašanja. Prinudni karakter pravnih normi je osnovna odlika koja ih razlikuje od drugih pravila ljudskog ponašanja i delovanja. *Pacta sunt servanda*¹¹ je osnovni princip prava. Prema Hansu Vebergu, profesoru međunarodnog prava, „malo pravila za uređenje društva imaju tako dubok moralni i verski uticaj“ kao što je ovaj princip.¹² U svom uobičajenom smislu,

⁸ R. Vasić, M. Jovanović, G. Dajović, „Uvod u pravo“, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2015, 4.

⁹ K. Čavoški, R. Vasić, „Uvod u pravo“, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Službeni glasnik, Beograd, 2006, 21.

¹⁰ W. H. Evander, „A Definition of Law“, *Virginia Law Review*, 12/1926, 203 – 214.

¹¹ Latinska poslovice: *Pacta sunt servanda*, „Sporazumi se moraju poštovati“ je verovatno najstariji princip međunarodnog prava. Bez takvog pravila, nijedan međunarodni sporazum ne bi bio obavezujući ili primenjen. *Pacta sunt servanda* se direktno pominje u mnogim međunarodnim ugovorima koji regulišu ugovore, uključujući Bečku Konvenciju o ugovornom pravu (1969, stupila na snagu 1980, Ujedinjene nacije, *Treaties Series*, vol. 1155, str. 331).

¹² H. Wehberg, „*Pacta Sunt Servanda*“, *The American Journal of International Law*, 4/1959.

ovo načelo se odnosi na privatne ugovore i propisuje da su odredbe, odnosno klauzule ugovora zakon između ugovornih strana, te stoga implicira da zanemarivanje njihovih obaveza predstavlja povredu ugovora. Prema međunarodnom pravu, svaki ugovor koji je na snazi je obavezujući za strane i moraju ga izvršavati u dobroj veri (*bona fides*).¹³

Osnova dobre vere za ugovore podrazumeva da se strana u ugovoru ne može pozivati na odredbe svog domaćeg prava kao na opravdanje za zanemarivanje svojih obaveza prema ugovoru o kome je reč. Jedina ograničenja za primenu principa *Pacta sunt servanda* su imperativne norme opšteg međunarodnog prava, koje se nazivaju „*jus cogens*“, odnosno obavezujuće pravo. Imperativna norma je osnovni princip međunarodnog prava koji je prihvaćen od strane međunarodne zajednice država kao norma od koje nije dozvoljeno odstupanje. Ne postoji univerzalni dogovor o tome koje norme spadaju u *jus cogens*, niti kako norma dostiže taj status, ali je opšte prihvaćeno da *jus cogens* zabranjuje genocid, pomorsku pirateriju, porobljavanje uopšte (tj. ropstvo kao i trgovinu robljem), ratnu agresiju i teritorijalno uvećanje, mučenje i proterivanje.¹⁴ Prema članu 53. Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora, svaki ugovor koji je u suprotnosti sa imperativnom normom je ništav. Međutim, pravno načelo *clausula rebus sic stantibus* u međunarodnom običajnom pravu dozvoljava neizmirlavanje obaveza prema ugovoru, zbog ubedljive promene okolnosti.

Pravo je opisivano kao nauka¹⁵ i kao umetnost pravde.¹⁶ Zakone koje sprovodi država može donositi grupa ili jedan zakonodavac, što rezultira statutima; od strane izvršne vlasti kroz uredbe i dekrete; ili ustanovljene od strane sudija putem presuda presedana, obično u jurisdikcijama anglosaksonskog precederntnog prava. Fizička lica mogu kreirati pravno obavezujuće ugovore, uključujući arbitražne sporazume koji usvajaju alternativne načine rešavanja sporova u odnosu na standardne sudske parnice. Na stvaranje samih zakona može uticati ustav, pisani ili prećutni, i prava koja su u njemu kodifikovana.

Zadatak prava u svim društvima je pre svega da reguliše odnose u društvu u cilju povećanja stepena društvene stabilnosti, sigurnosti i na taj način da omogućava kontinuirani napredak celog društva. Da bi se taj cilj postigao, neophodno je da neposlušnima preti da će silom biti naterani da primenjuju zakonska pravila.¹⁷ Pošto se pravom uređuju društveni odnosi u kojima postoje zajednički interesi ili dolazi do sukoba interesa, potrebno je unapred definisati pravna pravila kako bi se postiglo poželjno ponašanje pravnih subjekata. Društveni odnosi regulisani zakonom su svojinski odnosi, organizacija vlasti i društva, privredni odnosi, porodični odnosi i brojni drugi odnosi za koje se zakonom moraju utvrditi precizna ovlašćenja i obaveze pravnih subjekata, tako da budu unapred poznati,

¹³ Vienna Convention on the Law of Treaties (1969, entered into force in 1980, United Nations, Treaty Series, vol. 1155, p. 331), Article 26.

¹⁴ M. C. Bassiouni, "International Crimes: "Jus Cogens" and "Obligatio Erga Omnes"", *Law and Contemporary Problems*, 4/1996, 68.

¹⁵ N. V. Álvaro, "Five Models of Legal Science", *Revus. Journal for Constitutional Theory and Philosophy of Law (Revija za ustavno teoriju in filozofiju prava)*, 19/2013, 53 – 81.

¹⁶ C. Morris, "Law: the art of justice", *Beaux Arts Editions*, 1992; Berger, Adolf, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, American Philosophical Society, 525.

¹⁷ R. Vasić, M. Jovanović, G. Dajović, *op. cit.*, 18.

jasni i razumljivi. Pravni poredak ima pretenzija da reguliše gotovo sve društvene odnose.¹⁸

U suštini prava leži određeni sistem vrednosti prihvaćen u jednom društvu, državi i međunarodnoj zajednici. Te vrednosti su: pravda, pravičnost, sloboda, ljudsko dostojanstvo, tolerancija, bezbednost, jednakost, red i mir.¹⁹ Najviša vrednost koja stoji iznad svih navedenih je svakako sloboda pojedinca. Zakon mora regulisati slobodu pojedinca, kako bi se postigao najviši mogući nivo slobode pojedinca. Budući da pravna lica stalno i na različite načine ugrožavaju slobodu pojedinca, neophodno je uspostaviti sistem pravila i sankcija u cilju zaštite što većeg stepena individualnih sloboda. U cilju zaštite osnovnih vrednosti društva, pravo, odnosno pravni sistem, mora da se zasniva na određenim tehničkim vrednostima i principima kao što su: svrishodnost, efektivnost, jasnoća, preciznost, kratkoća, koherentnost, potpunost i određenost.²⁰

Pravo reguliše odnose u kojima postoji sukob interesa i često postoje sporovi između fizičkih i između pravnih lica, pa je neophodno da postoji neutralni treći subjekat, koji će te sporove rešavati, odnosno sud. Zakonom je bliže uređeno postupanje pred sudovima, kako bi se pravnim subjektima u sporu omogućilo da reše svoj spor i utvrdila odgovornost za ponašanje koje je u suprotnosti sa ponašanjem koje je definisano pravnim normama. Na ovaj način se obezbeđuje pravna sigurnost i pravna predvidljivost. Pojam pravne sigurnosti u kontekstu ljudskih prava sastoji se od individualne sigurnosti, socijalne sigurnosti i sigurnosti pravnog sistema. Prema nekim autorima, princip pravne sigurnosti ima specifičnu normativnu funkciju: da opravda i razvije efektivno zakonodavstvo.²¹

Sankcija za nezakonito ponašanje je suštinska karakteristika zakona i mora biti zakonom predviđena, srazmerna, precizna i merljiva. *Nulla poena sine lege*, je latinska poslovice koja sadrži princip da nema kazne ukoliko nije predviđena zakonom. Ovo je pravni princip koji kaže da se ne može kazniti neko ako učini nešto što nije zabranjeno zakonom. Ovaj princip je prihvaćen i kodifikovan u savremenim demokratskim državama kao osnovni zahtev vladavine prava. Izvršenje sankcije takođe mora biti precizno definisano zakonom. Najstrože sankcije izriču se za kršenje najvažnijih pravnih normi koje štite ljudski život i vlast.

Za potrebe naše knjige definisaćemo pojam prava kao skup pravila koji uključuje s jedne strane, pozitivno (obavezujuće) pravo, odnosno pravni sistem normi koji reguliše ponašanje fizičkih i pravnih lica, njihovo delovanje i nečinjenje koje sledi zbog zaprečenih sankcija i delotvoran mehanizam za njihovu realizaciju.

S druge strane, pravo obuhvata skup univerzalnih poslovnih, etičkih i moralnih pravila i standarda koji najčešće nemaju efikasan mehanizam sankcionisanja (prirodno pravo, meko pravo), ali su od velikog značaja upravo za regulisanje oblasti kao što je npr. nasilje nad ženama, u kojem nema dovoljno normi pozitivnog prava na međunarodnom nivou. Pojam mekog prava prvenstveno se odnosi na međunarodno pravo, jer je u mnogim

¹⁸ *Ibidem*, 16.

¹⁹ D. Mitrović, "O pravu: Izabrani eseji", Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Dosije Studio, Beograd, 2017, 87.

²⁰ *Ibidem*, 95 - 98.

²¹ C. B. Ivaylova, "Legal Security as a Principle in Lawmaking", *Globalization, the State and the Individual*, 2/2017, 24.

slučajevima dokazano da su norme mekog prava jedini instrumenti koji predstavljaju rešenje koje se može primeniti na globalnom ili regionalnom nivou. U relativno kratkom vremenskom periodu, instrumenti mekog prava počeli su da se primenjuju u različitim pravnim oblastima, kao što su bankarstvo i finansije, trgovina, arbitražno pravo, pravo osiguranja, zaštita ljudskih prava, zaštita životne sredine i dr.

Lord McNair (Mekner) je zaslužan za lansiranje pojma mekog prava sredinom 70-ih godina XX veka, iako nije ponudio njegovu eksplicitnu definiciju. U pogledu ovog pojma prisutna su dva osnovna pristupa: s jedne strane, pojmove tvrdo (obavezujuće) pravo i meko pravo treba tumačiti kao sinonime za *lex lata* i *lex ferenda*, a sa druge strane, lord Mekner je podrazumevao principe međunarodnog javnog prava pod pojmom mekog prava. Međutim, bez obzira na prvobitnu ideju o značenju ovog pojma, činjenica je da je on danas široko prihvaćen, kako u akademskom miljeu, tako i u pravnoj praksi. Francis Snyder (Francis Snajder) je definisao pojam mekog prava kao: „skup pravila ponašanja koja, u principu, nisu pravno obavezujuća, ali koja ipak mogu proizvesti određene pravne posledice u praktičnom smislu“.²²

Uobičajeno je da se termin meko pravo odnosi na neobavezujuća akta kao što su strategije, mišljenja, preporuke, smernice, deklaracije²³ međunarodnih organizacija ili država ili Evropske unije (EU), kao *sui generis* entitet u međunarodnim odnosima. Instrumenti mekog prava su najviše prisutni u sferi međunarodnog javnog prava, a primeri u tom kontekstu su rezolucije i preporuke Generalne skupštine Ujedinjenih nacija (UN GS) na globalnom nivou. Meko pravo je veoma važno i u drugim međunarodnim organizacijama, kao što su Savet Evrope i druge.

Meko pravo obuhvata norme čija primena zavisi isključivo od volje adresata, koje, dakle, ne počivaju na režimu pravnih sankcija, ali koje, bez obzira na nedostatak pravno obavezujuće moći, *de facto* proizvode određena pravna dejstva. Upravo u oblasti neodgovarajućeg delovanja sankcija, pojavilo se meko pravo kao odgovor na rastuću složenost savremenih društava i na savremeni nezaustavljivi proces globalizacije. Sankcije zbog nepoštovanja normi mekog prava, mogu u nekim slučajevima biti drastičnije od sankcija predviđenih obavezujućim zakonom, kada imaju posledice u ozbiljnim ekonomskim gubicima. Adresati mekih normi imaju širok spektar diskrecionih ovlašćenja u pogledu njihove primene. Instrumenti mekog prava imaju oblik pravnih akata, što ih razlikuje od političkih izjava.

Zajedničke karakteristike instrumenata mekog prava su neobavezujući karakter i pisani oblik. Ovi instrumenti su zapravo sastavljeni od svih vrsta mekih odredbi u međunarodnim ugovorima i drugim pravnim dokumentima koji ne proizvode obaveze u tradicionalnom smislu. Meko pravo se odnosi na međunarodne norme koje su stvorene sa namerom da budu neobavezujuće, ali i dalje imaju pravni značaj.²⁴ U

²² F. Snyder, “Soft Law and Institutional Practice in the European Community”, *The Construction of Europe* (ed. S. Martin), Kluwer Academic Publishers, 1993.

²³ D. Djurdjev, “Soft law u evropskom komunitarnom pravu”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 1/2013, 101 - 116.

²⁴ J. B. Skjærseth, O. S. Stokke, J. Wettestad, “Soft Law, Hard Law, and Effective Implementation of International Environmental Norms”, *Global Environmental Politics* 3/2006, 104.

literaturi postoji podela na obavezujuće i neobavezujuće međunarodne ugovore. U tom kontekstu, kada države žele da preuzmu određene obaveze, one zaključuju pravno obavezujuće sporazume. Kada to nije slučaj, države će zaključiti neobavezujući sporazum na osnovu takozvanog mekog prava. Obavezujući sporazumi često ne sadrže mehanizme prinude, dok neobavezujući sporazumi ipak mogu nametnuti neku vrstu obaveza svojim potpisnicima.²⁵ Drugim rečima, razlika je sledeća: kršenje obavezujućih aranžmana je „skuplje“ za njihovog prekršioca, nego za prekršioca neobavezujućih sporazuma, koji ipak može snositi određene posledice.

Meko pravo u određenim slučajevima može biti jednako efikasno kao i obavezujući propisi. Norme iz arsenala mekog prava mogu, s obzirom na svoju fleksibilnost, da daju adekvatne i brze odgovore u cilju rešavanja problema. Meko pravo ima još jednu specifičnu prednost. Naime, ono je orijentisano *pro futuro*, jer njegovi instrumenti utiru put obavezujućem (tvrdom) pravu, koje često *post factum* samo definiše pravni okvir za konkretnu situaciju, koja je već stavljena pod kontrolu i/ili usmerena u željenom pravcu primenom instrumenata mekog prava. Meko pravo je nastalo spontano kao posledica potrebe da se proces stvaranja prava pojednostavi i ubrza kako bi se efikasnije regulisali problemi, koji zbog svoje prirode zahtevaju brz odgovor. A. Peters i I. Pagotto su ukazali na tri funkcije mekog prava u vezi sa tvrdim, obavezujućim pravom: predpravna funkcija (*lex ferenda*), funkcija pravo plus (funkcija posle prava: popunjavanje pravnih praznina i tumačenje odredbe obavezujućeg zakona) i parappravnu funkciju (kada se koristi umesto obavezujućih propisa).²⁶

Slično tome razvijena su tri teorijska pristupa konceptu mekog prava, a sva tri imaju za cilj objašnjenje pravnog profila mekog prava:

– pravni pozitivizam (H. Kelsen) - smatraju da je meko pravo inferiorno u odnosu na obavezujuće pravo, ali da ga zbog toga ne treba odbaciti, jer potencijalno predstavlja korak ka obaveznom pravu;

– pravni konstruktivizam²⁷ - meko pravo predstavlja dopunu obavezujućem pravu, jer olakšava dijalog i stavlja na test transnacionalne i unutrašnje procese, koji transformišu norme, ali i shvatanja državnih interesa – meko pravo naglašava društveni kontekst; i

– pravni realizam (C. Lipson)²⁸ - instrumenti mekog prava su značajni u generisanju informacija koje vode boljem međusobnom razumevanju u situacijama koje karakteriše neizvesnost.

²⁵ A. T. Guzman, “The Design of International Agreements”, *European Journal of International Law*, 4/2005, 583, 610.

²⁶ A. Peters, I. Pagotto, “Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective”, *NEWGOV: New Modes of Governance*, Ref. No. 04/D11, University of Basel, 2006, 22 - 24.

²⁷ G. Shaffer, M. A. Pollack, “Hard and Soft Law, Interdisciplinary Perspectives on International Law and International Relations”, *The State of the Art* (eds. Jeffrey D. Lunoff, M. A. Pollack), Cambridge University Press 2013, 198 - 199.

²⁸ C. Lipson, “Why are some international agreements informal?”, *International Law and International Relations* (eds. B. A. Simmons, Richard H. Steinberg), Cambridge University Press 2006, 305 - 306.

Međutim, u pravnoj teoriji preovlađuje mišljenje da odnos obavezujućeg i mekog prava može imati alternativni, komplementaran ili antagonistički karakter. Razumevanje te različite interakcije obaveznog i mekog prava je od suštinskog značaja za razumevanje razvoja savremenog međunarodnog prava, kao i nacionalnih pravnih poredaka. Prednosti mekog prava su:

- omogućavanje zaključivanja ugovora koji inače ne bi bili zaključeni;
- očuvanje suvereniteta;
- usaglašavanje različitih interesa;
- fleksibilnost;
- jednostavnost i brzina;
- participativne karakteristike i
- postupnost u izvesnom smislu da utire put ka obavezujućem pravu.

Meko pravo može poslužiti kao komunikacioni mehanizam preko kojeg akteri signaliziraju jedni drugima o svojim namerama da preduzmu određenu regulatornu aktivnost ili da prihvate određeni regulatorni pristup.

1.2. Pozitivno pravo i prirodno pravo

Pozitivno pravo (*ius cogens*) su norme čiju primenu u krajnjoj liniji garantuje država svojim monopolom fizičke sile i nizom različitih sankcija. Pozitivno pravo obuhvata pravna pravila koja donose ljudi u političkoj zajednici, a sprovode njeni sudovi i policija,²⁹ kao pravni sistem normi koji predstavlja organizovanu celinu, sastavljenu od niza delova i elemenata. Pozitivisti smatraju da je ono po čemu se pravo razlikuje od vanpravnih normi zahtev da su obaveze primaoca zakonski regulisane i da se predviđaju sankcije za neispunjavanje preuzetih obaveza.

“ Zakoni nemaju moć bez kazne, a kazne su u ovom slučaju apsolutno neprimerene jer nisu zgodan način da se ubedi nečiji duh“ (Dž. Lok, J. Locke, XVII vek).

Pravne norme koje su osnovni elementi pravnog sistema dele se prema snazi na više i niže, a prema širini na opšte i pojedinačne. Takođe je moguće grupisanje pravnih normi prema njihovom sadržaju, odnosno oblasti društvenog života koja reguliše. Na ovaj način se grupišu u određene grane prava kao što su: ustavno pravo, građansko pravo, krivično pravo, porodično pravo, upravno pravo, radno pravo itd.

Još tridesetih godina prošlog veka Hans Kelzen je primetio da „pravo više ne predstavlja večnu i apsolutnu kategoriju, uviđa se da je njegov sadržaj podložan istorijskim promenama i da je ono kao pozitivno pravo, stvarna pojava koja je uslovljena okolnostima vremena i prostora.“³⁰

²⁹ https://www.law.cornell.edu/wex/positive_law, 26. 09. 2023.

³⁰ H. Kelsen, “The Pure Theory of Law”, Faculty of Law, University of Belgrade, 2007, 22.

Pozitivisti ističu da je država ta koja treba da uobliči norme, zbog čega zapravo živimo u eri post-pozitivizma. Pravni sistemi normi se mogu podeliti na nacionalne, nadnacionalne i međunarodne norme. Međutim, ova podela je relativna jer se norme nadnacionalnih sistema i međunarodnih pravnih sistema u velikoj meri primenjuju u nacionalnim pravnim sistemima. Njihov značaj je apsolutan, posebno imajući u vidu primer uticaja nadnacionalnog sistema normi Evropske unije (EU), koji je toliki da se i zemlje nečlanice prilagođavaju tom sistemu, dok ga druge proučavaju kao model objedinjavanja različitih nacionalnih interesa u regulisanju mnogih ekonomskih i društvenih domena.³¹

Tipičan primer uticaja pravnih normi EU je usvajanje Opšte uredbe o zaštiti podataka (GDPR) od strane EU 2016. godine, čiji je cilj da obezbedi poštovanje svih osnovnih prava i sloboda, a posebno poštovanje ličnog i porodičnog života, komunikacija, zaštitu podataka o ličnosti, slobode mišljenja, veroispovesti, slobode izražavanja i informisanja, slobode preduzetništva, prava na efikasan pravni lek i pravično suđenje, kao i prava na kulturnu, versku i jezičku raznolikost.³² Veliki broj zemalja u svetu je svoju zakonsku regulativu u oblasti zaštite podataka o ličnosti uskladio sa Opštom uredbom EU o zaštiti podataka (GDPR). Posledice primene pravnih normi EU u oblasti zaštite podataka o ličnosti od 2018. godine do danas su veliki broj novčanih kazni i visok reputacioni rizik.³³ To je bio razlog da najveći broj zemalja i kompanija širom sveta uskladi svoje propise sa Opštom uredbom o zaštiti podataka (GDPR) Evropske unije.

Pored pozitivnog prava, veliki značaj za zaštitu ljudskih prava imaju i imaće univerzalna poslovna, etička i moralna pravila i standardi oličeni u prirodnom pravu³⁴ – filozofskoj teoriji koja tvrdi da moralne i pravne principe izvodi iz skupa univerzalnih istina o ljudima i pravde,³⁵ odnosno nepisani korpus univerzalnih moralnih principa koji leže u osnovi etičkih i pravnih normi, prema kojima se ljudsko ponašanje ocenjuje i upravlja, kao i u pisanoj formi - raznim međunarodnim konvencijama i deklaracijama (meko pravo). Ovo posebno važi za oblast prevencije i suzbijanja globalnog fenomena nasilja nad ženama.

Moral kao sistem društvenih normi koji pokazuje i određuje šta je dobro, a šta loše u egzistenciji čoveka, kao društvenog bića prirode, vođenog principom Dobra sa stanovišta određenog prostora i vremena, procenjuje mnoge individualne i društvene suprotnosti, kao što su ljubav i mržnja, istina i laž, savest i iskušenje, sloboda i nesloboda, lepota dobra i duh zla, lepota dobrog i suprotnost u obliku zla, kultura mira i duh rata i nasilja, dogmatska bezobzirnost i tolerancija, s druge strane, koja je stožer vrline prosvetćenog razuma.³⁶

³¹ Detaljnije kod: G. Gasmi, "Quo Vadis EU – Relevantni pravni i institucionalni faktori", Institut za uporedno pravo, 2016, 95 - 97.

³² A. Diligenski, D. Prlja, D. Cerović, "Pravo zaštite podataka GDPR", Institut za uporedno pravo, Beograd, 2018, 11.

³³ S. Andonović, D. Prlja, "Osnovi prava zaštite podataka o ličnosti", Institut za uporedno pravo, Beograd, 2020, 198.

³⁴ Termin prirodno pravo je izveden iz termina Rimskog prava: *ius naturale*.

³⁵ https://www.law.cornell.edu/wex/natural_law, 26. 10. 2023

³⁶ S. Perović, "Besede sa Kopaonika", Beograd, 2018, 895 – 930.

Prirodno pravo služi pravdi kao moralna dispozicija jednakog tretmana jednakih stvari. Ostvarenje prirodnog prava je izraz demokratske kulture koja prihvata toleranciju kao akt duhovne slobode i kulturu razuma. Prirodno pravo predstavlja ukupnost prava koja su potvrđena u biću svakog čoveka, u njegovoj prirodi, čovekovim urođenim pravima. Svako ljudsko biće ima jednaka prirodna prava u istoj meri (npr. pravo na život i fizičku nepovredivost ili na ličnu slobodu), bez obzira na pol, godine, položaj u društvu, bez obzira na vreme, mesto ili državno uređenje u kome oni žive. Prirodna prava su nadnacionalna i stoga neotuđiva, „večna“ prava. Ova prava se razlikuju od zakona i drugih zakonskih normi koje nameće država i koje se menjaju tokom vremena. Otuda se prirodno pravo razlikuju od pozitivnog prava i zahteva viši pravni kvalitet od pozitivnog prava.

Koreni ideje prirodnog prava sežu u antičku Grčku. Prirodno pravo je donekle sadržano u filozofiji nekih Sofista (5. i 4. vek p. n. e.), u filozofiji Platona (427 - 347. p. n. e.) i Aristotela (384 - 322. p. n. e.), a posebno ga je uobličio filozof Sto (iz 3. veka pre nove ere) i njegovih grčkih i rimskih sledbenika. Dalje su ga razvili Ciceron (106. - 43. pre Hrista), Seneka (oko 4. pre Hrista - 65. ne) i Epiktet (oko 50. - 138. pne). U hrišćanskoj filozofiji i teologiji srednjeg veka, a posebno u filozofiji Tome Akvinskog (1225 - 74) i drugih skolastika, prirodna prava se smatraju skupom božanskih prava koja deluju u čoveku.

Prirodna prava su dobila politički značaj upravo u doba prosvetiteljstva (17. - 18. vek). Teoriju prirodnog prava, koju su razvili Altuzius (J. Althusius, 1557 - 1638) i Grocijus (H. Grotius, 1583 - 1645), a dalje obradio i razvio Pufendorf (S. Pufendorf, 1632 - 1694), Tomasije (Chr. Tomasije, 1655 - 1728), Volf (Hr. Volff, 1679 - 1754), Ruso (J. J. Rousseau, 1712 - 78), Kant (I. Kant, 1724 - 1804) i drugi, prema kojima su prirodna prava prava potvrđena u racionalnoj prirodi čoveka (razumna prava), korišćena je kao filozofska osnova Francuske revolucije (1789) i drugih „građanskih“ revolucija 18. i 19. veka. Na taj način su prirodna prava postala sredstvo građana u njihovoj borbi protiv feudalnog državnog uređenja (feudalizam) i apsolutističke države (apsolutizam), i za vladavinu prava. U savremenim uslovima, u osnovnim ljudskim i građanskim pravima na kojima počiva pravna država modernog doba, prirodna prava poprimaju konkretan oblik.³⁷

Jasno je da ljudska prava proizilaze iz ove tradicije. Racionalistička i prosvetiteljska nauka prirodnog prava dostigla je vrhunac tokom 17. i 18. veka. Za razliku od prirodnog prava, propisi u sistemu pozitivnog prava mogu biti pravedni ili nepravedni, upravo po kriterijumu stepena proglašenja i ostvarenja pravde kao moralnih kategorija.³⁸ *Non omne quod licet honestum est* (D. 50, 17, 144 pr) – Nije pošteno sve što je dozvoljeno. Dostojanstvo kao apsolutna svrha čovečanstva je pretpostavka svake racionalne slobode i jednakosti ljudi, bez obzira na njihove razlike po rođenju ili bilo kakvo legitimno uverenje. Sloboda i dostojanstvo čine jedinstvenu celinu čovečanstva. Nema dostojanstva bez slobode, kao što nema slobode bez dostojanstva. Čovek koji je sputan okovima nasilja bilo koje vrste, istovremeno gubi i slobodu i dostojanstvo. Tolerancija je način prevazilaženja razlika. Tolerancija je pre svega aktivan stav inspirisan priznavanjem i zaštitom ljudskih prava i osnovnih sloboda drugih. To moraju da obavljaju pojedinci, grupe i države. Po principu

³⁷ B. Reinhard, "Professional dictionary of politics", Kröner, Stuttgart 1986, 637.

³⁸ S. Perović, *op. cit.*, 910.

tolerancije, niko nema pravo da se stavlja iznad drugog i da na silu pluralizam života pretvara u monizam njegove moći i nadmoći.

Prirodno pravo se zasniva na navedenim etičkim postulatima koji se univerzalno primenjuju bez obzira na pozitivne norme. Kada je reč o uticaju principa tolerancije na pozitivno pravo, pravo na toleranciju treba primeniti kao posebno subjektivno pravo predviđeno ustavom i drugim zakonima. To je subjektivno pravo koje bi se sastojalo od određenog ovlašćenja ili skupa ovlašćenja fizičkog ili pravnog lica, kao i zahteva, odnosno tužbi u materijalnom smislu reči, što je mogućnost ovlašćenog lica da od određene osobe zahtevaju određeno ponašanje. Pravo na toleranciju treba da funkcioniše *erga omnes* (prema svima) ili *inter partes* (među ugovornim stranama), u zavisnosti od prirode konkretnog prava.³⁹

Tokom XIX veka dominira suprotan pokret, pokret protiv teorije prirodnog prava – pravni pozitivizam, koji polazi od činjenice da je pozitivno (pravno) pravo jedino važeće, bez obzira šta sadrži. Politika odlučuje o sadržaju zakona. „I najmanje zakonsko pravo, iako je samo formalno doneto, dužni smo da smatramo obavezujućim.“⁴⁰ „Neosporna je istina da zakonska vlast može utvrditi bilo koji pravni sadržaj“⁴¹

S druge strane, prirodno pravo polazi od teze da postoji superiorno i uvek važeće prirodno pravo, koje je šablon i osnova pozitivnih normi. „Zbog toga postoje pravni principi koji su jači od bilo koje pravne forme, tako da bilo koji zakon koji je u suprotnosti sa ovim principima jednostavno ne važi. Ti principi se zovu prirodno ili običajno pravo. Ova prava su svakako okružena nekim nedoumicama, ali su se razvila iz vekovnog rada čiji su delovi sakupljeni u Povelji o ljudskim i građanskim pravima sa univerzalnim odobravanjem širom sveta.“⁴² Iz toga proizilazi da sudija ima pravo da svom zdravom razumu i rasuđivanju omogući prednost pred slovom zakona. Međutim, rezultat može biti opasnost od neizvesnog prava i proizvoljnosti u primeni.

U sistemu pozitivnog prava, sudija je striktno vezan zakonima koje donosi država, ali postoji opasnost od primene nepravednih zakona koje je doneo neki diktator. Pravni pozitivizam XIX veka smatrao je ekstremni slučaj uspostavljanja nepravednog prava samo kao hipotetički slučaj. Ali upravo se to dogodilo u totalitarnim i fašističkim diktaturama XX veka. Iz tih razloga je posle Drugog svetskog rata došlo do prekretnice, odnosno povratka prirodnom pravu. U okviru Ujedinjenih nacija (UN) prirodno pravo nastoji da bude pozitivno u vidu ljudskih prava. To znači da se održava ideja da postoji viši zakon, ali da se taj viši zakon pokušava propisati kao obavezujući za sve ljude. To je, dakle, kompromis između dve gore opisane ekstremne pozicije. Naravno, prvo važe propisani zakoni, ali ako zakoni krše pravdu, onda je čovek obavezan da ih ne poštuje. Šta se podrazumeva pod pojmom pravde može se videti iz dokumenata priznatih širom sveta, posebno iz Univerzalne povelje UN o ljudskim pravima.

³⁹ S. Perović, *op. cit.*, 931 – 959.

⁴⁰ K. Bergbohm, „Jurisprudence and the Philosophy of Law”, 1892, 53.

⁴¹ F. Somló, „Basic Legal Science”, 1927, 23.

⁴² G. Radbruch, „Philosophy of Law”, 1950, 18.

Shodno tome, relevantne međunarodne konvencije i deklaracije sadrže najviše moralne i etičke standarde i principe koji su usmereni na borbu protiv nasilja nad ženama na globalnom nivou i predstavljaju dragocen resurs i model nacionalne pravne regulative u oblasti nasilja nad ženama. Jedan od razloga sve veće primene instrumenata mekog prava ogleda se u činjenici da su države, ali i drugi akteri, spremnije da dobrovoljno prihvate određene zahteve, nego u slučaju kada su ti isti zahtevi uslovljeni formalnom obavezom da ih sprovede.

Meko pravo ima specifičnu prednost. Naime, ono je orijentisana *pro futuro*, jer njegovi instrumenti utiru put ka obavezujućem (pozitivnom, tvrdom) pravu, koje često *post factum* samo definiše pravni okvir za konkretnu situaciju, koja je već stavljena pod kontrolu i/ili usmerena u željeni pravac primenom instrumenata mekog prava. Upravo u ovoj tački pravni značaj i delotvornost međunarodnih deklaracija i konvencija, koje regulišu ženska ljudska prava i borbu protiv nasilja nad ženama, odražavaju stvarni stepen zaštite ljudskih prava, zajedno sa prevencijom nasilja nad ženama u svakoj zemlji.

Meko pravo ima ulogu faktora koji ubrzava uspešnu primenu prinudne zakonske regulative u određenoj oblasti. Ovo se posebno odnosi na nacionalna pravila koja prate međunarodno postavljene pravne standarde u međunarodnim konvencijama. Meko pravo takođe ima poziciju stvaranja konsenzusa među državama članicama konkretne međunarodne organizacije o minimalnim zajedničkim principima budućeg zakonodavstva. To je bio slučaj sa Preporukom Rec (2002)5 Komiteta ministara Saveta Evrope (SE) državama članicama o zaštiti žena od nasilja (2002), koja je bila prethodnica Istanbulske konvencije SE (2014) o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Za ocenu efikasnosti mekog prava važna je njegova transparentnost i praćenje, a posebno je dragocen odgovarajući nadzor nad njegovom primenom. Primer toga je GREVIO, nadzorno telo Istanbulske konvencije SE, koje se sastoji od petnaest nezavisnih stručnjaka sa zadatkom da detaljno izveštavaju o primeni Istanbulske konvencije na nacionalnom nivou u zemljama potpisnicama Konvencije. S obzirom da su eksperti GREVIO-a sačinili relevantne izveštaje o stanju u nekoliko zemalja, to je dobar primer postizanja delotvornosti mekog prava u oblasti prevencije i borbe protiv nasilja nad ženama.

2. POJAM LJUDSKIH PRAVA

*Hominum causa omne ius constitutum est.*⁴³

Hermogenianus

2.1. Suština i evolucija ljudskih prava

Poreklo ljudskih prava potiče iz teorije prirodnog prava. Ljudska prava kao prirodna prava stiže svako ljudsko biće rođenjem. Ljudska prava važe podjednako za sve ljude, bez obzira na rasu, pol, jezik, veru, ekonomsko stanje, obrazovanje, političko i drugo mišljenje, u svim okolnostima. Bez obzira na različitost među društvima i ljudima, ljudska prava čine nit koja ih povezuje. Ljudska prava predstavljaju univerzalne vrednosti, koje su zajedničke svima.⁴⁴

Prava koja svako ljudsko biće ima, po tome što je ljudsko biće, nezavisno od države i bez države, jesu ljudska prava. Oni pripadaju svim ljudskim bićima bez ikakve razlike i zasnovani su na vrednostima koje moderno čovečanstvo priznaje svim ljudskim bićima.⁴⁵

Shodno tome, ljudska prava su skup neotuđivih prava i sloboda pojedinaca.⁴⁶ Naime, ljudska prava nisu zasluge ili nagrade, pa se ne poklanjaju niti oduzimaju, već pripadaju svim licima na osnovu činjenice njihovog postojanja. U osnovi koncepta ljudskih prava je težnja za zaštitom ljudskog dostojanstva. Ona stavlja ličnost čoveka u centar pažnje i zasniva se na zajedničkom opštem sistemu vrednosti.⁴⁷

Određene grupe ljudi kao što su žene, deca, stranci, lica bez državljanstva, izbeglice itd. zaštićene su posebnim međunarodnim aktima (npr. Konvencija UN o pravima deteta, Konvencija UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom). Međutim, to ne ugrožava princip univerzalnosti ljudskih prava, već omogućava efikasniju i precizniju zaštitu posebno osetljivih grupa, što predstavlja afirmativan pristup ljudskim pravima ranjivih grupa stanovništva.

⁴³ Svi zakoni su stvoreni radi čoveka. Hermogenianus, autor *Codex Hermogenianus*.

⁴⁴ M. M. Grahovac, "Ljudska prava". Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, 2020, 11.

⁴⁵ M. Paunović, B. Krivokapić, I. Krstić, "Međunarodna ljudska prava", Univerzitet u Beogradu Pravni fakultet, Beograd, 2021, 23.

⁴⁶ D. Prlja, G. Gasmi, V. Korać, "Ljudska prava i veštačka inteligencija", Institut za uporedno pravo, Beograd, 2022, 19, S. Gajin, "Ljudska prava: Pravno - sistemski okvir", Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, 2011, 15.

⁴⁷ W. Benedek, M. Nikolova, "Razumevanje ljudskih prava", Evropski centar za obuku i istraživanje o ljudskim pravima i demokratiji, Grac, 2003, 18.

Holistički pristup pretpostavlja da su ljudska prava nedeljiva i međuzavisna, što znači da grupe ljudskih prava imaju jednak značaj. Nadalje, individualna prava se ne mogu ostvariti bez istovremenog ostvarivanja nekih drugih prava (npr. bez prava na slobodu kretanja teško će se ostvariti pravo na učešće u kulturnom životu zajednice, bez prava na slobodu mišljenja, biće teško ostvariti pravo na slobodu veroispovesti).

Ideja o ljudskim pravima ima svoje korene u antičkoj grčkoj filozofiji i religiji: svi ljudi su jednaki pred Bogom. Razvoj ove ideje može se podeliti u tri koraka:

Korak 1: Filozofski koreni (univerzalni zakon)

Korak 2: Politička realizacija unutar nacionalnih država

Korak 3: Politička realizacija u okviru univerzalnog prava u Ujedinjenim nacijama (UN).

U antičkoj grčkoj filozofiji, dakle, pre više od 2000 godina, razvijena je ideja o jednakosti svih ljudi, ideja o prirodnom pravu koje pripada svakom čoveku. Međutim, robovi nisu uživali ljudska prava, već su smatrani „stvarima koje mogu da govore“. Kasnije je u rimskom pravu preuzeta ideja zaštite od tiranije, ali samo za slobodne ljude, što je bilo seme daljih teorija u XVII veku. Hugo Grocijus (Hugo Grotius, 1583 - 1645) i Tomas Hobs (Thomas Hobbes, 1588 - 1679) razvili su ideje o prirodnim pravima za ljudska bića. Tradicija prirodnog prava je svoj dalji razvoj doživela u ranom hrišćanstvu i drugim religijama: Bog je stvorio sve ljude jednake prema svojoj slici. Ove dve niti: grčka filozofija i koncept prirodnog prava, čine koren ideje ljudskih prava. Stoga mnogi autori definišu ljudska prava kao specifičan oblik prirodnih prava. Suština ljudskih prava nije pozitivizam, nego moralno poreklo.⁴⁸ Radilo se o filozofskim zapažanjima koja su se zasnivala na univerzalnom pravu, ali su se postepeno prenosila u svet politike i prava.

Centralni značaj za to pripada modernoj filozofiji prirodnog prava, a pre svega engleskom filozofu Džonu Loku (John Locke). Njegov rad označio je odlučujući duhovni proboj ideje o neotuđivim ljudskim pravima: „Stanje prirode ima zakon prirode da njime upravlja, koji obavezuje svakoga; a razum, koji je taj zakon, uči čitavo čovečanstvo, koji će ga samo konsultovati, da, budući da su svi jednaki i nezavisni, niko ne treba da šteti drugome u svom životu, zdravlju, slobodi i imovini.“ Život, zdravlje, sloboda i privatna svojina su za Džona Loka nepromenljiva urođena prava čoveka. Svrha svake države je da štiti ova prirodna ljudska prava. Stoga svojom političkom filozofijom obavezuje državu da štiti ljudska prava i time čini odlučan korak od apstraktne ideje ljudskih prava ka njenom konkretnom ostvarivanju unutar države. Ove ideje su prihvatili tvorci ustava u Engleskoj i Sjedinjenim Američkim Državama i to je bilo ugrađeno u njihove ustave.

Političko ostvarivanje ljudskih prava odvijalo se unutar nacionalnih država gde je Engleska imala vodeću ulogu u ovom razvoju. Već 1215. godine, *Magna Charta Libertatum*, uticalaje da su određena prava iznuđena od kralja, dokument „Peticija prava“ iz 1628. garantovao je nepovredivost građanina, a Habeas – Corpus – akt (*Habeas – Corpus – Act*) iz 1679. bio je odlučujuća prekretnica za uspostavljanje ideja ljudskih prava u konkretnom državnom pravu. Tim dokumentom građanin je zaštićen od samovoljnog hapšenja. Uhapšeni je morao da bude izveden pred sudiju u roku od dvadeset dana.

⁴⁸ M. Paunović, B. Krivokapić, I. Krstić, op. cit., 22.

Ova prava su važila i u engleskim kolonijama, dakle i u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD). U jeku borbe za nezavisnost, tamo je prvi put u istoriji formulisana Katalog ljudskih prava koji se direktno poziva na ideje Džona Loka, odnosno „Virginia Bill of Rights“ iz 1776. godine, dokument koji je, uz Američku deklaraciju o nezavisnosti iz iste godine, jedan od najvažnijih dokumenata u istoriji ljudskih prava.

„Virginia Bill of Rights“ (1776) proglasila je sledeća prava kao neotuđiva ljudska prava i od tada ona čine srž ljudskih prava:

- Pravo na život, slobodu i privatnu svojinu,
- Sloboda okupljanja i sloboda štampe,
- Sloboda kretanja i pravo na peticiju,
- Pravo na pravnu zaštitu,
- Pravo glasa.

Ustavno-pravna realizacija ideje o ljudskim pravima započela je velikim naletom iz Engleske i SAD u kontinentalnu Evropu. Francuska revolucija 1789. sa sloganom: *liberté, égalité, fraternité* (sloboda, jednakost, bratstvo), imala je izuzetan uticaj i 26. avgusta 1789. prihvaćena je „Povelja o ljudskim i građanskim pravima“. Povelja je označila pokušaj da se za ljudska prava osigura značenje osnovnih prava u pojedinačnim nacionalnim ustavima, što se dogodilo u gotovo svim evropskim zemljama tokom 19. veka. Ipak, tokom XVIII veka i kasnije ljudska prava traže se samo za muškarce sa imovinom i protiv aristokratije, ali su takođe žene, siromašni ljudi i crnačko stanovništvo počeli da se bore za jednak nivo zaštite ljudskih prava.⁴⁹ Politička i pravna realizacija filozofske ideje ljudskih prava bila je u velikoj meri uspešna sve do sredine 20. veka.

Kasnije se pojavio sledeći problem: ljudska prava zahtevaju univerzalno važenje, međutim, obavezujuća garancija za njih kao osnovnih prava bila je ograničena na uski okvir nacionalnih država. Ova kontradikcija razrešena je pokušajem univerzalnog političkog i pravnog ostvarivanja ljudskih prava u okviru Ujedinjenih nacija (UN). Pre svega, strašni ratni zločini tokom Drugog svetskog rata podstakli su ljude da razmišljaju o tome kako da obezbede validnost ljudskih prava širom sveta. Ono što se dešavalo u ratovima ne bi smelo da se ponovi. Svi ljudi na svetu treba da imaju osnovna prava i slobode. Bio je to jedan od najvažnijih pokretača za uspostavljanje Ujedinjenih nacija. Zaključkom svih država osnivača UN, ljudska prava više nisu bila unutrašnja stvar pojedinačnih država, već su postala važno pitanje međunarodne zajednice država. To je sadržano u ugovoru između država osnivača, zvanog Povelji UN, koja je usvojena 26. juna 1945. godine.

Povelja UN navodi da se sve države članice UN obavezuju da će zajedno i pojedinačno saradivati sa Organizacijom UN u pogledu sprovođenja ciljeva Organizacije (član 56), a ti ciljevi obuhvataju zaštitu ljudskih prava. Na osnovu ovog člana, svaka država članica Ujedinjenih nacija, a to su danas gotovo sve zemlje sveta, obavezuje se da poštuje ljudska prava. Da bi se razjasnilo šta su tačno ljudska prava, izrađena je Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, koja je usvojena 10. decembra 1948. Stoga je svaki 10. decembar u godini Međunarodni dan ljudskih prava. Univerzalna deklaracija

⁴⁹ M. Paunović, B. Krivokapić, I. Krstić, *op. cit.*, 25.

predstavlja listu ljudskih prava koja se mogu podeliti u nekoliko grupa. Univerzalna deklaracija UN o ljudskim pravima označava početak pokušaja univerzalne političke i pravne implementacije ljudskih prava. Ona ima za cilj da ukine kontradikciju između univerzalnog obima i zahteva zaštite ljudskih prava, s jedne strane i nacionalnog značenja i implementacije ljudskih prava, s druge strane.

Posle Univerzalne deklaracije UN, 4. novembra 1950. godine usledila je Evropska konvencija o ljudskim pravima sačinjena u okviru Saveta Evrope (SE) na regionalnom nivou. Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, poznatiju kao Evropska konvencija o ljudskim pravima, potpisalo je u Rimu (Italija) 4. novembra 1950. godine 12 država članica Saveta Evrope i stupila je na snagu 3. septembra 1953. godine.⁵⁰

Evropska konvencija je bila prvi instrument koji je dao dejstvo i obavezujuću snagu određenim pravima navedenim u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima UN. To je takođe bio prvi ugovor koji je uspostavio nadnacionalni organ kako bi osigurao da države članice ispune svoje obaveze. Konvencija je bila prekretnica u razvoju međunarodnog prava. Kada su države prihvatile da nadnacionalni sud može osporiti odluke koje su doneli njihovi sudovi, ljudska prava *de facto* i *de iure* su dobila prednost nad nacionalnim zakonodavstvom i praksom. Svaki pojedinac, grupa pojedinaca, kompanija ili nevladina organizacija može se obratiti Sudu u Strazburu (Evropski sud za ljudska prava), pod uslovom da su iscrpili sve domaće pravne lekove. Štaviše, da bi se pridružila Savetu Evrope, država mora prvo da potpiše i ratifikuje Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, čime potvrđuje svoju posvećenost ciljevima organizacije, odnosno postizanju većeg jedinstva između njenih članica zasnovanog na ljudskim pravima i osnovnim slobodama, miru i poštovanju demokratije i vladavine prava.⁵¹

Evropa nije jedini kontinent koji ima sud koji štiti ljudska prava. Postoje još dva regionalna suda: Interamerički sud za ljudska prava i Afrički sud za ljudska prava i prava naroda. U 2008. godini, povodom šezdesete godišnjice Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, tri regionalna suda su se sastala na seminaru u Strazburu. Tom prilikom je u svom obraćanju Žan-Pol Kosta, predsednik Evropskog suda za ljudska prava, rekao: „Postoji li bolji način da se pokaže univerzalni obim ljudskih prava?“⁵²

Na globalnom nivou, principi iz Univerzalne deklaracije UN o ljudskim pravima postali su pravno obavezujući tek 1966. godine, odnosno 1976. godine, kada su na snagu stupili Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, koji je preuzeo i razradio standarde ljudskih prava iz Univerzalne deklaracije.

Dalja hronologija relevantnih dokumenata o ljudskim pravima:

- 22. novembar 1969, Američka konvencija o ljudskim pravima;
- 1. avgust 1975. Završni akt iz Helsinkija;
- 27. jun 1981, Banžulska Povelja o ljudskim pravima i pravima naroda (Banjul, Africa);

⁵⁰ Osnovan 1949. godine od strane 10 država, Savet Evrope je međunarodna organizacija sa sedištem u Strazburu (Francuska). Danas ima 47 država članica, koje predstavljaju oko 800 miliona ljudi.

⁵¹ <https://www.coe.int/en/web/human-rights-convention/the-convention-in-1950>, 04.03.2023.

⁵² Council of Europe, “Rights and Freedoms in Practice”, July 2013.

- 19. septembar 1981, Opšta Deklaracija o ljudskim pravima u islamu;
- 14. jun 1992, Deklaracija iz Rija o razvoju i zaštiti životne sredine;
- jun 1993, Svetska konferencija o ljudskim pravima (Beč, Vienna).

Ljudska prava se menjaju i prilagođavaju. Naučni istraživač preduslova rata i mira Johan Galtung (Galtung) pronašao je prelepu metaforu za ovaj proces: „Možda je metafora ovde od pomoći. 10. decembra 1948. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, koju je donela Generalna Skupština Ujedinjenih nacija, ugledala je svetlost dana. Rezultat odražava jevrejsko-hrišćansku kulturu, uključujući i tendenciju te kulture da sebe vidi kao univerzalnu. Uzmimo ovo kao jednu stanicu u dugoj i verovatno beskonačnoj vožnji autobusom. Ima i drugih takvih stanica. Novi putnici ulaze. U autobusu se vodi dijalog. Možda neki putnici izlaze. Ima još više ovakvih stajališta i novih povelja (deklaracija), gde one svaki put odražavaju dublji i širi dijalog civilizacija. Svaka kultura nešto daje. Svaka kultura je zahvalna jer su druge kulture nešto doprinele. Svaka kultura oseća: „Ako uzmeš nešto od mene, ja ću se u skladu s tim i ponašati”. I kako se putovanje nastavlja, svi postizemo uspeh sastavljen od iskrene univerzalnosti. Od jedne univerzalnosti kao jednog procesa koji nikada neće stati, a koji obuhvata sve kulture“.⁵³

Ljudska prava na svom dinamičnom putu razvoja prestala su da postoje kao unutrašnja stvar jedne države. Država se u izvesnoj meri odrekla svog apsolutnog suvereniteta u korist međunarodnih obaveza zaštite ljudskih prava. Dinamizam ljudskih prava ogleda se i u njihovom stalnom širenju. U novije vreme postoji ubrzana tendencija povećanja njihovog broja, a priznavanje novih prava se dalje traži i na globalnom nivou.

2.2. Kategorije i vrste ljudskih prava

Pre kategorizacije ljudskih prava, potrebno je napraviti razliku između objektivnih i subjektivnih prava. Skup svih pravnih normi koje stvara zakonodavna vlast u državi predstavlja objektivno pravo. Subjektivna prava su prava pravnih subjekata, fizičkih i pravnih lica. Ljudska prava su subjektivna prava koja su nezavisna od volje države – ona su iznad države.

Ljudska prava su moralnog porekla, izvorna, univerzalna i neotuđiva. Pripadaju svim ljudima bez razlike. Suštinska karakteristika ljudskih prava je jednakost. Svi ljudi su jednaki u zakonu. Svaki čovek ima pravo na ljudska prava i slobode samo na osnovu svog „ljudskog bića“, bez obzira na njegovu individualnu pripadnost nekom narodu, bez obzira u šta veruje i bez obzira na pol. Zbog toga su ljudska prava neotuđiva, što znači da su uvek važeća i nikome se ne mogu oduzeti. Njihova najvažnija funkcija je zaštita građana od države.

Ljudska prava pokrivaju mnogo različitih oblasti ljudskog života. Stoga ih je potrebno podeliti u nekoliko grupa prema hronologiji. Ovde se kao kriterijum uzima trenutak njihovog međunarodnog priznanja:

⁵³ J. Galtung, “Human rights - viewed differently”, Frankfurt / Main 1994, 230.

- Grupa 1: Građanska i politička prava (prava prve generacije),
- Grupa 2: Socijalna, ekonomska i kulturna prava (prava druge generacije),
- Grupa 3: Prava treće generacije – prava kolektivne solidarnosti.

Prva grupa građanskih i političkih prava zasniva se na principu slobode, proklamovanom u Francuskoj revoluciji 1789. godine (*liberté*) u cilju zaštite ljudskog dostojanstva. Shodno tome, osnovno ljudsko pravo je pravo na život, koje je temelj svih drugih ljudskih prava i sloboda. Građanska prava su srž ljudskih prava koja su sadržana u svim konvencijama o ljudskim pravima i srodnim dokumentima, prvenstveno u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (1966). Politička prava garantuju svim ljudima nesmetano učešće u političkom životu unutar svoje zajednice, bez straha da će za to biti neopravdano kažnjeni. Na primer, sloboda mišljenja i sloboda štampe ovde igraju važnu ulogu, jer odražavaju stavove ljudi prema svojoj vlasti i njihovo zadovoljstvo njome. Međutim, ako se ovi stavovi više ne mogu iznositi bez cenzure, onda vlast gubi pravo da demokratski zastupa interese svojih građana. U okviru političkih prava, važno je i pravo građana da glasaju i da budu birani, ali je veoma kasno primenjeno za žene u različitim delovima sveta.⁵⁴

Građanska i politička prava obuhvataju:

- Pravo na život;
- Zabranu mučenja, okrutnog i nehumanog postupanja i kažnjavanja;
- Pravo na slobodu i ličnu sigurnost;
- Pravo na pravično suđenje;
- Pravo na privatnost;
- Slobodu misli, savesti i veroispovesti;
- Slobodu govora;
- Pravo na mirno okupljanje;
- Slobodu udruživanja;
- Pravo da se bira i da bude biran;
- Pravo na učešće u upravljanju javnim poslovima i jednak pristup javnim službama;
- Pravo na brak i ravnopravnost supružnika u braku;
- Prava deteta.

Prava druge generacije sadržana su u Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), koji obavezuje svaku državu da svojim građanima obezbedi pravo na rad i pravičnu naknadu za rad, pravo na obrazovanje, pravo na socijalnu zaštitu i pravo na ostvarivanje kulturnih potreba. Ta ljudska prava su veoma zavisna od ekonomskih uslova i stepena razvoja svake države. Osnovni princip tih prava je solidarnost.⁵⁵

Socijalna, ekonomska i kulturna prava su:

- Pravo na rad, ograničeno radno vreme, pravičnu naknadu za rad i zaštitu na radu;
- Pravo na imovinu;
- Pravo na socijalno osiguranje;

⁵⁴ Na primer, u Švajcarskoj žene su dobile pravo glasa u 1971. god.

⁵⁵ M. Paunović, B. Krivokapić, I. Krstić, *op. cit.*, 27.

- Pravo na štrajk;
- Pravo na zdravlje;
- Pravo na obrazovanje;
- Pravo na učešće u kulturnom životu.

Prava treće generacije – prava kolektivne solidarnosti definisana su u XX veku. Konferencija Ujedinjenih nacija (UN) o čovekovom okruženju iz 1972. proglasila je da je „čovekova životna sredina, prirodna i stvorena od strane čoveka, od suštinskog značaja za njegovo blagostanje i uživanje osnovnih ljudskih prava – čak i prava na sam život”.⁵⁶ Ova Deklaracija UN bila je prvi međunarodni dokument o pitanju čiste životne sredine. Prvi princip Stokholmske deklaracije jasno je definisao situaciju priznavanjem da „čovek ima osnovno pravo na slobodu, jednakost i adekvatne uslove života, u kvalitetnom okruženju koje dozvoljava dostojanstven život u blagostanju, i on snosi svečanu odgovornost za zaštitu i unapređenje životne sredine za sadašnje i buduće generacije”.⁵⁷ Okvirna konvencija UN o klimatskim promenama (Okvirna konvencija, 9. maj 1992) i međunarodni ugovori koji su zaključeni u vezi sa njom: Protokol iz Kjota (11. decembar 1997.) i Pariski sporazum (12. decembar 2015.) sadrže međunarodne standarde za garancije da prirodni životni prostori čoveka neće biti previše oštećeni ili čak potpuno uništeni.

Pravo na održivi razvoj treba da pomogne u smanjenju jaza između siromaštva i bogatstva u svetu. Kolektivna prava solidarnosti ukazuju na trajnu evoluciju kategorija ljudskih prava usled novih problema savremenog ljudskog života, koji se rešavaju kroz sistem zaštite ljudskih prava. Ipak, prava treće generacije su bila ozbiljno dovedena u pitanje sa stanovišta suštine ljudskih prava. „Od sloma komunističkih režima i diskreditacije ideja organizacije koje su oni nosili, smanjile su se i ideološki preoštre kontroverze o ljudskim pravima. Ideja ljudskih prava s obzirom na raznolikost svetskih kultura evoluirala. Predstavnici južne hemisfere, kao i progresivne pristalice ljudskih prava sa severa, pokušavaju da u koncept ljudskih prava ubace tzv. prava solidarnosti. To uključuje, pre svega: pravo na mir, pravo na razvoj i pravo na čistu životnu sredinu. Iako se radi o časnim i važnim političkim ciljevima, ostaje diskutabilno da li se ovi kolektivni ciljevi mogu smatrati jednako vrednom kategorijom zakonskih zahteva kao individualna politička prava. Prava su, bez izuzetka, odraz kolektivnih uslova i uslova političkog delovanja, pri čemu se mora uzeti u obzir i neuspeh. Ali za filozofiju ideje ljudskih prava uvek je bila centralna činjenica da ljudska prava moraju biti moralna i pravno održiva prava svakog pojedinca, koja se moraju ispuniti ili održati u svakoj državi.”⁵⁸

Kolektivna ljudska prava su:

- Pravo na mir;
- Prava nacionalnih, verskih ili etničkih manjina;

⁵⁶ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, 16 June 1972, Stockholm (A/CONF.48/14/Rev.1).

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ L. Kühnhardt, “Ljudska prava, zaštita manjina i nacionalna država u KSZE procesu”, *Iz politike i novije istorije*, 47/1994, 13.

- Pravo na održivi razvoj;
- Pravo na čistu životnu sredinu.

Trajno je prisutno osporavanje univerzalnosti svih kategorija ljudskih prava. Jedan od razloga je činjenica da su ljudska prava proizašla iz filozofije hrišćanskog sveta. Drugi razlog je činjenica da je od potpisivanja Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, na desetine novih država nastalo kao rezultat oslobođenja od kolonijalnog jarma. Od 1946. godine stvoreno je približno 120 novih država koje nisu učestvovala u formulisanju Povelje UN. Ove zemlje nisu učestvovala ni u stvaranju Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima UN. Shodno tome, neke od tih država su podigle svoj glas. Uz kontroverzu o ljudskim pravima između Sjedinjenih Američkih Država (SAD) i Evrope s jedne strane i Kine i Južne Azije s druge, Konferencija Asocijacije južnoazijskih nacija (ASEAN) 1997. u glavnom gradu Malezije, Kuala Lumpur se odvijala. Sukob se razvio nakon predloga malezijskog ministra predsednika Mahathira da se Deklaracija Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima prepravi u korist siromašnih zemalja. SAD i Evropska unija odlučno su odbacile Mahathirov zahtev kao neprihvatljiv na završnoj konferenciji za novinare. Nasuprot tome, ministri spoljnih poslova Malezije, Indonezije i Filipina izjasnili su se za inspekciju. „S obzirom na vreme koje je prošlo, ne treba da budemo tako kategorični“, rekao je indonežanski ministar spoljnih poslova Altas. Malezijski ministar spoljnih poslova rekao je da isticanje individualnih prava na slobodu nije prikladno u multirasnoj i multireligijskoj naciji trećeg sveta kao što je Malezija. „Previše slobode može uništiti demokratiju“ (...).⁵⁹

Stalne rasprave o pitanju da li je zahtev za univerzalnim važenjem ljudskih prava opravdan, jer su nastala u hrišćanskoj Evropi, dovele su do pokreta koji je, u dijalogu sa svim religijama i kulturama, razrađivao zajedničke osnovne vrednosti za sve ljude, jedan svetski etos. Osnova ovih nastojanja za vrednostima koje bi bile priznate od svih ljudi je shvatanje da svuda u svetu, u svim kulturama i religijama svih vremena, treba pronaći jednu maksimu koja čini srž svake etike, jednu tzv. zlatno pravilo ljudskih prava. Na njoj se zasniva sva poznata etika i ona stvara osnovu za legitimno delovanje pojedinaca, grupa, država i zajednica država. Zlatno pravilo kaže da se prema drugima treba odnositi onako kako bismo želeli da se drugi ponašaju prema nama. Dakle, ljudska prava su univerzalna i treba ih sprovesti prema svima - *erga omnes*.

2.3. Ljudska prava žena

Generalna skupština UN označila je Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima iz 1948. godine kao ideal kome svi narodi i nacije treba zajedno da teže (Preambula), što bi u budućnosti (vreme posle Drugog svetskog rata) trebalo da postane nešto samo po sebi razumljivo. Danas moramo reći da se svet očigledno nije približio ovom idealu

⁵⁹ Frankfurter Allgemeine Zeitung, 30. 07. 1997.

iz 1948. godine: jaz između bogatih i siromašnih raste; nije uspostavljeno univerzalno pravo na obrazovanje; i dalje se borimo za ravnopravnost žena; broj nezaposlenih i siromašnih raste čak iu prosperitetnim društvima; svakodnevno ljudi umiru od gladi ili od neke druge bolesti, a među njima su hiljade dece; pravo na azil je i dalje veliko nerešeno pitanje; ratovi i dalje postoje. Sve se to ne dešava nigde, već u ovom „jednom svetu“, pred sopstvenim vratima, u našim zemljama. Mi nismo posmatrači, već – direktno ili indirektno – učesnici. Drugim rečima: ideal postavljen u Univerzalnoj deklaraciji UN o ljudskim pravima ostaje jedno, a realnost je drugo.

Prema ranjivim grupama stanovništva primenjuje se princip afirmativnih mera, odnosno pozitivne diskriminacije, sa ciljem izjednačavanja tih lica u ostvarivanju njihovih prava i pružanja dodatnih garancija za postizanje njihove ravnopravnosti – afirmativni pristup. Ovo su dozvoljeni izuzeci od primene principa apsolutne jednakosti. Primena afirmativnih mera prema osetljivim tj ugroženim grupama stanovništva, kao što su nacionalne manjine, žene, deca, stara lica, lica sa invaliditetom i sl. sprovodi se u okviru politike jednakih mogućnosti.

Koncept rodne ravnopravnosti je evoluirao tokom godina. U savremenom trenutku pojam jednakosti obuhvata jednakost pred zakonom, u vidu formalne jednakosti (*de iure*), koja je sredstvo za postizanje jednakosti prava, obaveza i odgovornosti, odnosno stvarne, faktičke jednakosti (*de facto*). Svrha stvarne jednakosti je prevazilaženje formalno – pravnih prepreka, negativnih društvenih procesa i transformacija kulturnih i društvenih normi u smeru ostvarenja faktičke jednakosti. Dakle, samo postojanje zakonske regulative nije dovoljno, ali je neophodno oruđe, jer služi kao katalizator društvenih promena i pruža pravni osnov za težnje žena ka punoj ravnopravnosti.

Međunarodni principi zaštite ravnopravnosti žena uključuju pravno regulisanje položaja žena na dvostrukom koloseku:

1) Prava žena kao deo osnovnih ljudskih prava – opšta zaštita garantovana sledećim međunarodnim pravnim dokumentima:

- Povelja UN (1945),
- Univerzalna deklaracija UN o ljudskim pravima (1948),
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966),
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966).

2) Posebna prava žena.

Posebna zaštita prava žena zasniva se na:

- razvoju opštih standarda kroz specifične obaveze država;
- obuhvata oblasti u kojima je diskriminacija žena posebno izražena (ekonomska sfera, učešće u javnom životu, obrazovanje i dr.);
- odnosi se na situacije u kojima ženama treba obezbediti posebna prava u odnosu na muškarce.

Mnogi međunarodni dokumenti – konvencije, preporuke i deklaracije bave se ljudskim pravima osetljivih grupa, između ostalog i ženskim ljudskim pravima. To su (po hronologiji):

- Konvencija o suzbijanju trgovine ljudima i eksploatacije prostitucije (1949);
- Konvencija o jednakoj naknadi muške i ženske radne snage za rad jednake vrednosti (1951);
- Konvencija o političkim pravima žena (1952);
- Konvencija o državljanstvu udate žene (1957);
- Konvencija o pristanku na brak, minimalnoj starosti za sklapanje braka i registraciji brakova (1962);
- Deklaracija UN o ukidanju diskriminacije žena (1967);
- Deklaracija UN o zaštiti žena i dece u vanrednim situacijama i oružanim sukobima (1974);
- Konvencija UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW, 1979) sa svojim Fakultativnim protokolom (1999) i Opštim preporukama br. 12 (1989), br. 19 (1992) i br. 35 (2017) Komiteta o eliminaciji diskriminacije žena.
- Deklaracija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o eliminaciji nasilja nad ženama (Rezolucija 48/104 iz 1993.);
- Pekinška deklaracija i Platforma za akciju, najprogresivniji plan za unapređenje ženskih prava (1995);
- Rezolucija 1325 Saveta bezbednosti UN o ženama, miru i bezbednosti.

Postoje i regionalni pravni dokumenti o ženskim ljudskim pravima:

- Međuamerička konvencija o sprečavanju, kažnjavanju i iskorenjivanju nasilja nad ženama (1994), koju je usvojila Organizacija američkih država;
- Revidirana Evropska socijalna povelja (čl. 8 o pravu zaposlenih žena na zaštitu materinstva, 1996);
- Protokol Afričke Povelje o ljudskim i narodnim pravima o pravima žena u Africi (2003), koji je usvojila Afrička unija;
- Preporuka Saveta Evrope Rec (2002)5 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja (2002);
- Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (CETS br. 197, 2005);
- Konvencija Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja (CETS br. 201, 2007);
- Konvencija Saveta Evrope (SE) o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija, 2014).

Mnoge međunarodne organizacije, agencije i međunarodne nevladine organizacije bave se unapređenjem položaja žena, kao što su: Komisija Ekonomskog i socijalnog saveta UN za pravni status žena, UN Women, Međunarodna organizacija rada (ILO), UNICEF, UNESCO, Svetska zdravstvena organizacija (SZO), Komitet UN za eliminaciju diskriminacije žena, Savet Evrope, Evropska unija, Amnesty internešenel (Amnesty International), Hjuman rajts voč (Human Rights Watch) itd.

Ženska prava su kroz istoriju preživela potpunu negaciju svog postojanja, a potom je došlo do ograničavanja prava žena na isključivo „žensko“, proisteklo iz „prirodne podele“ rada u prvobitnoj zajednici, koja je proistekla iz bioloških osobina žena koje su isključivo

odgovorne za proširenje roda i plemena. U nekim antičkim društvima to se ogledalo u pravnom položaju žene tako da muž može da je otpusti ako mu ne rađa decu, uz obavezu da joj vrati miraz (šeriktu) (Hamurabijev zakonik, čl. 138). Istorijske epohe beleže i neke pozitivne primere. O tome svedoči, na primer, stanje ženskih prava u mesopotamijskim državama Sumeru i Vavilonu, gde su žene uživale nekoliko zakonom zagarantovanih prava. Tako je žena mogla posedovati imovinu, naslediti i raditi. Nadalje, u starom Rimu žene su rođene kao slobodne građanke (*cives*), ali nisu imale pravo glasa, niti su mogle da obavljaju političke funkcije. Takvo stanje postoji još od vremena ranog doba starog Rima, koji je bio vojna demokratija, u kojoj su najvažnije odluke donosili isključivo odrasli muškarci u kurijatskim komisijama – skupštinama (*comitia curiata*).⁶⁰

U novije vreme, pojava kapitalizma donela je nove ekonomske i političke odnose u društvu, ali ne i promenu podređenog položaja žene. Tome je doprineo opšti socio-kulturni milje patrijarhalno orijentisanog društva. Dok je predkapitalističko potčinjavanje žena bilo povezano sa društveno nepremostivim prirodnim ulogama, sa pojavom kapitalizma, ova ograničenja ženskih ljudskih prava su artikulisana kroz društveno propisane uloge.⁶¹ U savremenom trenutku, žene uživaju zakonski utvrđenu ravnopravnost u smislu formalne jednakosti, ali ne na globalnom nivou niti u praksi.

Pored zakonskih okvira, teorijsku osnovu za ženska ljudska prava postavila su razmišljanja prosvetiteljskih filozofija Monteskejja i Rusoa. Međutim, iako se koncept ljudskih prava prvi put pominje 1689. godine u Povelji o pravima, u Velikoj Britaniji, zatim 1776. godine u Virdžinija Deklaraciji o pravima (Virginia Declaration of Rights), a potom i u francuskoj revolucionarnoj Deklaraciji o pravima čoveka i građanina (Declaration des droits de l'homme et du citoyen) 1789., nijedan od ovih dokumenata ne reguliše osnovni pravni položaj žene. Pokušaj Francuskinje Olimpe de Gouges da svojom Deklaracijom o pravima žena i građana (Declaration des droits de la femme et de la citoyenne) iz 1791. godine utiče na pravac Francuske revolucije sa idejom da su žene i muškarci ravnopravni u društvu i da treba da imaju ista građanska prava, okončan je njenim hapšenjem i izvršenjem smrtne kazne, iako ne samo zbog navedenog, već i zbog njenog ukupnog političkog zalaganja.⁶² U savremenoj teoriji se ističe da je tradicionalna podela rada po polu ostala nepromenjena i da je to uzrok iskrivljene emancipacije kao njene suštinske suprotnosti.⁶³ Osim toga, konzervativni politički populizam dovodi i do stagnacije ili nazadovanja postignutih standarda rodne ravnopravnosti i nediskriminacije i do kršenja ženskih prava.

Osim tradicionalnog shvatanja uloge žena, njihov položaj u društvu se dodatno pogoršava tokom velikih društvenih i ekonomskih promena. Tada su žene nesrazmerno više nego muškarci pogođene negativnim posledicama strukturnog prilagođavanja privrede i

⁶⁰ N. A. Maškin, "Istorija starog Rima (The history of ancient Rome)", Beograd, Naučna knjiga, 1987, 79., D. Stojčević, "Rimsko privatno pravo (Roman Private Law)", Beograd: Savremena administracija, 1985, 19.

⁶¹ A. Y. Davis, "Women and Capitalism: Dialectics of Oppression and Liberation", In: James, J. and Sharpley - Whiting, D. (editors), *The black feminist reader*, Oxford, United Kingdom, John Wiley and Sons Ltd., 2000, 157.

⁶² M. Beauchamps, "Olympe de Gouges's trial and the affective politics of denaturalization in France", *Citizenship Studies*, 8/2016, 943–956.

⁶³ Z. Uhde, "From Women's Struggles to Distorted Emancipation", *International Feminist Journal of Politics*, 3/2016, 401.

delovanja tržišnih zakona: gubitak posla, gubitak stečenih prava i beneficija iz prethodnog perioda, povećanje troškova život, nezaposlenost i siromaštvo, smanjenje plata i otežan pristup zdravstvenim uslugama, socijalnoj zaštiti, obrazovanju i resursima.⁶⁴

Neravnopravnost žena na globalnom nivou ostaje i dalje uprkos pozitivnim pomacima u pojedinim regionima i državama. Stoga je Generalna skupština UN 1975. godinu proglasila Međunarodnom godinom žena. Osim toga, period 1976 – 1985. proglašen je Dekadom UN posvećenoj ženama. Godine 1985. u Najrobiju je održana Svetska konferencija za ocenu dostignuća Dekade posvećene ženama, kada je usvojena Strategija za unapređenje položaja žena do 2000. godine. Uprkos tome, položaj žena u mnogim delovima sveta je i dalje veoma nepovoljan. Međunarodni pravni dokumenti i nacionalni zakoni koji imaju za cilj da garantuju rodnu ravnopravnost su nepotpuni. Oni se često ne bave pitanjem diskriminacije žena kod kuće. Podela zadataka i dužnosti u kući, koja stavlja gotovo isključivu odgovornost na ženska pleća, donosi ogroman teret za žene. Zbog toga su žene ograničene u punom i slobodnom učešću u društvenom, ekonomskom i političkom životu. Bez rešavanja ovog problema, poboljšanje uslova života žena će biti dugoročno odloženo, uprkos značajnim zakonskim reformama. U okviru Saveta Evrope, prekretnica u njegovom radu počinje od 1988. godine, kada se rodna ravnopravnost više nije posmatrala kao pravno ili socijalno pitanje, već kao princip ljudskih prava i osnovni kriterijum demokratije.⁶⁵

U kontekstu ženskih ljudskih prava, posebna pažnja posvećena je zaštiti materinstva, još od 1919. godine, kada je u okviru Međunarodne organizacije rada usvojena Konvencija br. 3 o zaštiti materinstva. U novijem periodu ova zaštita je obezbeđena u Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (čl. 10, par. 2, 1966): „Posebnu zaštitu treba obezbediti majkama tokom razumnog perioda pre i posle porođaja. Tokom tog perioda zaposlenim majkama treba da se odobri plaćeno odsustvo ili odsustvo sa adekvatnim beneficijama socijalnog osiguranja.”⁶⁶ Pored toga, Revidirana Evropska socijalna povelja (1996) predviđa prava zaposlenih žena na zaštitu materinstva (član 8).

⁶⁴ M. Dokmanović, “Žene i ekonomske promene 2000-2005”, *Journal for Political Theory and Research on Globalization, Development and Gender Issues*, 2006, available at: <https://cdn.atrria.nl/eazines/web/Globalizacija.com/2006/November.pdf>, 15. 03. 2023.

⁶⁵ Council of Europe, “Make equality in law a reality in fact - Compilation of recommendations of the Committee of Ministers in the field of equality between women and men”, Directorate of Communication (F-67075 Strasbourg Cedex), 2011, 5.

⁶⁶ <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights>, 28. 03. 2023.

3. RELEVANTNI UNIVERZALNI MEĐUNARODNI PRAVNI DOKUMENTI O NASILJU NAD ŽENAMA

*Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*⁶⁷

3.1. *In medias res*⁶⁸

Nasilje nad ženama i djevojkama i dalje postoji kao globalna pandemija - 1 od 3 žene je izložena fizičkom i/ili seksualnom nasilju barem jednom u životu.⁶⁹ Kovid-19 je još više pogoršao situaciju: 45% žena je izjavilo da su one ili žena koju poznaju doživeli nasilje tokom trajanja COVID-19, a 6 od 10 žena je reklo da se seksualno uznemiravanje u javnosti pogoršalo. Rodna neravnopravnost i društvena tolerancija prema nasilju nad ženama su osnovni uzroci nasilja nad ženama, kao i slabe zakonske sankcije i neprijavljeni slučajevi.

Nasilje na mreži nad ženama i devojkama se dešava u kontinuitetu i može imati različite oblike uključujući seksualno uznemiravanje, sajber uhođenje, zum bombardovanje, zloupotrebu intimnih slika, mizoginistički govor mržnje, *inter alia*. Nasilje nad ženama i devojkama uz pomoć interneta i informaciono-komunikacionih tehnologija takođe je eskaliralo u senci pandemije pošto su se životi žena i djevojčica promenili u odnosu na pristup poslu, školi (učenje na daljinu), on-lajn (on-line) pristup uslugama i društvenim aktivnostima.⁷⁰ Rezultati jednog globalnog istraživanja pokazuju da 38% žena ima lična iskustva sa nasiljem na mreži, a 85% žena koje su on-lajn prisutne, bile su svedoci digitalnog nasilja nad drugim ženama.⁷¹ Nasilje na mreži nad ženama i devojkama može biti jednako štetno kao i nasilje van mreže sa ozbiljnim uticajima na zdravlje i dobrobit, kao i sa ozbiljnim ekonomskim, društvenim i političkim posledicama, jer utiče na profesionalne živote žena.⁷² Grupe žena koje su u većem riziku od nasilja su:

- žene u javnom životu,
- braniteljke ljudskih prava,

⁶⁷ Što nećeš da se desi tebi, ne čini drugome.

⁶⁸ Latinska poslovica: U srž stvari. Metafora koja se primenjuje da bi se objasnila suština situacije.

⁶⁹ <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2020/A-75-274-SG-report-EVAWG-Infographic-and-recommendations-en.pdf>, 15. 05. 2023.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*.

- mlade žene i djevojke,
- autohtone žene,
- žene migranti i pripadnice etničkih manjina,
- lezbejke, biseksualne i transrodne žene i
- žene sa invaliditetom.

Međunarodna organizacija sa mandatom za borbu protiv nasilja nad ženama pored Komiteta za eliminaciju diskriminacije nad ženama - CEDAW i Komisije za status žena, je UN Women.⁷³ UN Women, kao globalni šampion za rodnu ravnopravnost, aktivna je sa državama članicama UN na harmonizaciji međunarodnih standarda za rodnu ravnopravnost i pomaže im u njihovoj primeni. Jedan od delokruga rada kojim se ova organizacija bavi je i pitanje eliminacije diskriminacije i nasilja nad ženama i djevočicama. Stvaranje UN Women došlo je kao rezultat reformske agende UN-a, spajajući resurse i mandate za veći uticaj. Ova organizacija se spaja i nadograđuje na važan rad četiri prethodno različita dela sistema UN, koji su se fokusirali isključivo na rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena:

- Odeljenje za unapređenje žena (DAW),
- Međunarodni institut za istraživanje i obuku za unapređenje položaja žena (INSTRAW),
- Kancelarija specijalnog savetnika za rodna pitanja i unapređenje položaja žena (OSAGI) i
- Fond Ujedinjenih nacija za razvoj za žene (UNIFEM).⁷⁴

UN Polulacioni Fond (United Nations Population Fund – UNFPA)⁷⁵ je agencija UN za seksualno i reproduktivno zdravlje sa misijom da stvori svet u kome je svaka trudnoća željena, svaki porođaj bezbedan i potencijal svake mlade osobe ispunjen. Pored promovisanja prava žena i devojaka da žive bez nasilja, njegovi programi nude psiho-socijalnu podršku, medicinski tretman i pomoć žrtvama silovanja, kao i eliminaciju sakaćenja ženskih genitalija.⁷⁶

Svetska zdravstvena organizacija (SZO), kao poseban subjekt u sistemu UN koji radi kao koordinaciono telo zaštite međunarodnog javnog zdravlja, takođe je važan akter jer je uključena u praćenje, pružanje informacija i programa o zdravstvenim aspektima nasilja nad ženama. Nasilje nad ženama se može sprečiti. Zdravstveni sektor ima važnu

⁷³ UN Women, sa zvaničnim nazivom UN Entitet za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena, osnovan je kao rezultat dogovora država članica UN uz podršku Globalnog ženskog pokreta sa osnovnom idejom da učini što više kako bi žene mogle zahtevati jednaka prava i mogućnosti. Osnovan je rezolucijom Generalne skupštine UN u julu 2010. godine, a sa radom je počeo početkom 2011. Više videti: <http://www.unwomen.org/en/about-us>.

⁷⁴ <http://www.unwomen.org/en/about-us>, 28. 09. 2023.

⁷⁵ UNFPA, osnovana 1969. godine, radi na poboljšanju rodne ravnopravnosti i osnaživanju žena. UNFPA takođe objavljuje studije o rodno zasnovanom nasilju. Detaljnije: <http://www.unfpa.org/about-us>.

⁷⁶ UNFPA, zajedno sa UNICEF, vodi Zajednički program za eliminaciju sakaćenja ženskih genitalnih organa (FGM), najveći globalni program za ubrzanu napuštanje ove štetne prakse. Program je trenutno fokusiran na 17 zemalja i takođe podržava regionalne i globalne inicijative. Procenjuje se da je 68 miliona djevojčica u opasnosti od osakaćenja do 2030. Više detalja na: <https://www.unfpa.org/female-genital-mutilation>, 29. 09. 2023.

ulogu u pružanju sveobuhvatne zdravstvene zaštite ženama koje su bile izložene nasilju i kao polazna tačka za upućivanje žena na druge usluge podrške koje im mogu zatrebati. Preko četvrtine žena starosti od 15 do 49 godina koje su bile u vezi, bile su izložene fizičkom i/ili seksualnom nasilju od strane svog intimnog partnera barem jednom u životu (od 15. godine). Procene rasprostranjenosti nasilja od intimnog partnera tokom života kreću se od 20% u zapadnom Pacifiku, 22% u zemljama sa visokim stepenom razvoja i Evropi i 25% u regionima SZO u Americi, do 33% u afričkom regionu SZO, 31% u SZO regionu istočnog Mediterana, a 33% u regionu Jugoistočne Azije SZO. Na globalnom nivou, čak 38% svih ubistava žena počine intimni partneri. Pored nasilja od strane intimnog partnera, globalno 6% žena prijavljuje da ih je seksualno zlostavljao neko drugi, a ne partner, iako su podaci o seksualnom nasilju nevezano od partnera ograničeniji. Intimno partnersko i seksualno nasilje uglavnom vrše muškarci nad ženama. Zatvorenost tokom pandemije COVID-19 i društveni i ekonomski uticaji pandemije povećali su izloženost žena nasilnim partnerima i poznatim faktorima rizika, istovremeno ograničavajući njihov pristup uslugama zaštite i podrške.⁷⁷

Izveštaj generalnog sekretara UN iz 2022. godine o „Intenziviranju napora za eliminisanje svih oblika nasilja nad ženama i devojčicama“ preporučuje državama da preduzmu sledeće mere:

- „Prepoznati nasilje nad ženama i devojčicama (VAWG) u digitalnom kontekstu kao kršenje ljudskih prava i uvesti efikasne zakone, politike i regulatorne okvire u skladu sa postojećim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima, kako bi se kriminalizovali i zabranili svi oblici nasilja u digitalnom kontekstu i ojačali kapaciteti agencija za sprovođenje zakona da efikasno istražuju i krivično gone zločine.
- Nastaviti sa intenziviranjem napora na eliminisanju svih oblika nasilja nad ženama i devojčicama (uključujući i digitalne kontekste) kroz implementaciju i sprovođenje sveobuhvatnih zakona i budžetiranih nacionalnih akcionih planova; Sve vladine strategije prevencije zasnovati na dokazima; povećati pristup visoko-kvalitetnim, specijalizovanim multisektorskim uslugama, uključujući pristup pravdi i reparacijama i veću odgovornost počinitelaca.
- Proučiti uticaje COVID-19 na nasilje nad ženama i devojčicama, uključujući ekonomske posledice, kao i uticaj klimatskih promena i degradacije životne sredine, sukoba i kriza.
- Povećati saradnju sa tehnološkim sektorom, organizacijama za ženska prava, civilnim društvom i nacionalnim institucijama za ljudska prava, kako bi se osiguralo da tehnološke kompanije i posrednici ojačaju politike i mere za sprečavanje i reagovanje na nasilje nad ženama i devojčicama u digitalnom kontekstu; da se obezbede brzi i efikasni odgovori i pravna sredstva za nasilje kada do njega dođe; kao i da se obezbedi transparentno izveštavanje od tehnoloških posrednika o prirodi i obimu problema i akcijama preduzetim kao odgovor.

⁷⁷ Vid. kod: <http://www.who.int>, 30. 09. 2023.

- Osigurati dostupnost fleksibilnog finansiranja za civilno društvo i organizacije za prava žena, kako bi mogle da informišu donosiocima odluka i kreatore politika o nasilju nad ženama i da igraju vodeću ulogu u sprovođenju efikasnih mera prevencije i suzbijanja.
- Nastavite da se bavite nedostacima u podacima i redovno prikupljate podatke o nasilju nad ženama i devojčicama, kao i da ulažete u dokaze i znanje o tome šta funkcioniše u eliminisanju nasilja nad ženama, uključujući i digitalne kontekste.”⁷⁸
- Štaviše, ovaj Izveštaj definiše da će agencije UN preduzeti sledeće aktivnosti:
 - „Osigurati da se nasilje nad ženama i devojčicama u digitalnom kontekstu bavi Zajedničkom agendom i Globalnim digitalnim dogovorom koji će biti dogovoreni na Samitu budućnosti u septembru 2023. godine.
 - Ojačati saradnju između država, tehnološkog sektora i civilnog društva, kako bi se efikasno bavili nasiljem nad ženama kroz ključna partnerstva kao što su Akciona koalicija za borbu protiv nasilja nad ženama, Akciona koalicija za tehnologiju i inovacije i Globalno partnerstvo za akciju protiv rodno zasnovanog on-lajn uznemiravanja i zlostavljanja koje predvodi SAD.
 - Sazivati partnere da razviju međunarodne standarde i okvir za prevenciju i reagovanje na nasilje nad ženama i devojčicama u digitalnom kontekstu, uključujući standardizovane definicije, pravne standarde, uloge i odgovornosti, standarde odgovornosti za internet posrednike i tehnološki sektor; međunarodno dogovorene standarde i metodologije za merenje nasilja nad ženama radi rešavanja nedostataka u podacima i dokazima“.⁷⁹

Mnogi slučajevi nasilja ostaju neprijavljeni⁸⁰ i to predstavlja razlog visoke stope nekažnjivosti. Kada je reč o krivičnim postupcima, stopa nekažnjivosti je prilično visoka u većini zemalja. UN su 25. novembra ustanovile Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama, a više od 1.700 organizacija u više od 100 zemalja širom sveta na ovaj dan počinje kampanju „16 dana aktivizma”⁸¹ Ova činjenica govori sama za sebe o globalnom karakteru rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Žene često trpe nasilje zbog straha od nasilnika ili osude okoline u kojoj žive, a često i zbog toga što su ekonomski zavisne od osobe koja ih zlostavlja.⁸² Štetne društvene norme i stereotipi u različitim kulturama i društvenim klasama su koren rodno zasnovanog nasilja koje pogađa sva društva i rezultira ogromnim troškovima za žrtve, njihove porodice i privrede.⁸³

⁷⁸ Izvor: UN, A/77/302) – Intensification of efforts to eliminate all forms of violence against women and girls.

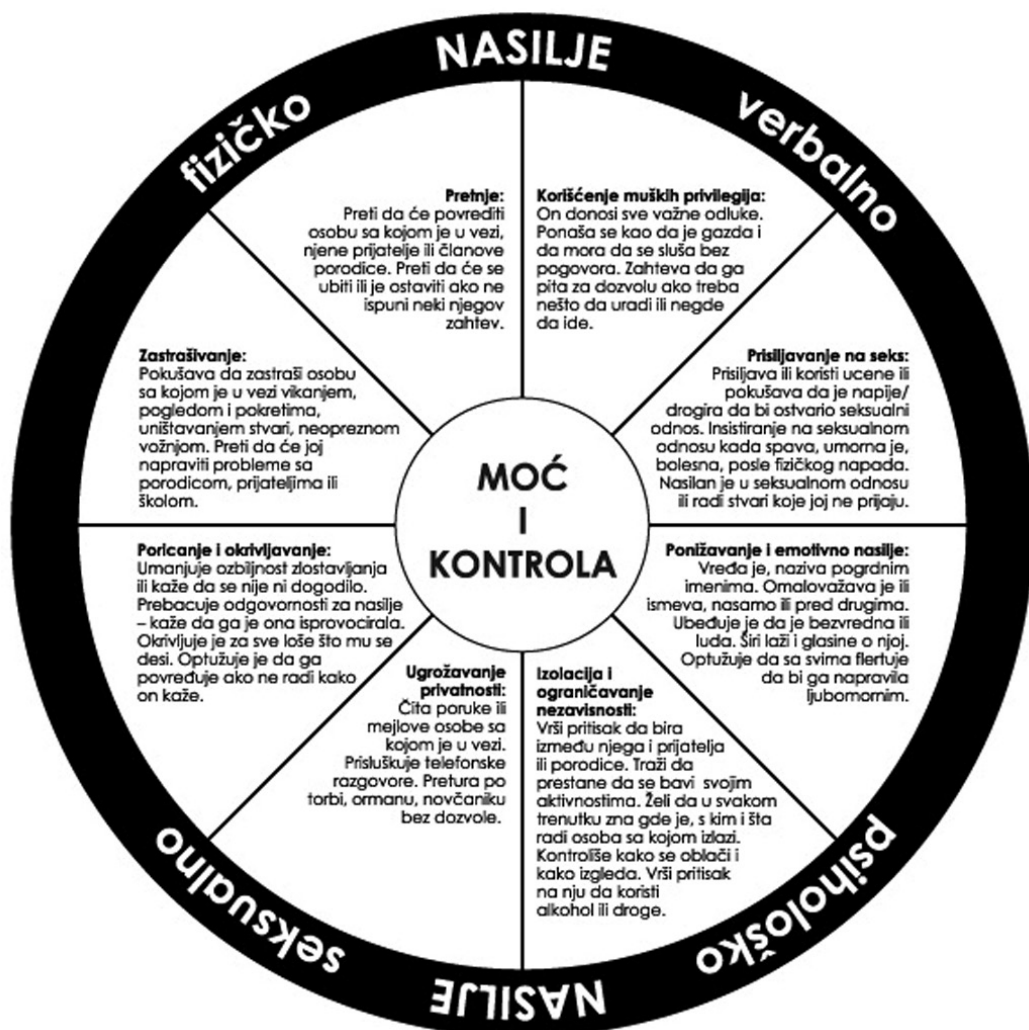
⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ E. Gracia, “Unreported Cases of Domestic Violence against Women: Towards an Epidemiology of Social Silence, Tolerance, and Inhibition”, *Epidemiol Community Health*, 58/2004, 536.

⁸¹ G. Gasmir, Ž. Nikač, “Sexual and Gender-Based Violence in Serbia: After the Istanbul Convention” In: *Global Problems in Sexual Offenses*, Lexington Books, NY, London, 2022, 128.

⁸² *Ibidem*, 127.

⁸³ OSCE, “Welfare and Safety of Women”, 2019, https://www.osce.org/files/f/documents/7/5/419756_1.pdf, 09. 02. 2023.

Točak nasilja, čiji zamajac čini moć i kontrola.⁸⁴

⁸⁴ www.theduluthmodel.org.

3.2. Diskriminacija ima žensko lice – UN CEDAW Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

3.2.1. CEDAW Konvencija i CEDAW Komitet

UN Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW Konvencija, 1979) sa svojim Opcionim Protokolom (1999), i Opštim Preporukama br. 12 (1989), br. 19 (1992) i br. 35 (2017), koje je usvojio Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena, predstavljaju polaznu tačku u međunarodno-pravnom regulisanju borbe protiv diskriminacije žena. CEDAW Konvencija je rezultat rada Komisije Ekonomskog i socijalnog saveta UN za status žena (osnovane 1946. godine) i višedecenijskih napora feminističkih organizacija na međunarodnom nivou. To su razlozi da se CEDAW Konvencija smatra Poveljom ženskih ljudskih prava, jer proklamuje ravnopravnost žena *de iure* i *de facto*. CEDAW Konvencija pravno obavezuje zemlje potpisnice da okončaju sve oblike diskriminacije žena u javnom i privatnom životu, uključujući i u porodici. Konvencija ima za cilj postizanje suštinske jednakosti između žena i muškaraca – ne samo u zakonima, već i u stvarnosti. UN Women postaje prva agencija UN koja se zalaže isključivo za prava žena, 2010. godine.

Osnova Konvencije bila je Deklaracija o eliminaciji diskriminacije žena koju je usvojila Generalna skupština UN 1967. CEDAW Konvencija je usvojena na zasjedanju Generalne skupštine UN 18. decembra 1979. i otvorena za proces ratifikacije. Konvencija UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) stupila je na snagu 3. septembra 1981. godine i ima 198 zemalja potpisnica (90% članica Ujedinjenih nacija, UN). Ova konvencija se sprovodi kroz dva mehanizma:

(1) Izveštavanje, uključujući državne izveštaje CEDAW komitetu, posle čega slede Završna zapažanja CEDAW komiteta sa preporukama konkretnoj zemlji.

(2) Opcioni protokol (1999), koji je put za pojedince, grupe i CEDAW komitet da procenjuje poštovanje odredaba Konvencije od stranedržava potpisnica.

Mnoge zemlje potpisnice, međutim, izrazile su rezerve u vezi sa određenim odredbama ove konvencije, čime su delimično ograničile njenu obaveznu primenu u svojim zemljama. Šezdeset i jedna država je stavila rezerve na CEDAW, koje uključuju član 2, koji osuđuje sve oblike diskriminacije; član 9 o jednakim pravima državljanstva; član 15 o jednakosti pred zakonom; i član 16. o ravnopravnosti u porodičnom životu. Veliki broj rezervi pokazuje da države članice imaju različite nivoe posvećenosti principima CEDAW Konvencije, potkopavajući njenu sposobnost da podstakne napredak u ključnim oblastima, uključujući nasilje nad ženama.⁸⁵

Ideja vodilja Konvencije je pravno uobličavanje afirmativnih mera, odnosno afirmativnih akcija države prema ženama kao kategoriji ugroženog stanovništva. Afirmativne akcije ili preferencijalni tretman neophodno je sprovesti kako bi se eliminisala diskriminacija

⁸⁵ H. Rubenstein et al, "Time for a Change, the Need for a Binding International Treaty on Violence Against Women", Global Rights for Women, 4, [https:// globalrightsforwomen.org/treaty-paper-final-112618-1/](https://globalrightsforwomen.org/treaty-paper-final-112618-1/), 07. 09. 2023.

i na taj način žene dovele u ravnopravnost sa ostalim kategorijama stanovništva u uživanju građanskih, političkih, ekonomskih i kulturnih prava. Bez tih konkretnih pozitivnih mera, žene će biti u nepovoljnom i neravnopravnom položaju. To su argumenti koji legitimišu i opravdavaju afirmativne akcije prema ženama. Čl. 4. Konvencije formulisan je u tom duhu:

“1. Usvajanje privremenih posebnih mera od strane država članica koje imaju za cilj ubrzanje *de facto* jednakosti između muškaraca i žena neće se smatrati diskriminacijom kako je definisano u ovoj Konvenciji, ali ni na koji način neće imati za posledicu održavanje nejednakih ili odvojenih standarda; ove mere će se prekinuti kada se ostvare ciljevi jednakih mogućnosti i tretmana.

2. Usvajanje posebnih mera od strane država članica, uključujući i one mere sadržane u ovoj konvenciji, u cilju zaštite materinstva, neće se smatrati diskriminatornim.”⁸⁶

Definicija diskriminacije u Konvenciji je proširena, pored direktne diskriminacije i na indirektnu. Konvencija se sastoji se od preambule i 30 članova i definiše diskriminaciju žena kao:

„...svako razlikovanje, isključenje ili ograničenje napravljeno na osnovu pola koje ima za posledicu ili svrhu da ugrozi ili onemogući priznanje, uživanje ili vršenje od strane žena ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkoj, ekonomskoj, socijalnoj, kulturnoj, građanskoj ili bilo kojoj drugoj oblasti, bez obzira na njihov bračni status, na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena“ (čl. 1).⁸⁷

Neposredna diskriminacija je otvoreni vid diskriminacije gde je razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje u pravima i osnovnim slobodama određenog lica ili grupe lica direktno vezano za pol. Neposredna diskriminacija vrši se aktom ili radnjom kojima se lice ili grupa lica zbog svog pola stavlja ili su stavljeni u nepovoljniji položaj u odnosu na lice ili grupu lica u istoj ili sličnoj situaciji uživanja ljudskih prava i sloboda. Veoma je značajno da Konvencija u odredbama čl. 1. navodi izraz: „svako razlikovanje, isključenje ili ograničenje na osnovu pola...“, jer je time obuhvaćena i posredna tj. indirektna diskriminacija. Naime, posredna diskriminacija je prikriveni vid diskriminacije, jer se radi o postupanju koje je prividno neutralno i jednako za sva lica. Međutim, problem nastaje zbog toga što takve prividno neutralne mere, kao što su norme, činjenje, propuštanje činjenja, dovode u nepovoljniji položaj lica jednog pola – najčešće žene – u poređenju slicem drugog pola, i to upravo zbog pripadnosti određenom (ženskom) polu. Posredna diskriminacija se najčešće javlja u slučajevima kada se nekom licu (najčešće ženi) neopravdano postavljaju zahtevi ili uslovi za koje se unapred zna ili opravdano pretpostavlja da ih ona ne može ispuniti, ili ih može ispuniti uz znatne teškoće. Pored toga, posrednu diskriminaciju je moguće identifikovati kada se žena bez posebnog opravdanja dovede u nepovoljniji položaj prilikom uživanja ljudskih prava i osnovnih sloboda ili kada se prema njoj postupa očigledno ponižavajuće i to samo zbog pripadnosti ženskom polu.

CEDAW Konvencija je uspostavila Komitet za praćenje sprovođenja Konvencije – CEDAW komitet (čl. 17), koji se sastoji od dvadeset tri stručnjaka visokog moralnog

⁸⁶ <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article1>; 26. 05. 2023.

⁸⁷ *Ibidem.*

ugleda i kompetentnosti u oblasti obuhvaćenoj Konvencijom. Izabrani od strane država članica, stručnjaci služe u svom ličnom svojstvu, dok se vodi računa o pravednoj geografskoj distribuciji i zastupljenosti različitih oblika civilizacija, kao i glavnih pravnih sistema. Ukupno 151 stručnjak bio je u sastavu Komiteta od 1982. godine. U Komitet su izabrani oni kandidati koji dobiju najveći broj glasova i apsolutnu većinu glasova prisutnih i glasajućih predstavnika država članica. Članovi CEDAW komiteta (za eliminaciju diskriminacije žena) biraju se na mandat od četiri godine.⁸⁸

Konvencija predstavlja ne samo međunarodnu povelju o pravima žena, već i plan za akciju zemalja da garantuju uživanje tih prava.⁸⁹ Ženska polovina čovečanstva je onemogućena u jednakom uživanju svojih građanskih prava, kao što su: pravo da biraju i da budu birane, da obavljaju javne funkcije i da vrše javne funkcije, uključujući i prava žena da predstavljaju svoje zemlje na međunarodnom nivou. Dakle, Konvencija zahteva od država članica da eliminišu diskriminaciju prema ženama u tim oblastima (čl. 7, 8). Prava žena na nediskriminaciju u obrazovanju, zapošljavanju i ekonomskim i društvenim aktivnostima razrađena su u članovima 10, 11 i 13, respektivno.

Potpuna ravnopravnost žena u građanskim i poslovnim stvarima, kojom se zahteva da se svi instrumenti usmereni na ograničavanje poslovne sposobnosti žena „smatraju ništavnim i nevažećim“, što je zagarantovano članom 15. Konvencija potvrđuje jednaka prava i obaveze žena i muškaraca. u pogledu izbora supružnika, roditeljstva, ličnih prava i upravljanja imovinom (čl. 16). Posebna pažnja posvećena je reproduktivnim pravima žena, proklamujući u Preambuli da „uloga žene u razmnožavanju ne treba da bude osnov za diskriminaciju, ali da vaspitanje dece zahteva podelu odgovornosti između muškaraca i žena i društva u celini“.⁹⁰

Izvanredno civilizacijsko dostignuće Konvencije je u tome što prepoznaje negativan uticaj kulture i tradicije koji dovodi do ograničavanja uživanja osnovnih prava žena. Zemlje potpisnice su stoga u obavezi da eliminišu stereotipe, običaje i norme koji stvaraju mnoštvo pravnih, političkih i ekonomskih ograničenja za napredak žena, kako bi eliminisale „predrasude i običaje i sve druge prakse koje se zasnivaju na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kojeg od polova ili o stereotipnim ulogama muškaraca i žena“ (čl. 5). Konvencija (čl. 10, st. c) traži reviziju udžbenika, školskih programa i nastavnih metoda u cilju eliminisanja stereotipnih koncepata u oblasti obrazovanja.

Svaka država potpisnica Konvencije odlučuje kako će najbolje postići njenu implementaciju. CEDAW Komitet – telo koje prati poštovanje CEDAW konvencije od strane država članica, nema direktnu nadležnost nad sprovođenjem Konvencije, već može samo da daje preporuke državama članicama na osnovu periodičnih izveštaja država. Preporuke CEDAW komiteta ističu oblasti u kojima je potrebno poboljšati stanje u određenoj zemlji. Zemlje koje ratifikuju Konvenciju saglasne su da preduzmu sve odgovarajuće mere za sprovođenje njenih odredbi. Zemlje koje ratifikuju Konvenciju podnose nacionalni izveštaj o nenoj primeni godinu dana nakon ratifikacije, a zatim

⁸⁸ <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/membership>; 26. 05. 2023.

⁸⁹ *Ibidem.*

⁹⁰ *Ibidem.*

svake četiri godine. CEDAW komitet razmatra svaki izveštaj i komentariše napredak konkretne zemlje u obliku preporuka.

CEDAW konvencija zahteva od država potpisnica (čl. 2, 3) da preuzmu obaveze i primene odgovarajuće mere za eliminisanje diskriminacije žena u svim oblastima života, kako u javnom tako i u privatnom. Član 2 definiše mere koje države treba da preduzmu da eliminišu diskriminaciju žena, uključujući reforme na ustavnom, političkom i zakonskom nivou, kao i praćenje i sankcionisanje, kako bi se eliminisala diskriminacija žena od strane bilo koje osobe, organizacije ili kompanije. Zajedno sa zakonima i propisima, države moraju promeniti praksu i običaje koji žene stavljaju u diskriminatorne položaje. Ne samo da usvaja zakone, već država treba da promovise ravnopravnost, da pokreće kampanje u medijima i menja obrazovne programe. Obaveze država su sledeće:

- Ukidanje diskriminatornih propisa;
- Usklađivanje zakonodavstva sa odredbama Konvencije;
- Donošenje novih zakona i preduzimanje konkretnih mera javne politike za unapređenje ravnopravnosti žena.

CEDAW Komitet je ukazao da su postojeći međunarodni mehanizmi za sprovođenje CEDAW konvencije nedovoljni i slabi. Sistem UN nije sadržao procedure koje bi omogućile pojedincima ili grupama da se žale na kršenje ljudskih prava žena. Stoga je preporuka CEDAW komiteta upućena Komisiji UN za unapređenje položaja žena da pripremi Opcioni protokol uz Konvenciju (1999), koji bi omogućio žalbeni postupak pred Komitetom. Opcioni protokol je stupio na snagu 22. decembra 2000. Usvojilo ga je preko devedeset zemalja. Ratifikovanjem Opcionog protokola, država potpisnica priznaje nadležnost CEDAW Komiteta da prima i razmatra žalbe pojedinaca ili grupa u okviru svoje nadležnosti.

Saopštenja mogu da podnesu pojedinci ili grupe pojedinaca ili u njihovo ime, pod jurisdikcijom države ugovornice, tvrdeći da su žrtve kršenja bilo kog od prava navedenih u Konvenciji od strane te države ugovornice (čl. 2). Međutim, neophodno je da država potpisnica Konvencije bude i strana u Opcionom protokolu (čl. 3). U roku od šest meseci, država ugovornica koja ih je primila će podneti CEDAW komitetu pismena objašnjenja ili izjave u kojima se pojašnjava pitanje i pravni lek, ako ga ima, koji je možda obezbedila ta država članica (čl. 6).

Glavne karakteristike žalbenog postupka:

- Postupak komunikacije pokreće pojedinac ili u ime pojedinaca ili grupa lica, u pisanoj formi;
- Sadrži tvrdnju da je došlo do povrede prava utvrđenih Konvencijom;
- Iscrpljeni su svi interni pravni lekovi, osim ako su rokovi produženi bez razloga ili je malo verovatno da će presuda doneti efektivno rešenje;
- Mogućnost privremenih mera po hitnom postupku radi izbegavanja eventualne nenadoknadle štete žrtvi (čl. 5).
- Istražni postupak: kada je došlo do grubog i sistematskog kršenja UN CEDAW Konvencije. Tamo gde je to opravdano i uz saglasnost države ugovornice, istraga može uključiti posetu njenoj teritoriji (čl. 8). Ova procedura omogućava da se istraže rasprostranjena kršenja u kojima pojedinci ili grupe lica možda nisu u mogućnosti da

komuniciraju (iz praktičnih razloga ili zbog straha od odmazde). Procedura istrage omogućava Komitetu mogućnost da pripremi preporuke u vezi sa strukturnim uzrocima kršenja u određenoj zemlji.⁹¹

Relevantan primer istražnog postupka u praksi predstavlja Izveštaj CEDAW Komiteta koji se odnosi na Meksiko. Na svojoj trideset prvoj sednici u julu 2004. godine, Komitet za eliminaciju diskriminacije žena zaključio je istragu prema članu 8. Opcionog protokola uz Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena u vezi sa Meksikom, koja je uključivala posetu teritoriji države potpisnice. Komitet je uključio proceduralni sažetak istrage u svoj godišnji izveštaj (A/59/38, Deo II, Poglavlje V.B). Odlučio je da kasnije objavi svoje nalaze i preporuke u vezi sa otmicama, silovanjem i ubistvom žena u oblasti Ciudad Huarez u Čivavi u Meksiku, kao i zapažanja dobijena od Vlade Meksika o tome (2005.).⁹²

CEDAW Komitet je u ovom slučaju dao opštu preporuku: „Napominjući da bi nedavno uloženi naponi, iako predstavljaju zakasneli odgovor na problem star deset godina, mogli staviti tačku na ubistva žena i nekažnjivost, te pomoći u sprečavanju i iskorenjivanju svih oblika nasilja i diskriminacije nad ženama, Komitet je ipak zabrinut što nisu sve akcije i programi jasno inkorporirali rodnu perspektivu, odnosno da nije uzet u obzir uticaj takvih politika na žene i muškarce, koji se odnose na njihove društveno konstruisane uloge i odnose moći među njima. Takva perspektiva je od suštinskog značaja za postizanje ovih ciljeva.”⁹³ Preporuke koje se odnose na istragu zločina i kažnjavanje počinitelaca u ovom slučaju uključivale su, između ostalog, sledeće: „Komitet je uznemiren činjenicom da se ubistva žena šire na glavni grad države Čivava i druge gradove Meksičke Republike, te stoga daje sledeću preporuku: 286. Senzibilizirati sve državne i opštinske vlasti na potrebu da se nasilje nad ženama smatra kršenjem osnovnih prava, kako bi se izvršila suštinska revizija zakona sa tog stanovišta, za marljivo i efikasno istraživanje ovakvih slučajeva, kažnjavanje krivaca, pružanje podrške porodicama žrtava i za borbu protiv strukturnih uzroka takvog nasilja koji se ogleda u ovim zločinima, u nasilju u porodici i na nivou društva u celini.”⁹⁴

U vezi sa slučajem u Meksiku i u kontekstu prevencije nasilja nad ženama, CEDAW Komitet je naglasio potrebu da se, uz aktivno učešće, u svakoj fazi procesa, organizuju organizacije civilnog društva, uključujući muškarce i dečake, za sprovođenje masovnih, neposrednih i stalnih kampanja za iskorenjivanje diskriminacije žena, promovisanje jednakosti između žena i muškaraca i kao doprinos osnaživanju žena. Dalekosežne preporuke, kako srednjoročne tako i dugoročne, uključuju sledeće akcije: „Sistematski pratiti ovakve kampanje u cilju postizanja konkretnih i pozitivnih rezultata. Uključiti u programe obrazovanja i obuke na različitim nivoima, uključujući u sektoru rada, module informisanja i senzibilizacije o poštovanju drugih osoba, ljudskom dostojanstvu i rodnom nasilju kao kršenju ljudskih prava. Promovisati obuku i izgradnju kapaciteta za javne službenike uopšte, a posebno za sudije i sudsko osoblje, u oblasti rodnog nasilja i ljudskih prava i potrebe da

⁹¹ <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/whatis.htm>, 11. 07. 2023.

⁹² CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, 27. 01. 2005.

⁹³ *Ibidem*, 42.

⁹⁴ *Ibidem*, 45, 46.

se rodna dimenzija uzme u obzir u svim akcijama i postupcima i u presudama i sudskim odlukama. Podići svest masovnih medija o rodnom nasilju i podstaći ih da zauzmu pozitivan i pedagoški pristup ovom pitanju, imajući na umu njihovu društvenu odgovornost, koja proizilazi iz moći koju imaju u informacionom društvu.”⁹⁵ CEDAW Komitet je takođe istakao da prevencija zahteva jačanje programa i politika prevencije nasilja, uključujući mehanizme ranog upozorenja, jačanje bezbednosti u opasnim ili izolovanim oblastima, programe praćenja i sistematsko informisanje o bezbednosnim merama.

3.2.2. CEDAW Konvencija i nasilje nad ženama – pravna evolucija

Nasilje nad ženama nije eksplicitno pomenuto u CEDAW Konvenciji. Međutim, u svom tumačenju, CEDAW Komitet je jasno stavio do znanja da je nasilje nad ženama kršenje ljudskih prava i težak oblik diskriminacije žena, koji je zabranjen međunarodnim pravom. Odredbe čl. 2, 5 i 16 CEDAW Konvencije su relevantni za primenu u slučajevima rodno zasnovanog nasilja nad ženama, jer Konvencija u svojim odredbama eksplicitno ne reguliše rodno zasnovano nasilje, već je to učinjeno Opštom preporukom br. 19 iz 1992. godine, od strane CEDAW Komiteta. Ovom Preporukom je popunjena pravna praznina u Konvenciji, tumačenjem njenih normi i proširenjem pojma diskriminacije na slučajeve nasilja nad ženama. CEDAW Komitet je postupio na osnovu čl. 21 Konvencije, koji omogućava Komitetu da daje sugestije i opšte preporuke na osnovu ispitivanja izveštaja i informacija dobijenih od država članica. Komitet je naveo da je rodno zasnovano nasilje oblik diskriminacije koji ozbiljno ograničava mogućnost žena da uživaju prava i slobode ravnopravno sa muškarcima.

CEDAW Opšta preporuka br. 12: Nasilje nad ženama, 1989⁹⁶ bila je prva preporuka Komiteta po ovom pitanju, proizašla iz razmatranja izveštaja koje su podnele države članice o primeni CEDAW Konvencije.

„S obzirom da članovi 2, 5, 11, 12 i 16 Konvencije zahtevaju od država članica da deluju u cilju zaštite žena od nasilja bilo koje vrste koje se dešava u porodici, na radnom mestu ili u bilo kojoj drugoj oblasti društvenog života,... .. Komitet preporučuje državama članicama da u svoje periodične izveštaje Komitetu uključe informacije o:

1. Zakonodavstvu na snazi za zaštitu žena od pojave svih vrsta nasilja u svakodnevnom životu (uključujući seksualno nasilje, zlostavljanje u porodici, seksualno uznemiravanje na radnom mestu itd.);

2. Drugim merama usvojenim za iskorenjivanje ovog nasilja;

3. Postojanju usluga podrške ženama koje su žrtve agresije ili zlostavljanja;

4. Statističkim podacima o učestalosti nasilja svih vrsta nad ženama i o ženama koje su žrtve nasilja“⁹⁷

⁹⁵ *Ibidem*, 46.

⁹⁶ <https://www.refworld.org/docid/52d927444.html>, 22. 11. 2023.

⁹⁷ *Ibidem*.

CEDAW Opšta preporuka br. 19. iz 1992, utvrđuje da Konvencija u čl. 1. definiše diskriminaciju žena. Definicija diskriminacije obuhvata rodno zasnovano nasilje, tj. nasilje nad ženom jer je žena ili nasilje koje nesrazmerno pogađa žene. Uključuje dela koja nanose fizičku, psihičku ili seksualnu povredu ili patnju, pretnje takvim delima, prinudu i druga lišenja slobode. Rodno zasnovano nasilje može predstavljati kršenje određenih odredbi Konvencije, bez obzira na to da li te odredbe izričito pominju nasilje.⁹⁸ Na taj način izvršeno je svojevršno proširenje definicije diskriminacije tako da obuhvata rodno zasnovano nasilje odnosno nasilje nad ženom zato što je žena ili nesrazmerno pogađa žene.

Nasilje zasnovano na polu, koje ugrožava ili poništava uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane žena, prema opštem međunarodnom pravu ili konvencijama o ljudskim pravima, predstavlja diskriminaciju u smislu člana 1. Konvencije. Ova prava i slobode uključuju:

- (a) Pravo na život;
- (b) Pravo da ne bude podvrgnuta mučenju ili okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju;
- (c) Pravo na jednaku zaštitu prema humanitarnim normama u vreme međunarodnog ili unutrašnjeg oružanog sukoba;
- (d) Pravo na slobodu i bezbednost ličnosti;
- (e) Pravo na jednaku zaštitu prema zakonu;
- (f) Pravo na jednakost u porodici;
- (g) Pravo na najviši mogući standard fizičkog i mentalnog zdravlja;
- (h) Pravo na pravedne i povoljne uslove rada.⁹⁹

Pored toga, Komitet je po prvi put utvrdio dužnost država članica da s dužnom pažnjom spreče i/ili da efikasno istraže i kažnjavaju akte nasilja nad ženama.

„Prema opštem međunarodnom pravu i posebnim sporazumima o ljudskim pravima, države mogu biti odgovorne i za privatne radnje ako ne postupe sa dužnom pažnjom da spreče kršenje prava ili da istraže i kazne akte nasilja, kao i da obezbede kompenzaciju.”¹⁰⁰

Opšta preporuka br. 19 je svojim tekstom i komentarima otvorila put kasnijem pravno utemeljenom principu dužne pažnje države u suzbijanju rodno zasnovanog i porodičnog nasilja („due diligence“), koji je postao pravno obavezujući u odredbama čl. 5. Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) Saveta Evrope (2014).

Opšta preporuka br. 19. navodi da se CEDAW Konvencija primenjuje na nasilje koje vrši vlast. Takvi akti nasilja mogu da prekrše obaveze države prema opštem međunarodnom pravu i drugim konvencijama, pored kršenja CEDAW Konvencije. Opšta preporuka br. 19, međutim, ukazuje da diskriminacija prema CEDAW Konvenciji ne uključuje samo

⁹⁸ Originalni tekst Opšte preporuke br. 19 dostupan je: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/Recommendations.aspx>.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ *Ibidem*.

akte nasilja počinjene od strane vlasti ili u njihovo ime. Na primer, u čl. 2 (e), CEDAW Konvencija poziva države članice da preduzmu sve odgovarajuće mere za borbu protiv nasilja nad ženama od strane bilo koje osobe, organizacije ili preduzeća.

Rodno zasnovano nasilje je oblik diskriminacije žena i može se sprovesti u različitim oblicima (fizičkom, mentalnom, seksualnom, ekonomskom). Vezano je za negativne rodne stereotipe i diskriminatornu tradiciju, praćeno društvenim prihvatanjem nasilja nad ženama, poput: „Zasluzila je batine, toliko ga iznervirala...“?! Stoga, Opšta preporuka br. 19 jasno ukazuje na sledeće: „Tradicionalni stavovi prema kojima se žene smatraju podređenima muškarcima ili da imaju stereotipne uloge, održavaju široko rasprostranjene prakse koje uključuju nasilje ili prinudu, kao što su nasilje u porodici i zlostavljanje, prinudni brak, miraz smrti, napadi kiselinom i obrezivanje žena. Takve predrasude i prakse mogu opravdati rodno zasnovano nasilje kao oblik zaštite ili kontrole žena. Efekat takvog nasilja na fizički i mentalni integritet žena je da ih liši jednakog uživanja, ostvarivanja i poznavanja ljudskih prava i osnovnih sloboda.”¹⁰¹

Opšta preporuka br. 35 o rodno zasnovanom nasilju nad ženama, ažurirala je Opštu preporuku br. 19 i datira iz 2017.¹⁰² U ovoj Opštoj preporuci CEDAW Komitet je izjavio da „*opinio juris* i praksa država sugerišu da je zabrana rodno zasnovanog nasilja nad ženama evoluirala u princip međunarodnog običajnog prava. Opšta preporuka br. 19 je bila ključni katalizator za taj proces.“¹⁰³ U periodu od 25 godina, ženske nevladine organizacije su u svom društvenom i političkom delovanju insistirale na eliminaciji nasilja nad ženama i na taj način doprinele donošenju nacionalnih zakona i javnih politika za borbu protiv njega. Uprkos tim pozitivnim pomacima, nasilje nad ženama i dalje je sveprisutno i ukorenjeno u svim društvima, uz visok nivo nekažnjivosti. Pored toga, nasilje nad ženama se manifestuje u više oblika, uključujući i sajber nasilje.¹⁰⁴ Činjenica da nacionalno zakonodavstvo o nasilju nad ženama u mnogim državama potpisnicama ne postoji ili ako postoji, loše se sprovodi, doprinela je ažuriranju Opšte preporuke br. 19 u obliku Opšte preporuke br. 35. U novoj preporuci, termin „rodno zasnovano nasilje nad ženama“ koristi se kao precizniji termin koji rodno zasnovane uzroke i uticaje nasilja čini eksplicitnim.

„Izraz dodatno jača sagledavanje nasilja kao društvenog, a ne individualnog problema, koji zahteva sveobuhvatne odgovore, osim usmerenih na konkretne događaje i na pojedinačne počinioce i žrtve/preživjele. Komitet je jasno stavio do znanja da takvo nasilje predstavlja kritičnu prepreku za postizanje suštinske jednakosti između žena i muškaraca i za uživanje žena u svojim ljudskim pravima i osnovnim slobodama, kao što je navedeno u Konvenciji.”¹⁰⁵

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² CEDAW/C/GC/35, 26. 07. 2017.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ Izveštaj Radne grupe za širokopojasni pristup i rodnu ravnopravnost Komisije za širokopojasnu mrežu za održivi razvoj, kojom kopredsedava Program Ujedinjenih nacija za razvoj – Entitet Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women), pod nazivom: „Sajber nasilje nad ženama i devojke: poziv za buđenje širom sveta“, oktobar 2015; i usaglašeni zaključci sa pedeset sedme sednice Komisije za položaj žena (E/2013/27, pogl. I, odeljak A).

¹⁰⁵ CEDAW/C/GC/35, 26. 07. 2017.

Pravo žena na život bez rodno zasnovanog nasilja je nedeljivo i međuzavisno od drugih ljudskih prava, uključujući prava na život, zdravlje, slobodu i bezbednost ličnosti, jednakost i jednaku zaštitu u porodici, slobodu od torture, okrutnosti, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja i slobode izražavanja, kretanja, učešća, okupljanja i udruživanja. Povrede seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava žena, kao što su prisilna sterilizacija, prinudni abortus, prinudna trudnoća, kriminalizacija abortusa, uskraćivanje ili odlaganje bezbednog abortusa i/ili nega nakon abortusa, prinudni nastavak trudnoće i zlostavljanje i maltretiranje žena i devojke koje traže informacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, robe i usluge, su oblici rodno zasnovanog nasilja koji, u zavisnosti od okolnosti, mogu biti jednaki mučenju ili okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju.¹⁰⁶ Rodno zasnovano nasilje nad ženama javlja se u svim prostorima i sferama ljudske interakcije, bilo javno ili privatno, uključujući i kontekst porodice, zajednice, javnih prostora, radnog mesta, slobodnog vremena, politike, sporta, zdravstvenih usluga i obrazovnih okruženja, i redefinisano javnog i privatnog okruženja posredovano tehnologijom.¹⁰⁷ Negativni stereotipi o rodnim ulogama, sa društvenim normama u vezi sa muškošću i potrebom da se uspostavi muška kontrola ili moć nad ženom, svi ukupno rezultiraju društvenom tolerancijom nasilja nad ženama, praćenom visokim stopama nekažnjivosti.

Pravni značaj Opšte preporuke br. 35 je u tome što su njome uvedene opšte zakonodavne mere koje treba da sprovode države ugovornice, u vidu pravnih sankcija srazmernih težini krivičnog dela, kao i građanskih pravnih lekova. Pored toga, žrtve/preživele rodno zasnovanog nasilja nad ženama treba da imaju pristup pravdi i efikasnom pravnom leku. Države ugovornice treba da ukinu sve zakonske odredbe koje su diskriminatorne prema ženama i na taj način podstiču, opravdavaju ili tolerišu bilo koji oblik rodno zasnovanog nasilja.¹⁰⁸

Definicija seksualnih krivičnih dela, uključujući bračno silovanje ili silovanje na sastanku, treba da se zasniva na nedostatku slobodno datog pristanka, uzimajući u obzir okolnosti prinude. Uprkos ovoj preporuci, u velikom broju zemalja ova zakonska definicija se ne primenjuje. Na osnovu argumenata kulture, tradicije i religije, mnoge države izbegavaju stvaranje pravnog okvira za ravnopravnost i eliminaciju nasilja nad ženama. Ovo je situacija navedena u Opštoj preporuci 35, paragraf 7, koja glasi:

„U mnogim državama, zakonodavstvo koje se bavi rodno zasnovanim nasiljem nad ženama ne postoji, neadekvatno je ili se loše sprovodi. Erozija pravnih i političkih okvira koji imaju za cilj da eliminišu rodno zasnovanu diskriminaciju ili nasilje, često opravdana u ime tradicije, kulture, religije ili fundamentalističke ideologije... slabi odgovore država“.

Predstojeće nacionalne pravne reforme će pokazati u kojoj meri ova Preporuka nosi transformativne pravne podsticaje.

Pored toga, Opšta preporuka br. 35 formulisala je preventivne mere koje države potpisnice treba da primenjuju: „za rešavanje osnovnih uzroka rodno zasnovanog nasilja

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ Videti izveštaj generalnog sekretara pod naslovom: „Dubinska studija o svim oblicima nasilja nad ženama“ (A/61/122/Add.1 i Corr.1).

¹⁰⁸ CEDAW/C/GC/35, 26. 07. 2017, 12.

nad ženama, uključujući patrijarhalne stavove i stereotipe, nejednakost u porodici i zanemarivanje ili poricanje građanskih prava žena, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, i da promoviše osnaživanje, delovanje i glasove žena.¹⁰⁹ Države potpisnice treba da sprovede efikasne mere kako bi javne prostore učinile bezbednim i pristupačnim za sve žene i devojčice.

Mediji treba da eliminišu diskriminaciju žena, uključujući štetno i stereotipno prikazivanje žena ili određenih grupa žena. Obavezna i efikasna izgradnja kapaciteta, edukacija i obuka za pripadnike pravosuđa, advokate i službenika za sprovođenje zakona, uključujući sudsko-medicinsko osoblje, zakonodavce i zdravstvene radnike, ima za cilj prevenciju rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Ova Preporuka poziva na angažovanje privatnog sektora, preduzeća i transnacionalnih korporacija u nastojanjima da se iskorenjuju svi oblici rodno zasnovanog nasilja nad ženama i da se u okviru svog delovanja povećava odgovornost za takvo nasilje.¹¹⁰

Pored opštih zakonodavnih i preventivnih mera, Preporuka br. 35 predviđa zaštitu žena podnosilaca žalbe i svedoka rodno zasnovanog nasilja pre, tokom i nakon sudskog postupka, kako bi se sprečilo dalje ili potencijalno nasilje, bez preduslova da žrtve/preživeli pokrenu zakonske mere. U kontekstu zaštitnih mera, Preporuka br. 35 zahteva od država članica da se bave faktorima koji povećavaju rizik za žene da budu izložene ozbiljnim oblicima rodno zasnovanog nasilja, kao što su dostupnost vatrenog oružja i situacije oružanog sukoba ili povećana nesigurnost. Za žene, posebno one koje su pogođene ukrštanjem oblika diskriminacije, kao što su one sa invaliditetom, one koje su nepismene ili one koje nemaju ili ograničeno poznaju službene jezike neke zemlje, preporučuje se da država obezbedi dostupne informacije o pravnim i društvenim resursima dostupnim žrtvama/preživelim, uključujući reparacije. Što se tiče reparacija, CEDAW Komitet preporučuje da države članice obezbede efikasne reparacije žrtvama/preživelim rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Reparacije treba da obuhvataju različite mere, kao što su novčana nadoknada, pružanje pravnih, socijalnih i zdravstvenih usluga.¹¹¹ Države potpisnice treba da uspostave posebne fondove za reparacije ili da uključe izdvajanja u budžete postojećih fondova, uključujući u okviru mehanizama tranzicione pravde, za reparacije žrtvama rodno zasnovanog nasilja nad ženama.

Konačno, Preporuka br. 35 predviđa krivično gonjenje i kažnjavanje, kako bi se žrtvama omogućio efikasan pristup sudovima i tribunalima i da organi vlasti adekvatno reaguju na sve slučajeve rodno zasnovanog nasilja nad ženama, uključujući i primenom krivičnog zakona i, po potrebi, gonjenje po službenoj dužnosti. Rodno zasnovano nasilje nad ženama ne sme se obavezno upućivati na alternativne postupke rešavanja sporova, uključujući medijaciju i pomirenje. Procedure alternativnog rešavanja sporova ne bi trebalo da predstavljaju prepreku za pristup žena formalnoj pravdi.¹¹²

¹⁰⁹ *Ibidem.*

¹¹⁰ *Ibidem.*

¹¹¹ *Ibidem.*

¹¹² *Ibidem.*

CEDAW Komitet dalje preporučuje koordinaciju, praćenje i prikupljanje podataka koje treba da vrše države članice. Međunarodna saradnja se takođe preporučuje državama potpisnicama, u cilju borbe protiv rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Implementacija relevantnih Ciljeva održivog razvoja (Sustainable Development Goals), posebno Ciljeva 5, za postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanja svih žena i devojčica, i Cilja 16, da se promovišu mirna i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbedi pristup pravdi i izgrade delotvorne, odgovorne i inkluzivne institucije na svim nivoima, posebno je naglašeno.¹¹³

Može se oceniti da je Opšta preporuka br. 35 u potpunosti nadogradila prethodnu preporuku br. 19 u vezi sa nasiljem nad ženama razvijanjem holističkog i višestranog pristupa ovom pitanju. Ova Preporuka (2017), iako je deo mekog prava, odražava na globalnom nivou mnoge norme iz najsveobuhvatnije regionalne pravno obavezujuće Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) Saveta Evrope (2014).

3.3. Bečka deklaracija i Program akcije, 1993. i Deklaracija UN o eliminaciji nasilja nad ženama, 1993.

3.3.1. Bečka deklaracija i Program akcije, 1993

Svetska konferencija Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima, održana 1993. godine u Beču i Bečka deklaracija i Program akcije predstavili su rodno zasnovano nasilje kao strukturalno i univerzalno.¹¹⁴ Bečka deklaracija tražila je i imenovanje specijalnog izvestioca UN za nasilje nad ženama i dala doprinos usvajanju Deklaracije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, koju je usvojila Generalna skupština UN u decembru 1993. godine.

„Ljudska prava žena i devojčica su neotuđivi, sastavni i nedeljivi deo univerzalnih ljudskih prava. Puno i ravnopravno učešće žena u političkom, građanskom, ekonomskom, društvenom i kulturnom životu, na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, i iskorenjivanje svih oblika diskriminacije na osnovu pola prioritetni su ciljevi međunarodne zajednice.

Rodno zasnovano nasilje i svi oblici seksualnog uznemiravanja i eksploatacije, uključujući i one koji su rezultat kulturnih predrasuda i međunarodne trgovine ljudima, nekompatibilni su sa dostojanstvom i vrednošću ljudske ličnosti i moraju biti eliminisani. To se može postići zakonskim merama i nacionalnim delovanjem i međunarodnom saradnjom u oblastima kao što su ekonomski i društveni razvoj, obrazovanje, bezbedno materinstvo i zdravstvena zaštita i socijalna podrška.

¹¹³ *Ibidem.*

¹¹⁴ Vienna Declaration and Programme of Action: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action>, 05. 12. 2023.

Ljudska prava žena treba da budu sastavni deo aktivnosti Ujedinjenih nacija u oblasti ljudskih prava, uključujući promociju svih instrumenata ljudskih prava koji se odnose na žene.

Svetska konferencija o ljudskim pravima apeluje na vlade, institucije, međuvladine i nevladine organizacije da intenziviraju napore za zaštitu i unapređenje ljudskih prava žena i devojčica.¹¹⁵

„Svetska konferencija o ljudskim pravima posebno naglašava važnost rada na eliminaciji nasilja nad ženama u javnom i privatnom životu, eliminaciji svih oblika seksualnog uznemiravanja, eksploatacije i trgovine ženama, eliminaciji rodni predrasuda u sprovođenju pravde i iskorenjivanje bilo kakvih sukoba koji mogu nastati između prava žena i štetnih efekata određenih tradicionalnih ili običajnih praksi, kulturnih predrasuda i verskog ekstremizma. Svetska konferencija o ljudskim pravima poziva Generalnu skupštinu da usvoji nacrt deklaracije o nasilju nad ženama i poziva države da se bore protiv nasilja nad ženama u skladu sa njenim odredbama. Kršenja ljudskih prava žena u situacijama oružanog sukoba predstavljaju kršenje osnovnih principa međunarodnog prava ljudskih prava i humanitarnog prava. Sva kršenja ove vrste, uključujući posebno ubistvo, sistematsko silovanje, seksualno ropstvo i prisilnu trudnoću, zahtevaju posebno efikasan odgovor.“¹¹⁶

3.3.2. Deklaracija UN o eliminaciji nasilja nad ženama, 1993.

U Deklaraciji UN o eliminaciji nasilja nad ženama (20. decembra 1993. godine), termin „nasilje nad ženama“ je eksplicitno definisan. Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama iz 1993. godine postala je prvi međunarodni pravni instrument koji se eksplicitno bavi nasiljem nad ženama, pružajući okvir za nacionalno i međunarodno delovanje. Nasilje nad ženama definiše kao svaki čin rodno zasnovanog nasilja koji dovodi do, ili je verovatno da će dovesti do fizičke, seksualne ili psihičke povrede ili patnje za žene, uključujući pretnje takvim radnjama, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo da se dogodi u javnom ili privatnom životu.

„Za potrebe ove Deklaracije, izraz „nasilje nad ženama“ označava svaki čin rodno zasnovanog nasilja koji dovodi do, ili bi mogao da dovede do fizičkog, seksualnog ili psihičkog oštećenja ili patnje za žene, uključujući pretnje takvim radnjama, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo da se dešava u javnom ili privatnom životu.“¹¹⁷

Deklaracija uključuje različite oblike nasilja, kao što su: sakaćenje ženskih genitalija, silovanje i mučenje, nasilje u vezi sa mirazom, bračno silovanje, prebijanje u porodici i žensko seksualno ropstvo (čl. 2), što je sve ranije bilo tolerisano u nekim delovima sveta, kao prihvatljivo. Uključivanje takvih praksi u sferu zabrane međunarodnog prava bio je

¹¹⁵ *Ibidem.*

¹¹⁶ *Ibidem.*

¹¹⁷ Član 1, Deklaracija UN o eliminaciji nasilja nad ženama (A/RES/48/104).

važan korak UN kroz stavljanje prava pojedinca na fizički integritet kao prioriteta i iznad zahteva negativne tradicije.

Države članice Deklaracije priznale su da je „nasilje nad ženama manifestacija istorijski nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena, koji su doveli do dominacije nad ženama i diskriminacije žena od strane muškaraca i do sprečavanja punog napretka žena”.¹¹⁸

Deklaracija UN navodi da neke grupe žena, kao što su žene koje pripadaju manjinskim grupama, domorodačke žene, žene izbeglice, žene migrantice, žene koje žive u ruralnim ili udaljenim zajednicama, siromašne žene, žene u institucijama ili u pritvoru, ženska deca, žene sa invaliditetom, starije žene i žene u situacijama oružanog sukoba, posebno su podložne nasilju.¹¹⁹

Žene imaju pravo na jednako uživanje i zaštitu svih ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, građanskom ili bilo kom drugom domenu. Ova prava uključuju, između ostalog:

- (a) Pravo na život;
- (b) Pravo na jednakost;
- (c) Pravo na slobodu i bezbednost ličnosti;
- (d) Pravo na jednaku zaštitu prema zakonu;
- (e) Pravo na slobodu od svih oblika diskriminacije;
- (f) Pravo na najviši mogući standard fizičkog i mentalnog zdravlja;
- (g) Pravo na pravične i povoljne uslove rada;
- (h) Pravo da ne bude podvrgnuta mučenju, ili drugom okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.¹²⁰

Deklaracija Ujedinjenih nacija naglašava dužnosti država da osude i eliminišu nasilje nad ženama i da s dužnom pažnjom spreče, istraže i, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, kažnjavaju akte nasilja nad ženama, bilo da su ta dela izvršena od strane države ili od strane privatnih lica (Član 4, c). Žene žrtve nasilja i njihova deca treba da imaju specijalizovanu pomoć, kao što je rehabilitacija, pomoć u nezi dece, savetovanje, zdravstvene i socijalne usluge, objekti i programi podrške (čl. 4, g).

Deklaracija traži od sistema UN i specijalizovanih agencija (čl. 5, a) da podstiču međunarodnu i regionalnu saradnju u cilju definisanja regionalnih strategija za borbu protiv nasilja, razmene iskustava i finansiranja programa koji se odnose na eliminaciju nasilja nad ženama. Takođe, neophodno je podsticati koordinaciju između organizacija i tela sistema UN, kako bi se pitanje nasilja nad ženama uključilo u tekuće programe, posebno u odnosu na grupe žena koje su posebno osetljive na nasilje (čl. 5, e). Saradnja sa nevladinim organizacijama u rešavanju pitanja nasilja nad ženama je takođe zadatak organa i agencija UN.

¹¹⁸ Preambula Deklaracije o eliminaciji nasilja nad ženama (A/RES/48/104), <https://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>, 23. 10. 2023.

¹¹⁹ Deklaracija UN o eliminaciji nasilja nad ženama (A/RES/48/104).

¹²⁰ Član 3, Deklaracija UN o eliminaciji nasilja nad ženama (A/RES/48/104).

Poseban značaj Deklaracije je u tome što zabranjuje ne samo državno nasilje nad ženama, već i privatno nasilje u svim oblicima. Stoga Deklaracija zahteva od država da „na sveobuhvatan način razviju preventivne pristupe i sve one mere pravne, političke, administrativne i kulturološke prirode, koje promovišu zaštitu žena od bilo kog oblika nasilja, i obezbede da se ponovna viktimizacija žena ne dešava zbog zakona koji su neosetljivi na rodna pitanja, prakse sprovođenja ili druge intervencije“ (čl. 4, f).

Iako nije obavezujući dokument, već spada u instrumente mekog prava, Deklaracija UN je napravila značajnu prekretnicu za eksplicitno prepoznavanje nasilja nad ženama kao kršenja međunarodnog prava ljudskih prava.

3.4. Pekinška deklaracija i platforma za akciju, 1995.

*Gde su žene obrazovane i osnažene,
privrede su produktivnije i jače.
Gde su žene u potpunosti zastupljene,
društva su mirnija i stabilnija.*

Generalni sekretar UN, Ban Ki-Moon

3.4.1. Pekinška deklaracija i platforma za akciju, 1995.

Pekinška deklaracija i Platforma za akciju je najprogressivniji plan za unapređenje ženskih prava (1995). Spada u međunarodne instrumente mekog prava, ali njegov značaj leži u činjenici da ga je 189 država članica UN usvojilo kao okvir za postizanje rodne ravnopravnosti. „Ovaj ključni dokument nastavlja da vodi globalnu borbu protiv ograničenja i prepreka za osnaživanje žena širom sveta. Kada osnažimo žene i devojke, ostvarićemo bolju budućnost za sve.“ (Ban Ki-Mun, generalni sekretar UN, 2015).

Pekinška deklaracija i platforma za akciju iz 1995. godine, najsveobuhvatniji okvir globalne politike i plan za akciju, rezultat je Četvrte svetske konferencije o ženama, održane u Pekingu, Kina, septembra 1995. Ova značajna deklaracija se sastoji od 12 relevantnih oblasti, u kojima je napredak neophodan za osnaživanje žena:

- siromaštvo;
- obrazovanje i obuka;
- zdravlje;
- nasilje;
- oružani sukob;
- privreda;
- moć i donošenje odluka;
- institucionalni mehanizmi;

- ljudska prava;
- mediji;
- životna sredina i
- devojčice.

Strateški ciljevi su identifikovani za svaku od tih oblasti, kao i detaljan katalog povezanih akcija koje treba preduzeti od strane vlada i drugih zainteresovanih strana, na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou.¹²¹ Na dvadeset trećoj posebnoj sednici Generalne skupštine u junu 2000. godine, održanoj radi razmatranja sprovođenja Pekinške deklaracije i Platforme za akciju, vlade su se složile o daljim akcijama za ubrzanje sprovođenja Platforme za akciju i da osiguraju da obaveze za rodnu ravnopravnost, razvoj i mir budu u potpunosti ostvareni.¹²² Kao rezultat toga, pozitivni dobici su pokazali da se diskriminatorno zakonodavstvo ukida, a nasilje nad ženama i devojčicama i štetne prakse rešavaju u prevladavajućem broju zemalja članica UN-a, odnosno na globalnom nivou. Uprkos tome, napredak je bio neprihvatljivo spor i neujednačen, posebno za najviše marginalizovane žene i devojke, koje doživljavaju višestruke i ukrštajuće oblike diskriminacije. Od usvajanja Platforme za akciju, nijedna zemlja nije postigla ravnopravnost žena i devojčica, te i dalje postoji značajan nivo nejednakosti između žena i muškaraca. Važno je naglasiti da rodna ravnopravnost nije samo cilj sama po sebi, već sredstvo za postizanje svih drugih ciljeva na globalnoj agendi.¹²³

U vezi sa nasiljem nad ženama, Pekinška deklaracija i platforma za akciju prate definicije UN CEDAW Komiteta u njegovim Opštim preporukama br. 19 i 35. Deklaracija proglašava da je nasilje nad ženama prepreka jednakosti, razvoju i miru i da narušava ili poništava uživanje žena u njihovim ljudskim pravima i osnovnim slobodama. „Nasilje nad ženama je manifestacija istorijski nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena, koji su doveli do dominacije nad ženama i diskriminacije žena od strane muškaraca i do sprečavanja punog napretka žena. Nasilje nad ženama tokom životnog ciklusa u suštini proizilazi iz kulturnih obrazaca, posebno štetnih efekata određenih tradicionalnih ili uobičajenih praksi i svih dela ekstremizma vezanih za rasu, pol, jezik ili veru koji održavaju niži status koji se daje ženama u porodici, radnom mestu, zajednici i društvu“.¹²⁴ Istovremeno, evidentan je nedostatak relevantnih podataka i statističke analize različitih oblika nasilja nad ženama, što otežava formulisanje ciljanih strategija sa listom optimalnih akcija. Stoga, da bi se rešilo pitanje nasilja nad ženama, Pekinška deklaracija traži od zemalja da sprovedu sledeće strateške ciljeve:

1. Integrisane mere za prevenciju i eliminaciju nasilja nad ženama, koje obuhvataju mnoštvo akcija koje treba da preduzmu vlade, lokalne samouprave, poslodavci, sindikati, zajednice i omladinske organizacije, nevladine organizacije, obrazovne institucije, javni i privatni sektor, posebno preduzeća, masovni mediji i međunarodne organizacije. Generalni

¹²¹ UN Women, The Beijing Declaration and Platform for Action - Beijing+5 Political Declaration and Outcome, 2014, 5.

¹²² *Ibidem.*

¹²³ *Ibidem.*

¹²⁴ *Ibidem.*

sekretar UN treba da pruži svu neophodnu pomoć specijalnom izvestiocu Komisije za ljudska prava o nasilju nad ženama, a posebno osoblje i resurse potrebne za obavljanje svih ovlašćenih funkcija.

2. Proučavanje uzroka i posledica nasilja nad ženama i efikasnosti preventivnih mera, uz adekvatne akcije vlada, regionalnih organizacija, Ujedinjenih nacija, drugih međunarodnih organizacija, istraživačkih institucija, ženskih i omladinskih organizacija i nevladinih organizacija.

3. Ukidanje trgovine ženama i pomoć žrtvama nasilja usled prostitucije i trgovine ljudima, što podrazumeva ratifikaciju i primenu međunarodnih konvencija o trgovini ljudima i ropstvu; odgovarajuće mere za rešavanje osnovnih faktora koji podstiču trgovinu ženama i devojkama radi prostitucije; unapređenje usklađene akcije svih relevantnih organa za sprovođenje zakona i institucija u cilju razbijanja nacionalnih, regionalnih i međunarodnih mreža u trgovini ljudima; izdvajanje resursa za sveobuhvatne programe koji su osmišljeni za lečenje i rehabilitaciju žrtava trgovine ljudima u društvu; razvoj obrazovnih i programa obuke i politika i donošenje zakona u cilju prevencije seksualnog turizma i trgovine ljudima.

Strateški ciljevi svih 12 relevantnih oblasti sa spiskovima akcija koje treba preduzeti su isprepleteni, što proizilazi iz složenosti problematike nasilja nad ženama. U junu 2000. na posebnoj sednici Generalne skupštine UN ocenjena su dostignuća u primeni Pekinške deklaracije i Platforme za akciju. Procena je pokazala da nasilje nad ženama, kada ga počini ili odobrava država ili njeni agenti, predstavlja kršenje ljudskih prava. „Takođe je prihvaćeno da države imaju obavezu da s dužnom pažnjom spreče, istraže i kazne akte nasilja, bilo da ih počini država ili privatna lica, i da pruže zaštitu žrtvama. Vlade su pokrenule reforme politike i mehanizme, kao što su međuresorni komiteti, smernice i protokoli, nacionalni, multidisciplinarni i koordinisani programi za rešavanje nasilja. Neke vlade su uvele ili reformisale zakone da zaštite žene i devojke od svih oblika nasilja i zakone za krivično gonjenje počilaca.”¹²⁵

S druge strane, ocenjeno je da nedostaju sveobuhvatni programi koji se bave počiniocima. Nastavlja se inferiorni položaj žena u društvu zbog diskriminatornih normi i negativnih društvenih stavova. Koordinisan multidisciplinarni odgovor na nasilje (zdravstveni sistem, radno mesto, mediji, obrazovni sistem i pravosudni sistem) nedostaje u mnogim državama. Mere u krivičnom pravosuđu su slabe da eliminišu različite oblike nasilja nad ženama i decom (fizičko, seksualno i psihičko nasilje koje se dešava u porodici, uključujući batiranje, seksualno zlostavljanje ženske dece u domaćinstvu, nasilje u vezi sa mirazom, silovanje u braku, sakaćenje ženskih genitalnih organa i druge tradicionalne prakse štetne za žene, vanbračno nasilje i nasilje u vezi sa eksploatacijom).¹²⁶ Pored toga, seksualno nasilje u braku se u nekim zemljama i dalje tretira kao privatna stvar. Strategije za prevenciju nasilja su fragmentisane i nedovoljne. Registrovano je da upotreba novih informaciono-komunikacionih tehnologija za trgovinu ženama i decom predstavlja nove probleme.

¹²⁵ *Ibidem.*

¹²⁶ *Ibidem.*

3.4.2. Implementacija Pekinške deklaracije i Platforme za akciju u oblasti borbe protiv nasilja nad ženama

Ocena sprovođenja Pekinške deklaracije i Platforme za akciju je urađena u globalnom kontekstu koji se brzo menja, jer su se pojavili novi izazovi. Proces globalizacije je u nekim zemljama izazvao političke puteve ka otvorenijim trgovinskim i finansijskim tokovima, privatizaciji državnih preduzeća i smanjenju javne potrošnje, posebno prema socijalnim uslugama, što je rezultiralo povećanjem rodne nejednakosti i feminizacijom siromaštva. Žene su i dalje zaposlene na slabo plaćenim poslovima sa skraćenim radnim vremenom i poslovima po ugovoru obeleženim nesigurnošću i opasnostima po sigurnost i zdravlje, u mnogim zemljama. Puna implementacija Pekinške platforme za akciju bila je ozbiljno otežana rastućim teretom duga zemalja u razvoju i zemalja u tranziciji, jer žene snose najveći teret izazvan ekonomskim restrukturiranjem i prve gube posao u recesiji. Stoga žene treba da imaju jednak pristup i adekvatnu obuku za nove tehnologije, u cilju otvaranja novih radnih mesta i ekonomskog osnaživanja žena.

Starenje stanovništva u nekim zemljama pokazalo je jaz između očekivanog životnog veka muškaraca i žena, a broj udovica i starijih neudatih žena se značajno povećao, što često dovodi do njihove društvene izolacije i drugih društvenih izazova.¹²⁷ Osim toga, jedan od izazova za pravilnu implementaciju Pekinške platforme za akciju je pandemija HIV/AIDS-a, posebno u zemljama u razvoju, koja je imala razoran uticaj na žene. O rodnim ulogama se detaljno raspravlja u mnogim državama i u tom kontekstu je prisutna potreba za promenom stereotipnih i tradicionalnih uloga koje ograničavaju pun potencijal žena. „Sve dok ne postoji dovoljna podela zadataka i odgovornosti sa muškarcima, kombinacija plaćenog rada i nege će dovesti do kontinuiranog nesrazmernog opterećenja za žene u odnosu na muškarce.”¹²⁸

Nasilje nad ženama i devojkicama je glavna prepreka za postizanje ciljeva rodne ravnopravnosti, jer poništava uživanje žena u svojim ljudskim pravima i osnovnim slobodama. Shodno tome, dalje akcije i inicijative za sprovođenje Pekinške deklaracije i Platforme za akciju usmerene su na eliminaciju nasilja nad ženama. Države treba da tretiraju sve oblike nasilja nad ženama i devojkicama svih uzrasta kao krivično delo koje je kažnjivo po zakonu. Pored toga, vlade, privatni sektor, nevladine organizacije i drugi akteri civilnog društva treba da obezbede rodno osetljivu obuku za sve aktere, uključujući policiju, tužioce i pravosuđe, u postupanju sa žrtvama nasilja, posebno sa ženama i devojkicama, uključujući seksualno nasilje.

Dalje akcije za primenu Pekinške platforme za akciju (2000) razmatraju pokretanje međunarodne kampanje „nulte tolerancije“ o nasilju nad ženama i razvoj, uz puno učešće svih zemalja, kao i međunarodnog konsenzusa o indikatorima i načinima merenja nasilja nad ženama. Razmatra se uspostavljanje lako dostupne baze podataka o statistici, zakonodavstvu, modelima obuke, dobrim praksama, naučenim lekcijama i drugim resursima u vezi sa svim oblicima nasilja nad ženama, uključujući i radnice migrantkinje.

¹²⁷ *Ibidem.*

¹²⁸ *Ibidem.*

Akcije koje treba preduzeti na nacionalnom i međunarodnom nivou u oblasti borbe protiv nasilja nad ženama uključuju potrebu za povećanjem saradnje, odgovor javne politike, efektivnu primenu nacionalnog zakonodavstva i druge zaštitne i preventivne mere usmerene na eliminaciju nasilja nad ženama i devojčicama, posebno svih oblika komercijalne seksualne eksploatacije, uključujući trgovinu ženama i decom, kao i ekonomske eksploatacije, čedomorstvo, zločine počinjene u ime časti, zločine počinjene iz strasti, rasno motivisane zločine, otmicu i prodaju dece, nasilje i smrt u vezi sa mirazom, napadi kiselinom i štetne tradicionalne ili uobičajene prakse, kao što su sakaćenje ženskih genitalija, rani i prisilni brakovi. Nakon toga, neophodno je pružiti podršku nevladinim organizacijama, u saradnji sa sistemom UN, u rešavanju svih oblika nasilja nad ženama i devojčicama, uključujući i programe za borbu protiv rasnog i etničkog nasilja nad ženama i devojčicama. Pored toga, važno je podsticati i podržavati javne kampanje za podizanje svesti javnosti o neprihvatljivosti i društvenim troškovima nasilja nad ženama, te preduzeti aktivnosti prevencije za promovisanje uravnoteženih odnosa zasnovanih na rodnoj ravnopravnosti. Da bi se eliminisala nekažnjivost, neophodno je ojačati postojeće mehanizme za krivično gonjenje počinitelja kršenja ljudskih prava žena.

Evropski institut za rodnu ravnopravnost osnovan od strane Evropske unije¹²⁹ (EU) pripremio je Pregled implementacije Pekinške platforme za akciju u državama članicama EU: Nasilje nad ženama – podrška žrtvama.¹³⁰ U ovom Pregledu iz 2012. nalazi pokazuju da su specijalizovane usluge za žrtve nedovoljne i nejednako raspoređene kako u okviru država članica, tako i među državama članicama. Finansiranje za obezbeđivanje pristupa uslugama je na sličan način nedosledno. „Međutim, postoje dokazi o određenom napretku u državama članicama. Ogromna većina država članica razvila je i implementirala nacionalne akcione planove za borbu protiv nasilja u porodici i za kriminalizaciju nasilja među intimnim partnerima, kao i usvojila zaštitne mere.”¹³¹ Pružanje specijalizovanih usluga podrške ženama žrtvama nasilja u porodici jedan je od tri strateška cilja Pekinške platforme za akciju o nasilju nad ženama, koja zahteva od država da preduzmu integrisane mere za sprečavanje i eliminisanje nasilja nad ženama. Države članice definisale su nasilje nad ženama kao problematiku ljudskih prava i rodne ravnopravnosti u svojim nacionalnim akcionim planovima. Ovaj pristup je važan sa tačke gledišta rešavanja osnovnih uzroka nasilja muškaraca nad ženama. Suprotno tome, rodno neutralan pristup u krivičnim zakonima u nekim državama članicama EU ne bavi se osnovnim razlozima nasilja muškaraca nad ženama.

¹²⁹ G. Gasmi, „*Quo Vadis EU? Relevantni pravni i institucionalni faktori*”, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2016, 111.

¹³⁰ EIGE, „Pregled implementacije Pekinške platforme za akciju u državama članicama EU: Nasilje nad ženama – podrška žrtvama“, Luksemburg, 2012. Evropski institut za rodnu ravnopravnost je autonomno telo Evropske unije, osnovano da doprinese i ojača promociju rodne ravnopravnosti, kao i uključivanje rodnih pitanja u sve politike Evropske unije i rezultirajuće nacionalne politike. Aktivnosti EIGE obuhvataju i borbu protiv diskriminacije na osnovu pola, kao i podizanje svesti građana EU o rodnoj ravnopravnosti. Vid. <http://www.eige.europa.eu>.

¹³¹ *Ibidem*.

EIGE Pregled implementacije Pekinške platforme za akciju u državama članicama EU beleži pozitivne trendove u korišćenju zaštitnih mera za bezbednost žrtava: „Polijska zabrana, proterivanje počinioca iz mesta stanovanja i zabrana da priđe ili kontaktira sa žrtvom na određeno vreme, jasno nudi najviši nivo neposredne sigurnosti i zaštite, ako je policija na odgovarajući način obučena da prepozna kada počinilac predstavlja opasnost. Većina država članica uvela je mere za pravnu zaštitu koji su ili izričito osmišljeni za slučajeve nasilja u porodici nad ženama ili su modifikovani da se koriste protiv intimnog partnera ili bivšeg partnera”.¹³²

Programi za počinioce su zakonski predviđeni u mnogim državama članicama EU (15), ali se ne nude u svim slučajevima i njihovu efikasnost je teško proceniti. Obuka profesionalaca u državama članicama EU često nije sistematska, niti je uključena u osnovnu obuku i nije ni obavezna ni dobro finansirana, konstatovano je u Pregledu. Specijalizovane hitne i dugoročne usluge su od vitalnog značaja za podršku ženama koje su preživele nasilje u porodici i njihovoj deci, kao što su:

- 24-časovne telefonske linije,
- skloništa za žene,
- specijalizovani savetodavni centri,
- specijalizovane policijske i tužilačke jedinice/osoblje,
- zdravstvena zaštita,
- specijalizovano psihološko savetovalište,
- bezbedno i pristupačno stanovanje,
- podrška ponovnom ulasku na tržište rada i druge usluge.

Te usluge za žrtve treba da budu besplatne i dostupne svim ženama, a posebno višestruko diskriminisanim ženama: migrantkinjama, pripadnicama manjina i ženama koje traže azil bez obzira na njihov pravni status, starijim ženama, LGBT ženama i ženama sa invaliditetom. Ženske nevladine organizacije širom EU igraju ključnu ulogu u pružanju specijalističkih usluga. Međutim, nedostatak pouzdanih i uporedivih podataka u državama članicama EU ozbiljno ograničava merenje izvršenih radnji i sprovedenih mera za iskorenjivanje nasilja nad ženama. Prikupljanje podataka treba da bude raščlanjeno prema polu i starosti i žrtve i počinioca, a takođe treba da obuhvati vrstu nasilja i odnos počinioca prema žrtvi.¹³³ Evropski parlament je usvojio Rezoluciju o prioritetima i nacrtu okvira politike EU za borbu protiv nasilja nad ženama, 2011. godine. Ova Rezolucija poziva Evropsku komisiju da izradi i obezbedi godišnju statistiku o nasilju nad ženama.¹³⁴ EIGE je preporučio osnivanje opservatorija u svakoj državi članici za prikupljanje objedinjenih podataka, u cilju poboljšanja razvoja javne politike i strategija i mera za eliminaciju nasilja nad ženama.

¹³² *Ibidem.*

¹³³ *Ibidem.*

¹³⁴ European Parliament, European Parliament Resolution of 5 April 2011 on priorities and outline of a new EU policy framework to fight violence against women (2010/2209(INI), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2011-0127>, 29. 09. 2023.

Na globalnom nivou, nedostatak podataka ozbiljno koči napore da se okonča nasilje nad ženama. Stoga, pod pokroviteljstvom UNECE¹³⁵ regionalni pregledni sastanci se održavaju svakih pet godina, fokusirani na okončanje nasilja nad ženama i devojčicama, jer je to ključni deo i Pekinške platforme za akciju i Agende za održivi razvoj 2030.¹³⁶ Nedavni regionalni pregledni sastanak: „Peking +25 Regional Review Meeting“, održan je u oktobru 2019. godine, kada se razgovaralo o ključnim trendovima rodne ravnopravnosti širom regiona ECE.¹³⁷

Rezolucija 2018/8 Ekonomskog i socijalnog saveta podstakla je Regionalne komisije Ujedinjenih nacija da preduzmu regionalnu reviziju sprovođenja Pekinške deklaracije i Platforme za akciju, kako bi rezultati međuvladinih procesa na regionalnom nivou mogli da budu uključeni u pregled implementacije 2020. godine, koji je preduzela Komisija za položaj žena na šezdeset četvrtoj sednici. Prezentirani izveštaj bavio se trendovima u rodnoj ravnopravnosti u odabranim oblastima tokom poslednjih 25 godina, fokusirajući se na poslednjih pet godina, koristeći podatke iz Statističke baze podataka Ekonomske komisije Ujedinjenih nacija za Evropu (ECE). Izveštaj ispituje očekivani životni vek, obrazovanje, zaposlenje, plate, moć i donošenje odluka, korišćenje vremena i nasilje nad ženama. Bez obzira na značajna poboljšanja u većini zemalja, ostaju značajne rodne razlike. Takođe postoje velike varijacije među zemljama ECE u svim ispitivanim oblastima.¹³⁸ U vezi sa okončanjem nasilja nad ženama i devojčicama, pouzdani i uporedivi podaci su retki, ali podaci o zabeleženim ubistvima predstavljaju najbolje sredstvo za merenje trendova. U Izveštaju UN ECE se navodi da iako dve trećine analiziranih zemalja ECE pokazuje nizak i nepromenljiv nivo ubistava žena, postoje izuzeci u kojima se vide visoki nivoi i/ili veliki porasti u poslednjih pet godina (2014 – 2019). Sadašnji ili bivši partneri ili rođaci vrše preovlađujući broj ubistava žena.¹³⁹ Najozbiljnija manifestacija nasilja, ubistvo žena (femicid), manje je verovatno da će ostati neprijavljeno u odnosu na druge oblike nasilja, pa se stoga pouzdanije upoređuje nego što je to moguće sa ostalim oblicima nasilja nad ženama.

¹³⁵ Ekonomsku komisiju UN za Evropu (The United Nations Economic Commission for Europe, UNECE) osnovao je Ekonomski i socijalni savet UN (ECOSOC) 1947. godine. Jedna je od pet regionalnih komisija Ujedinjenih nacija. UNECE uključuje 56 država članica u Evropi, Severnoj Americi i Aziji. Međutim, sve zainteresovane države članice UN mogu učestvovati u radu UNECE. U aktivnostima UNECE učestvuje preko 70 međunarodnih profesionalnih organizacija i drugih nevladinih organizacija.

¹³⁶ <https://unece.org/statistics/news/why-we-must-urgently-close-data-gap-end-violence-against-women>, 24. 11. 2023.

¹³⁷ UN Economic Commission for Europe, ECE/AC.28/2019/6, Geneva. Item 4 of the provisional agenda: Key trends on gender equality across the ECE region, 29 and 30. 10. 2019.

¹³⁸ *Ibidem.*

¹³⁹ *Ibidem.*

3.5. UN Rezolucija Saveta bezbednosti 1325 o ženama, miru i bezbednosti (2000)

Prva rezolucija o ženama, miru i bezbednosti, Rezolucija Saveta bezbednosti 1325 (SCR 1325), jednoglasno je usvojena od strane Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 31. oktobra 2000. Po prvi put se Savet bezbednosti UN pozabavio nesrazmernim i jedinstvenim uticajem oružanog sukoba na žene; prepoznao potcenjen i nedovoljno iskorišćen doprinos žena prevenciji sukoba, očuvanju mira, rešavanju sukoba i izgradnji mira. Ova Rezolucija je ukazala na važnost ravnopravnog i punog učešća žena kao aktivnih aktera u miru i bezbednosti.

Rezolucija SCR 1325 je obavezujuća za sve države članice UN. Usvajanje Rezolucije označilo je važno međunarodno političko priznanje da su žene relevantne za međunarodni mir i bezbednost. Iako je SCR 1325 priznat kao istorijski dokument bez presedana, on ne postoji u vakuumu; prethodile su mu mnoge rezolucije, ugovori, konvencije, izjave i izveštaji, koji čine njen temelj i sastavni deo globalnog okvira politike o *ženama*, mira i bezbednosti.

Ključne odredbe Rezolucije SCR 1325 su sledeće:

- Povećano učešće i zastupljenost žena na svim nivoima odlučivanja;
- Obraćanje pažnje na specifične potrebe zaštite žena i devojaka u sukobu;
- Rodna perspektiva u post-konfliktnim procesima;
- Rodna perspektiva u programiranju UN-a, izveštavanju i u misijama Saveta bezbednosti;
- Rodna perspektiva i obuka u operacijama podrške miru UN.

Ključni akteri o kojima se govori u SCR 1325 su: Savet bezbednosti; države članice UN; svi akteri (uključujući strane u oružanom sukobu) i generalni sekretar UN.

Međutim, u praksi ova Rezolucija UN nije donela poboljšanje uloge žena u mirovnim pregovorima, jer je uloga žena u procesima pod vodjstvom UN-a procenjena na oskudnih 19 posto.¹⁴⁰ Zbog preplitanja negativnih efekata kriza i rastućih sukoba, pandemije COVID-19 i klimatskih promena, koje sve zajedno ometaju globalno blagostanje, nedavni napredak u pogledu rodne ravnopravnosti značajno se smanjio. Ovi procesi su praćeni pojačanim nasiljem nad ženama braniocima ljudskih prava — uključujući one koji su uključeni u mirovne i bezbednosne procese UN: od 2018. više od trećine referenata Saveta bezbednosti kome pomaže nevladina organizacija Radna grupa za žene, mir i bezbednost je bilo podvrgnuto represalijama i zastrašivanju. Pored toga, finansiranje ženskih organizacija u zemljama pogođenim sukobima drastično se smanjuje.¹⁴¹ Stoga, generalni sekretar UN u svom Izveštaju o ženama, miru i bezbednosti za 2022. godinu sagledava bezuslovnu odbranu ženskih prava i zaštitu ženskih braniteljki ljudskih prava kao centralne stubove mirovnog i bezbednosnog rada UN.

¹⁴⁰ According to the official estimate by UN WOMEN, https://www.unwomen.org/en/news-stories/in-focus/2022/10/in-focus-women-peace-and-security?gclid=CjwKCAiAheacBhB8EiwAItVO2-ibNHlyDEZ7wWp962YxFZOri0HR1aTgLBPIEed7HVlh3sb2VMwf_xoCyouQAvD_BwE, 18. 09. 2023.

¹⁴¹ *Ibidem*.

3.6. UN Rezolucija o intenziviranju napora na sprečavanju i eliminisanju svih oblika nasilja nad ženama i devojčicama (2020)

Generalna skupština UN usvojila je Rezoluciju o intenziviranju napora na sprečavanju i eliminisanju svih oblika nasilja nad ženama i devojčicama 16. decembra 2020.¹⁴² Ova Rezolucija br. 75/161 poziva se na sve prethodne rezolucije o eliminaciji nasilja nad ženama i Deklaraciju o eliminaciji nasilja nad ženama (1993.),¹⁴³ kao i Pekinšku Deklaraciju i Platformu za akciju (1995). Time predstavlja nastavak rada UN na prevenciji i eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama. Opšti okvir UN-a je Agenda za održivi razvoj 2030, koja utvrđuje da žene igraju vitalnu ulogu kao nosioci razvoja, i navodi da je ostvarivanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i devojčica od ključnog značaja za postizanje napretka u svim ciljevima održivog razvoja.

U 2020. godini obeležena je dvadeset peta godišnjica Četvrte svetske konferencije o ženama i usvajanja Pekinške deklaracije i Platforme za akciju, koje su u velikoj meri doprinele napretku u postizanju rodne ravnopravnosti na globalnom nivou. Osim toga, 2020. godine je bila dvadeseta godišnjica usvajanja rezolucije 1325 (2000) Saveta bezbednosti od 31. oktobra 2000. godine i uspostavljanja agende za žene i mir i bezbednost.

Ova Rezolucija je doneta tokom pandemije COVID-19 i shodno tome naglašava duboku zabrinutost u vezi sa „povećanim nasiljem nad ženama i devojčicama širom sveta, uključujući nasilje u porodici, kao i štetnih praksi, kao što su sakaćenje ženskih genitalija, kao i maloletnički i prisilni brakovi, uključujući područja pogođena sukobima, posebno u kontekstu mera zatvaranja i zatvaranja škola usvojenih kao odgovor na bolest korona virusa.”¹⁴⁴

Nadalje, u Rezoluciji se ističe da „nedostatak informacija i svesti, strah od odmazde, trajna nekažnjivost, svi oblici diskriminacije, uključujući strukturnu diskriminaciju, nedovoljna podrška žrtvama nasilja nad ženama i devojčicama, rodni stereotipi i negativne društvene norme, uključujući situacije koje dovode do sramote ili stigme, kao i negativnih ekonomskih posledica, kao što je gubitak sredstava za život ili smanjeni prihod, sprečavaju mnoge žene i devojke, u zavisnosti od slučaja, da prijave ili deluju kao svedoci i da traže obeštećenje i pravdu za ove zločine.”¹⁴⁵ Shodno tome, Rezolucija podstiče države da se posvete strukturnim i osnovnim uzrocima i faktorima rizika ovog nasilja, kroz odgovarajuće nacionalne politike koje imaju za cilj transformaciju diskriminatornih društvenih stavova i društvenih i kulturnih obrazaca ponašanja koji odobravaju nasilje nad ženama i devojčicama.

Nedostatak istraživanja i podataka o nasilju nad ženama i devojčicama, njegovoj rasprostranjenosti, obrascima i pokretačima, onemogućava napore da se osmisle i sprovedu

¹⁴² UN Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2020 [on the report of the Third Committee (A/75/471, para. 80)] 75/161, Intensification of efforts to prevent and eliminate all forms of violence against women and girls, A/RES/75/161.

¹⁴³ UN Resolution No 48/104.

¹⁴⁴ UN Resolution on intensification of efforts to prevent and eliminate all forms of violence against women and girls, A/RES/75/161.

¹⁴⁵ *Ibidem*.

politike i zakonodavstvo za sprečavanje i eliminisanje svih oblika nasilja nad ženama i devojkicama. Rezolucija ponovo ukazuje da države treba da deluju sa dužnom pažnjom da spreče, istraže i krivično gone počiniocce svih oblika nasilja nad ženama i devojkicama, da eliminišu nekažnjivost i obezbede efikasan pristup adekvatnim pravnim lekovima za žrtve. Pored toga, države treba da obezbede skloništa, psiho-socijalne usluge, savetovanje, zdravstvenu zaštitu i druge vrste usluga podrške, kako bi se izbegla reviktimizacija i promovisalo okruženje koje osnažuje žrtve.

Države su nadalje pozvane da omoguće relevantnu, sveobuhvatnu i pravnu zaštitu usmerenu na žrtve, zatim da podrže i pomognu žrtvama nasilja, uključujući žrtve seksualnog uznemiravanja, na rodno osetljiv način, uključujući zaštitu žrtava i svedoka od odmazde zbog podnošenja pritužbi ili davanja dokaza, u okviru njihovih nacionalnih pravnih sistema. Države treba da uspostave „koordinisane, interdisciplinarne, dostupne i održive multisektorske usluge, od strane relevantnih aktera, kao što su policija i sektor pravosuđa, kao i pružaoci usluga pravne pomoći, zdravstvenih usluga, skloništa, medicinsku i psihološku pomoć, usluge savetovanja i zaštite i, u slučajevima devojkica žrtava, obezbeđivanje da takve usluge, programi i odgovori uzmu u obzir najbolji interes deteta.”¹⁴⁶

U oružanim sukobima i postkonfliktnim situacijama i u situacijama prirodnih katastrofa, prioritet je prevencija i borba protiv svih oblika nasilja nad ženama i devojkicama, uključujući seksualno i rodno zasnovano nasilje. Rezolucija podstiče važnost partnerstva sa privatnim sektorom i civilnim društvom, uključujući ženske organizacije.

Zaštitu ljudskih prava svih žena i njihovog seksualnog i reproduktivnog zdravlja, kao i reproduktivnih prava, u skladu sa Programom delovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju, Pekinškom Platformom za akciju, države su obavezane da postignu kroz jačanje zdravstvenih sistema i zakonodavstva.

Sistem UN-a i regionalne i subregionalne organizacije treba da podrže nacionalne napore za promovisanje osnaživanja žena i devojkica i rodne ravnopravnosti u cilju unapređenja međunarodnih napora za eliminisanje nasilja nad ženama i devojkicama, između ostalog, kroz zvaničnu razvojnu pomoć.

Rezolucija UN snažno podstiče države da obezbede ažurirane informacije za Globalnu bazu podataka generalnog sekretara UN o nasilju nad ženama, o njihovim nacionalnim politikama i pravnim okvirima koji imaju za cilj eliminisanje nasilja nad ženama i devojkicama. Pored toga, Specijalni izvestilac Saveta za ljudska prava o nasilju nad ženama, njegovim uzrocima i posledicama, mora da podnosi godišnji izveštaj Generalnoj skupštini.

Može se oceniti da ova Rezolucija, iako pripada mekom pravu, predstavlja čvrstu obavezu u sistemu UN da i dalje alarmira države da eliminišu nasilje nad ženama, posebno u novonastalim negativnim uslovima, kao što su pandemija COVID-19 i digitalno nasilje, kao i da se reafirmišu postojeće obaveze država.

¹⁴⁶ *Ibidem.*

4. REGIONALNE NAJOPSEŽNIJE MEĐUNARODNE PRAVNE NORME O NASILJU NAD ŽENAMA

– ISTANBUL CONVENCIJA SAVETA EVROPE

*Ius est ars boni et aequi.*¹⁴⁷

4.1. Hronologija regionalne pravne borbe protiv nasilja nad ženama – poseban uvid u Konvenciju Belem do Para, Brazil (1994) i Maputo protokol (2003)

UN CEDAW standard je ojačan mnogim dodatnim regionalnim instrumentima ljudskih prava za zaštitu žena i djevojčica od nasilja. Nekoliko njih je prevazišlo CEDAW principe. Interamerička konvencija o prevenciji, kažnjavanju i iskorenjivanju nasilja nad ženama iz 1994. (Konvencija iz Belem do Para) priznala je ljudsko pravo žena da žive bez nasilja, što uključuje pravo na život bez svih oblika diskriminacije. Konvencija iz Belem do Para takođe je utvrdila obavezu države da primeni dužnu pažnju u cilju sprečavanja, kažnjavanja i iskorenjivanja nasilja nad ženama. Ova regionalna Konvencija i Protokol Afričke povelje o narodnim pravima i o ljudskim pravima žena iz 2003. godine (Maputo protokol) uključuju ekonomsko nasilje kao oblik nasilja nad ženama.

Relevantni regionalni međunarodni instrumenti su:

- Interamerička konvencija o sprečavanju, kažnjavanju i iskorenjivanju nasilja nad ženama (Konvencija iz Belem do Para, Brazil, 1994), koju je usvojila Organizacija američkih država (OAS);
- Protokol Afričke povelje o narodnim pravima i o ljudskim pravima žena (Maputo protokol, 2003);
- Deklaracija o eliminaciji nasilja nad decom u Asocijaciji nacija Jugoistočne Azije (ASEAN, 2013);
- Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija, 2014), koju je usvojio Savet Evrope;
- Regionalni plan akcije ASEAN-a za eliminaciju nasilja nad ženama (2015);
- Regionalni plan akcije ASEAN za eliminaciju nasilja nad decom (2016);
- Konvencija ASEAN-a protiv trgovine ljudima, posebno ženama i decom (Asocijacija nacija jugoistočne Azije [ASEAN], 2017);

¹⁴⁷ Rimski pravnik Publije Iuventius Celsus (Iustinian, Digesta 1, 1, 1, pr.), Pravo je umetnost (primena principa) dobrog i pravednog.

- Arapska strategija za borbu protiv nasilja nad ženama, 2011-2020;¹⁴⁸
- Regionalna strategija za zaštitu arapskih žena (2012).

Interamerička konvencija o sprečavanju, kažnjavanju i iskorenjivanju nasilja nad ženama, poznata kao Konvencija iz Belem do Para (gde je usvojena 1994.), definiše nasilje nad ženama, utvrđuje da žene imaju pravo da žive život bez nasilja i ustanovljava da nasilje nad ženama predstavlja kršenje ljudskih prava i osnovnih sloboda. Usvojila ga je Organizacija američkih država (OAS).

Belem do Para Konvencija je bio prvi sporazum na svetu koji se fokusirao isključivo na okončanje nasilja nad ženama. Nastao je kao odgovor na prazninu u pravnom okviru po ovom pitanju, kao što se u analizi Interameričkog sistema ljudskih prava primećuje: „... jurisprudencija Međuameričke komisije i suda jasno je stavila do znanja da opšti sporazumi o ljudskim pravima ne obrađuju sa dovoljnom specifičnošću posebne složenosti i nijanse koje nastaju u slučajevima nasilja nad ženama.”¹⁴⁹

Ova Konvencija se sastoji od 5 glavnih odeljaka i 25 članova i po prvi put poziva na uspostavljanje mehanizama za zaštitu i odbranu prava žena kao suštinskih za borbu protiv fenomena nasilja nad fizičkim, seksualnim i psihičkim integritetom žena, bilo u javnosti ili privatnoj sferi.¹⁵⁰ Osim toga, ova Konvencija podstiče ostvarivanje prava žena u društvu. Ključna vrednost je posebno pominjanje marginalizovanih zajednica, uključujući žene sa invaliditetom, izbeglice i raseljene žene i žene manjinskih etničkih grupa.

Parametar dužne pažnje države (*due diligence*) da spreči, istraži i izrekne kazne za nasilje nad ženama, prvi put je formulisan u međunarodnoj konvenciji u čl. 7 (b) Konvencije Belem do Para. Standard dužne pažnje obuhvata i negativnu obavezu države i pozitivnu obavezu da na odgovarajući način reaguje kako bi sprečila, analizirala i izvršila odgovarajuće kazne, kao i obezbedila obeštećenje. Inspirisana je Opštom preporukom UN CEDAW br. 19 (1992): „Prema opštem međunarodnom pravu i posebnim sporazumima o ljudskim pravima, države mogu takođe biti odgovorne za privatne radnje ako ne deluju sa dužnom pažnjom da spreče kršenje prava ili da istražuju i kažnjavaju dela nasilja, kao i za obeštećenje“.¹⁵¹ Države posebno moraju da spreče, istraže i kažnjavaju kršenja ljudskih prava koja počinje privatna lica ili entiteti, koji nisu državni organi. Međuamerički sud za ljudska prava, u slučaju Velaskez Rodrigez protiv Hondurasa, po prvi put se bavio pitanjem odgovornosti države za dela koja su počinili nedržavni akteri.

Konvencija Belem do Para ima pozitivan uticaj, jer je dovela do razvoja domaćeg zakonodavstva i reformi javnih politika koje pružaju veću zaštitu ženama. Najbolji primer

¹⁴⁸ Arab Strategy for Combating Violence against Women 2011 – 2020, “Arab Women’s Right to a Life Free from Violence”, Arab Women Organization, H. A. Ghazaleh, <http://www.arabwomenorg.org/content/publications/vaweng.pdf>, 28. 10. 2023.

¹⁴⁹ R. Francisco, “The Inter-American Human Rights system and Violence against Women,” International Human Rights Clinic at Santa Clara Law School, May 2015, 92, <http://law.scu.edu/wp-content/uploads/150602-Santa-Clara-VAWIAHRS-Report-FINAL.pdf>, 12.09. 2023.

¹⁵⁰ <https://vawnet.org/material/inter-american-convention-prevention-punishment-and-eradication-violence-against-women>, 29. 09. 2023.

¹⁵¹ CEDAW, General Recommendation 19, UN GAOR, 1992, Doc. No. A/47/38.

je zakon Marije da Penja u Brazilu, koji prepoznaje različite vrste nasilja u porodici i navodi zaštitne mere za žrtve i preventivno hapšenje počinitelja.¹⁵²

Konvencija Belem do Para zahteva od država članica da podnose izveštaje Međuameričkoj komisiji žena. Međutim, da bi se poboljšala primena, Statut Mehanizma za praćenje Belem do Para (MESECVI) stvoren je 2004. godine kao mehanizam za praćenje ovih izveštaja, što predstavlja svedočanstvo posvećenosti OAS-a iskorenjivanju nasilja nad ženama i izazovu praćenja implementacije.¹⁵³ MESECVI se sastoji od dva dela: (1) Konferencije država potpisnica, političkog organa, sastavljenog od predstavnika država, koji se povremeno sastaju kako bi razgovarali o najboljim praksama i usvajali smernice i rezolucije; i (2) Komitet eksperata, nezavisna grupa, koja prima izveštaje i izdaje preporuke uz tehničku pomoć Međuameričke komisije žena. MESECVI objavljuje hemisferne izveštaje o napretku i izazovima koje predstavlja Konvencija. Utvrđeno je da nedostatak podataka o nasilju nad ženama i nedostatak resursa sprečavaju efikasnost ovog regionalnog sporazuma. Štaviše, drugo ograničenje je to što Belem do Para ograničava pravosuđe na jedan član Konvencije, što čini nejasnim koje upravno telo ima nadležnost da sasluša pojedinačne žalbe.

Zemlje ASEAN-a su osnovale (2010) Komisiju ASEAN-a za promociju i zaštitu prava žena i dece (ACVC) koja je odgovorna za promovisanje i zaštitu prava žena i dece u regionu jugoistočne Azije.¹⁵⁴

Protokol Afričke povelje o narodnim pravima i ljudskim pravima žena u Africi, poznat i kao Protokol iz Maputa, usvojen je 2003. godine i stupio je na snagu 2005. Njegovo usvajanje je nastalo iz zabrinutosti da „uprkos ratifikaciji Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda i drugih međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima većine država potpisnica... žene u Africi i dalje su žrtve diskriminacije i štetnih praksi.”¹⁵⁵ Zaista, odredbe koje regulišu područja kao što su poligamija, štetne tradicionalne prakse, seksualna orijentacija i pravo žena na kontrolu plodnosti bile su razmatrane tokom izrade. Protokol iz Maputa, uključuje 32 člana koji garantuju jednaka prava žena u javnoj sferi i njihovu autonomiju u odlukama o reproduktivnom zdravlju i poziva na prekid štetnih praksi, uključujući zabranu sakaćenja ženskih genitalija i sečenja.

Usvajanje Protokola su uglavnom podstakle nevladine organizacije za ženska prava, što predstavlja svedočanstvo o snazi pokreta i organizacija za ženska prava u Africi. S obzirom da je Protokol iz Maputa međunarodni regionalni ugovor o pravima žena, on

¹⁵² P. Spieler, “The Maria da Penha Case and the InterAmerican Commission on Human Rights: Contributions to the Debate on Domestic Violence Against Women in Brazil,” *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 1/2011, 137-142, <http://www.repository.law.indiana.edu/ijgls/vol18/iss1/>, 27. 11. 2023.

¹⁵³ “What is MESECVI?,” Organization of American States, <http://www.oas.org/en/mesecvi/about.asp>, 14. 11. 2023.

¹⁵⁴ M. A. S. Salampey, L. Rizky, I. Achdyana, “The Effectiveness of The Convention on the Rights of the Child (CRC) Regime by UNICEF in Encouraging the Implementation of Child Protection in Southeast Asian Countries,” *Journal of Advance in Social Sciences and Policy*, 1/2022.

¹⁵⁵ African Union, “Protocol to the African Charter on Human And Peoples” Rights on the Rights of Women in Africa,” Preamble, https://au.int/sites/default/files/treaties/37077-treaty-0027_-_protocol_to_the_african_charter_on_human_and_peoples_rights_on_the_rights_of_women_in_africa_e.pdf, 25. 10. 2023.

ima snažnu definiciju nasilja nad ženama, koja uključuje radnje koje se same po sebi ne smatraju nasiljem, ali radnje koje mogu dovesti do fizičke, seksualne, psihološke ili ekonomske štete, kao npr. ograničenja slobode žena. Shodno tome, Protokol iz Maputa se bavi kontekstualnim elementima nasilja nad ženama i elementima moći i kontrole, koji ograničavaju ljudska prava žena.

Protokol je bio pomak ka konkretnijem i sveobuhvatnijem pristupu rešavanju nasilja nad ženama i djevojčicama. Uključuje odredbu o abortusu, koja je po prvi put uključena u međunarodni regionalni instrument o ljudskim pravima. Protokol je proširio CEDAW Konvenciju na specifičan način, posebno naglašavajući privatnu sferu kao prostor za ostvarivanje prava. Zahteva inkriminisanje silovanja u braku i postavlja minimalnu starost za sklapanje braka od 18 godina. Pruža veću zaštitu za žene u oružanim sukobima i precizira socio-ekonomska prava detaljnije nego što je definisano u CEDAW Konvenciji.¹⁵⁶

Preambula navodi da su afričke vrednosti zasnovane na principima jednakosti, slobode, dostojanstva, pravde, solidarnosti i demokratije, što je važno pojašnjenje „pošto istraživanja pokazuju da se nasilje, uključujući premlaćivanje supruge, razmatralo ili posmatralo jednim od vrednosti afričkih porodica u nekim društvima.”¹⁵⁷

Protokol navodi odgovornosti države za pravne i vanpravne mere u rešavanju nasilja nad ženama, uključujući donošenje zakona, primenu kazni ili sankcija, pružanje usluga, uključujući podizanje svesti javnosti i određivanje prioriteta adekvatnih budžeta za ove intervencije. Nedostaci Protokola su usredsređeni na uski jezik koji odvrća neke države od ratifikacije konvencije (42 od 55 zemalja su ratifikovale Protokol) i aspirativne odredbe koje stvaraju pravne obaveze koje države ne mogu da ispune.¹⁵⁸ Izveštaji afričkih nevladinih organizacija (shadow reports, tzv. izveštaji iz senke) su uglavnom odsutni ili se nedovoljno koriste u afričkom sistemu ljudskih prava.

Trenutna implementacija Protokola Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda o pravima žena u Africi (Maputo protokol, 2005.) ostaje spora i nedosledna, iako postoje progresivne političke obaveze i institucionalni okviri. Odgovornost i praćenje sprovođenja ovih obaveza ostaje veliki izazov u Africi.¹⁵⁹ Nedostatak resursa i odsustvo političke volje ometaju uspeh Protokola. Sud Afričke povelje za ljudska i narodna prava tek treba da donese presudu u jednom slučaju u vezi sa nasiljem nad ženama.

Regionalna strategija za zaštitu arapskih žena se nadograđuje i upućuje na regionalne i međunarodne instrumente ljudskih prava i okvir međunarodne politike o miru i bezbednosti žena. Strategiju su razvili 2012. godine sekretarijat Lige arapskih država i Organizacija arapskih žena. Njene vizije su „da garantuje pravo arapskih žena da budu

¹⁵⁶ F. Viljoen, “An Introduction to the Protocol to the African Charter on Human and Peoples’ Rights on the Rights of Women in Africa,” *Washington & Lee Journal of Civil Rights and Social Justice*, 22/2009, <https://scholarlycommons.law.wlu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1291&context=crsj>, 17. 10. 2023.

¹⁵⁷ R. Manjoo, “Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences,” 29th session HRC, A/HRC/29/27, Advanced Edited Version, 10 June 2015, paragraph 16. <https://www.refworld.org/docid/5583f5234.html>, 27. 09. 2023.

¹⁵⁸ *Ibidem*.

¹⁵⁹ <https://www.undp.org/africa/press-releases/implementation-maputo-protocol-boosted-training-situation-rights-women-and-girls-africa> ?, 30. 10. 2023.

zaštićene od svih oblika rodno zasnovanog nasilja u vreme rata i mira, da ostvare svoja puna prava bez bilo kakvog oblika diskriminacije, i da unaprede svoju ulogu u društvu gde je pravda i vlada jednakost". Sveukupni cilj je „razvijanje opšteg arapskog okvira koji stvara rodno osetljivo okruženje koje će stimulisati ostale arapske strane i donosiocice odluka na arapskom regionalnom nivou i na nacionalnom nivou u različitim arapskim zemljama da preduzmu konkretne korake za zaštitu žena protiv svih oblika rodno zasnovanog nasilja kojima su izložene, posebno u ratu, okupaciji i oružanim sukobima”.

Liga arapskih država i UN Women organizovale su 2016. godine prvu ministarsku konferenciju o ženama i postizanju mira i bezbednosti u arapskom regionu. Učesnici konferencije iz 18 arapskih zemalja razgovarali su o implementaciji Regionalne strategije i Rezolucije 1325 (2000) Saveta bezbednosti, zaključno sa nizom preporuka, uključujući pružanje tehničke pomoći arapskim zemljama u izradi njihovih nacionalnih akcionih planova. Druge preporuke su se fokusirale na važnost razvoja mehanizama za praćenje, kako bi se povećala odgovornost za agendu za žene, mir i bezbednost i da se obezbedi najmanje trideset odsto zastupljenosti žena u zakonodavnim telima, forumima za donošenje odluka i mirovnim pregovaračkim timovima. U završnoj izjavi apeluje se na međunarodnu zajednicu da podrži razvoj pouzdanih mehanizama za prijavljivanje seksualnog nasilja i bolji pristup uslugama i medicinskoj i psihološkoj nezi za žrtve nasilja nad ženama i za izbeglice i interno raseljene žene i devojčice.¹⁶⁰

Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija, 2014) je uspostavila dalekosežni i najsveobuhvatniji set pravnih standarda, kako bi se obezbedila prevencija nasilja nad ženama u svim njegovim oblicima, zaštita i podrška žrtvama i krivično gonjenje počinitelaca. Istanbulska konvencija Saveta Evrope otvorena je za pristupanje zemljama koje nisu članice. Istanbulska konvencija ima za cilj nultu toleranciju u svakom društvu prema rodno zasnovanom nasilju nad ženama i nasilju u porodici.

S obzirom da Konvencija na holistički način reguliše prevenciju, zaštitu žrtava i krivično gonjenje počinitelaca, Konvencija ima globalni pravni značaj. Primenljivost Konvencije na rastuću digitalnu dimenziju nasilja nad ženama potvrđena je kroz GREVIO Opštu preporuku br.1. Ukupno gledano, ovi pravni instrumenti povećavaju standarde zaštite žena i devojčica. Njihovu implementaciju podržavaju međunarodni i regionalni nezavisni mehanizmi praćenja, ujedinjeni u Platformu nezavisnih stručnih mehanizama za eliminaciju diskriminacije i nasilja nad ženama (EDVAW Platforma). Na osnovu čvrstih pravnih standarda i imajući u vidu tekuću epidemiju nasilja nad ženama, posebno u vreme sukoba, EDVAW Platforma poziva međunarodnu zajednicu, pre svega države, da reafirmiše postojeće zakonske okvire i da dodeli veće napore ka njihovom efikasnom sprovođenju kako se ne bi narušila utvrđena prava koja ovi okviri štite.¹⁶¹ Odgovarajuća tela i mehanizmi za praćenje, kao i regionalni sudovi za ljudska prava, dosledno su davali specifično značenje postojećim pravnim standardima, dalje razvijajući njihovu primenu i obim primene.

¹⁶⁰ UN Economic and Social Commission for Western Asia (ESCWA), „Women: Arab Horizon 2030“, E/ESCWA/ECW/2017, 4.

¹⁶¹ <https://www.ohchr.org/en/statements/2022/03/using-international-and-regional-legal-framework-stop-all-forms-violence-against>, 06. 11. 2023.

4.2. Istanbul Konvencija Saveta Evrope – regionalni sporazum sa globalnim pravnim značajem

4.2.1. Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbul Konvencija) – glavne karakteristike

Preporuka Saveta Evrope (SE) Rec (2002)5 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja (2002) je direktan pravni prethodnik Istanbulske konvencije, koja spada u instrumente mekog prava. Međutim, temelj Istanbulske konvencije je Evropska konvencija o ljudskim pravima (1950) i praksa Evropskog suda za ljudska prava, koji štite, između ostalog, pravo na život i pravo da **čovjek** ne bude podvrgnut mučenju ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, pravo na slobodu i sigurnost i pravo na pravično suđenje. Konvencija SE o borbi protiv trgovine ljudima (CETS br. 197, 2005) i Konvencija SE o zaštiti dece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja (CETS br. 201, 2007) predstavljaju komplementarne regionalne instrumente Istanbulske konvenciji.

Pored toga, Evropska socijalna povelja (1961) i revidirana Evropska socijalna povelja (1996), posebno njene odredbe koje se odnose na jednakost između žena i muškaraca u pogledu zapošljavanja, kao i Dodatni protokol uz Evropsku socijalnu povelju koji predviđa sistem kolektivne žalbe, regionalni su pravni okviri Preporuke Saveta Evrope Rec (2002)5 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja (2002). Preporuka (Rec No 2002/5) predlaže po prvi put u Evropi, sveobuhvatnu strategiju za prevenciju nasilja nad ženama i zaštitu žrtava u svim državama članicama Saveta Evrope. Ova Preporuka je kasnije razrađena u odredbama Istanbulske konvencije (81 član podeljen u dvanaest poglavlja).

Više od deset godina je prošlo od potpisivanja Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Istanbulu, 2011. godine.¹⁶² Naime, u maju 2011. godine, Istanbulska konferencija Komiteta ministara SE označila je potpisivanje nove konvencije i početak procesa ratifikacije. Prethodno je *Ad hoc* komitet CAHVIO, formiran odlukom Komiteta ministara SE u decembru 2008. godine i počeo je sa radom u aprilu 2009. na osnovu mandata koji mu je poverio Komitet ministara SE, da formuliše tekst Konvencije. Rad Komiteta na stručnom nivou trajao je od aprila 2009. do februara 2011. godine.

Turska je bila prva država članica SE koja je ratifikovala Konvenciju¹⁶³. Konvencija je nazvana "Istanbulska konvencija", što odražava zahvalnost za podršku Turske u njenoj

¹⁶² Prof. dr Gordana Gasmī, ko-autorka ove knjige, predstavljala je Srbiju na ekspertskom nivou prilikom formulisanja teksta Istanbulske konvencije tokom dvogodišnjih pregovora u CAHVIO komitetu od 2009. do 2011. godine. 2011. godine postala je ekspert Saveta Evrope u oblasti ljudskih prava i rodne ravnopravnosti i održala brojne stručne seminare u ovoj oblasti u mnogim zemljama Evrope, Azije i Afrike. CAHVIO komitet, formiran odlukom Komiteta ministara SE u decembru 2008. godine, počeo je sa radom u aprilu 2009. godine na osnovu mandata koji mu je poverio Komitet ministara SE.

¹⁶³ U vreme pisanja, ukupno 37 zemalja članica Saveta Evrope je ratifikovalo Istanbul Konvenciju, kao i Evropska unija, za koju Konvencija stupa na snagu od 1. oktobra 2023. Vid. <https://www.coe.int/en/web/portal/-/the-european-union-deposited-the-instrument-of-approval-of-the-istanbul-convention->, 24. 11. 2023.

ratifikaciji. Međutim, istorijski je paradoks da smo svedoci povlačenja Turske iz Istanbulske konvencije o čemu je obavestila u martu 2021. godine, a koje je stupilo na snagu 1. jula 2021. Ovo ima ogroman negativan uticaj na Tursku u smislu efikasnog sprečavanja nasilja nad žena i nasilja u porodici, kao i za zaštitu žrtava i krivično gonjenje počilaca.

Deset godina je prošlo od stupanja na snagu Konvencije, u avgustu 2014. godine, nakon što je deset država potpisnica deponovalo svoje instrumente ratifikacije. Shodno tome, to je prvi međunarodni ugovor koji uspostavlja sveobuhvatan set pravno obavezujućih aktivnosti država, kako bi se osigurao holistički odgovor na sve oblike nasilja nad ženama, uključujući i nasilje u porodici.¹⁶⁴ Prihvatanjem Istanbulske Konvencije, vlade su obavezne da promene svoje zakone, uvedu praktične mere i dodele resurse za efikasno sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.¹⁶⁵

Preambula Konvencije podseća, između ostalog, na najvažnije međunarodne pravne instrumente koji se direktno bave pitanjima iz delokruga ove konvencije, u okviru Ujedinjenih nacija, kao što su: Pekinška deklaracija i Platforma za akciju (1995), sa sukcesivnim političkim deklaracijama (Peking + 15 i Žene 2000); Konvencija UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW Konvencija, 1979) i njen Opcioni protokol (1999) kao i Opšta preporuka br. 19 CEDAW Komiteta o nasilju nad ženama, Konvencija UN o pravima deteta (1989) i njeni fakultativni protokoli (2000) i Konvencija UN o pravima osoba sa invaliditetom (2006).

Konvencija se zasniva na principima prevencije, zaštite, kažnjavanja (koncept tri "P") plus sveobuhvatne i koordinisane politike, koje sve predstavljaju četiri stuba Konvencije. Polazeći od empirijskih činjenica, fokus je prvenstveno na nasilju nad ženama, budući da su devet od deset žrtava nasilja u porodici žene i devojke.¹⁶⁶ Nasilje nad ženama jedno je od najčešćih kršenja ženskih ljudskih prava. Prema podacima Svetske zdravstvene organizacije, najmanje jedna od tri žene širom sveta doživi jedan ili više ozbiljnih fizičkih i/ili seksualnih nasilnih incidenata tokom svog života, često od intimnog partnera ili bivšeg partnera. U Evropi, prema nedavno sprovedenim istraživanjima, jedna petina do jedna četvrtina svih žena doživela je fizičko nasilje bar jednom tokom svog odraslog života, a više od jedne desetine je pretrpelo seksualno nasilje koje uključuje upotrebu sile. Podaci o učestalosti za sve oblike nasilja, uključujući i uhođenje, su čak 45%.

Rodna neravnopravnost i društvene norme koje legitimišu nasilje nad ženama su osnovne snage koje doprinose rodno zasnovanom nasilju. U isto vreme rastu društveni protesti, sa savremenim međunarodnim kampanjama kao što su #NotOkai, #MeToo i #IHave. Sve do šezdesetih godina prošlog veka verovalo se da je nasilje u porodici veoma

¹⁶⁴ G. Gasmi, "Global significance of European standards of women human rights" protection in domain of gender based and domestic violence", *Fiat Iustitia Review of Juridical Studies*, 1/2019, Faculty of Law, "Dimitrie Cantemir" University – Bucharest, Cluj Napoca, 125 – 140.

¹⁶⁵ G. Gasmi, D. Prlja, A. Jerotić, "European leading legal principles of combating gender-based violence — Istanbul Convention", in Stevan Lilić (ed), *Perspectives of implementation of European standards in Serbian Legal system*, Law Faculty, University of Belgrade, 2017, 336.

¹⁶⁶ G. Gasmi, "New European Legal Standards in the area of women human rights", in E.M Fodor, P. Popovici, C. Buzdugan (eds), *Efficiency of Legal Norms I*, Law Faculty, Cluj—Napoca, Romania, 2012, 145.

retko i neobično ponašanje.¹⁶⁷ Međutim, u većini evropskih pravnih sistema, u savremenoj situaciji, rpdno zasnovano nasilje nad ženama i nasilje u porodici, gde su takođe žene žrtve u najvećem broju, kriminalizovano je i smatraju se ozbiljnom društvenom opasnošću sa paralelnim ekonomskim negativnim posledicama po celo društvo. Pre Konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) nije postojao međunarodni pravni instrument na ovu temu koji bi bio primenjen u Evropi, osim UN CEDAW Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije, protiv žena, sa svojim Fakultativnim protokolom i preporukom br. 19. koju je doneo CEDAW Komitet u skladu sa ovom Konvencijom UN.

Može se oceniti da postoji vreme „posle Istanbulske Konvencije“, za razliku od vremena „pre Istanbulske Konvencije“, posmatrano iz globalne i regionalne perspektive. Istanbulska konvencija je prvi evropski sporazum koji se posebno bavi nasiljem nad ženama i nasiljem u porodici na pravno obavezujući način. Pravno obavezujući karakter je takođe obezbeđen kroz mehanizam za praćenje, kojim je uspostavljen (GREVIO),¹⁶⁸ i kroz precizan sadržaj dužnosti država u ovoj oblasti zaštite ženskih ljudskih prava, kao što je zaštita od svih oblika nasilja. Štaviše, ova Konvencija SE zasniva se na nekoliko osnovnih pravnih standarda, koji proizilaze iz međunarodnog prava, kao što je standard dužne pažnje država. Na ovaj način Istanbulska konvencija odražava globalna pravna načela, sa ciljem da postigne globalni pravni značaj i implementaciju.

4.2.2. Istanbul Konvencija – proboj u međunarodnom pravu

Istanbulska Konvencija ima za cilj nultu toleranciju za rodno zasnovano nasilje u svakom društvu. U Istanbulskoj konvenciji Saveta Evrope (SE), nasilje nad ženama, odnosno rodno zasnovano nasilje, prepoznato je kao oblik diskriminacije i kršenja ljudskih prava žena. Prema Konvenciji, dužnost je vlada da zaštite žene kao građanke od ovog nasilja i, pre svega, da ga spreče. To je istorijska pravna prekretnica. Države koje su ratifikovale Konvenciju moraju uspostaviti službe kao što su telefonske linije, skloništa, medicinske usluge, savetovanje i pravnu pomoć. Cilj Istanbulske konvencije je da obezbedi zaštitu žrtvama nasilja u porodici, posebno ženama i devojčicama, jer su one preovlađujuća većina žrtava, ali i drugim žrtvama nasilja u porodici, deci, starijim osobama i muškarcima.

Pojam roda je prvi put zvanično uključen u međunarodni dokument pravno obavezujuće prirode, kao što je Istanbulska konvencija (čl. 3, Definicije). Pojam roda u ovom kontekstu pretpostavlja društveno konstruisane uloge, ponašanja, aktivnosti i attribute koje društvo smatra odgovarajućim ponašanjem za žene i muškarce. Rezultati istraživanja su pokazali da rodne uloge i stereotipi rezultiraju štetnim praksama i doprinose da nasilje nad ženama bude društveno prihvatljivo. Globalno posmatrano, postizanje ravnopravnosti

¹⁶⁷ M. Draškić, “Do we need another law on protection against domestic violence?”, in Lilic S. Editor, *Perspectives of Implementation of European standards in the Serbian legal system*, Vol. 6, Collected articles, Belgrade, 2016, 41.

¹⁶⁸ GREVIO – mehanizam za praćenje Istanbulske konvencije u vidu nezavisnog ekspertskog tela (15 članova).

svih grupa stanovništva i odsustvo diskriminacije u savremenom društvu predstavljaju moralne imperativne. Otuda potiče značaj ove norme, jer ima za cilj da konstatuje da štetni stavovi i percepcije o ulogama i ponašanju koje se očekuju od žena u društvu igraju ulogu u održavanju nasilja nad ženama.

Nasilje nad ženama u partnerstvu, iako predstavlja odnos „formalno ravnopravnih“, javlja se u kontekstu totalne diskriminacije žena, nejednakih mogućnosti, nedostupnosti ličnih, društvenih, političkih, ekonomskih i drugih resursa, kao i rodni stereotipa i marginalizacije ove vrste nasilja. Shodno tome, od vitalnog je značaja da se prevencija i borba protiv rodno zasnovanog nasilja stavi u širi kontekst rodne ravnopravnosti, kao što je to učinjeno u Istanbulskoj konvenciji SE, kroz pojam roda i fokusom Konvencije na žene i devojčice kao preovlađujuće žrtve nasilja u porodici. Bez obzira na te činjenice, diskusija tokom pregovora o Istanbulskoj konvenciji o definicijama rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici trajala je šest meseci na ekspertskom nivou. Rezultat su bile posebne definicije sadržane u članu 3 Konvencije.

Definicija „nasilja nad ženama“ jasno pokazuje da će se, u svrhu Konvencije, nasilje nad ženama smatrati kršenjem ljudskih prava i oblikom diskriminacije. Ovo je u skladu sa svrhom Konvencije navedenom u članu 1 (b): da doprinese eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i da promoviše suštinsku jednakost između žena i muškaraca, uključujući i osnaživanje žena.

Drugi deo definicije je isti kao što je sadržano u Preporuci Saveta Evrope Rec (2002) 5 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja, Opšta preporuka br. 19 CEDAV komiteta o nasilju nad ženama (1992), kao i u članu 1. Deklaracije Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama. Autori nacрта su, međutim, proširili definiciju i uključili pojam „ekonomske štete“ koja se može povezati sa psihičkim nasiljem.

„Član 3 – Definicije

Za svrhe primene ove Konvencije:

a) nasilje nad ženama“ se shvata kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena i podrazumeva sve radnje rodno zasnovanog nasilja koje dovode, ili mogu da dovedu do fizičke, seksualne, psihičke ili ekonomske povrede ili patnje za žene, uključujući pretnje takvim radnjama, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo da se dešavaju u javnom ili privatnom životu;

b) “nasilje u porodici” podrazumeva sve radnje fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja koje se dešavaju u porodici ili porodičnoj zajednici ili između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, bez obzira da li počinitelj deli ili je delio isto mesto stanovanja sa žrtvom ili ne;

c) “rod” označava društveno konstruisane uloge, ponašanja, aktivnosti i attribute koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce;

d) “rodno zasnovano nasilje nad ženama” znači nasilje koje je usmereno protiv žene zato što je žena ili koje nesrazmerno pogađa žene;

e) “žrtva” je svako fizičko lice koje je podvrgnuto ponašanju navedenom u tačkama a i b;

f) „žene“ uključuje devojke mlađe od 18 godina.”

Član 3 (b) daje definiciju «nasilja u porodici» koja obuhvata radnje fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja između članova porodice ili porodične zajednice, bez obzira na biološke ili pravne porodične veze. Ekonomsko nasilje je najčešće povezano sa psihičkim nasiljem.

Nasilje u porodici obuhvata uglavnom dve vrste nasilja:

- intimno - partnersko nasilje između sadašnjih ili bivših supružnika ili partnera
- i
- međugeneracijsko nasilje koje se obično dešava između roditelja i dece. To je rodno neutralna definicija koja obuhvata žrtve i počinioce oba pola.

Termin „rodno zasnovano nasilje nad ženama“ koristi se u celoj Istanbulskoj konvenciji i odnosi se na nasilje koje je usmereno protiv žene zato što je žena ili koje utiče na žene nesrazmerno. Razlikuje se od drugih vrsta nasilja po tome što je pol žrtve primarni motiv za akte nasilja. Rodno zasnovano nasilje odnosi se na svaku štetu koja je učinjena ženi i koja je i uzrok i rezultat nejednakih odnosa moći, zasnovanih na uočenim razlikama između žena i muškaraca, koje dovode do podređenog statusa žene i u privatnoj i u javnoj sferi. Ova vrsta nasilja je duboko ukorenjena u društvenim i kulturnim strukturama, normama i vrednostima koje vladaju društvom, i često je ovekovečena kulturom poricanja i ćutanja.

Upotreba izraza „rodno zasnovano nasilje nad ženama“ u ovoj Konvenciji je shvaćeno kao ekvivalentno izrazu „nasilje zasnovano na rodu“ koji se koristi u Opštoj preporuci CEDAW Komiteta br. 19 o nasilju nad ženama (1992), UN Deklaraciji Generalne Skupštine o eliminaciji nasilja nad ženama (1993) i Preporuci Rec (2002)5 Komiteta ministara Saveta Evrope državama članicama o zaštiti žena od nasilja (2002). Ovaj izraz treba shvatiti kao cilj zaštite žena od nasilja koje proizilazi iz rodni stereotipa, a posebno obuhvata žene. Međutim, neki autori upozoravaju da je u praksi tumačenje rodno povezanog nasilja još uvek „u toku“, a nedostatak harmonizacije bi eventualno mogao da ugrozi osnovna ljudska prava umesto da pomogne Istanbulskoj Konvenciji da spasava živote.¹⁶⁹

Istraživanja su pokazala da određene uloge ili stereotipi reprodukuju neželjene i štetne prakse i doprinose tome da nasilje nad ženama bude prihvatljivo. Da bi se prevazišle takve rodne uloge, član 12 (1) Istanbulske konvencije SE formuliše potrebu iskorenjivanja predrasuda, običaja, tradicije i drugih praksi, koje se zasnivaju na ideji inferiornosti žena ili na stereotipnim rodnim ulogama, kao opštu obavezu sprečavanja nasilja. Na drugim mestima, Konvencija poziva na rodno razumevanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kao osnovu za sve mere zaštite i podrške žrtvama. To znači da se ovim oblicima nasilja treba baviti u kontekstu preovlađujuće nejednakosti između žena i muškaraca, postojećih stereotipa, rodni uloga i diskriminacije žena, kako bi se adekvatno odgovorilo na kompleksnost fenomena. Izraz “rod” prema ovoj definiciji nije zamišljen kao zamena za izraze “žene” i “muškarci” koji se koriste u Istanbulskoj Konvenciji.

¹⁶⁹ D. C. G. Scotto, “Defining “Gender” Across Europe: A Linguistic Analysis of the Definition, Translation, and Interpretation of the Word “Gender” from the Beijing Declaration to the Istanbul Convention”, <https://doi.org/10.1007/s11196-022-09944-z>, *International Journal for the Semiotics of Law*, 11/2022.

Nasilje nad ženama ozbiljno krši i narušava ili poništava uživanje njihovih ljudskih prava od strane žena, posebno njihovih osnovnih prava na život, sigurnost, slobodu, dostojanstvo i fizički i emocionalni integritet, i stoga ga vlade ne mogu ignorisati. Pored toga, rodno zasnovano nasilje nad ženama negativno utiče ne samo na žene, već i na društvo u celini, pa je stoga potrebna hitna akcija. Neke grupe žena, kao što su žene i devojke sa invaliditetom, često su izložene većem riziku da dožive nasilje, povrede, zlostavljanje, zanemarivanje ili nemarno postupanje, maltretiranje ili eksploataciju, kako u kući tako i van nje. Budući da se mnogi oblici nasilja obuhvaćeni Istanbulskom konvencijom SE vrše nad ženama i devojčicama, autori nisu nameravali da ograniče primenljivost Konvencije samo na odrasle žrtve. Shodno tome, ova Konvencija jasno definiše da pojam žene obuhvata i devojčice mlađe od osamnaest godina.

Muškarci i dečaci takođe mogu biti žrtve nasilja u porodici i vlade bi takođe trebalo da se bave sprečavanjem ove vrste nasilja. Shodno tome, odredbe člana 2, st. 2 Konvencije podstiču države članice da primenjuju Konvenciju na sve žrtve nasilja u porodici, ali fokus je svakako na ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja. Kada je reč o deci, ne moraju da budu direktno pogođena nasiljem da bi se smatrala žrtvama, ali svedočenje nasilja u porodici je takođe traumatizirajuće i stoga dovoljno da ih viktimizira. Pored toga, predviđeno je da se Konvencija primenjuje u vreme mira i u situacijama oružanog sukoba.

Nasilje se često nastavlja nakon što je veza prekinuta i stoga nije potrebno zajedničko stanovanje žrtve i počinioca. Oblici i manifestacije nasilja nad ženama variraju u zavisnosti od specifičnog društvenog, ekonomskog, kulturnog i političkog konteksta. Nasilje u intimnim partnerskim odnosima, posebno fizičko nasilje podrazumeva sistem kontinuirano prisutnih nasilnih taktika – pretnje, zastrašivanja i prinude,¹⁷⁰ čiji je cilj održavanje moći i kontrole nad drugom osobom (ženom), stvaranjem stvarnog i stalno prisutnog straha za život i blagostanje, ili veoma grubog ponašanja u dužem vremenskom periodu (batinanje).

„Nasilje nad ženama je manifestacija istorijski nejednakih odnosa moći između muškaraca i žena, koji su doveli do dominacije nad ženama i diskriminacije žena od strane muškaraca i do sprečavanja punog napretka žena.” (UN – Ujedinjene nacije: Pekinška deklaracija i platforma za akciju, Četvrta svetska konferencija o ženama, Peking, Kina, 4. – 15. septembar 1995.).

Protokol iz Palerma za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i decom, koji dopunjava Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Protokol iz Palerma), zahteva, između ostalog, od država članica sledeće mere:¹⁷¹

– Usvojiti neophodne zakonske i druge mere za identifikovanje trgovine ljudima kao krivičnog dela kada je izvršeno sa umišljajem (član 5);

¹⁷⁰ T. Ignjatovic, “Violence against women in intimate partnership relations: Model of Coordinated Community Response”, RZC, Belgrade, 2011, 231.

¹⁷¹ UN Handbook for legislation on violence against women, 2010, <http://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/handbook/Handbook%20for%20legislation%20on%20violence%20against%20women.pdf>, 11. 10. 2023.

– Obezbediti da domaći pravni ili administrativni sistem sadrži mere koje žrtvama pružaju informacije o sudskim i upravnim postupcima i pomoć kako bi se omogućilo da se njihovi stavovi i zabrinutosti iznesu i razmotre tokom krivičnog postupka protiv počinitelaca (član 6).

Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda¹⁷² pruža najšire zakonsko priznanje rodno zasnovanog nasilja kao zločina prema međunarodnom krivičnom pravu do sada. U članu 7 (1)(g), Rimski statut klasifikuje „silovanje, seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prinudnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja slične težine“, počinjeno „kao deo rasprostranjenog ili sistematskog napada usmerenog protiv bilo kog civilnog stanovništva“ kao zločin protiv čovečnosti. Ova ista krivična dela su klasifikovana u članu 8(2)(b)(xxii) kao teška kršenja zakona i običaja koji se primenjuju na međunarodne oružane sukobe shodno Ženevskim konvencijama (1949) i stoga se klasifikuju kao ratni zločini.

Naslanjajući se na principe navedenih dokumenata međunarodnog prava, Istanbul Konvencija u svojim odredbama navodi nekoliko oblika rodno zasnovanog nasilja nad ženama koje treba kriminalizovati (ili, gde je primenljivo, na drugi način sankcionisati):

- psihičko nasilje
- uhođenje
- fizičko nasilje
- seksualno nasilje (uključujući silovanje)
- prinudni brak
- sakaćenje ženskih genitalija
- prisilni abortus
- prisilna sterilizacija
- seksualno uznemiravanje.

Pored toga, Istanbulska Konvencija propisuje obavezu da se obezbedi da se kultura, običaj, religija, tradicija ili takozvana „čast“ ne smatraju opravdanjem za bilo koje od nasilnih dela obuhvaćenih njenim delokrugom. U skladu sa dvojnomo definicijom, Istanbulska konvencija takođe obuhvata i nasilje u porodici, uključujući sve radnje fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja koje se dešavaju u porodici ili porodičnoj jedinici ili između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, bez obzira na to da li počinitelac deli ili ne deli isto mesto stanovanja sa žrtvom.

Poseban pravni doprinos Istanbulske Konvencije sadržan je u tome da je zasnovana na pristupu usredsređenom na prava žrtve.

¹⁷² UN General Assembly, *Rome Statute of the International Criminal Court (last amended 2010)*, 17 July 1998, ISBN No. 92-9227-227-6, available at: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3a84.html>, 24. 12. 2023. Statut je 17. jula 1998. godine usvojila UN Diplomatska konferencija opunomoćenih o uspostavljanju Međunarodnog krivičnog suda. Statut je stupio na snagu 1. jula 2002. godine.

4.2.3. Istanbul Konvencija – Dužna pažnja (*Due diligence*), jednakost i nediskriminacija

Konvencija promoviše poštovanje i jednakost za sve žene i djevojke koje mogu biti izložene nasilju, nudeći praktična sredstva kako bi se osigurala njihova bezbednost i njihovo osnaživanje. Načelo nediskriminacije se zasniva na pravnim obavezama koje potiču iz drugih pravnih instrumenata, posebno Evropske konvencije o ljudskim pravima (član 14. i Protokol br. 12) i sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava. Otuda, zaštita i podrška koja se pruža prema Istanbulskoj konvenciji mora biti dostupna svakoj ženi bez diskriminacije, bez obzira na njenu starost, invaliditet, bračni status, povezanost sa nacionalnom manjinom, status migranta ili izbeglice, rodni identitet ili seksualnu orijentaciju.

Obaveza država da primene dužnu pažnju (*due diligence*) usvojena je u brojnim međunarodnim instrumentima, tumačenjima i presudama o ljudskim pravima u vezi sa nasiljem nad ženama. Tu spadaju:

- Opšta preporuka br. 19 CEDAW Komiteta o nasilju nad ženama (1992),
- Opšta preporuka br. 35 CEDAW Komiteta o rodno zasnovanom nasilju nad ženama, koja dopunjava Opštu preporuku br. 19,
- Član 4 Deklaracije Generalne skupštine UN o eliminaciji nasilja nad ženama (1993),
- Konvencija o sprečavanju nasilja nad ženama (Konvencija iz Belema do Para, 1994) koju je usvojila Organizacija američkih država i
- Preporuku Saveta Evrope Rec (2002)5 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja (2002).

Standard dužne pažnje (*due diligence*) se široko koristi u izveštajima i radu niza tela UN. To uključuje izveštaje specijalnih izvestilaca Komisije UN za ljudska prava (sada Savet za ljudska prava), na primer one o mučenju, o vansudskim i proizvoljnim pogubljenjima i o upotrebi plaćenika kao sredstvima za kršenje ljudskih prava i ometanje ostvarivanja prava ljudi na samoopredeljenje. Takođe, i u izveštajima predstavnika generalnog sekretara, na primer UN Predstavnik za interno raseljena lica. Posebno značajna analiza obaveze dužne pažnje je od strane Specijalnog izvestioca Saveta UN za ljudska prava o nasilju nad ženama, sadržana u Godišnjem izveštaju, 2006, Standard Due Diligence E/CN.4/2006/61. Izveštaj ispituje standard dužne pažnje kao alat za efektivno sprovođenje ženskih ljudskih prava, uključujući pravo na život bez nasilja. Objasnjava razvoj principa dužne pažnje u pravu o ljudskim pravima, posebno u kontekstu nasilja nad ženama i takođe pruža:

(a) fokus na obavezu države da transformiše društvene vrednosti i institucije koje održavaju rodnu nejednakost, dok istovremeno efikasno reaguju na nasilje nad ženama kada se ono dogodi, i

(b) obavezu da ispituju zajedničke odgovornosti državnih i nedržavnih aktera u pogledu sprečavanja i reagovanja na nasilje i druga kršenja ljudskih prava žena.

Obaveza dužne pažnje prema međunarodnom pravu evoluirala je iz principa diplomatske zaštite, kada država snosi međunarodnu odgovornost za izvršenje međunarodnog protivpravnog dela protiv lica koje nema njeno državljanstvo. Primenjuje

se u kontekstu kršenja ljudskih prava počev od značajnog slučaja Velaskez Rodriguez protiv Hondurasa (1989). U ovom slučaju (koji se ticao nestanaka ljudi), Interamerički sud za ljudska prava je smatrao da država mora preduzeti mere da spreči kršenje ljudskih prava i da ih istražuje, krivično goni i kazni kada do njih dođe. Sud je utvrdio da propust ili nečinjenje države da preduzme preventivne ili zaštitne radnje „predstavlja kršenje osnovnih prava od strane države. To je zato što država kontroliše sredstva za proveru akata koja se dešavaju na njenoj teritoriji“.¹⁷³

Prema međunarodnom javnom pravu, država je odgovorna za izvršenje međunarodnog krivičnog dela koje joj se može pripisati, kroz ponašanje svojih predstavnika, kao što su policija, službenici za imigraciju i zatvorski službenici. Ovaj princip je izložen u članovima Komisije za međunarodno pravo o odgovornosti država za međunarodno protivpravna dela (2001), koji su široko prihvaćeni kao međunarodno običajno pravo. Prema međunarodnom pravu o ljudskim pravima, država ima i negativne i pozitivne dužnosti: državni službenici moraju i poštovati zakon i uzdržavati se od činjenja međunarodno protivpravnih radnji i moraju zaštititi pojedince od njihovog izvršenja od strane drugih nedržavnih aktera.¹⁷⁴

Pravni osnov za konačno pripisivanje odgovornosti državi za privatna dela zasniva se na tome da država ne poštuje obavezu da obezbedi zaštitu ljudskih prava, kako je navedeno u članu 1 (1) Američke konvencije o ljudskim pravima (1969):

„Član 1. Obaveza poštovanja prava:

1. Države članice ove konvencije obavezuju se da će poštovati prava i slobode koje su ovde priznate i da će svim licima koja su pod njihovom jurisdikcijom obezbediti slobodno i potpuno ostvarivanje tih prava i sloboda, bez ikakve diskriminacije na osnovu rase, boje kože, pola, jezika, religije, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, ekonomskog statusa, rođenja ili bilo kog drugog društvenog stanja.“¹⁷⁵

Istanbulska Konvencija u članu 5 (Dužna pažnja, Due Diligence), stav 1, govori o obavezi države da obezbedi da se njihovi organi, službenici, agenti, institucije i drugi akteri koji deluju u ime države uzdrže od dela nasilja nad ženama, dok stav 2 postavlja obavezu države potpisnice da primene dužnu pažnju u vezi sa radnjama obuhvaćenim delokrugom ove konvencije koje počine nedržavni akteri. U oba slučaja, ako to ne učine, država će biti odgovorne.

¹⁷³ C. Chinkin, "A Critique of the Public/Private Dimension", *European Journal of International Law*, 10/1999, 387, 389.

¹⁷⁴ G. Gasmi, "Tenth Anniversary of the Istanbul Convention of the Council of Europe – Relevant Aspects", *Nauka i društvo*, 1/2021, 39.

¹⁷⁵ Američka konvencija o ljudskim pravima, poznata i kao Pakt iz San Hozea, je međunarodni instrument za zaštitu ljudskih prava. Usvojena je u San Hozeu, Kostarika, 22. novembra 1969. Stupila je na snagu nakon što je jedanaesti instrument o ratifikaciji (Grenade) deponovan 18. jula 1978. Organi odgovorni za praćenje poštovanja Konvencije su: Inter -Američka komisija za ljudska prava i Interamerički sud za ljudska prava, oba su organi Organizacije američkih država (OAS).

“ Član 5 – Obaveze države i dužna pažnja

1. Strane ugovornice će se uzdržati od upuštanja u bilo kakav čin nasilja nad ženama i osigurati da državni organi, službenici, agenti, institucije i drugi akteri koji deluju u ime države deluju u skladu sa ovom obavezom.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne i druge mere da bi izvršile dužnu revnost u sprečavanju, istrazi, kažnjavanju i obezbeđivanju reparacije za dela nasilja obuhvaćena delokrugom ove konvencije koje počine nedržavni akteri”.

Termin „nedržavni akter“ odnosi se na fizička lica, kao što je objašnjeno u Preporuci SE (2002)5 o zaštiti žena od nasilja. Štaviše, sadržaj člana 5. odražava sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava (ECHR). U svojoj jurisprudenciji kojaseodnosi na nasilje u porodici, Sud je usvojio obavezu dužne pažnje (presuda Opuz protiv Turske, 2009.).¹⁷⁶ Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da pozitivna obaveza zaštite prava na život, shodno odredbama čl. 2 Evropske Konvencije o ljudskim pravima, zahteva od državnih organa da pokažu dužnu revnost, na primer preduzimanjem preventivnih operativnih mera, u zaštiti pojedinca čiji je život ugrožen.

Od država ugovornica se zahteva da organizuju svoj odgovor na sve oblike nasilja obuhvaćene primenom ove Konvencije na način koji omogućava relevantnim vlastima da revnosno spreče, istraže, kažnjavaju i obezbede reparaciju za takve akte nasilja. Ako to ne učini, država je odgovorna za delo koje se inače pripisuje isključivo nedržavnom akteru. Kao takvo, nasilje nad ženama koje su počinili nedržavni akteri prelazi granicu pukog kršenja ljudskih prava kako je navedeno u članu 2 Evropske Konvencije, tako da države ugovornice imaju pozitivnu obavezu da preduzmu zakonodavne i druge mere neophodne za ostvarivanje prilježnosti (dužne pažnje) u sprečavanju, istrazi, kažnjavanju i obezbeđivanju reparacije za dela nasilja obuhvaćena ovom konvencijom, kao i u pružanju zaštite žrtvama. Propust države da to učini, krši i narušava ili poništava uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda žrtve.

Termin “reparacija” može da obuhvata različite oblike reparacije prema međunarodnom pravu o ljudskim pravima, kao što su restitucija, kompenzacija, rehabilitacija, satisfakcija i garancija neponavljanja. Što se tiče kompenzacije, ovaj oblik reparacije će obezbediti samo država ugovornica, pod uslovima navedenim u članu 30 (2) Istanbulske Konvencije:

„Odgovarajuća državna naknada biće dodeljena onima koji su zadobili tešku telesnu povredu ili narušeno zdravlje, u meri u kojoj šteta nije pokrivena drugim izvorima kao što su izvršilac, osiguranje ili zdravstvene i socijalne odredbe koje finansira država. Ovo ne sprečava države ugovornice da traže nadoknadu od počinioca za dodeljenu kompenzaciju, sve dok se dužno poštovanje poklanja bezbednosti žrtve.”

Ova norma (stav 2) ustanovljava supsidijarnu obavezu države da nadoknadi štetu. Uslovi koji se odnose na zahtev za kompenzaciju mogu biti utvrđeni unutrašnjim pravom, kao što je uslov da žrtva pre svega traži odštetu od učinioca. Narušavanje zdravlja obuhvata ozbiljna psihička oštećenja uzrokovana radnjama psihičkog nasilja, kako je navedeno u

¹⁷⁶ Analiza slučaja Evropskog suda za ljudska prava, Case Opuz v. Turkey, 2009 sadržana je u poglavlju V.

članu 33. Istanbul Konvencije. Iako je obim državne kompenzacije ograničen na ozbiljne povrede i narušavanje zdravlja, to ne sprečava strane ugovornice da obezbede izdašnije aranžmane nadoknade, niti da postave više i/ili niže granice za bilo koji ili sve elemente naknade koje treba da plati država. Međutim, stav 2. ovog člana je otvoren za rezerve, u skladu sa članom 78 (2) ove konvencije i neke države ugovornice su izrazile rezerve.¹⁷⁷

Prema čl. 30 (stav 1), prvenstveno je počinilac taj koji je odgovoran za štetu i nadoknadu. U slučaju da se žrtvi isplati državna odšteta zato što počinilac ne želi ili nije u mogućnosti, iako je to naložio sud, država će imati pravo naknade od učinioaca.

Istanbulska Konvencija je sveobuhvatan i složen ugovor – to je u isto vreme i ugovor o ljudskim pravima, ali obuhvata i građansko i krivično pravo, a takođe predstavlja i normativni instrument za postizanje rodne ravnopravnosti. Ukidanje *de iure* diskriminacije žena je osnovni preduslov za realizaciju istinske, *de facto* jednakosti između žena i muškaraca.¹⁷⁸

Osredbe čl. 1 Istanbulske Konvencije stoga navode doprinos „eliminisanju svih oblika diskriminacije žena“ i promovisanje „suštinske jednakosti između žena i muškaraca, uključujući i osnaživanje žena“ kao ciljeve Konvencije. Preambula sadrži konstataciju da je „ostvarivanje *de jure* i *de facto* jednakosti između žena i muškaraca ključni element u prevenciji nasilja nad ženama“ i da je nasilje nad ženama manifestacija istorijski nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca, što je dovelo do dominacije nad ženama i diskriminacije žena od strane muškaraca, kao i do sprečavanja punog napretka žena. Preambula na ovaj način čvrsto uspostavlja vezu između postizanja rodne ravnopravnosti i iskorenjivanja nasilja nad ženama.

Konvencija pravno utvrđuje princip (član 4) da svako lice ima pravo da živi bez nasilja u javnoj i privatnoj sferi. Što se tiče fokusa implementacije Konvencije, posebno je važno da su žene te koje dominiraju među žrtvama rodno zasnovanog nasilja, a uvedena je i posebna obaveza promovisanja i zaštite prava žena da žive slobodno od nasilja, koja je pravno zagarantovana.

Tokom pregovora, pojedine delegacije u CAHVIO komitetu Saveta Evrope zamerile su na akcentovanju prvenstveno žena kao žrtava nasilja i zahtevale da se široko definiše pravo na život bez nasilja u javnoj i privatnoj sferi za sve osobe. Preovladalo je kompromisno rešenje da će ovo pravo biti proglašeno i zaštićeno za sve, ali da se države potpisnice pozivaju da preduzmu zakonodavne i druge mere javne politike u cilju unapređenja i zaštite prava svih, a posebno žena, da žive bez nasilja u obe sfere, javnoj i privatnoj. Diskriminacija žena je plodno tlo za toleranciju nasilja nad ženama. Sve mere koje se preduzimaju za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama treba da promovišu ravnopravnost žena i muškaraca kao jedinu suštinsku jednakost, koja će sprečiti takvo nasilje u budućnosti.

Odredbe člana 4. stav 2. potvrđuju princip suštinske ravnopravnosti žena i muškaraca, nalažući državama članicama da, ne samo osude sve oblike nasilja nad ženama, već i da princip jednakosti unesu u zakonodavstvo, obezbede njegovo ostvarivanje u

¹⁷⁷ Andora, Kipar, Malta, Monako, Poljska, Rumunija, Srbija, Slovenija.

¹⁷⁸ G. Gasmi, “European Legal Standards on Gender Equality – Situation in Serbia”, *Efficiency of Legal Norms II*, Law Faculty Cluj-Napoca, Romania, 2013, 482-492.

praksi, kao i da zakonom zabrane diskriminaciju i ukinu sve diskriminatorne zakone i praksu.¹⁷⁹

“ Član 4 – Osnovna prava, jednakost i nediskriminacija

1. Strane ugovornice će preduzeti neophodne zakonodavne i druge mere za promovisanje i zaštitu prava svih, a posebno žena, da žive bez nasilja kako u javnoj tako i u privatnoj sferi.
2. Strane ugovornice osuđuju sve oblike diskriminacije žena i preduzimaju, bez odlaganja, neophodne zakonodavne i druge mere da je spreče, posebno:
 - ugrađivanje u svoje nacionalne ustave ili druge odgovarajuće zakone principa ravnopravnosti žena i muškaraca i obezbeđivanje praktične realizacije ovog principa;
 - zabrana diskriminacije žena, uključujući i korišćenje sankcija, gde je to prikladno;
 - ukidanje zakona i praksi koje diskriminišu žene.
3. Sprovođenje odredaba ove konvencije od strane strana ugovornica, posebno mera za zaštitu prava žrtava, biće obezbeđeno bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što su pol, pol, rasa, boja kože, jezik, vera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje, seksualna orijentacija, rodni identitet, starost, zdravstveno stanje, invaliditet, bračni status, migrantski ili izbeglički status ili drugi status.
4. Posebne mere koje su neophodne za sprečavanje i zaštitu žena od rodno zasnovanog nasilja neće se smatrati diskriminacijom prema odredbama ove konvencije.”

Princip suštinske jednakosti između žena i muškaraca podrazumeva da je uživanje prava na slobodu od nasilja međusobno povezano sa obavezom država članica da obezbede ravnopravnost žena i muškaraca u ostvarivanju i uživanju svih građanskih, političkih, ekonomskih, društvenih i kulturnih prava u skladu sa dokumentima Saveta Evrope u oblasti ljudskih prava, posebno Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (EKLP) i njenim protokolima i Evropskom socijalnom poveljom i drugim međunarodnim instrumentima čiji su članovi, posebno Konvencijom UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW).¹⁸⁰

Države potpisnice imaju dve mogućnosti da ispune uslov zakonskog unošenja principa jednakosti između žena i muškaraca: amandman Ustava ili ozvaničenje ovog principa u drugom zakonodavnom aktu. Obaveza da se obezbedi praktična realizacija ravnopravnosti između žena i muškaraca pretpostavlja da je njeno uvođenje u zakon često nedovoljno i stoga su potrebne praktične mere da bi se ovaj princip sproveo u stvarnost (*de facto*).

Odredbe člana 4 (stav 3) naslanjaju se na pojam diskriminacije koji već postoji u članu 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Štaviše, u predmetu *Opuz protiv Turske*, Evropski sud za ljudska prava raspravljao je o vezi između diskriminacije i nasilja nad

¹⁷⁹ G. Gasmi, “Principi nediskriminacije i savesnog ispunjavanja obaveza države – Teorijski pogled na Istanbul Konvenciju Saveta Evrope i praksu Evropskog suda za ljudska prava”, (Principles of non-discrimination and conscientious fulfillment of the state's obligations - Theoretical view of the Council of Europe Istanbul Convention and the practice of the European Court of Human Rights), *Kultura Polisa*, 1/2016, 154.

¹⁸⁰ *Ibidem*.

ženama. Sud je zaključio da rodno zasnovano nasilje predstavlja oblik diskriminacije, jer uglavnom pogađa žene, a žene nisu zaštićene zakonom ravnopravno sa muškarcima. Za predmet Konvencije je od velike važnosti da se ne vrši diskriminacija na osnovu sledećih kategorija: pola, roda, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, starosti, zdravstvenog stanja, invaliditeta, bračnog statusa, statusa migranta ili izbeglice ili drugog statusa, što znači da ova lista nije konačna.

Istraživanja o ponašanju žrtava nasilja nad ženama i nasilja u porodici u pogledu traženja pomoći, ali i pružanja usluga podrške žrtvama u Evropi, pokazuju da je diskriminacija određenih grupa žrtava i dalje rasprostranjena. Žene i dalje mogu da dožive diskriminaciju od strane policije ili pravosuđa kada prijavljuju radnje rodno zasnovanog nasilja. Slično tome, gej populacija, lezbejke i biseksualne žrtve nasilja u porodici često su isključene iz usluga podrške zbog svoje seksualne orijentacije. Određene grupe ljudi takođe mogu doživeti diskriminaciju na osnovu svog rodnog identiteta, što jednostavno znači da pol sa kojim se identifikuju ne mora da odgovara polu koji im je dodeljen pri rođenju. To uključuje kategorije osoba kao što su transrodne i transseksualne osobe, kros-dresseri, transvestiti i druge grupe osoba koje ne odgovaraju onome što je društvo odredilo kao „muške“ ili „ženske“ kategorije stanovništva. Pored toga, žene migranti i izbeglice takođe mogu biti isključene iz usluga podrške zbog svog statusa boravka. Važno je istaći da žene ponekad doživljavaju višestruke oblike diskriminacije i nasilja, kao što je slučaj sa ženama sa invaliditetom i/ili pripadnicima nacionalnih manjina, Romkinjama ili ženama sa HIV-om.

Zabrana diskriminacije iz stava 3. je mnogo ograničenijeg obima od zabrane diskriminacije žena iz stava 2. ovog člana. Od država članica se zahteva da se uzdrže od diskriminacije u primeni odredaba Konvencije, dok stav 2 poziva države da osude diskriminaciju u oblastima van nadležnosti Konvencije.

Stav 4 odnosi se na posebne mere koje članica Konvencije može preduzeti da poveća zaštitu žena od rodno zasnovanog nasilja – mere koje bi koristile samo žene. Ova odredba ne ukida opštu zabranu diskriminacije. U skladu sa članom 4. CEDAW Konvencije, ovim stavom se utvrđuje da posebne mere koje imaju za cilj sprečavanje i zaštitu žena od rodno zasnovanog nasilja i koje se ne primenjuju na muškarce ne predstavljaju oblik diskriminacije. Te posebne mere prema ženama predstavljaju suštinu afirmativnog pristupa, koji je legitiman svojom svrhom da spreči i zaštiti žene od rodno zasnovanog nasilja.

Ovo je u skladu sa konceptom diskriminacije kako ga tumači Evropski sud za ljudska prava u svojoj sudskoj praksi u vezi sa članom 14. Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP) Konvencije Saveta Evrope. Ova sudska praksa posebno pojašnjava da svako različito ponašanje ne predstavlja diskriminaciju. Kako je Evropski sud naveo, u presudi Abdulaziz, Cabales i Balkandali protiv Ujedinjenog Kraljevstva, različito ponašanje je diskriminatorno ukoliko nema razlog ili razumno opravdanje, odnosno ako ne prati legitiman cilj, odnosno ako ne postoji razumna povezanost ili reciprocitet između upotrebljenih sredstava i očekivanog cilja. Činjenica da žene doživljavaju rodno zasnovano nasilje, uključujući i nasilje u porodici u znatno većoj meri od muškaraca, smatra se razlogom i razumnim opravdanjem za korišćenje resursa i preduzimanje posebnih mera isključivo u korist žena koje su doživele nasilje.

4.2.4. Istanbul Konvencija – pravna načela o istrazi, krivičnom gonjenju i zaštiti u oblasti borbe protiv nasilja nad ženama

Evropske države su promenile stavove o nasilju u porodici i ljudi su sve više svesni da je ono negativan društveni faktor, a ne samo lični problem. Nasilje u porodici je u većini pravnih sistema klasifikovano kao krivično delo.¹⁸¹ Istanbulska konvencija je sveobuhvatan međunarodni pravno obavezujući dokument sa dvanaest poglavlja koji se sastoji od 81 člana. Međutim, posebnu pravnu analizu treba dati Poglavlju VI Istanbulske Konvencije SE. Ovo poglavlje reguliše širok spektar pitanja koja se odnose na istragu, krivično gonjenje, procesno pravo i zaštitu od svih oblika nasilja obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom.

Što je još važnije, u tom kontekstu su utvrđene opšte obaveze država potpisnica Konvencije (član 49 – Opšte obaveze) za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici. Države potpisnice Konvencije dužne su da preduzmu sve potrebne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se istrage i sudski postupci u vezi sa svim oblicima nasilja obuhvaćenih Konvencijom, sprovode bez nepotrebnog odlaganja uz istovremeno uzimanje u obzir prava žrtava u svim fazama krivičnog postupka. Države članice Konvencije imaju obavezu da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere, u skladu sa osnovnim principima ljudskih prava, imajući u vidu rodno zasnovano razumevanje nasilja, kako bi osigurale efikasnu istragu i krivično gonjenje utvrđenih i definisanih krivičnih dela u Konvenciji.

Cilj ovih pravila je da se spreči da se incidentima nasilja nad ženama i nasilja u porodici obično daje nizak prioritet u istragama i sudskim postupcima, što značajno doprinosi osećaju nekažnjivosti među počiniocima. Ovaj cilj pomaže da se obezbede vitalni dokazi, povećaju stope osuđujućih presuda i stane na kraj nekažnjivosti. Važno je napomenuti da, iako je neophodno osigurati brze istrage i postupke, podjednako je važno poštovati prava žrtava tokom ovih faza.

Efikasna istraga i krivično gonjenje krivičnih dela utvrđenih u skladu sa ovom Konvencijom podrazumeva, na primer, utvrđivanje relevantnih činjenica, intervjuisanje svih raspoloživih svedoka i sprovođenje forenzičkih ispitivanja, zasnovanih na multidisciplinarnom pristupu i korišćenju najsavremenijih krivičnih istražnih metodologija, kako bi se osigurala sveobuhvatna analiza slučaja.

Sve istrage i postupci treba da se sprovode u skladu sa osnovnim principima ljudskih prava i imajući u vidu rodno zasnovano shvatanje nasilja – mere preduzete u primeni ove odredbe ne smeju štetiti pravima odbrane i zahtevima pravičnog i nepristrasnog suđenja, u skladu sa članom 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP). Posebno je važan pojam rodno zasnovanog shvatanja nasilja, imajući u vidu činjenicu da su žene preovlađujuće žrtve.

¹⁸¹ G. Gasmi, D. Prlja, A. Jerotić, *op. cit.* 320-333.

“ Član 50 – Hitan odgovor, prevencija i zaštita

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede da odgovorne agencije za sprovođenje zakona reaguju na sve oblike nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom brzo i na odgovarajući način nudeći adekvatnu i neposrednu zaštitu žrtvama.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se odgovorni organi za sprovođenje zakona brzo i na odgovarajući način angažuju u sprečavanju i zaštiti od svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom, uključujući primenu preventivnih operativnih mera i prikupljanje dokaza.”

Organi za sprovođenje zakona u državama potpisnicama i potpisnicama Konvencije, dužni su da reaguju blagovremeno i na odgovarajući način pružanjem adekvatne i neposredne zaštite žrtvama, dok stav 2 poziva na njihovo brzo i odgovarajuće angažovanje na prevenciji i zaštiti od svih oblika nasilja obuhvaćenih delokrugom ove konvencije, uključujući primenu preventivnih operativnih mera i prikupljanje dokaza.

Primena ove odredbe uključuje, na primer, sledeće:

– pravo nadležnih organa za sprovođenje zakona da uđu na mesto gde se nalazi ugroženo lice;

– tretman i davanje saveta žrtvama od strane nadležnih organa za sprovođenje zakona na odgovarajući način;

– saslušanje žrtava bez odlaganja od strane posebno obučenog, po potrebi ženskog osoblja u prostorijama koje su dizajnirane da uspostave odnos poverenja između žrtve i osoblja za sprovođenje zakona; i

– obezbeđivanje adekvatnog broja žena službenica za sprovođenje zakona, uključujući i one na visokom nivou odgovornosti.

Treba preduzeti efikasne mere za sprečavanje najeklatantnijih oblika nasilja, a to su ubistvo ili pokušaj ubistva. Svaki takav slučaj treba pažljivo analizirati kako bi se identifikovao eventualni nedostatak zaštite u cilju unapređenja i razvoja daljih preventivnih mera.

“ Član 51 – Procena rizika i upravljanje rizikom

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da svi relevantni organi izvrše procenu rizika od smrtnosti, ozbiljnosti situacije i rizika od ponovljenog nasilja kako bi upravljali rizikom i, ako je potrebno, obezbedili koordinisanu bezbednost i podršku.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede da procena iz stava 1 na odgovarajući način uzme u obzir, u svim fazama istrage i primene zaštitnih mera, činjenicu da počinioci dela nasilja obuhvaćenih obimom ove konvencije poseduju ili imaju pristup vatrenom oružju.”

Strane Konvencije imaju obavezu da obezbede da svaka procena rizika sa kojima se žrtva suočava treba sistematski da uzme u obzir, u svim fazama istrage i kod primene zaštitnih mera, da li počinitelj zakonito ili nezakonito poseduje ili ima pristup vatrenom oružju, kako bi se garantovala bezbednost žrtava (stav 2). Stoga se ovim članom utvrđuje obaveza da se osigura da svi relevantni organi, ne samo ograničeni na policiju, efikasno procene i osmisle plan za upravljanje bezbednosnim rizicima sa kojima se određena žrtva

suočava, od slučaja do slučaja, u skladu sa standardizovanim procedurom u uzajamnoj saradnji, odnosno u međusobnoj koordinaciji.

Od suštinskog značaja je da svaka procena rizika i upravljanje rizikom treba da razmotri verovatnoću ponovljenog nasilja, posebno smrtonosnog nasilja i da adekvatno proceni ozbiljnost situacije. Bitno je da takve mere neće pogoršati štetu koju su žrtve pretrpele. Veoma je važno da istrage i sudski postupci ne dovode do sekundarne viktimizacije.

Posedovanje vatrenog oružja od strane izvršilaca ne samo da predstavlja moćno sredstvo za vršenje kontrole nad žrtvama, već i povećava rizik od ubistva – stoga, procena rizika to obavezno uzima u obzir. Multisektorska procena rizika od nasilja je preko potrebna, jer trenutna situacija pokazuje da se policija često ne bavi procenom rizika od nasilja (kao i drugi nadležni organi, kao što su javno tužilaštvo, sudije, itd.). Svrha ovog pravila je da osigura uspostavljanje efikasne multiresorske mreže profesionalaca radi zaštite visokorizičnih žrtava.

U slučaju neposredne opasnosti, predviđeno je da će nadležni organi po službenoj dužnosti naložiti učiniocu da napusti prebivalište na dovoljan vremenski period. Cilj je da se postigne veća zaštita za žrtvu odvođenjem počinioca na određeno vreme i omogućavanjem žrtvi da ostane bezbedna kod kuće.¹⁸²

„Član 52 – Hitne mere zabrane

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da nadležni organi imaju ovlašćenje da naredi, u situacijama neposredne opasnosti, počiniocu nasilja u porodici da napusti mesto stanovanja žrtve ili lica u opasnosti na dovoljan vremenski period i da zabrani počiniocu da uđe u stan ili kontaktira žrtvu ili lice u opasnosti. Mere preduzete u skladu sa ovim članom daju prednost bezbednosti žrtava ili ugroženih lica.”

Ovom odredbom utvrđena je obaveza da se nadležnim organima daju ovlašćenja da naredi izvršiocu nasilja u porodici da napusti mesto stanovanja žrtve i da mu zabrani povratak ili kontakt sa žrtvom. Neposrednu opasnost moraju proceniti nadležni organi. Odnosi se na sve situacije nasilja u porodici u kojima je šteta neminovna ili se već materijalizovala i verovatno će se ponoviti. Postojeći primeri takvih naloga u državama članicama Saveta Evrope kreću se od deset dana do četiri nedelje, sa ili bez mogućnosti obnavljanja.

Postoje i odredbe o naložima za zaštitu, koje propisuju obavezu da se obezbedi da nacionalno zakonodavstvo predviđa naloge zabrane prilaska i/ili zaštite za žrtve svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom. Pored toga, utvrđen je niz kriterijuma za takve naredbe kako bi se osiguralo da služe svojoj visoko zaštitnoj prirodi.

“ Član 53 – Nalozi zabrane približavanja ili mere zaštite

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da odgovarajući nalozi zabrane približavanja ili zaštite budu dostupni žrtvama svih oblika nasilja obuhvaćenih primenom ove konvencije.

¹⁸² F. Varvaro, “Treatment of the battered woman: effective response of the emergency department”, *Am Coll Emerg Physicians*.11/1989, 8-13.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede da su nalozi zabrane pristupa ili zaštite navedeni u stavu 1:

- na raspolaganju za neposrednu zaštitu i bez nepotrebnih finansijskih ili administrativnih opterećenja žrtvi;

- izdati na određeni period ili dok se ne izmene ili ukinu;
- kada je potrebno, izdata na *ex parte* osnovi koja ima trenutni efekat;
- dostupni bez obzira na, ili kao dodatak drugim pravnim postupcima;
- dozvoljeno da se uvedu u naknadne sudske postupke.

3. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da kršenje naloga za zabranu prilaska ili zaštite izdatih u skladu sa stavom 1. podleže delotvornim, srazmernim i odvrćajućim krivičnim ili drugim pravnim sankcijama.”

Nacionalno zakonodavstvo određenih zemalja članica Istanbulske konvencije može predvideti kombinovanu upotrebu naloga zabrane i zaštite. Zabrana prilaska ili nalog za zaštitu može se smatrati komplementarnim nalogu za kratkoročnu hitnu zabranu. Svrha je da ponudi brz pravni lek za zaštitu lica izloženih riziku od bilo kog od oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom kroz zabranu, obuzdavanje ili propisivanje određenog ponašanja za počinioca.¹⁸³

Da li su mere zabrane ili zaštite zasnovane na građanskom pravu, zakonu o krivičnom postupku ili upravnom pravu ili na svima njima, zavisiće od nacionalnog pravnog sistema i pre svega od neophodnosti efektivne zaštite žrtava. Ova široka lepeza mera obuhvaćenih takvim nalogima znači da one postoje pod različitim nazivima kao što su zabrana prilaska, nalog za iseljenje, nalog za zaštitu ili sudska zabrana. Uprkos ovim razlikama, oni služe istoj svrsi: sprečavanju izvršenja nasilja i zaštiti žrtve.

Svaki nalog treba da stupi na snagu odmah nakon što je izdat i biće dostupan bez dugotrajnog sudskog postupka na nacionalnom nivou. Nalog se izdaje na određeni ili utvrđeni period ili dok se ne izmeni ili ne izvrši. To proizilazi iz principa pravne sigurnosti, koji zahteva da trajanje pravne mere bude jasno navedeno. U određenim slučajevima ovi nalozi se mogu izdati, gde je potrebno, na *ex parte* osnovi sa trenutnim dejstvom. To znači da sudija ili drugi nadležni službenik ima ovlašćenje da izdaje privremeni nalog zabrane približavanja ili zaštite na osnovu zahteva samo jedne strane.

Mnoge žrtve koje žele da podnesu zahtev za izdavanje naloga zabrane prilaska ili zaštite možda nisu spremne da podnesu krivičnu prijavu (koja bi vodila do krivične istrage i eventualno krivičnog postupka) protiv počinioca. Pravo podnošenja zahteva za izdavanje naloga zabrane prilaska ili zaštite stoga neće zavisiti od pokretanja krivičnog postupka protiv istog počinioca. Slično tome, ove mere zaštite žrtve ne treba da zavise od pokretanja brakorazvodnog postupka.

Stav 3 (čl. 53) ima za cilj da obezbedi poštovanje naloga zabrane pristupa i zaštite tako što zahteva „efikasne, srazmerne i odvrćajuće“ sankcije za svako kršenje takvih naredbi (sankcije mogu biti krivične ili druge pravne prirode) i mogu uključivati zatvorske kazne, novčane kazne ili bilo koje druge zakonske sankcije.

¹⁸³ D. Belknap, K. D. McCall, “Women battering and police referrals”, *Journal of Criminal Justice*, 22/1994, 223- 236.

Odredbe čl. 54 predviđa rodno osetljiv pristup u sudskim postupcima, zahtevajući da se seksualno ponašanje žrtve u prošlosti ne smatra izgovorom za akte nasilja nad ženama i nasilje u porodici:

“Član 54 – Istrage i dokazi

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da u bilo kom građanskom ili krivičnom postupku, dokazi koji se odnose na seksualnu istoriju i ponašanje žrtve budu dozvoljeni samo kada su relevantni i neophodni.”

Kada sudije priznaju ranije dokaze iz seksualne istorije, oni treba da budu predstavljeni samo na način koji ne vodi do sekundarne viktimizacije. Žrtve treba da imaju pristup pravnom postupku bez dodatnih trauma zbog svoje seksualne istorije i ponašanja. Uprkos tome, u sudskim postupcima dokazi koji se odnose na seksualnu istoriju i seksualno ponašanje žrtve ponekad se eksploatišu da bi se diskreditovali dokazi koje je žrtva iznela ili da bi se doveo u pitanje ugled žrtve, njen kredibilitet i nedostatak pristanka žrtve. Ovo se posebno odnosi na slučajeve seksualnog nasilja, uključujući silovanje. U pojedinim članovima Konvencije prihvatljivost i razmatranje dokaza su u diskrecionoj oceni sudije, dok je u drugima to strogo unapred propisano pravilima krivičnog procesnog prava. Ova odredba Konvencije ograničava prihvatljivost takvih dokaza koji se odnose na seksualnu istoriju i ponašanje žrtve, kako u građanskom, tako i u krivičnom postupku, na slučajeve u kojima su relevantni za konkretno pitanje na suđenju i ako imaju značajnu dokaznu vrednost.

Istanbulska Konvencija reguliše *ex parte* i *ex officio* postupke. Cilj ovih odredbi je da se olakša teret koji dugotrajne krivične istrage i postupci često stavljaju na žrtve, a istovremeno obezbede da počinioci budu privedeni pravdi. Na ovaj način se omogućava sprovođenje krivičnih istraga i postupaka bez stavljanja tereta na žrtvu za pokretanje takvog postupka i obezbeđenje osuđujuće presude.

“Član 55 – Ex parte i ex officio postupci

1. Strane će osigurati da istrage ili krivično gonjenje krivičnih dela utvrđenih u skladu sa članovima 35, 36, 37, 38 i 39 ove konvencije ne budu u potpunosti zavisni od prijave ili tužbe žrtve ako je delo počinjeno u celini ili delom na njenoj teritoriji, te da se postupak može nastaviti čak i ako žrtva povuče svoju izjavu ili tužbu.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede, u skladu sa uslovima predviđenim njihovim unutrašnjim zakonom, mogućnost da vladine i nevladine organizacije i savetnici za borbu protiv nasilja u porodici pomognu i/ili podrže žrtve, na njihov zahtev, tokom istraga i sudskih postupaka u vezi sa krivičnim delima utvrđenim u skladu sa ovom konvencijom.”

Članovi 35, 36, 37, 38 i 39 ove konvencije su: Član 35 – Fizičko nasilje, Član 36 – Seksualno nasilje, uključujući silovanje, Član 37 – Prisilni brak, Član 38 – Sakaćenje ženskih genitalija i Član 39 – Prisilni abortus i prisilna sterilizacija.

Nadležni organi moraju odmah i direktno da rešavaju dela koja su dovela do teških telesnih povreda ili lišavanja života. Mnoga krivična dela obuhvaćena ovom Konvencijom počinili su članovi porodice, intimni partneri ili osobe u neposrednom društvenom okruženju žrtve, a nastalo osećanje stida, straha i bespomoćnosti dovodi do malog broja prijava i, posledično, osuda.

Nacionalni organi za sprovođenje zakona treba da istraže nasilje na proaktivan način, kako bi bili sigurni da se postupak može sprovesti, čak i ako žrtva povuče svoju izjavu ili žalbu.

Žrtva nasilja u porodici nema automatsko pravo na besplatnu pravnu pomoć¹⁸⁴. Istanbulska Konvencija predviđa da čak i u odsustvu zakona koji dozvoljava besplatnu pravnu pomoć u građanskim stvarima, mora se proceniti da li, u interesu pravde, podnosiocu zahteva koji je bez finansijskih sredstava treba odobriti pravnu pomoć, ako ne može da priušti advokata. Evropski sud za ljudska prava u Strazburu (ECHR) uzeo je u obzir složenost procedura i emocionalni karakter situacije prilikom odlučivanja da li je neko bio u poziciji da efikasno iznese svoj ili svoj slučaj.¹⁸⁵ Tako je u slučaju Airei protiv Irske, 9. oktobar 1979. stav Suda bio da efikasan pristup sudu može zahtevati besplatnu pravnu pomoć. ECHR je zauzeo stav da se mora utvrditi da li prisustvo pred sudom bez pomoći advokata može biti efikasno u smislu da bi dotične osobe, strane u postupku, mogle pravilno i na zadovoljavajući način da predstavljaju svoj slučaj.

Istanbulska Konvencija uključuje sveobuhvatan set zaštitnih mera za žrtve rodno zasnovanog nasilja, kao i nasilja u porodici:

“Član 56 – Mere zaštite

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere za zaštitu prava i interesa žrtava, uključujući njihove posebne potrebe kao svedoka, u svim fazama istrage i sudskog postupka, posebno:
 - a) obezbeđivanje njihove zaštite, kao i zaštite njihovih porodica i svedoka, od zastrašivanja, odmazde i ponovne viktimizacije;
 - b) obezbeđivanje da žrtve budu obavestene, barem u slučajevima kada žrtve i porodica mogu biti u opasnosti, kada počinioc pobegne ili bude pušten na slobodu privremeno ili definitivno;
 - c) informišući ih, pod uslovima predviđenim internim zakonom, o njihovim pravima i uslugama koje su im na raspolaganju, kao i o daljem postupanju po njihovoj žalbi, optužbama, opštem toku istrage ili postupka i njihovoj ulozi u tome, kao i o ishodu njihovog slučaja;
 - d) omogućavanje žrtvama, na način i u skladu sa proceduralnim pravilima unutrašnjeg prava, da budu saslušane, da pruže dokaze i da se njihova gledišta, potrebe i zabrinutosti iznesu, direktno ili preko posrednika, i razmotre;
 - e) pružanje odgovarajućih usluga podrške žrtvama kako bi njihova prava i interesi bili propisno predstavljeni i uzeti u obzir;
 - f) obezbeđivanje da se mogu usvojiti mere za zaštitu privatnosti i imidža žrtve;
 - g) obezbeđivanje da se izbegne kontakt između žrtava i počinioca u prostorijama suda i organa za sprovođenje zakona gde je to moguće;
 - h) pružanje žrtvama nezavisnih i kompetentnih prevodilaca kada su žrtve stranke u postupku ili kada pružaju dokaze;

¹⁸⁴ “Član 57 – Pravna pomoć

Stranke obezbeđuju pravo na pravnu pomoć i besplatnu pravnu pomoć žrtvama pod uslovima predviđenim njihovim unutrašnjim pravom.”

¹⁸⁵ Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava ECHR (presuda Airei protiv Irske, 9. oktobar 1979.).

i) omogućavanje žrtvama da svedoče, u skladu sa pravilima predviđenim njihovim unutrašnjim pravom, u sudnici bez prisustva ili barem bez prisustva navodnog počinioca, posebno korišćenjem odgovarajućih komunikacionih tehnologija, gde su dostupne.

2. Detetu žrtvi i detetu svedoku nasilja nad ženama i nasilja u porodici biće pružene, kada je to potrebno, posebne mere zaštite uzimajući u obzir najbolji interes deteta.”

Stav 1 sadrži neiscrpnu listu postupaka koji su konstruisani da zaštite žrtve svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom, tokom postupka. Ove mere zaštite primenjuju se u svim fazama postupka. Države članice Konvencije moraju osigurati da žrtve budu sigurne od zastrašivanja, odmazde i ponovne viktimizacije.

Na osnovu ovog pravila, Konvencija utvrđuje obavezu obaveštavanja žrtava kada je počinilac privremeno ili definitivno pušten na slobodu ili kada pobjegne, bar u slučajevima kada bi žrtve i porodica mogli biti u opasnosti. Ovo ne sprečava države članice da obaveste žrtve i u drugim okolnostima kada se to čini neophodnim (na primer, u slučajevima kada postoji rizik od odmazde ili zastrašivanja).

U slučaju dece žrtava i dece svedoka, stav 2. čl. 56 navodi da države članice Konvencije moraju posebno voditi računa o njihovim potrebama i moraju obezbediti njihova prava na posebne mere zaštite, jer je dete ranjivije od odrasle osobe i može biti zastrašeno. Shodno tome, posebne mere zaštite moraju posvetiti dužnu pažnju najboljim interesima deteta, što može uključivati mere kao što je da dete nije obavezno da svedoči u prisustvu počinioca. Deca svedoci su ne samo deca koja su prisutna tokom nasilja, već i ona koja su izložena vrisku i drugim zvucima nasilja dok se kriju u blizini ili su izložena dugoročnim posledicama takvog nasilja. Ovo pravilo (čl. 56) inspirisano je članom 31. stav 1. Konvencije o zaštiti dece od seksualne eksploatacije i seksualnog zlostavljanja (ETS br. 201).¹⁸⁶

Može se oceniti da navedene odredbe o istrazi, krivičnom gonjenju i zaštiti u domenu borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, pored direktnih obaveza prema državama potpisnicama Istanbulske Konvencije, imaju i specifično odvrćajuće dejstvo, kroz postavljanje pravnih standarda koji predstavljaju opšti pravni okvir u Evropi za postizanje nulte tolerancije prema rodno zasnovanom nasilju nad ženama i nasilju u porodici.

¹⁸⁶ Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (“Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori”, br. 1/2010)

4.2.5. Istanbul Konvencija – obaveze država, prevencija, zaštita žrtava i koordinirane politike o nasilju nad ženama i nasilju u porodici

Konvencija zahteva od država članica da inkriminišu nekoliko ponašanja koja predstavljaju nasilje nad ženama i nasilje u porodici, ako ta ponašanja još uvek nisu obuhvaćena njihovim krivičnim zakonima. Ponašanja obuhvataju: prisilni brak, sakaćenje ženskih genitalija, prisilni abortus, uhođenje, seksualno uznemiravanje, fizičko i psihičko nasilje i seksualno nasilje. Član 35 o fizičkom nasilju je otvoren za rezerve u pogledu prekršaja, odnosno lakših oblika fizičkog nasilja. Konvencija je napravila jasnu razliku između teških krivičnih dela fizičkog nasilja, koje su za posledicu imale tešku telesnu povredu ili lišavanje života, a koje bi tada bilo isključeno ovom mogućnošću rezervi i drugih, lakših krivičnih dela fizičkog nasilja koja ne dovode do takvih posledica. Ostavljeno je državama članicama Konvencije da definišu manje prekršaje.

Pored toga, Konvencija zahteva od država članica da obezbede da se u krivičnom postupku u vezi sa aktima nasilja obuhvaćenim Konvencijom „kultura, običaji, vera, tradicija ili takozvana „čast“ ne smatraju opravdanjem za takva dela“ (član 42. , stav 1). U tom kontekstu proglašava se važna poruka: da nasilje nad ženama i nasilje u porodici nisu privatna stvar. Krivična dela utvrđena u skladu sa ovom konvencijom procesuiraju se bez obzira na prirodu odnosa između žrtve i učinioca (čl. 43).

Istanbulska konvencija ukazuje na koncept zabrane alternativnog rešavanja i posredovanja u bračnim sukobima u slučaju rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici (čl. 48) – posebno ako je učešće u takvim alternativnim metodama rešavanja sporova obavezno i zamenjuje akuzatorne sudske postupke. Žrtve takvog nasilja nikada ne mogu ući u proces alternativnog rešavanja sporova na nivou koji je jednak počiniocu. U prirodi ovakvih krivičnih dela je da takve žrtve uvek ostaju sa osećajem stida, bespomoćnosti i ranjivosti, dok počinioc odiše osećanjem moći i dominacije.

Zastarelost je utvrđena u čl. 58, koji ga definiše za krivična dela seksualnog nasilja, uključujući silovanje; prinudni brak; sakaćenje ženskih genitalija, prinudni abortus i prisilna sterilizacija, kao dovoljan vremenski period da se omogući delotvorno pokretanje krivičnog gonjenja nakon što žrtva postane punoletna. Obaveza država se stoga odnosi samo na decu žrtve, koja često nisu u mogućnosti, iz različitih razloga, da prijave krivična dela, koja su počinjena protiv njih pre punoletstva.

U oblasti prevencije, Konvencija zahteva od država članica sledeće mere:

- Promeniti stavove i stereotipe koji nasilje nad ženama čine prihvatljivim (čl. 12) - Promovisati promene u društvenim i kulturnim obrascima ponašanja žena i muškaraca;¹⁸⁷
- Obučiti profesionalce koji rade sa žrtvama ili počiniocima da prepoznaju i reaguju na nasilje i daju odgovarajuće preporuke;
- Kampanje za podizanje svesti - Podizanje svesti o različitim oblicima nasilja, njihovoj razornoj prirodi i negativnom uticaju koji imaju na žene i decu;
- Uključiti nastavne materijale o rodnoj ravnopravnosti, rodno zasnovanom nasilju

¹⁸⁷ M. Hester, S. J. Lilley, "Preventing Violence against Women: Article 12 of the Istanbul Convention", <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046e1f0>; 22. 01. 2023.

nad ženama, nenasilnom rešavanju sukoba i pravu na lični integritet, u formalne nastavne planove i programe na svim nivoima obrazovanja;

- Saradnja sa nevladinim organizacijama, medijima i privatnim sektorom kako bi se doprlo do javnosti;

- Postavljanje standarda koji povećavaju poštovanje rodni uloga i negiraju stavove koji opravdavaju nasilje nad ženama;

- Podsticati aktivno angažovanje i doprinos muškaraca i dečaka u prevenciji nasilja - pozitivna uloga muškaraca i dečaka, da aktivno doprinose sprečavanju svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom;

- Uvođenje programa i aktivnosti za osnaživanje žena, i rešavanje specifičnih potreba osoba u ranjivim situacijama sa stanovišta ljudskih prava;

- Uspostavljanje programa za učenje počinitelaca nasilja u porodici da usvoje nenasilno ponašanje u međuljudskim odnosima, u cilju prevencije daljeg nasilja i promene obrazaca nasilnog ponašanja, posebno za seksualne prestupnike (čl. 16).

- U domenu koordinisanih politika o nasilju nad ženama i nasilju u porodici, što predstavlja četvrti stub Konvencije, pored prevencije, zaštite žrtava i krivičnog gonjenja, države ugovornice treba da preduzmu sledeće radnje:

- Istraživanje i prikupljanje podataka - prikupiti i uporediti podatke i sprovesti istraživanje o rasprostranjenosti svih oblika nasilja nad ženama i efikasnosti njihovih suzbijanja, koje će se podeliti sa javnošću, ali i sličnim agencijama u drugim zemljama, radi poređenja i podsticanja saradnje;

- Međuagencijska saradnja - osigurati postojanje odgovarajućih mehanizama koji obezbeđuju efikasnu saradnju između pravosuđa, javnih tužilaca, agencija za sprovođenje zakona, lokalnih i regionalnih vlasti i nevladinih organizacija;

- Podrška i saradnja sa nevladinim organizacijama i civilnim društvom – podrazumeva da ih treba uključiti uz državne organe kao cenjene partnere u implementaciji Istanbulske Konvencije;

- Uspostavljanje fondova za mere politike i usluge podrške žrtvama - adekvatno finansiranje svih partnera uključenih u implementaciju Istanbulske Konvencije, uključujući nevladine organizacije;

- Politike zasnovane na ljudskim pravima - uspostaviti zakone fokusirane na žrtve radi sprečavanja i borbe protiv svih oblika nasilja nad ženama;

- Sveobuhvatno zakonodavstvo i rodno osetljive politike - uvesti zakone i mere podrške za sprečavanje svih vrsta nasilja obuhvaćenih ovom Konvencijom;

- Koordinisano delovanje i praćenje implementacije - stvaranje ili imenovanje državnog organa koji će nadgledati koordinaciju, implementaciju, praćenje i evaluaciju primene Istanbulske Konvencije;

- Celokupni društveni odgovor - Istanbulska Konvencija šalje jasnu poruku društvu u celini. Svi moraju shvatiti da se nasilje nad ženama i nasilje u porodici neće tolerisati.

Krajnji cilj Konvencije je prevencija svih oblika nasilja obuhvaćenih njenim delokrugom. Shodno tome, Poglavlje IV koje reguliše zaštitu i podršku sadrži niz obaveza za uspostavljanje specijalizovanih, kao i opštih službi podrške za zadovoljenje potreba osoba izloženih nasilju.

U oblasti zaštite žrtava, države ugovornice su obavezane da sprovedu sledeće mere:

- Zaštita prava i potreba dece svedoka - mora se uzeti u obzir najbolji interes dece svedoka nasilja i obezbediti psiho-socijalno savetovanje prilagođeno uzrastu;
- Pružanje informacija o pravima žrtava - žrtve moraju biti informisane o svojim pravima i znati gde i kako da dobiju pomoć na jeziku koji razumeju;
- Omogućavanje usluga podrške - žrtve treba da imaju pristup specijalizovanim službama za podršku ženama, koje su često orijentisane od žena prema ženi i posvećene specifičnoj vrsti nasilja. Žrtve takođe treba da imaju pristup opštim uslugama kao što su pravni savet/pomoć, psihološko savetovanje, finansijska pomoć, smeštaj, obrazovanje, zdravstvena zaštita, socijalne usluge i pomoć u pronalaženju zaposlenja;
- Regionalni i međunarodni žalbeni mehanizmi - žrtve moraju biti informisane i imati pristup relevantnim regionalnim i međunarodnim mehanizmima za žalbe;
- Obezbeđivanje skloništa za žrtve - žrtve moraju imati pristup lokalnom, lako dostupnom skloništu za žene i decu;
- Uspostavljanje kriznih centara za slučajeve silovanja ili seksualnog nasilja - žrtve moraju imati pristup obližnjem lako dostupnom centru koji pruža hitno medicinsko savetovanje, post-trauma negu i sudsko-medicinske usluge;
- Obezbeđivanje prijavljivanja nasilja vlastima - svi moraju biti podstaknuti da prijave akte nasilja relevantnim organima, kako bi se sprečili dalji incidenti, a pravila o poverljivosti ne bi trebalo da sprečavaju profesionalce da to učine, kada je to opravdano;
- Sprovođenje hitnih zabrana - na ovaj način će se policiji dati ovlašćenje da udalji počinioca nasilja u porodici iz njihovog doma na određeni vremenski period i naredi im da se drže dalje od žrtve;
- Primena naloga za zaštitu ili zabranu prilaska - treba da budu lako dostupni za neposrednu zaštitu žrtve bez ikakvih troškova;
- Obezbeđivanje bezbednog starateljstva i prava na posete za decu - ako postoji istorija nasilja, odluke o starateljstvu i posetama moraju dati prioritet pravima i bezbednosti deteta i žrtve;
- Omogućavanje besplatnih telefonskih linija za pomoć 24/7 - žrtve moraju imati pristup besplatnoj i poverljivoj telefonskoj liniji za celu državu koja im nudi stručne savete i usmerava ih ka relevantnim službama.

Države ugovornice će morati da obezbede efikasnu saradnju među relevantnim akterima: pravosuđem, javnim tužiocima, agencijama za sprovođenje zakona, lokalnim i regionalnim vlastima i nevladinim organizacijama, kako bi primenile sveobuhvatan pristup u zaštiti žrtava. Sve preduzete mere zaštite će se zasnivati na rodno zasnovanom razumevanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici. To znači da usluge koje se nude treba da pokažu pristup relevantan za svoje korisnike, koji prepoznaje rodnu dinamiku, uticaj i posledice ovih oblika nasilja i koji funkcioniše u okviru rodne ravnopravnosti i ljudskih prava.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Explanatory report, CM (2011)49 add final, 07. 04. 2011, 36.

4.2.6. Istanbul Konvencija – monitoring sistem (GREVIO)

Mehanizam praćenja, ukoliko je uspostavljen međunarodnim pravnim normama, veoma je važan, jer omogućava povratnu informaciju o statusu konkretne implementacije međunarodnih normi u svakoj zemlji koju te odredbe obavezuju. Istanbulska Konvencija nije „tigar od papira“, stoga je uspostavila dva stuba praćenja njene primene: Grupu eksperata za akciju protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO), nezavisno stručno telo, s jedne strane i Komitet Strana, političko telo, sastavljeno od zvaničnih predstavnika država članica Konvencije, sa druge strane.

Istanbulska Konvencija (čl. 66 – 70) predviđa osnivanje nezavisnog stručnog međunarodnog tela (GREVIO), sa ciljem praćenja efektivne primene Istanbulske Konvencije. Poglavlje IX Konvencije sadrži odredbe koje imaju za cilj da obezbede delotvornu implementaciju Konvencije od strane država ugovornica. Legitimnost relevantnih međunarodnih organizacija za uspostavljanje obaveznih pravnih normi razmatrana je u različitim esejima, uzimajući u obzir: „dekolonizaciju; rastuću svest o globalnoj prirodi mnogih ekonomskih, ekoloških i javno-zdravstvenih problema; umnožavanje nevladinih organizacija; globalizaciju mas-medija i tržište, brz razvoj u oblasti biotehnologije i pojavu novih informacionih tehnologija, posebno interneta“.¹⁸⁹

U cilju efikasnog praćenja, u svom privremenom izveštaju, CAHVIO Komitet je naveo da: „Komitet smatra da je snažan i nezavisan mehanizam praćenja od najveće važnosti da bi se obezbedio adekvatan odgovor na ovaj problem u svim Stranama ugovornica Konvencije.“¹⁹⁰

Konvencijom je formirana Grupa stručnjaka za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu GREVIO) koja je stručno telo, sastavljeno od nezavisnih i visoko-kvalifikovanih stručnjaka iz oblasti ljudskih prava, rodne ravnopravnosti, nasilja nad ženama i nasilja u porodici, krivičnog prava i pomoći i zaštite žrtava nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

GREVIO je zadužen za praćenje implementacije Konvencije od strane država ugovornica. Sastoji se od 15 nezavisnih stručnjaka. GREVIO osmišljava upitnike koje države potpisnice popunjavaju; prima, analizira, procenjuje informacije; piše izveštaje; daje preporuke, i tamo gde je potrebno, preduzima posete zemljama. Rodna i geografska ravnoteža, kao i multidisciplinarna ekspertiza uzimaju se u obzir prilikom određivanja sastava GREVIO-a, u cilju efikasnosti nadzornog stručnog tela. GREVIO je formulisao sopstveni poslovnik.

Nakon što je Komitet ministara usvojio pravila izbornog postupka članova GREVIO-a, novembra 2014.,¹⁹¹ prvih deset članova GREVIO grupe izabrao je Komitet strana na svom

¹⁸⁹ J. M. Coicaud, V. Heiskanen (Editors), “Legitimacy of International Organizations”, United Nations University Press, 2006.

¹⁹⁰ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Explanatory report, CM (2011)49 add final, 07. 04. 2011, 93.

¹⁹¹ Resolution CM/Res (2014)43 on rules of the election procedure of the members of the Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO). Komitet ministara se sastoji od ministara svih 46 država članica Saveta Evrope.

prvom sastanku 4. maja 2015.¹⁹² GREVIO je održao svoj prvi sastanak u septembru 2015. godine u Strazburu.

GREVIO analizira nacionalni izveštaj o opštim zakonodavnim i drugim merama koje je svaka država članica preduzela da sprovede odredbe ove konvencije, sa predstavnicima dotične strane. Ovaj izveštaj podnosi država članica i zasnovan je na upitniku koji je izradio GREVIO. Cilj Izveštaja je da obuhvati opšte, kao i specifične mere u primeni Konvencije u konkretnoj državi članici Konvencije. Međutim, GREVIO dobija i takozvane „izveštaje iz senke“ od relevantnih nevladinih organizacija u državi potpisnici, koji pružaju dodatne informacije o primeni Konvencije.

Naknadni postupci evaluacije su podeljeni u runde, čiju dužinu određuje GREVIO. Na početku svakog kruga GREVIO bira posebne odredbe na kojima će se zasnivati postupak evaluacije i šalje upitnik (čl. 68, stav 3). Prilikom usvajanja upitnika za svaki krug evaluacije, GREVIO će uzeti u obzir postojeće prikupljanje podataka i istraživanje u državi članici (čl. 68, stav 7). GREVIO može dobiti informacije o primeni Konvencije od komesara Saveta Evrope za ljudska prava, Parlamentarne skupštine i relevantnih specijalizovanih tela Saveta Evrope, kao i onih osnovanih na osnovu drugih međunarodnih instrumenata. Žalbe podnesene ovim telima i njihovi ishodi biće dostupni GREVIO-u. Ovo je predviđeno kako bi se izbeglo nepotrebno dupliranje poslova i aktivnosti koje su već sprovedene u drugim slučajevima.

GREVIO može organizovati posete zemlji (čl. 68, stav 9), samo kada je to potrebno, u dva slučaja:

- 1) ako su dobijene informacije nedovoljne i ne postoje drugi izvodljivi načini da se pouzdano dođe do informacija ili
- 2) u slučaju da GREVIO dobije pouzdane informacije koje ukazuju na situaciju u kojoj problemi zahtevaju hitnu pažnju, kako bi se sprečio ili ograničio obim ili broj teških kršenja Konvencije.

GREVIO mora da vodi dijalog sa dotičnom državom ugovornicom kada priprema sopstveni izveštaj i zaključke sa preporukama. Upravo kroz takav dijalog odredbe Konvencije će biti pravilno sprovedene. GREVIO će objaviti svoj izveštaj i zaključke sa preporukama. Komentari konkretne države ugovornice će takođe biti objavljeni. Ovim je završen zadatak GREVIO-a u odnosu na tu državu i konkretne odredbe. Izveštaj i zaključke GREVIO-a, koji će biti objavljeni nakon njihovog usvajanja, Komitet Strana ne može menjati

Osim toga, predviđena je posebna procedura, prema kojoj GREVIO ima pravo da zatraži podnošenje izveštaja od strane dotične države u vezi sa merama koje je ta država preduzela da spreči ozbiljan, masovni ili uporni obrazac bilo kog od akata nasilja obuhvaćenih Konvencijom. Uslov za traženje specijalnog izveštaja je da GREVIO dobije pouzdane informacije, koje ukazuju na situaciju u kojoj problemi zahtevaju hitnu pažnju kako bi se sprečio ili ograničio obim ili broj teških kršenja Konvencije. GREVIO može da odredi jednog ili više svojih članova da sprovedu istragu i da hitno izveste GREVIO. U

¹⁹² Komitet strana se odnosi na predstavnike država potpisnica (ugovornica) Istanbulske Konvencije.

veoma izuzetnim slučajevima, ova istraga može uključiti i posetu dotičnoj zemlji. Glavna uloga imenovanih izvestilaca je prikupljanje svih potrebnih informacija i utvrđivanje činjenica u vezi sa konkretnom situacijom. Poslovnik GREVIO-a reguliše detalje funkcionisanja ovog istražnog postupka. Nalazi istrage biće prosleđeni dotičnoj državi i, gde je to prikladno, Komitetu Strana i Komitetu ministara Saveta Evrope, zajedno sa komentarima i preporukama GREVIO-a. To treba shvatiti kao snažan politički pritisak na dotičnu državu članicu u situaciji masovnog kršenja Konvencije.

U Izveštaju zasnovanom na evaluaciji primene Konvencije u sedamnaest zemalja u Evropi, koji pokriva njegov rad od juna 2019. do decembra 2020., GREVIO ističe trendove u pružanju usluga žrtvama i razmatra ih u kontekstu pandemije, koja je u velikoj meri povećala potrebu za podrškom žrtvama. Izveštaj pokazuje u kojoj meri je pandemija iznela na videlo postojeće nedostatke u vezi sa specijalističkim uslugama, što je negativno uticalo na mogućnost žena i devojčica da pristupe uslugama specijalizovane podrške za različite oblike nasilja. Srednjoročni horizontalni pregled GREVIO-a svih sedamnaest izveštaja o osnovnoj evaluaciji od 10. maja 2021. ilustruje nalaze GREVIO-a, u odnosu na član po član Konvencije. Izazovi u efikasnoj primeni Konvencije ukazuju na potrebu da se osigura da ciljevi Konvencije dopru do svih žena i devojčica. Trend koji se pojavljuje je nedostatak interseksionalnog pristupa zaštiti žena. Stoga su neophodni sveobuhvatniji dokumenti o rodno zasnovanom nasilju nad ženama.

GREVIO opšta preporuka je usmerena na potrebu za međuinstitucionalnom saradnjom između vlada i nevladinih organizacija. Pored toga, potrebna su dovoljna finansijska sredstva za sprovođenje državnih obaveza u efikasnoj borbi protiv rodno zasnovanog nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Bez dovoljno relevantnog državnog finansiranja, GREVIO primećuje ograničen stepen ispunjavanja obaveza država članica Konvencije. GREVIO je pozdravio zakon u Portugalu, koji obavezuje resorna ministarstva da informišu o transparentnim rodno osetljivim budžetskim linijama.¹⁹³ Obaveza države je da odgovori na sve oblike nasilja nad ženama i ženama i devojčicama u svojoj njihovoj različitosti. Iako nijedna od sedamnaest analiziranih zemalja članica Konvencije još nije u potpunosti primenila principe rodne ravnopravnosti, GREVIO primećuje obećavajuću praksu (Španija, Švedska, itd.).

Konvencija takođe uspostavlja Komitet Strana (čl. 67), sastavljen od zvaničnih predstavnika Strana Konvencije, koji je političko telo koje dopunjuje sistem praćenja Konvencije. Ovaj stub monitoringa omogućava ravnopravno učešće svih država potpisnica u procesu donošenja odluka i u postupku praćenja primene Konvencije. Komitet Strana jača saradnju između Strana i između njih i GREVIO-a, kako bi se osigurala pravilna i efikasna implementacija Konvencije. Komitet Strana je ustanovio svoj poslovnik.

Komitet Strana može usvojiti preporuke koje ukazuju na mere koje dotična država ugovornica treba da preduzme za sprovođenje zaključaka GREVIO-a, ako je potrebno, određujući datum za podnošenje informacija o njihovoj primeni i promovišući saradnju kako bi se obezbedila pravilna primena Konvencije. Ovaj mehanizam obezbeđuje poštovanje

¹⁹³ J. Nelles, Executive Secretary to the Istanbul Convention at the Belgrade CoE Conference “The Istanbul Convention: 10 Years On !” held on 07th May 2021.

nezavisnosti GREVIO-a u njegovoj funkciji nadgledanja, istovremeno uvodeći „političku“ dimenziju u dijalog između država članica Konvencije.

Nadahnujući se članom 21 (1) UN CEDAW Konvencije, čl. 69 predviđa mogućnost GREVIO-a da usvoji, po potrebi, opšte preporuke o primeni ove konvencije. Opšte preporuke imaju zajedničko značenje za sve države ugovornice i odnose se na odredbe ili teme koje su uključene u ovu Konvenciju. One nisu specifične za određenu zemlju. Iako ove opšte preporuke nisu pravno obavezujuće, one služe kao važna referenca za države potpisnice razvijanjem boljeg razumevanja različitih tema u Konvenciji. Opšte preporuke imaju za cilj da ponude jasne smernice koje doprinose efikasnoj primeni odredaba sadržanih u Konvenciji.

GREVIO je izdao Opštu preporuku br. 1 o digitalnoj dimenziji nasilja nad ženama (usvojena 20. oktobra 2021., objavljena 24. novembra 2021.). U praćenju implementacije Istanbulske konvencije, GREVIO je identifikovao da se digitalna dimenzija nasilja nad ženama često zanemaruje u domaćim zakonima i politikama. U svojoj Opštoj preporuci br. 1, ističe problem rodno zasnovanog nasilja nad ženama počinjenog na mreži i uz pomoć informacione tehnologije. Pandemija Covid-19 koja je počela 2020. dodatno je ovaj trend pojačala. Na osnovu četiri stuba Istanbulske konvencije – prevencija, zaštita, krivično gonjenje i koordinirane politike – Opšta preporuka br. 1 predlaže konkretne akcije koje treba preduzeti u sve četiri oblasti. U Preporuci je ustanovljen termin „digitalna dimenzija nasilja nad ženama“ kao dovoljno sveobuhvatan da obuhvati i činove nasilja na mreži i one akte koji se vrše putem tehnologije, uključujući tehnologiju koja tek treba da se razvije. Deljenje slika ili video snimaka bez pristanka, prinuda i pretnje, uključujući pretnje silovanjem, seksualizovano maltretiranje i drugi oblici zastrašivanja, seksualno uznemiravanje, lažno predstavljanje, onlajn uhođenje ili uhođenje putem interneta, kao i psihičko zlostavljanje i ekonomska šteta počinjena putem digitalnih sredstava protiv žena i devojčica potpadaju pod gornju definiciju digitalne dimenzije nasilja nad ženama. Digitalni oblici rodno zasnovanog nasilja nad ženama imaju ozbiljan uticaj na živote žena i devojčica, uključujući psihičko i fizičko zdravlje, sredstva za život, njihovu fizičku bezbednost i reputaciju.¹⁹⁴

Uopšteno posmatrano, tela osnovana međunarodnim sporazumima, uprkos tome što donose samo neobavezujuće akte i preporuke, pokazala su se kao delotvorni mehanizmi koji garantuju poštovanje ugovornih obaveza.¹⁹⁵

Odredbe čl. 70 predviđaju ulogu nacionalnih parlamenata u praćenju sprovođenja ove konvencije. U stavovima 1 i 2, postoji obaveza članica Konvencije da pozovu nacionalne parlamente da učestvuju u praćenju (stav 1) i da im dostave izveštaje GREVIO-a na konsultacije (st. 2). Implementacija Konvencije, u mnogim slučajevima, zahteva zakonodavne promene. Stoga je od vitalnog značaja da se nacionalni parlamenti uključe u procenu primene Konvencije.

¹⁹⁴ <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/grevio-publishes-its-general-recommendation-no-1>, 28. 11. 2023.

¹⁹⁵ N. S. Rodley, “The Role and Impact of Treaty Bodies” in Dinah Shelton (ed.), *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, Oxford University Press, 2013, about the UN human rights treaty bodies, 621.

Parlamentarna skupština se poziva da redovno raspravlja o primeni Konvencije (čl. 70, st. 3). Ovom odredbom prepoznata je značajna uloga koju je Parlamentarna skupština imala u stavljanju pitanja nasilja nad ženama na politički dnevni red, kako Saveta Evrope, tako i njegovih država članica. Učešće Parlamentarne skupštine Saveta Evrope u praćenju ove konvencije značajno poboljšava njene rezultate, imajući u vidu dugogodišnju posvećenost Parlamentarne skupštine ovom pitanju i veliki broj preporuka usvojenih u ovoj oblasti.

„Prekidanjem ove tišine, smanjenjem društvene tolerancije i inhibicije, i povećanjem prepoznavanja i prijavljivanja nasilja u porodici nad ženama, takođe ćemo preduzeti korake da postepeno otopimo ledeni breg porodičnog nasilja. Ovo je važan izazov za zapadna društva (čak i nakon više od 25 godina aktivizma u oblasti nasilja od strane intimnog partnera), ali je ovaj izazov još veći u drugim kulturama, u kojima se nasilje nad ženama doživljava kao prirodni fenomen zasnovan na duboko ukorenjenim verovanjima i stavovima...”¹⁹⁶

4.3. EU pristup - Predlog EU Direktive (2023) Evropskog parlamenta i Saveta o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Kombinacija rodno zasnovane diskriminacije i nejednakosti sa drugim oblicima diskriminacije može rezultirati specifičnim oblicima nasilja nad ženama, uticati na iskustva žena sa nasiljem i njihove kasnije potrebe. Primarno zakonodavstvo Evropske unije (EU) postavlja temelj za donošenje sekundarnog, u vidu odredbe čl. 2. Ugovora o EU iz Lisabona (2009) u kojoj se jednakost žena i muškaraca ubraja u vrednosti na kojima počiva Unija.

Mnogi autori smatraju da definisanje vrednosti EU, uporedo sa davanjem pravne obaveznosti Povelji EU o osnovnim pravima (članom 6. Ugovora o EU), predstavlja poseban doprinos Lisabonskog Ugovora o EU i da su navedene vrednosti deo same suštine EU.¹⁹⁷ Pored toga, u čl. 3. je proklamovano da će EU promovisati jednakost žena i muškaraca i da je cilj EU da u svim svojim aktivnostima promoviše jednakost žena i muškaraca. Zatim članom 10. Ugovora o funkcionisanju EU, predviđeno je da je EU u definisanju i primeni politika i aktivnosti usmerena na borbu protiv diskriminacije na osnovu pola, između ostalog.¹⁹⁸ Opredeljenje EU za borbu protiv diskriminacije po osnovu pola prate i ovlašćenja Saveta ministara i Evropskog parlamenta da na nivou EU usvajaju antidiskriminacione mere.

Prema članu 19. Ugovora o funkcionisanju EU¹⁹⁹ Savet može, ne dovodeći u pitanje ostale odredbe Ugovora, u okviru nadležnosti koje su Ugovorima dodeljene Uniji, odlučujući jednoglasno u skladu s posebnim zakonodavnim postupkom i uz prethodnu saglasnost Evropskog parlamenta, preduzeti odgovarajuće radnje radi suzbijanja diskriminacije na osnovu pola, rasnog ili etničkog porekla, vere ili uverenja, invaliditeta, godina ili polne

¹⁹⁶ E. Gracia, op. cit. (fn. 17), 536, 537.

¹⁹⁷ Piris J.C., „The Lisbon Treaty – A Legal and Political Analysis“, Cambridge University Press, 2010, p. 71-72.

¹⁹⁸ Službeni list EU, 2016/C 202/01. 7.6. 2016, Pročišćene verzije Ugovora o EU i Ugovora o funkcioniranju EU.

¹⁹⁹ *Ibidem*.

orijentacije. Pored toga, Ugovor o EU ovlašćuje Evropski parlament i Savet da u okviru zajedničke migracione politike, donose mere kojima se sprečava trgovina ljudima (trafiking), a posebno trgovina ženama i decom, koje su najčešće žrtve ovog teškog krivičnog dela. Ugovor takođe daje ovlašćenja Evropskom parlamentu i Savetu da, putem usvajanja direktiva, uspostave minimum pravila u pogledu krivičnih dela i sankcija u oblasti teškog kriminaliteta sa prekograničnom dimenzijom, u koji spada i trgovina ljudima i seksualna eksploatacija žena i dece (čl.83, stav 1 Ugovora o funkcionisanju EU).²⁰⁰

U kontekstu ekonomske dimenzije jednakosti žena i muškaraca, odnosno rodne ravnopravnosti, Ugovor u čl. 153 daje ovlašćenja Uniji da podržava i dopunjuje države članice u oblasti jednakih šansi žena i muškaraca na tržištu rada i postupanja na radnom mestu. Takođe, svaka država članica osigurava primenu načela o jednakim platama muškaraca i žena za jednak rad ili za rad jednake vrednosti, shodno čl. 157. Ugovora o funkcionisanju EU.²⁰¹ Za pravne aspekte rodne ravnopravnosti, od velikog značaja je i Povelja EU o osnovnim pravima, koja utvrđuje jednakost pred zakonom i zabranjuje svaku diskriminaciju, zasnovanu, između ostalog, na polu.

U Evropskoj uniji (EU) posvećenost borbi protiv rodno zasnovanog nasilja, podržavanju i zaštiti žrtve i pozivanje počinitelaca na odgovornost, u skorije vreme je pojačan instrumentima mekog prava, kao što je Strategija rodne ravnopravnosti 2020 – 2025.²⁰² i Komunikacija Evropske komisije iz 2021. o govoru mržnje i zločinu mržnje,²⁰³ koja se takođe bavi nekim specifičnim rodno zasnovanim krivičnim delima protiv žena.

EU je tek nedavno počela fokusirano da se aktivno bavi pitanjem nasilja nad ženama korišćenjem instrumenata obavezujućeg prava, a polazna tačka je odluka da potpiše Istanbulsku Konvenciju 2016.godine, da bi posle dugotrajne interne procedure tek juna 2023. godine zvanično postala strana ugovornica Istanbulske Konvencije.²⁰⁴ EU obuhvata 14 od 20 zemalja koje su najviše rangirane u svetu po pitanju realizacije rodne ravnopravnosti. Uprkos tome, oko 22 procenta žena u EU iskusilo je nasilje od intimnog partnera, prema dostupnim podacima.²⁰⁵

²⁰⁰ *Ibidem.*

²⁰¹ *Ibidem.*

²⁰² Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A Union of Equality: Gender Equality Strategy 2020-2025, of 5 March 2020, COM(2020) 152 final.

²⁰³ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, A more inclusive and protective Europe: extending the list of EU crimes to hate speech and hate crime, of 9 December 2021, COM(2021) 777 final.

²⁰⁴ Council Decision (EU) 2023/1075 on the conclusion, on behalf of the European Union, of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence with regard to institutions and public administration of the Union, OJ L 143I , 2 June 2023, p. 1; Council Decision (EU) 2023/1076 on the conclusion, on behalf of the European Union, of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence with regard to matters related to judicial cooperation in criminal matters, asylum and non-refoulement, OJ L 143I , 2 June 2023, p. 4.

²⁰⁵ <https://www.coe.int/en/web/portal/-/the-european-union-deposited-the-instrument-of-approval-of-the-istanbul-convention->, 4.12. 2023.

Pristupanjem Konvenciji, EU dobija važan alat za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, čime ponovo potvrđuje centralni značaj i važnost Konvencije, koja predstavlja kamen temeljac za međunarodne standarde u ovoj oblasti. Istanbulska Konvencija Saveta Evrope za Evropsku uniju je stupila na snagu 1. oktobra 2023. godine, iako je nisu ratifikovale tj. nisu pristupile sve države članice (u momentu pisanja ove knjige), nego njih dvadeset jedna.²⁰⁶ Ratifikacijom Istanbulske Konvencije, EU garantuje da se minimalni krivično-pravni standardi primenjuju u borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u celoj Uniji, a poruka je da je suočavanje sa ovim oblicima nasilja prioritet. Evropski parlament svojom Rezolucijom od 15. februara 2023. je pozvao preostalih šest država članica EU (Bugarska, Češka, Mađarska, Letonija, Litvanija i Slovačka) da ratifikuju Istanbulsku Konvenciju Saveta Evrope, bez odlaganja.

Zbog specifične podela nadležnosti između država članica sa jedne strane, i institucija EU sa druge, najveći broj akata sekundarnog zakonodavstva u oblasti rodne ravnopravnosti, posebno njene ekonomske dimenzije, predstavljaju direktive. To su pravni akti koji nemaju neposredno pravno dejstvo u državama članicama, već ih one inkorporiraju svojim aktima u nacionalni pravni poredak. Direktive definišu ciljeve koje treba postići u određenoj oblasti, dok izbor metoda i forme njihovog sprovođenja prepuštaju državama članicama.²⁰⁷

U oblasti borbe protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja, ratifikacija Istanbulske Konvencije je predstavljala pokretački impuls za formulisanje Predloga EU Direktive u ovoj oblasti. Buduća EU Direktiva (u vreme pisanja ove knjige) treba da uskladi nacionalno zakonodavstvo država članica i stoga da jača ulogu EU kao članice Istanbulske Konvencije, što je čini odgovornom za njeno sprovođenje u oblastima nadležnosti, odnosno kroz ostvarivanje prava i obaveza institucija EU i država članica koje su potpisnice Konvencije.²⁰⁸

Predlog Direktive o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici²⁰⁹ je sastavljen kao dopuna Istanbulskoj Konvenciji, a ne kao zamena za nju, odnosno imaće delimično preklapanje sadržaja, ali Konvencija ostaje „bitno sredstvo za EU strategiju za rešavanje rodno zasnovanog nasilja”.²¹⁰ Ipak, sudbina usvajanja ovog pravnog dokumenta je još neizvesna (u momentu pisanja ove knjige). Radi se o nepomirljivim konceptualnim

²⁰⁶ To su sledeće članice EU: Austrija, Belgija, Hrvatska, Kipar, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Nemačka, Grčka, Irska, Italija, Luksemburg, Malta, Holandija, Poljska, Portugal, Rumunija, Slovenija, Španija i Švedska. U momentu pisanja ove knjige, Istanbulska Konvencija ima 38 strana ugovornica, od kojih su 37 države članice Saveta Evrope (od 46 zemalja članica) i EU.

²⁰⁷ Gasmi G., „*Quo vadis* EU? – Relevantni pravni i institucionalni faktori“, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2016, 101-104, 109.

²⁰⁸ Bergamini E., Combating violence against women and domestic violence – from the Istanbul Convention to the EU framework: the Proposal for an EU Directive, *Freedom, Security & Justice: European Legal Studies*, ISSN 2532-2079, 2023, n. 2, pp. 21-41 DOI:10.26321/E.BERGAMINI.02.2023.03.

²⁰⁹ COM (2022) 105 final.

²¹⁰ European Parliament Resolution of 15 February 2023 on the proposal for a Council decision on the conclusion, by the European Union, of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (COM(2016)0109 - 2016/0062R(NLE)), point 29.

razlikama u shvatanjima država članica o definiciji silovanja. Mnoge zemlje se protive unošenju ovog krivičnog dela u Predlog Direktive, tako da je suštinski elemenat odsustvo slobodnog pristanka, kako je to formulirano i u Istanbulskoj Konvenciji. Određene članice EU smatraju da bi definisanje silovanja na osnovu odsustva slobodnog pristanka dovelo do krupnih problema u sudskim postupcima, prilikom dokazivanja ovog krivičnog dela.

Uprkos tome, značaj Predloga ove Direktive sadržan je u činjenici da trenutno ne postoji zakonodavstvo EU koje se posebno i izričito bavi nasiljem protiv žena i nasiljem u porodici. Pozitivno sekundarno zakonodavstvo EU se samo indirektno može primeniti na nasilje nad ženama i porodično nasilje.²¹¹ U tom kontekstu je bilo utvrđeno kao nedovoljno, budući da se važeće zakonodavstvo EU, prema relevantnim ocenama, pokazalo kao neefikasno oruđe za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici.²¹² Od važećih direktiva, posebno je značajna Direktiva o pravima žrtava²¹³, koja uspostavlja mehanizam za međusobno priznavanje mera zaštite u krivičnim stvarima između država članica i postavlja minimalne standarde za prava *žrtava* u svim državama članicama EU, uključujući pravo na pristup pravdi, zaštitu i podršku. To znači da države članice mogu proširiti skup prava žrtava, kako bi obezbedile viši nivo zaštite. Od država članica se zahteva da osiguraju da žrtve nasilja u porodici dobiju odgovarajuću zaštitu i podršku, uključujući pristup pravnoj pomoći, medicinskoj nezi, savetovanje i hitne službe. Prema st. (11) i (13), Direktiva postavlja minimalna pravila i primenjuje se u odnosu na krivična dela počinjena u Uniji i na krivične postupke koji se vode u EU. Dodeljuje prava žrtvama eksteritorijalnih krivičnih dela, samo u odnosu na krivični postupak koji se vodi u EU. Decu žrtve treba smatrati i tretirati kao kompletne titulare prava utvrđenih ovom Direktivom i treba da imaju pravo da uživaju prava predviđena Direktivom, na način koji uzima u obzir njihovu sposobnost da formiraju svoje stavove (st. 14). Prilikom primene Direktive, prvenstveno se polazi od principa zaštite najboljeg interesa dece, u skladu sa EU Poveljom o osnovnim pravima i UN Konvencijom o pravima deteta, usvojenom 20.11.1989. godine.

²¹¹ Victims' Rights Directive (Directive 2012/29/EU of the European Parliament and the Council of 25 October 2012 on establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA), the directive against the sexual abuse of minors (Directive 2011/93/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on combating the sexual abuse and the sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA) and the anti-trafficking in human beings directive (Directive 2011/36/EU of the European Parliament and the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA).

²¹² Picchi M., Violence against Women and Domestic Violence: The European Commission's Directive Proposal, *Athens Journal of Law - Volume 8, Issue 4, October 2022 - Pages 395-408*.

²¹³ Victims' Rights Directive (Directive 2012/29/EU of the European Parliament and the Council of 25 October 2012 on establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA) - Direktiva 2012/29/EU Evropskog Parlamenta i Saveta oktobra 25, 2012, o uspostavljanju minimalnih standard o pravima, podršci i zaštiti *žrtava* zločina, koja zamenjuje Okvirnu odluku Saveta 2001/220/JHA. OJ L 315/57, 14.11.2012, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029>, 12. 12. 2023.

Direktiva 2011/99/EU o evropskom zaštitnom nalogu²¹⁴ je još jedan važan akt sekundarnog zakonodavstva EU sa indirektnom primenom u domenu nasilja nad ženama i porodičnog nasilja. Ova direktiva uspostavlja mehanizam koji omogućava priznavanje zaštitnih mera između država članica, izdatih u krivičnom postupku. Nova mera zaštite se izdaje po pojednostavljenoj i ubrzanoj proceduri u drugoj državi članici u koju subjekat putuje ili se seli. Kada se radi o zaštitnim merama izdatim u okviru građanskih parnica u državi članici u kojoj je subjekat rezident, odnosno ima stalno prebivalište, tada se lice može pozvati na Uredbu (EU) br. 606/2013 o međusobnom priznavanju mera zaštite u građanskim stvarima.²¹⁵ Ova Uredba ustanovljava mehanizam direktnog priznavanja između država članica mera zaštite izdatih u građanskim parnicama, putem sertifikata koji lice prezentuje nadležnim organima radi dokazivanja svojih prava.

Prednost je da se Predlog Komisije, odnosno Predlog Direktive o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici razlikuje od Istanbulske Konvencije, jer postavlja minimalne standarde za države članice unutar područja EU nadležnosti, uključujući inkriminisanje krivičnog dela sajber nasilja koje nije posebno obuhvaćeno Istanbulskom Konvencijom. Predlog Direktive ne sprečava države članice, posebno one koje su već ugovorne strane Istanbulske Konvencije, da održavaju i primenjuju više standarde u borbi protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja.

Pored toga, direktive su se u dosadašnjoj praksi pokazale kao najoptimalnije i najfleksibilnije sredstvo harmonizacije nacionalnih pravnih sistema država članica EU, u konkretnim oblastima koje su regulisale.²¹⁶

Predlog Direktive predviđa da se u pravu EU kodifikuje minimum standarda za kriminalizaciju određenih oblika nasilja nad ženama, za zaštitu žrtava i poboljšanje pristupa pravdi, da se podrže žrtve i obezbedi koordinacija između nadležnih službi, kako bi se sprečila ovakva krivična dela. Zemlje članice treba da preduzmu mere za sprečavanje negovanja štetnih rodnih stereotipa, da iskorene ideju o inferiornosti žena ili stereotipnih uloga žena i muškaraca, a preventivne mere treba da se sprovede i u formalnom obrazovanju. To je ključno za rešavanje rodnih stereotipa, počevši od obrazovanja u ranom detinjstvu i brige o deci, jer su deca od najranijeg uzrasta izložena rodnim ulogama, koje kasnije oblikuju njihovu samopercepciju i utiču na njihove društvene, akademske i profesionalne izbore u životu. Države članice treba da redovno sprovede ankete za prikupljanje podataka i prosleđuju ih Komisiji, omogućavajući joj da efikasno nadgleda razvoj situacije borbe protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja, u državama članicama u cilju daljeg napretka.

Predložena direktiva je zasnovana na kombinovanim odredbama člana 82(2) i člana 83(1) Ugovora o funkcionisanju EU. Član 82(2) Ugovora pruža pravni osnov za uspostavljanje minimalnih standarda u pogledu prava žrtava zločina neophodnih da se olakša međusobno priznavanje presuda i ostalih sudskih odluka, kao i da se unapredi policajska i pravosudna saradnja u krivičnim stvarima za pitanja sa prkograničnom

²¹⁴ Directive 2011/99/EU on the European Protection Order (EPO), OJ L 338/2 from 21.12.2011, on <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32011L0099>, 12. 12. 2023.

²¹⁵ Regulation (EU) no. 606/2013 on mutual recognition of protection measures in civil matters, OJ L 181/4 from 29.06.2013, on <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0606>, 12. 12. 2023.

²¹⁶ Gasmi G., „Quo Vadis EU?“, op.cit, str.109.

dimenzijom. Član 83(1) Ugovora daje pravnu osnovu za minimalne standarde koji se odnose na definiciju krivičnih dela i sankcija u vezi sa seksualnom eksploatacijom žena i dece i sajber kriminalom.

U skladu sa stavom međunarodnih organizacija za ljudska prava, uključujući Savet Evrope, Komisija predlaže kriminalizaciju silovanja u Predlogu Direktive. Član 5(1) Predloga definiše silovanje kao kažnjivo ponašanje: „a) upuštanje sa ženom u čin bez njene saglasnosti, a koji podrazumeva vaginalnu, analnu ili oralnu penetraciju seksualne prirode, sa bilo kojim delom tela ili predmetom, bez njenog pristanka; b) prinuditi ženu da stupi u čin sa drugom osobom, a koji uključuje vaginalnu, analnu ili oralnu penetraciju seksualne prirode, bez njenog pristanka, sa bilo kojim delom tela ili predmetom”.²¹⁷ Značajno je da se Predlog Direktive odnosi na seksualni čin bez ženinog pristanka, a ne na upotrebu sile, pretnje ili prinude kad se radi o zločinu silovanja. Ovaj pristup ima za cilj da prevaziđe činjenicu da, iako silovanje jeste kriminalizovano u svim državama članicama EU, u mnogima od njih se zahteva upotreba sile, pretnje ili prinude da bi silovanje bilo kažnjivo. Samo pristup koji definiše da se radi o silovanju kada je seksualni čin bez saglasnosti žene, postiže punu zaštitu seksualnog integriteta žena žrtava. Dakle, da bi se obezbedila jednaka zaštita žena žrtava u ovim slučajevima, širom Evropske unije, neohodno je uspostavljanje minimalnog standarda u definiciji silovanja kao radnje bez pristanka žene, što predstavlja konstitutivni element krivičnog dela silovanja žena.

Predlog Direktive se bavi i onlajn (sajber) nasiljem. Sajber nasilje nad ženama i devojkama obuhvata niz različitih oblika nasilja koje se počinu putem sredstava informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT) na osnovu pola ili kombinacije pola i drugih faktora (npr. rasa, godine, invaliditet, seksualnost, profesija ili lična verovanja).

Sajber uhođenje je savremeni oblik nasilja, koje se često vrši protiv članova porodice ili bivših partnera, radi intenziviranja prinudne kontrole i nadzora, ali posebne odredbe o tome su retko prisutne u domaćem pravnom sistemu država članica. Stoga bi trebalo uspostaviti minimalna pravila o sajber uhođenju.

Pored toga, sajber uznemiravanje obuhvata napade, kao što su pretnje, uvrede ili druga uvredljiva ponašanja prema pojedincima, posebno ženama i devojkama, koje se obično dešava preko društvenih medija ili drugih onlajn servisa. Ovaj savremeni oblik nasilja naročito utiče negativno na žene aktivne u javnom životu, kao što su političarke, novinarke i aktivistkinje za ljudska prava. Iako sajber uznemiravanje može imati krajnji efekat ućutkivanja žena, kroz ometanje njihovog učešća u društvenom i političkom životu i konačno, kroz podrivanje principa demokratije, kako je zaštićen Ugovorom o EU, trenutno je ovaj oblik nasilja veoma retko regulisan u krivičnim propisima država članica.

Predlog Direktive, pored navedenog, takođe kriminalizuje deljenje intimnih slika bez saglasnosti. Neke države članice već kažnjavaju ovo krivično delo, koje može biti posebno štetno za dotičnu osobu zbog načina lake, brze i široko rasprostranjene distribucije.

Sakaćenje ženskih genitalija je eksplicitno obrađeno u krivičnom pravu samo u petnaest država članica,²¹⁸ dok ga druge države članice regulišu opštim krivičnim delima,

²¹⁷ COM (2022) 105 final.

²¹⁸ Picchi M., *op. cit.*, 401.

kao što su telesne povrede, sakaćenje i krivična dela protiv zdravlja. Ova primitivna praksa nanosi nenadoknadivu štetu žrtvama i primenjuje se u cilju vršenja društvene kontrole nad seksualnošću žena i devojaka, kao i radi očuvanja i potvrđivanja muške dominacije nad njima.

U nadi da će Predlog direktive biti usvojen hitno i bez odlaganja, bitno je ukazati na značaj Predloga direktive, koji, *inter alia*, posebnu pažnju posvećuje pitanju sekundarne viktimizacije žrtve. Ovo pitanje sve češće postavlja Evropski sud za ljudska prava, ističući neadekvatnost internih propisa država članica i činjenicu da ovaj problem predstavlja posledicu funkcionisanja kulture, koju karakterišu rodni stereotipi. Samo odgovarajuće obrazovanje i stručna obuka mogu preokrenuti trend ove pojave. U suprotnom, nemogućnost otkrivanja znakova nasilja, uporedo sa seksističkim predubeđenjima, odlažu intervencije ili sprečavaju pažljivu sudsku procenu slučajeva, što dovodi do strašnih posledica.

5. IZABRANE PRESUDE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U OBLASTI NASILJA NAD ŽENAMA

*Životni moto: obrišite svaku suzu iz svakog oka.*²¹⁹

5.1. Značaj međunarodnih regionalnih sudova

Svesni posebno traumatične prirode zločina nasilja nad ženama, evropski standardi u Istanbulskoj Konvenciji Saveta Evrope nastojali su da ublaže teret koji dugotrajna krivična istraga i postupci stavljaju na žrtvu, dok istovremeno obezbeđuju da počinioci budu privedeni pravdi. Cilj je da se omogući vođenje krivičnih istraga i postupaka bez stavljanja tereta pokretanja postupka i obezbeđivanja osuđujuće presude na žrtvu. Odredbe stava 1. čl. 55, Istanbulske Konvencije o postupku po službenoj dužnosti (*ex officio*), obavezuje države članice da obezbede da istrage različitih kategorija krivičnih dela „neće u potpunosti zavisiti“ od pritužbe ili prijave koju je podnela žrtva i da se postupak može nastaviti, čak i ako žrtva povuče njenu izjavu ili izveštaj.

Međutim, u literaturi postoje i suprotni stavovi koji promovišu da na primer sadašnji američki sistem javnog tužilaštva treba reformisati u korist modela po kome bi žrtva mogla da odluči da li će pokrenuti krivični postupak i kakvu će kaznu (ako je) dobiti njen napadač.²²⁰ Pored toga, postoje stavovi da su savremeni pristupi krivičnom gonjenju počinitelaca partnerskih napada i ubistava nerazumni. Državni akteri imaju tendenciju da ignorišu razloge zbog kojih žrtve ne saraduju sa krivičnim pravnom sistemom, kao i da izriču jedinstvene kazne koje ne odgovaraju određenim odnosima žrtva - prestupnik i štetne su za marginalizovane zajednice.²²¹ Međutim, privatne tužbe su se pokazale neefikasne zbog društvenog konteksta okrivljavanja žrtve i straha žrtve od osвете počinioca, što je izazvalo feminističke pozive na obaveznu intervenciju države u slučajevima nasilja u porodici u kojima su žene preovlađujuće žrtve.

Najveći broj različitih oblika nasilja nad ženama vrše članovi porodice ili intimni partneri, odnosno poznati počinioci. Rezultat toga je da žena koja je doživela takvo nasilje

²¹⁹ Mahatma Gandhi, 1869 – 1948, jedan od osnivača moderne indijske države i uticajni pristalica satjagrahe (nenasilnog protesta) na putu ka ostvarenju revolucije.

²²⁰ Capers Bennett, *Against Prosecutors*, 105 *Cornell L. Rev.* 1561, 1587 (2020). Capers takođe raspravlja o davanju većih diskrecionih ovlašćenja poroti pri izricanju kazni.

²²¹ Ramsey Carolyn, *Against Domestic Violence: Public and Private Prosecution of Batterers*, University of Colorado Law School, Colorado Law Scholarly Commons, California Law Review online Symposium, Vol. 13:45, 2022, <https://scholar.law.colorado.edu/faculty-articles>, 23. 11. 2023.

oseća stid pomešan sa lojalnošću, pa čak i ljubavlju, kao i bespomoćnost, što sve zajedno uzrokuje mali broj prijava i, posledično, manje sudskih presuda. Shodno tome, države ugovornice treba da istražuju na proaktivna način, kako bi prikupile dokaze kao što su značajni dokazi, svedočenja svedoka, medicinska veštačenja, itd., kako bi se osiguralo da se postupak može sprovesti, čak i ako žrtva povuče svoju izjavu ili pritužbu. Ovo posebno važi za ozbiljna krivična dela, kao što je fizičko nasilje, koje ima za posledicu smrt ili tešku telesnu povredu. Nadležni organi moraju odmah i direktno da rešavaju naročito dela koja su dovela do teških telesnih povreda ili lišavanja života. Primeri dobre prakse su pokazali da je veća verovatnoća da će žene, koje imaju podršku ili pomoć od strane specijalističke službe podrške tokom istraga i postupka, podneti pritužbu i svedočiti, kao i da su bolje opremljene da preuzmu emocionalno izazovan zadatak aktivnog doprinosa ishodu postupaka. Od vitalnog je značaja psihološki i emocionalno pripremiti žene koje su doživele nasilje da izdrže svedočenje pred optuženim, kao i da ih služba podrške prati na sud.

Broj žena žrtava nasilja se nije smanjio i pored sve većeg broja akata koji se bave ovim pitanjem, usvojenih na međunarodnom i nacionalnom nivou. Efikasnost relevantnih međunarodnih pravila, kao što je slučaj Istanbulske Konvencije, direktno je povezana sa institucionalnim kapacitetima pojedinih zemalja koje primenjuju odredbe ove Konvencije Saveta Evrope. Tačnije, nacionalne agencije za sprovođenje zakona, pravosuđe i drugi relevantni akteri treba da raspoložu značajnim kapacitetima da se izbore sa nasiljem nad ženama i nasiljem u porodici.

Principi koje treba ispuniti u efikasnom nacionalnom sudskom sistemu kako bi se osigurao pristup pravdi su:

- (a) biti pravedan u rezultatima;
- (b) da bude fer u načinu na koji tretira stranke u postupku;
- (c) ponuditi odgovarajuće procedure po razumnoj ceni;
- (d) rešavati slučajeve razumno brzinom;
- (e) biti razumljiv onima koji ga koriste;
- (f) odgovarati na potrebe onih koji ga koriste;
- (g) pružiti onoliko sigurnosti koliko priroda konkretnog slučaja dozvoljava;
- (h) Biti efikasan: imati adekvatne resurse i biti organizovan.

Sudske odluke međunarodnih sudova, koje su pomoćno sredstvo za utvrđivanje međunarodnog običajnog prava, pokazuju takav razvoj. Odluke međunarodnih sudova i tribunala, posebno Međunarodnog suda pravde, u vezi sa postojanjem i sadržajem pravila međunarodnog običajnog prava su pomoćno sredstvo za utvrđivanje takvih pravila. Po potrebi se mogu uzeti u obzir odluke nacionalnih sudova koje se odnose na postojanje i sadržaj pravila međunarodnog običajnog prava, kao pomoćno sredstvo za utvrđivanje takvih pravila.²²²

Relevantni primeri uključuju Evropski sud za ljudska prava (ECtHR), Opuz protiv Turske (predstavka br. 33401/02), presudu od 9. juna 2009. godine, u kojoj je na Sud uticalo

²²² UN GS, Report of the International Law Commission, Sixty-eighth session (2 May - 10 June and 4 July - 12 August 2016), General Assembly Official Records Seventy-first session Supplement No. 10 (A/71/10), Chapter V: Identification of customary international law, sect. C, conclusion 13, 2016.

ono što je nazvao „evolucijom normi i principa u međunarodnom pravu“ (stav 164) kroz niz međunarodnih i uporedno-pravnih materijala o nasilju nad ženama. Evropski sud za ljudska prava (ECtHR), sa sedištem u Strazburu, je međunarodni sud osnovan 1959. godine. Sud odlučuje o pojedinačnim ili državnim predstavkama u kojima se navodi kršenje građanskih i političkih prava navedenih u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima.²²³

Pojedinci se mogu direktno obratiti njemu. Sud je od svog osnivanja ispitao stotine hiljada prijava. Njegove presude su obavezujuće za dotične zemlje i navele su vlade da promene svoje zakonodavstvo i administrativnu praksu u širokom spektru oblasti. Sudska praksa Suda čini Evropsku konvenciju o ljudskim pravima savremenim i moćnim živim instrumentom za suočavanje sa novim izazovima i konsolidaciju vladavine prava i demokratije u Evropi. Evropska konvencija o ljudskim pravima je međunarodni ugovor prema kojem države članice Saveta Evrope obećavaju da će obezbediti osnovna građanska i politička prava, ne samo svojim građanima, već i svima koji su na njihovoj teritoriji u njihovoj nadležnosti. Evropska konvencija, koja je potpisana 4. novembra 1950. godine u Rimu, stupila je na snagu 1953. godine. Evropska konvencija posebno obezbeđuje sledeća ljudska prava:

- pravo na život,
- pravo na pravično suđenje,
- pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života,
- slobodu izražavanja,
- slobodu misli, savesti i veroispovesti,
- nediskriminaciju i
- zaštitu imovine.

Države članice Saveta Evrope usvojile su različite protokole uz Konvenciju sa ciljem poboljšanja i jačanja nadzornog mehanizma. Najnoviji je Protokol br. 16 uz Evropsku konvenciju, koji je stupio na snagu 1. avgusta 2018. i omogućava Sudu (ECtHR) da daje savetodavna mišljenja.

Konvencija posebno zabranjuje:

- a) mučenje i nečovečno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje,
- b) ropstvo i prisilni rad,
- c) smrtnu kaznu,
- d) proizvoljno i nezakonito lišenje slobode, i
- e) diskriminaciju u uživanju prava i sloboda utvrđenih u Konvenciji.

Još jedan pozitivan primer je Interamerički sud za ljudska prava, posebno predmet Gonzalez et al. (“Cotton Field”) protiv Meksika, presuda od 16. novembra 2009. Gonzalez, Monreal i Monarrez v. Meksiko se takođe naziva slučajem „Pamučno polje“ ili „Kampo Algodonero“. To je zato što su 6. novembra 2001. tela Klaudije, Esmeralde i Laure otkrivena na poljima pamuka u Ciudad Huarezu. Još pet žena pronađeno je ubijeno na istom polju. U istragama koje su usledile, državni službenici su nastavili da uskraćuju pravdu mladim ženama. Nakon stalnih pretnji od zvaničnika Ciudad Huareza da povuku svoje žalbe, majke

²²³ https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf, 25. 01. 2024.

Klaudije, Esmeralde i Laure iznele su svoj slučaj Interameričkoj komisiji za ljudska prava (koja je na kraju prosleđena Interameričkom sudu za ljudska prava). Kroz svedočenja majki, rad advokata i podatke koje su dostavile organizacije civilnog društva, Sudu je predstavljen sistematski obrazac nasilja nad ženama i široko rasprostranjene diskriminacije. Kancelarija specijalnog tužioca za zločine u vezi sa ubistvima žena u opštini Huarez saopštava da je u periodu od 1993. do 2005. godine prijavljeno da je nestalo 4.456 žena, od kojih je većina između 15 i 25 godina. Sud je nakon razmatranja, odlučio da je Meksiko odgovoran za kršenje ljudskih prava Klaudije, Esmeralde i Laure Bernis.

Prihvatajući da su dela preduzeta protiv ove žene i dve devojčice mlađe od 18 godina zapravo nasilje na osnovu pola, član 7. Konvencije Belem do Para zahtevao je od Meksika da pokaže dužnu revnost u sprečavanju, istrazi i kažnjavanju počinitelaca. U ispitivanju postupaka Meksika prilikom istrage ubistva Klaudije, Esmeralde i Laure, Sud je utvrdio nekoliko nedostataka. To uključuje sledeće propuste: nepravilnosti u postupanju sa dokazima; laganje izvršilaca; odložene istrage; odsustvo istraga koje bi objasnile opšte okruženje nasilja nad ženama u Sijudad Huarezu; kao i nedostatak istrage protiv javnih službenika zbog ozbiljnog nemara. Svojom analizom, Sud je zaključio da Meksiko nije sproveo savesnu i efikasnu istragu o ubistvima. Sudska neefikasnost Meksika ukazala je na nekažnjivost, koja je postojala u svakom od slučajeva. Transformativne reparacije su potrebne da bi se eliminisali strukturalni uzroci nasilja nad ženama, zaključio je Interamerički sud za ljudska prava.

Nadzorne funkcije Interameričkog sistema su dvosmerne. Kao prvo, takve funkcije potpadaju pod kapacitete Interameričkog suda u onoj meri u kojoj države članice, kao i Interamerička komisija za žene (CIM) mogu tražiti savetodavna mišljenja od Suda u vezi sa tumačenjem Konvencije (Belem Do Para, čl. 11). Na drugom mestu, takve funkcije potpadaju pod kapacitete Interameričke komisije za ljudska prava (IACHR) u onoj meri u kojoj ona ima sposobnost da prima i razmatra žalbe o kršenju obaveza države ugovornice utvrđene članom 7. Konvencije. Takve pritužbe može podneti bilo koja osoba, grupa ljudi ili nevladina organizacija, pravno priznata u jednoj ili više država Organizacije američkih država (OAS):

„Svako lice ili grupa osoba, ili bilo koji nevladin subjekt, koji je pravno priznat u jednoj ili više država članica Organizacije, može podneti peticije Interameričkoj komisiji za ljudska prava koje sadrže prijave ili žalbe na kršenje člana 7. ove konvencije od strane države ugovornice, a Komisija će takve tvrdnje razmotriti u skladu sa normama i procedurama utvrđenim Američkom konvencijom o ljudskim pravima i Statutom i propisima Interameričke komisije za ljudska prava za podnošenje i razmatranje peticija“ (Belem Do Para, čl. 12). Važno je napomenuti da karakteristike odredaba iz člana 12 uključuju savetodavni mehanizam Belem do Para Konvencije sličan Istanbulskoj Konvenciji Saveta Evrope.²²⁴

Optimalni koncept sprovođenja zakona i sudskog postupka zasniva se na sledećim principima:

– Efikasna policijska istraga - da odmah reaguje na pozive za pomoć i na odgovarajući način upravlja opasnim situacijama, na osnovu procene rizika;

²²⁴ E. Sarac, M. Cinar, “Main features of the Inter – American Convention on violence against women”, *Universita degli studi Firenze*, 4/2021.

- Efektivno javno tužilaštvo – princip da ne zavisi od prijave ili žalbe žrtve i može se nastaviti čak i ako žrtva povuče svoju izjavu ili žalbu;
- Razmatranje otežavajućih okolnosti - da je žrtva u intimnoj ili bliskoj vezi, krivična dela protiv ugroženog lica ili u prisustvu deteta, ekstremni nivoi nasilja, pretnja oružjem, ranija osuđivanost za krivična dela slične prirode;
- Zakonodavstvo koje kriminalizuje nasilje nad ženama - Države ugovornice će obezbediti da se kultura, tradicija ili takozvani razlozi časti ne smatraju opravdanjem za nasilje nad ženama;
- Odvraćajuće sankcije za počiniocce - zatvor, ekstradicija, praćenje i nadzor, oduzimanje roditeljskog prava, uz zaštitu najboljeg interesa deteta;
- Koordinisane procene rizika - u saradnji sa relevantnim agencijama i nadležnim institucijama, uzimajući u obzir ponovljena krivična dela i pristup vatrenom oružju;
- Zaštita dece žrtava i svedoka - posebne mere zaštite; deca žrtve seksualnog nasilja, prinudnog braka, sakaćenja ženskih genitalija i prisilnog abortusa ili sterilizacije moći će da pokrenu sudski postupak tokom dovoljno vremena nakon što postanu punoletna;
- Princip bez žrtve - krivične istrage i sudski postupci bez učešća žrtve, odnosno po službenoj dužnosti;
- Zaštita žrtava tokom istrage i sudskog postupka - od zastrašivanja, odmazde i ponovne viktimizacije;
- Žrtva će biti obaveštena o svakom bekstvu ili puštanju na slobodu počinioca;
- Alternativne opcije za rešavanje sporova, kao što je posredovanje između žrtve i počinioca neće biti obavezne.

5.2. *Iustitia est omnium et domina et regina virtutum*²²⁵

Evropski pravni standardi u borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici obezbeđuju:

- da je nasilje nad ženama kriminalizovano i adekvatno kažnjeno;
- da su opravdanja na osnovu kulture, običaja, vere ili takozvanih razloga časti neprihvatljivi za bilo kakav čin nasilja nad ženama;
- Da žrtve imaju pristup posebnim merama zaštite tokom istražnog i sudskog postupka²²⁶;
- Da organi reda odmah reaguju na pozive za pomoć i adekvatno upravljaju opasnim situacijama nasilja.

Međunarodni pravni transplanti u vidu unošenja principa, standarda i normi međunarodnog prava, jedan su od glavnih izvora pravnih reformi u nacionalnim pravnim sistemima²²⁷. Nacionalne pravne reforme se tada odvijaju poželjno na napredniji i

²²⁵ Pravda je gospodarica i kraljica svih vrlina.

²²⁶ Poglavlje VI Istanbul Konvencije Saveta Evrope.

²²⁷ E. Buscaglia, W. E. Ratliff, "Law and economics in developing countries", Hoover Press, USA, 2000, 31.

prosperitetniji način kako bi se obezbedila optimalna zaštita ljudskih prava i vladavine prava. U tome je sadržan transformativni kapacitet međunarodnih pravnih standarda i konkretnih odredbi, iako su često geografski ograničeni, kao u slučaju regionalnih međunarodnih normi. Shodno tome, značaj evropskih pravnih standarda u oblasti borbe protiv rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, koji su postavljeni Istanbulskom Konvencijom Saveta Evrope, jeste upravo u pomeranju granica nacionalnih pravnih sistema u pravcu zaštite ljudskih prava žena, prevashodno da žive slobodne od nasilja. Istovremeno, globalno rasprostranjeni negativni rodni stereotipi mogu se lakše razgraditi. Uprkos tome, u 94% slučajeva nasilja u porodici prijavljenih policiji, žrtva je bila žena, a 9 od 10 prijavljenih počinilaca su muškarci.

„Vladavina prava zahteva ne samo da se zakoni donose, već i da se ravnopravno primenjuju, da se sprovede kroz nezavisno pravosuđe, bez pristrasnosti ili diskriminacije.”²²⁸

*Evropski sud za ljudska prava (ECtHR) SLUČAJ BEVACQUA
AND S. v. BULGARIA, 2008*²²⁹

Činjenično stanje:

U martu 2000, Valentina Nikolaeva Bevacqua napustila je svoj bračni dom u Bugarskoj sa svojim malim sinom, nakon godina zlostavljanja od strane svog muža, i preselila se u stan svojih roditelja. Ona je istog dana podnela zahtev za razvod i zatražila privremeni nalog za starateljstvo. Uprkos jasnim dokazima o zlostavljanju, svaka faza pravosudnog lanca je zakazala.

Vlastima je trebalo više od godinu dana da preduzmu odgovarajuće mere, dovodeći Valentinu i njenog sina u ozbiljnu opasnost. Njen muž ju je tukao i nasilno odvodio njihovog sina na duže vremenske periode. Sa svakim novim incidentom podnosila je pritužbe tužilaštvu i obraćala se forenzičarima kako bi dobila medicinsku dokumentaciju.

Vlasti su u svakoj prilici pokazivale nedostatak osećaja hitnosti u rešavanju problema. Valentina se požalila Ministarstvu unutrašnjih poslova da joj je policija malo pomogla da dobije starateljstvo nad sinom i da nije preduzela neophodne mere da ih zaštiti. Rečeno joj je da policija ne može ništa da uradi u vezi sa, kako je navedeno: „privatnim sporom“. Sudovi se nisu bavili njenim zahtevima za privremene mere i primenili su dvomesečni period pomirenja pre postupka razvoda. Valentina je konačno dobila razvod i starateljstvo nad sinom u maju 2001. Kada je otišla u svoj bivši dom da pokupi svoje stvari, ponovo ju je napao bivši muž. Ona je podnela prijavu tužilaštvu, ali su oni odbili da pokrenu krivični postupak protiv njega.

Godine 2001., uz podršku pravnih nevladinih organizacija, Bugarske fondacije za rodna istraživanja i Interights, Valentina i njen sin podneli su svoj slučaj Evropskom sudu za ljudska prava (ECtHR). Ona je navela da su bugarski zvaničnici prekršili njihovo pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života, uključujući njihov fizički i psihički integritet, prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (čl. 8).

²²⁸ UN WOMEN, “Progress of the World’s Women 2011 – 12”, In “Pursuit of JUSTICE”, 2012.

²²⁹ <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-86875>, 25.12. 2023.

Obrazloženje u presudi Evropskog suda za ljudska prava (ECtHR):

U prethodnom periodu je i Evropski sud za ljudska prava i evropske vlade su tumačile Evropsku Konvenciju o ljudskim pravima tako da su porodični odnosi i odnosi između privatnih lica pitanja izvan nadležnosti države.

U ovom slučaju, međutim, Sud je obrazložio da poštovanje privatnog i porodičnog života može uključivati obavezu održavanja i primene u praksi adekvatnog pravnog okvira, koji pruža zaštitu od krivičnog dela nasilja od strane privatnih lica. Kada je Sud konačno izrekao presudu 2008. godine, utvrdio je da je država Bugarska prekršila Konvenciju, jer nije sprovela ove pozitivne obaveze.

Ovaj slučaj i oni koji su usledili pred Sudom, uneli su revoluciju u razumevanje nasilja u porodici, od privatnog čina počinjenog uz široko rasprostranjenu nekažnjivost, do shvatanja o kršenju ljudskih prava, protiv čega su države dužne da se bore.

Ovaj slučaj je posebno doprineo nastanku standarda dužne pažnje, kako bi se procenilo da li su države izvršile svoju dužnost da obezbede funkcionalan pravosudni lanac za reagovanje na nasilje u porodici.

Pre donošenja konačne presude Evropskog suda za ljudska prava, Vlada Bugarske je 2005. godine donela sveobuhvatan zakon, stavljajući odgovornost na državu da spreči nasilje u porodici i pomogne žrtvama. Zakon, koji je pripremljen u bliskoj saradnji sa Bugarskom fondacijom za rodna istraživanja, uključuje odredbe za davanje privremenog starateljstva nad decom i mere za hitnu zaštitu. U 2007. godini izdate su smernice za policijske službenike i uspostavljena je nacionalna baza podataka o slučajevima nasilja u porodici. Ženske organizacije su bile veoma aktivne u lobiranju za adekvatna sredstva za sprovođenje tog zakona, podstaknute Valentininim slučajem.

Valentina Nikolaeva Bevacqua pokazala je izuzetnu istrajnost u potrazi za pravdom, suočavajući se sa ogromnim preprekama sistema, koji ne reaguje i boreći se sa nefunkcionalnim lancem pravde. Milioni žena poput nje suočavaju se sa dve velike prepreke kada se kreću u formalnom pravosudnom sistemu. S jedne strane, velike društvene barijere ih obeshrabruju da istupe i pokrenu slučajeve kroz sudske postupke. Sa druge strane, pravosudnim sistemima nedostaje odgovarajući kapacitet, što rezultira udaljenim sudnicama, prevelikim troškovima i pružaocima usluga koji ne odgovaraju na potrebe žena.

ECtHR se u svojoj presudi (12/09/2008) pozvao i na Preporuku Saveta Evrope Rec(2002)5 od 30. aprila 2002. o zaštiti žena od nasilja, gde je Komitet ministara Saveta Evrope naveo, između ostalog, da države članice treba da uvedu, razviju i/ili unaprede, gde je potrebno, nacionalne politike protiv nasilja zasnovane na maksimalnoj bezbednosti i zaštiti žrtava, podršci i pomoći, prilagođavanju krivičnog i građanskog prava, podizanju svesti javnosti, profesionalaca koji se suočavaju sa nasiljem nad ženama i prevenciju.

ECtHR se, pored Evropske Konvencije o ljudskim pravima, pozvao i na UN Deklaraciju Generalne Skupštine o eliminaciji nasilja nad ženama (1993), koja u svom članu 4(c), poziva države da „pokažu dužnu revnost da spreče, istraže i, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, kazne akte nasilja nad ženama, bez obzira da li su to dela koje počinji država ili privatna lica”. Sud je takođe u presudi citirao i svoju sudsku praksu: Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva, presuda od 28. oktobra 1998, Izveštaji o presudama i odlukama 1998-VIII), zatim na presude Interameričkog suda za ljudska prava (pozivanje na slučaj

Velaskez Rodrigez protiv Hondurasa), Interamerički sud za ljudska prava Komisija za ljudska prava - pozivanje na Izveštaj br. 54/01, Slučaj 12.051, Maria da Penha Maia Fernandes (Brazil)) i na CEDAW Komitet, koji prati primenu Konvencije UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (slučaj A.T. protiv Mađarske – 2005).²³⁰ Proističe da je standard dužne pažnje (due diligence) uobličien kroz međunarodno običajno pravo i presude Interameričkog suda, ECtHR presude, kao i na osnovu mišljenja UN CEDAW Komiteta.

Bugarska je, presudom ECtHR, zbog kršenja čl. 8. Evropske Konvencije o ljudskim pravima o zaštiti prava na poštovanje privatnog i porodičnog života, obavezana da plati Valentini četiri hiljade eura na ime nematerijalne štete i tri hiljade eura za troškove u roku od tri meseca od dana kada presuda postane pravosnažna u skladu sa članom 44. stav 2. Konvencije, kao i da će se od isteka tri meseca do namirenja na gore navedene iznose plaćati obična kamata po stopi koja je jednaka najnižoj kreditnoj stopi Evropske centralne banke tokom perioda kašnjenja plus tri procentna poena.

ECtHR SLUČAJ OF OPUZ v. TURKEY, 2009²³¹

Činjenično stanje:

Slučaj je nastao u predstavi (br. 33401/02) protiv Republike Turske koju je Sudu podnela turska državljanka, gđa Nahide Opuz 15. jula 2002. na osnovu člana 2. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda („Konvencija“) o zaštiti prava na život, čl. 3 Konvencije o zabrani mučenja i nehumanog postupanja i čl. 14. Konvencije o zabrani diskriminacije. Podnosilac predstavke (gđa Opuz) je posebno navela da državni organi nisu zaštitili nju i njenu majku od nasilja u porodici od strane njenog muža H.O., koje je dovelo do smrti njene majke i njenog sopstvenog maltretiranja.

U periodu 1995-2002 H.O. šest puta veoma ozbiljno napao suprugu i njenu majku, sa teškim zdravstvenim posledicama koje su bile opasne po život.

Istraga je obustavljena tri puta zbog odustajanja žrtve od podnošenja tužbe i dva puta zbog nedostatka dokaza.

Slučaj je rezultirao pucanjem na majku podnosioca predstavke od strane H.O. vatrenim oružjem i njenom trenutnom smrću 2002. Godine. To je bila krajnja posledica dugotrajnog ponavljano nasilja u porodici od strane H.O.

Obrazloženje u presudi Evropskog suda za ljudska prava (ECtHR):

Sud se pozvao na brojne međunarodne pravne instrumente. Relevantno međunarodno i uporedno pravo – UN CEDAW Konvencija definiše diskriminaciju žena kao „...svako razlikovanje, isključenje ili ograničenje napravljeno na osnovu pola koje ima za cilj ili svrhu da umanj ili poništi priznanje, uživanje ili vršenje žena, bez obzira na njihov bračni status, na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena, ljudskih

²³⁰ *Ibidem.*

²³¹ <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-92945>. 25.12. 2023.

prava i osnovnih sloboda u političkoj, ekonomskoj, socijalnoj, kulturnoj, građanskoj ili bilo kojoj drugoj oblasti“.

Komitet UN za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena (u daljem tekstu CEDAW Komitet) utvrdio je da je „nasilje zasnovano na polu oblik diskriminacije koji ozbiljno sprečava sposobnost žena da uživaju prava i slobode na osnovu jednakosti sa muškarcima“ i stoga je zabranjeno članom 1. CEDAW Konvencije. U opštu kategoriju rodno zasnovanog nasilja, Komitet uključuje nasilje „privatnim aktom“ i „nasilje u porodici“. (Opšta preporuka Komiteta br. 19 o „nasilju nad ženama“, (1992) UN dok. CEDAW/C/1992/L.1/Add.15).

Shodno tome, rodno zasnovano nasilje pokreće obaveze za države. Opšta preporuka br. 19 CEDAW Komiteta uspostavlja katalog takvih dužnosti: uključuju obavezu država da „preduzmu sve zakonske i druge mere koje su neophodne da obezbede efikasnu zaštitu žena od rodno zasnovanog nasilja, uključujući krivične sankcije, građansko-pravne lekove i kompenzatorne odredbe za zaštitu žena od svih vrsta nasilja“.

ECtHR je doneo presudu da je Turska prekršila odredbe čl. 2, 3 i 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima: pravo na život, zabrana torture i zabrana diskriminacije.

Pravni osnov za konačno pripisivanje odgovornosti državi za privatne radnje zasniva se na tome da država ne poštuje obavezu da osigura zaštitu ljudskih prava, kako je navedeno u članu 1 (1) Američke konvencije o ljudskim pravima (1969).

Shodno tome, ECtHR je naveo: „Da bi nastala pozitivna obaveza države, mora se utvrditi da su vlasti znale ili su morale znati u vreme postojanja stvarnog i neposrednog rizika po život identifikovane osobe od krivičnih dela trećeg lica i da su propustili da preduzmu mere u okviru svojih ovlašćenja za koje se, ako se razumno proceni, moglo očekivati da izbegnu taj rizik“.²³²

U ovim okolnostima, Sud (ECtHR) zaključuje da se ne može smatrati da su nacionalni organi Turske pokazali dužnu revnost. Stoga nisu ispunili svoju pozitivnu obavezu da zaštite pravo na život majke podnosioca predstavke u smislu člana 2. Evropske konvencije.²³³

Sud (ECtHR) je zaključio da je došlo do povrede člana 3²³⁴ Konvencije kao rezultat propusta državnih organa Turske da preduzmu zaštitne mere u vidu efikasnog odvracanja od ozbiljnih povreda ličnog integriteta podnosioca predstavke, od strane njenog supruga. Na zakonskom raspolaganju turskim vlastima bile su sledeće mere: zabrana približavanja žrtvi, zabrana uznemiravanja bilo koje vrste (uključujući i telefonsko), predaja oružja

²³² *Ibidem.*

²³³ Član 2. Pravo na život

1. Pravo na život svake osobe zaštićeno je zakonom. Niko ne može biti namerno lišen života, sem prilikom izvršenja presude suda kojom je osuđen za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.

2. Lišenje života se ne smatra protivnim ovom članu ako proistekne iz upotrebe sile koja je apsolutno nužna:

a) radi odbrane nekog lica od nezakonitog nasilja;
b) da bi se izvršilo zakonito hapšenje ili sprečilo bekstvo lica zakonito lišenog slobode;
c) prilikom zakonitih mera koje se preduzimaju u cilju suzbijanja nereda ili pobune.

²³⁴ Član 3. Zabrana torture

Niko ne sme biti podvrgnut mučenju, ili nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

policiji, iako ga izvršilac nasilja legalno poseduje, zabrana vraćanja kući pod uticajem alkohola ili droga i sl., ali nijedna mera od navedenih nije primenjena.

Što se tiče nematerijalne štete, Sud primećuje da je podnositeljka predstavke nesumnjivo pretrpela bol i uznemirenost zbog ubistva njene majke i propusta vlasti da preduzmu efikasne mere da spreče nasilje u porodici koje je počinio njen muž i da mu odrede odvracajuću kaznu. Odlučujući na pravičnoj osnovi, Sud podnosiocu predstavke dosuđuje trideset hiljada eura na ime nematerijalne štete, koju je pretrpela kao rezultat kršenja članova 2, 3 i 14 Konvencije. Sud je smatrao razumnim dosuditi iznos od šest hiljada i pet stotina eura na ime troškova i izdataka postupka pred Sudom, umanjen za oko hiljadu pet stotina eura (1.494 eura) dobijenih putem pravne pomoći Saveta Evrope.

Ovo je revolucionarna presuda Suda (2009), u kojoj je istaknuta dužnost države da vodi efikasnu istragu sa dužnom pažnjom i da preduzme preventivne operativne mere, čak i pre početka suđenja. Sud je ovu presudu uskladio sa prethodnim sličnim predmetima, kao što su: *L.C.B. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,²³⁵ *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,²³⁶ *E. And Others protiv Ujedinjenog Kraljevstva*,²³⁷ *V. Bevacqua and S. Protiv Bugarske*, 71127/01,²³⁸ *K.A. and A.D. protiv Belgije*²³⁹. ECtHR je takođe citirao odluke UN CEDAW Komiteta u slučajevima: *Ms A.T. protiv Mađarske*²⁴⁰ i *Fatma Yildirim protiv Austrije*²⁴¹.

Posebno je važan odnos povezanosti prava na poštovanje privatnog i porodičnog života (čl. 8).²⁴² sa jedne strane i prava na život (čl. 2) i zabrane mučenja i/ili ponižavajućeg postupanja (čl. 3), sa druge strane. Imajući u vidu da nasilje nad ženama i devojčicama nije privatna stvar, Sud je zaključio da nema mesta za ekstenzivno tumačenje čl. 8 o poštovanju privatnog i porodičnog života, jer je zaštita života i fizičkog integriteta žrtve vrhunski prioritet. Pored toga, Sud je ukazao na činjenicu da neuspeh države da efikasno zaštiti život žrtve i spreči rodno zasnovano nasilje nad ženama predstavlja oblik jasne diskriminacije žena. To predstavlja povredu čl. 14 Evropske konvencije.

²³⁵ *L.C.B. v. the United Kingdom*, 1998-III.

²³⁶ *Osman v. the United Kingdom*, 23452/94, 1998-III, no. 95.

²³⁷ *E. And Others v. the United Kingdom*, 332218/96.

²³⁸ *Bevacqua and S. v. Bulgaria*, 71127/01.

²³⁹ *K.A. and A.D.v. Belgium*, 42758/98 and 45558/99, 2005.

²⁴⁰ *Ms A.T. v. Hungary*, 26 January 2005, A 60/38 (Part I).

²⁴¹ *Fatma Yildirim v. Austria*, 6 August 2007.

²⁴² Član 8. Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javne vlasti neće se mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

ECtHR SLUČAJ BRANKO TOMAŠIĆ AND OTHERS v. CROATIA, 2009²⁴³Činjenično stanje:

M.M. je izdržavao kaznu u varaždinskom zatvoru i pušten je 3. jula 2006. 15. avgusta 2006. pucao je u M.T., njihovu ćerku V.T. i sebe. Pre pucnjave primetio ga je komšija M.T. kako nosi automatski pištolj i ostavlja bicikl u susednoj šumi. Komšija je odmah pozvao policiju. Policija je na lice mesta stigla dvadesetak minuta kasnije, neposredno posle tragičnog događaja.

Medicinski karton M.M. iz zatvora, koji je dostavila Vlada, ne ukazuje na bilo kakvo psihijatrijsko ili psihoterapijsko lečenje.

Dana 6. novembra 2006. godine, podnosioci predstavke – bliski rođaci ubijene žene i njene ćerke, podneli su predlog državnom tužiocu za namirenje njihovog tužbenog zahteva za nematerijalnu štetu u vezi sa smrću M.T. i V.T. Oni su naveli propust nadležnih organa da preduzmu adekvatne korake da zaštite živote M.T. i V.T. i neadekvatnost istrage o okolnostima njihove smrti. Tražili su 1.105.000 hrvatskih kuna (HRK) odštete i 13.481 kuna za troškove. Nisu dobili nikakav odgovor.

Pre tragičnog događaja, 2. januara 2006. M.M. je došao u Centar za socijalni rad i tvrdio da ima bombu i da će je „baciti na svoju bivšu ženu [misli se na M.T.] i dete“.

Dana 3. februara 2006. godine M.M. je zadržan nakon pokretanja krivičnog postupka protiv njega u Opštinskom sudu u Čakovcu 27. januara 2006. godine. U psihijatrijskom mišljenju pribavljenom u toku postupka, navedeno je da je 2. januara 2006. godine M.M. pred zaposlenima u Centru za socijalni rad tvrdio da ima bombu i da su mu pretnje bile ozbiljne. Istu tvrdnju je ponovio i 19. januara 2006. godine pred policijskim službenicima Policijske uprave Međumurje.

Opštinski sud je 15. marta 2006. godine utvrdio da je M.M. kriv za pretnju M.T. u više navrata u periodu od jula do 30. decembra 2005. godine i odredio kaznu zatvora u trajanju od pet meseci sa merom bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja.

Međutim, obavezni psihoterapijski tretman u zatvoru nije primenjivan, uprkos ozbiljnim psihičkim problemima M.M., uočenim tokom krivičnog postupka kroz psihijatrijsko veštačenje. Zatim, nije vršena procena psihičkog stanja M.M. pre izlaska iz zatvora, kako bi se procenio rizik od izvršenja prethodnih pretnji ubistvom njegove bivše supruge M.T. i njihove ćerke V.T.

Obrazloženje u presudi Evropskog suda za ljudska prava (ECtHR):

Podnosioci predstavke su uložili dvostruki prigovor na osnovu člana 2. Evropske konvencije. Oni su kao prvo tvrdili da država nije ispoštovala svoje pozitivne obaveze kako bi sprečila smrt M.T. i V.T. i drugo: da država Hrvatska nije sprovela detaljnu istragu o mogućoj odgovornosti njihovih službenika za smrt M.T. i V.T. Evropska konvencija u odredbama čl. 2 štiti pravo na život, tako da niko ne može biti namerno lišen života, sem prilikom izvršenja presude suda kojom je osuđen za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.

²⁴³ <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-1695>.

Međutim, i bez obzira na šanse za uspeh potencijalne građanske parnice u vezi sa zakonitošću radnji relevantnih nadležnih organa, Sud primećuje da u svakom slučaju ovde nije pitanje da li su vlasti postupale nezakonito ili da li je bilo odgovornosti državnog službenika po bilo kom osnovu. Mnogo šire, centralno pitanje slučaja su navodni nedostaci nacionalnog sistema za zaštitu života drugih od dela opasnih kriminalaca, koje su kao takve identifikovale nadležne vlasti, i postupanje prema takvim osobama, uključujući pravni okvir u kome nadležni organi treba da deluju, kao i predviđeni mehanizmi.

S tim u vezi, Sud primećuje da Vlada Hrvatske nije pokazala da su ova pitanja, bila ispitana u bilo kom postupku na koji se Vlada poziva, a posebno pritužba podnosilaca predstavke po članu 2. Konvencije, koja se odnosi na nedostatke domaćeg zakona i prakse koji su prethodili smrti M.T. i V.T.

Sud ne vidi kako je dodatna krivična prijava o istim pitanjima koju su podneli podnosioci predstavke mogla dovesti do drugačijeg ishoda. S tim u vezi, Sud ponavlja da u slučajevima koji se tiču smrti u okolnostima koje bi mogle dovesti do odgovornosti države, vlasti moraju postupiti po sopstvenom nahođenju (*proprio motu*) kada se to pitanje pojavi. Oni ne mogu prepustiti inicijativi najbližih da ulože zvaničnu žalbu ili da preuzmu odgovornost za sprovođenje bilo kakvih istražnih postupaka.²⁴⁴

Suštinski aspekt člana 2 Evropske Konvencije – opšti principi: Sud ponavlja da član 2 nalaže državi da preduzme odgovarajuće korake kako bi zaštitila živote onih koji su pod njenom jurisdikcijom.²⁴⁵ To uključuje primarnu dužnost države da osigura pravo na život uvođenjem delotvornih krivično-pravnih odredbi za odvratanje od činjenja krivičnih dela protiv lica uz podršku mašinerije za sprovođenje zakona radi sprečavanja, suzbijanja i kažnjavanja kršenja takvih odredbi.²⁴⁶

Pozitivna obaveza države nastaje kada se utvrdi da su nadležni znali ili su morali znati u trenutku postojanja realne i neposredne opasnosti po život identifikovanog lica od krivičnih dela trećeg lica i da su tada propustili da preduzmu mere u okviru svojih ovlašćenja za koje se, prema razumnoj proceni, moglo očekivati da izbegnu taj rizik. Sud je slično procenio i u prethodnim slučajevima.²⁴⁷

S obzirom da nije pružen adekvatan psihijatrijski tretman M.M. u zatvoru, posledica je da nije izvršena procena njegovog mentalnog stanja neposredno pre puštanja iz zatvora u cilju procene rizika da bi na slobodi mogao da izvrši svoje prethodne pretnje po živote M.T. i V.T.

Sud smatra da je takav propust posebno upadljiv, s obzirom na to da su njegove pretnje ozbiljno shvatili domaći sudovi i da je u prethodnom psihijatrijskom izveštaju izričito navedeno da postoji velika verovatnoća da bi on mogao ponoviti ista ili slična dela. Pored toga, Sud je utvrdio da su vlasti znale ili su morale znati da je počinitelj opasan, jer

²⁴⁴ Vid. na primer, McKerr protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 28883/95, § 111, ECHR 2001-III, i Slimani protiv Francuske, br. 57671/00, § 29, ECHR 2004 IKS, izvodi.

²⁴⁵ Vid. L.C.B. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 9. jun 1998, Izveštaji Presude i odluke 1998-III, § 36.

²⁴⁶ Vid. Nachova i drugi protiv Bugarske [Vv], br. 43577/98 i 43579/98, st. 160, ECHR 2005-VII.

²⁴⁷ Vid. Osman, § 116; Paul i Andrei Edvards protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 46477/99, § 55, ECHR 2002-III i Bromilei protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 33747/96, 23. novembar 1999.

su njegove pretnje ozbiljno shvatane u prethodnim sudskim postupcima. Dakle, postojala je pozitivna obaveza države da sprovodi preventivne mere kako bi se izbegao rizik od ugrožavanja života žrtava, ali te mere nisu primenjene.

Sud napominje da je utvrdio da su vlasti Hrvatske, u vezi sa smrću dvoje bliskih rođaka podnosioca predstavke, prekršile Evropsku konvenciju (čl. 2). U ovim okolnostima Sud smatra da su podnosioci predstavke pretrpeli nematerijalnu štetu. Odlučujući na pravičnoj osnovi i imajući u vidu nagrade koje su donete u uporedivim predmetima, podnosiocima predstavke dodeljuje četrdeset hiljada eura zajedno po tom osnovu, plus svi porezi koji bi im mogli biti zaračunati i hiljadu tri stotine eura za troškove postupka pred Sudom.

Uprkos odredbama čl. 35 o kriterijumima prihvatljivosti, odnosno da se Sud može baviti ovim pitanjem tek nakon što su iscrpljeni svi domaći pravni lekovi, u ovom slučaju je Sud utvrdio da ovo pravilo nije apsolutno niti podložno automatskoj primeni. Sud se, pored formalnih pravnih instrumenata u konkretnoj državi, mora rukovoditi i opštim pravnim i političkim kontekstom, kao i specifičnim ličnim okolnostima u vezi sa podnosiocem predstavke.

OSTALI IZABRANI PREDMETI EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA (ECtHR) O NASILJU NAD ŽENAMA I DEVOJČICAMA:

ECtHR SLUČAJ KONTROVA V. SLOVAKIA (2007)

Činjenično stanje:

Podnosilac predstavke je 2. novembra 2002. godine podnela krivičnu prijavu protiv svog supruga, jer ju je napao i tukao električnim kablom. Policija joj je kasnije pomogla da povuče žalbu kada se vratila u policijsku stanicu u pratnji supruga. Njen muž je 31. decembra 2002. godine ubio njihovu ćerku i sina, rođene 1997. i 2001. godine. Podnosilac predstavke nije primila nikakvu nadoknadu.

Objasnenje u presudi Evropskog suda za ljudska prava (ECtHR):

Evropski sud za ljudska prava utvrdio je povredu člana 2 (pravo na život) Evropske konvencije o ljudskim pravima, u vezi sa propustom vlasti da zaštite živote dece, kao i kršenje člana 13 (pravo na efikasan pravni lek)²⁴⁸ Evropske Konvencije, o nemogućnosti da njihova majka dobije odštetu.

²⁴⁸ Član 13, Pravo na efikasan pravni lek

Svako čija su prava i slobode propisane ovom konvencijom povređena imaće delotvoran pravni lek pred državnim organom, bez obzira što su povredu izvršila lica koja su delovala u službenom svojstvu.

ECtHR SLUČAJ E.S. and OTHERS V. SLOVAKIA (2009)**Činjenično stanje:**

Godine 2001. prva podnositeljka predstavke napustila je svog muža i podnela krivičnu prijavu protiv njega zbog maltretiranja nje i njene dece (ostala tri podnosioca predstavke) i seksualnog zlostavljanja jedne od njihovih ćerki. On je dve godine kasnije osuđen za nasilje i seksualno zlostavljanje.

Zahtev prve podnositeljke predstavke da se njenom mužu naloži da napusti svoj dom je odbačen. Međutim, domaći sud je zaključio da nije imao ovlašćenje da ograniči pristup njenog muža imovini, i da je mogla da obustavi stanarsko pravo samo kada se razvede. Podnosioci predstavke su stoga bili primorani da se odsele i udalje od svojih prijatelja i porodice.

Objasnenje u presudi Evropskog suda za ljudska prava (ECtHR):

Sud je utvrdio da Slovačka nije pružila podnosiocu predstavke i njenoj deci neposrednu zaštitu, potrebnu od nasilja njihovog muža i oca, neljudskim kršenjem člana 3 (zabrana mučenja ili ponižavajućeg postupanja) i člana 8 Konvencije (pravo na poštovanje privatni i porodični život).

ECHR SLUČAJ A. V. CROATIA (2010)**Činjenično stanje:**

Bivši suprug podnositeljke predstavke (koji pati od post-traumatskog stresnog poremećaja, paranoje, anksioznosti i epilepsije) navodno ju je više godina podvrgavao fizičkom nasilju, nanoseći telesne povrede i upućivao joj pretnje smrću, a takođe ju je redovno zlostavljao pred njihovom maloletnom ćerkom.

Nakon što se sakrila, podnositeljka predstavke je zatražila sudski nalog kojim se sprečava njen bivši muž da je uhodi ili uznemirava. To je odbijeno, na osnovu toga što nije dokazala neposrednu opasnost po svoj život.

Objasnenje u presudi Evropskog suda za ljudska prava (ECtHR):

Sud je utvrdio povredu člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Konvencije, u tome što hrvatske vlasti nisu sprovele mnoge mere koje su sudovi naložili da zaštite podnositeljku predstavke ili da razmotre psihijatrijske probleme njenog bivšeg supruga, koji su izgleda bili u osnovi njegovog nasilničkog ponašanja. Takođe je nejasno da li je bio podvrgnut nekom psihijatrijskom lečenju.

Sud je dalje zaključio da je žalba podnositeljke predstavke po članu 14 (zabrana diskriminacije)²⁴⁹ Konvencije neosnovana, posebno na osnovu toga što nije dala dovoljno

²⁴⁹ Član 14, Zabрана diskriminacije

Uživanje prava i sloboda navedenih u ovoj konvenciji biće obezbeđeno bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.

dokaza (kao što su izveštaji ili statistički podaci) da dokaže da su mere ili prakse usvojene u Hrvatskoj protiv nasilja u porodici, ili posledice takvih mera ili praksi, bile diskriminatorne.

ECtHR SLUČAJ E.M. V. ROMANIA (2012)

Činjenično stanje:

Podnosilac predstavke je posebno navela da istraga po njenoj krivičnoj prijavi za nasilje u porodici počinjeno u prisustvu njene ćerke, stare godinu i po, nije bila efikasna.

Rumunski sudovi su odbacili pritužbe podnositeljke predstavke na osnovu toga što njeni navodi da je bila izložena nasilju od strane njenog supruga, nisu dokazani.

Objašnjenje u presudi Evropskog suda za ljudska prava (ECHR):

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 3 (zabrana mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja) Evropske konvencije o osnovnim ljudskim pravima i osnovnim slobodama u njenom procesnom delu, nalazeći da je način na koji je istraga vođena nije podnosiocu predstavke pružila efikasnu zaštitu propisanu članom 3. Konvencije.

Sud (ECtHR) je posebno primetio da je podnosilac predstavke, kada je podnela prvu od svojih pritužbi, zatražila pomoć i zaštitu od vlasti za sebe i svoju ćerku protiv agresivnog ponašanja njenog muža. Uprkos činjenici da je zakonski okvir predviđao saradnju između različitih organa vlasti i vansudske mere za identifikaciju i obezbeđivanje preduzimanja radnji u vezi sa nasiljem u porodici, i iako je lekarsko uverenje pružalo *prima facie* dokaze o navodima podnosioca predstavke, iz spisa predmeta proizilazi da nisu preduzeti bilo kakvi koraci u cilju zaštite podnosioca predstavke.

ECtHR SLUČAJ IRENE WILSON V. the UNITED KINGDOM (2012)

Činjenično stanje:

Ovaj slučaj se ticao pritužbe žrtve nasilja u porodici na vođenje krivičnog postupka od strane nadležnih organa protiv njenog supruga za nanošenje teških telesnih povreda i njenog navoda da mu je izrečena uslovna kazna preblaga.

Objašnjenje u presudi Evropskog suda za ljudska prava (ECtHR):

Sud je predstavku proglasio neprihvatljivom (očigledno neosnovanom), nalazeći da vlasti Severne Irske nisu propustile da zaštite prava podnosioca predstavke prema članu 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Evropske konvencije o osnovnim ljudskim pravima i osnovnim slobodama.

Sud je posebno primetio da je podnosilac predstavke skrenula pažnju vlastima na samo jednu pritužbu: taj incident je odmah istražen, njen muž je uhapšen i optužen,

a krivični postupak koji je usledio vođen je sa dužnom pažnjom. Podnosilac predstavke nije iznela nikakve druge konkretne navode o nasilju Sudu.

ECtHR SLUČAJ EREMIJA and OTHERS V. the REPUBLIC of MOLDOVA (2013)

Činjenično stanje:

Prvi podnosilac predstavke i njene dve ćerke žalile su se na propust moldavskih vlasti da ih zaštite od nasilnog i zlostavljačkog ponašanja njihovog muža i oca, koji je policajac.

Obrazloženje u presudi Evropskog suda za ljudska prava (ECtHR):

Sud je utvrdio povredu člana 3 (zabrana nečovečnog i ponižavajućeg postupanja) Konvencije u odnosu na prvu podnositeljku predstavke, povredu člana 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Evropske Konvencije u odnosu na njene dve ćerke i kršenje člana 14 (zabrana diskriminacije) u vezi sa članom 3 Evropske konvencije u odnosu na prvu podnositeljku predstavke.

ECtHR je posebno zaključio da, uprkos tome što su znali za zlostavljanje, vlasti nisu preduzele efikasne mere protiv muža prvog podnosioca predstavke i radi zaštite od daljeg nasilja u porodici.

E. je podnela krivičnu prijavu i tvrdi da je pod pritiskom drugih policajaca bila prinuđena da povuče tužbu. Iako je konačno pokrenuta krivična istraga i materijalni dokazi o krivici muža bila utvrđena, tužilac je obustavio istragu u trajanju od godinu dana, pod uslovom da će istraga biti ponovo pokrenuta, ako muž počinu drugo krivično delo za to vreme. Suspenzija istrage je od strane tužioca u Moldaviji obrazložena na osnovu toga što je muž je počinio „manje ozbiljan prekršaj” i „nije predstavljao opasnost za društvo.”

Evropski sud je takođe smatrao da, uprkos štetnim psihološkim efektima za njihove ćerke, koje su bile svedoci očevog nasilja nad majkom u porodičnoj kući, malo ili nimalo nije bilo preduzeto da bi se sprečilo ponavljanje takvog ponašanja.

Konačno, Sud je utvrdio da je stav vlasti doveo do odobravanja nasilja i da je bio diskriminatorski prema prvoj podnositeljki predstavke kao ženi.

Sud je zaključio da postoji odbijanje da se ubrza hitno ispitivanje zahteva za razvod braka, nesprovođenje zaštitnih mera, kao i uvreda E. sugerišući pomirenje, budući da „nije bila ni prva ni poslednja žena koju je muž prebio”. Obustava krivičnog postupka predstavljala je „višekratno odobravanje takvog nasilja i odražavala je diskriminatorni odnos prema prvoj podnositeljki predstavke kao ženi”, čime se krši čl. 14 Evropske Konvencije.²⁵⁰

²⁵⁰ <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119968>, 25. 12. 2023.

ECtHR SLUČAJ M.G. v. TURKEY (2016)Činjenično stanje:

Podnosilac predstavke, M.G., je turska državljanka, rođena 1973. godine i živi u Istanbulu (Turska). Dana 18. jula 2006. M.G. podnela je tužbu protiv supruga javnom tužiocu, navodeći da je pobjegla iz kuće zbog nasilja u porodici, kojem je bila izložena od početka braka 1997. godine. Sastavljen je zapisnik o povredama M.G. od strane instituta za sudsku medicinu. Ona je upućena na psihijatrijsko odeljenje Medicinskog fakulteta Univerziteta u Istanbulu, koje je tužilaštvu dostavilo i dokument u kojem se navodi da pati od depresivnog poremećaja i hroničnog post-traumatskog stresa koji je posledica njenih iskustava nasilja. Njen muž je negirao optužbe protiv njega; saslušan je 15. decembra 2006. godine, a 22. februara 2012. godine optužen je da je povredio svoju suprugu.

U međuvremenu, 31. avgusta 2006. godine M.G. pokrenula je brakorazvodnu parnicu na sudu za porodična pitanja i zatražila mere zaštite, koje je sud odobrio. Razvod je izrečen 24. septembra 2007. godine i roditeljska odgovornost je dodeljena M.G.; međutim, deca su stavljena pod zaštitu socijalnih službi. Dana 1. novembra 2012. godine, 10. oktobra 2013. i 19. juna 2014. godine M.G. ponovo se obratila sudu za porodična pitanja, tražeći zaštitne mere u odnosu na njenog bivšeg supruga i navodeći da joj je stalno pretio nasiljem i smrću. Sud je udovoljio njenim zahtevima, uključujući i naređenje bivšem mužu da ne prilazi kući M.G. ili da je uznemirava komunikacijom sa njom.

Dana 6. marta 2014. godine fondacija „Ljubičasti krov“, koja je pružila utočište M.G. i njenoj deci, podnela je izveštaj o socijalnoj zaštiti, posebno navodeći da ona živi pod stalnom pretnjom i da je njena bezbednost i dalje ugrožena.

Obrazloženje u presudi Evropskog suda za ljudska prava (ECHR):

Evropski sud za ljudska prava je jednoglasno zaključio da je došlo do: povrede člana 3 (zabrana mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja) Evropske konvencije o ljudskim pravima i kršenja člana 14 (zabrana diskriminacije), u sprezi sa članom 3.

Predmet se odnosio na nasilje u porodici, koje je doživela M.G. tokom njenog braka, pretnje upućene njoj nakon razvoda i naknadnih postupaka. Sud je ponovio da je već utvrdio da je propust države, čak i kada je bio nenameran, da zaštiti žene od nasilja u porodici, čime je prekršeno njihovo pravo na jednaku zaštitu prema zakonu. Takođe je naglašeno da, prema članu 3 Istanbulske Konvencije, izraz „nasilje nad ženama“ treba shvatiti kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena. S tim u vezi, Sud je istakao da je, u okolnostima ovog slučaja, opšta i diskriminatorna sudska pasivnost u Turskoj bila takva da je stvorila klimu koja je pogodovala nasilju u porodici.

Sud je posebno utvrdio da su vlasti zauzele pasivan stav, jer je krivični postupak pokrenut posle više od pet godina i šest meseci nakon što je M.G. je podnela tužbu protiv svog supruga i da je postupak očigledno bio još u toku.

Sud je takođe smatrao da nakon proglašenja razvoda (24. septembra 2007.) i do stupanja na snagu novog zakona (br. 6284) od 20. marta 2012. godine, postojeći zakonodavni okvir nije garantovao da bi M.G., kao razvedena, mogla imati koristi od zaštitnih mera.

Sud je konstatovao da je mnogo godina nakon podnošenja zahteva nacionalnim sudovima M.G. bila primorana da živi u strahu od ponašanja svog bivšeg muža. U skladu sa čl. 41 Evropske konvencije (pravedna satisfakcija),²⁵¹ Sud je zaključio da Turska treba da plati podnosiocu predstavke devetnaest hiljada pet stotina eura na ime nematerijalne štete i četiri hiljade eura na ime sudskih troškova i izdataka.

ECtHR SLUČAJ VUČKOVIĆ v. HRVATSKA (2023)

Činjenično stanje:

Slučaj se odnosio na seksualne napade koje je gđa Vučković, medicinska sestra, pretrpela od strane kolege, vozača hitne pomoći, dok zajedno rade u smenama. Njen napadač je prvostepeno osuđen po dve tačke optužnice za razvratna dela i osuđen na 10 meseci zatvora. Sud u Hrvatskoj je posebno kao otežavajuće faktore naveo činjenicu da su seksualni delikti počinjeni više puta i u kratkom vremenskom periodu. Ta kazna zatvora je u žalbenom postupku zamenjena radom za opšte dobro. Napadi su doveli do toga da je podnositeljka predstavke morala da ode na bolovanje zbog povrede ruke, i kasnije zbog post-traumatskog stresnog poremećaja.²⁵²

Objašnjenje u presudi Evropskog suda za ljudska prava (ECHR):

Evropski sud za ljudska prava je jednoglasno zaključio u presudi od 12. 12. 2023. da se radi o kršenju člana 3 (zabrana nehumanog i ponižavajućeg postupanja) i čl. 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života) Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Apelacioni sud u Hrvatskoj, prilikom ublažavanja kazne, nije ni pomenuo visok stepen krivične odgovornosti izvršioca niti njegovu jaku nameru u izvršenju seksualnih delikata, uprkos tome što se složio sa ocenom prvostepenog suda o otežavajućim faktorima. Pored toga, nije objašnjeno zašto je sam protok vremena nadmašio tako ozbiljnu otežavajuću situaciju. Štaviše, Sud (ECtHR) je primetio da domaći sudovi nisu uzeli u obzir jedan broj faktora, koji su bili relevantni prema domaćem zakonu u procesu izricanja kazne, kao što su posledice krivičnog dela na podnositeljku predstavke (njena dijagnoza i bolovanje) i ponašanje njenog napadača nakon napada, uključujući pretnje i njegov očigledan nedostatak kajanja.

Sud (ECtHR) je stoga utvrdio da žalbeni sud u Hrvatskoj nije izvršio potrebnu pažljivu kontrolu svih okolnosti slučaja prilikom ublažavanja kazne. Takav pristup je ukazivao na to da su domaći sudovi bili blagi u kažnjavanju nasilja protiv žena, što je dodatno potvrdila Grupa eksperata za akciju Saveta Evrope protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO) i Izveštaj o osnovnoj evaluaciji u Hrvatskoj. Popustljivost sudova bi

²⁵¹ Član 41. Pravedna naknada

Ako Sud utvrdi da je došlo do povrede Konvencije ili Protokola uz nju, i ako unutrašnje pravo dotične Visoke strane ugovornice dozvoljava samo delimičnu reparaciju, Sud će, ako je potrebno, dati pravednu naknadu oštećenom.

²⁵² <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-229399>.

zauzvrat mogla obeshrabriti žrtve da prijave takva dela. Statistički podaci o nasilju nad ženama u Hrvatskoj pokazuju da je nasilje nad ženama bilo zabrinjavajuće uobičajeno i ozbiljno nedovoljno prijavljeno. Otuda je Sud zaključio da se država nije na odgovarajući način bavila ponovljenim seksualnim nasiljem, te da je podnosilac predstavke bila tome izložena na svom radnom mestu, te su prekršeni članovi 3 i 8. Evropske Konvencije. Na osnovu člana 41. o pravednoj naknadi, Sud je smatrao da Hrvatska treba podnositeljki predstavke isplatiti 10.000 evra (EUR) na ime nematerijalne štete i 3.050 evra na ime troškova i izdataka.

5.3. Naučene lekcije

*Prima pars aequitatis – aequalitas.*²⁵³

Nasilje nad ženama u porodičnom kontekstu je oblik kontinuiranog nasilja i zlostavljanja, situacija ponovljene viktimizacije, gde je žrtva (žena, devojka) ranjiva upravo zato što sa nasilnikom deli dom, i što je još važnije - ima osećaj lojalnosti, ili čak i ljubavi prema njemu.²⁵⁴ Značajna sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava (ECtHR) istakla je da je nasilje nad ženama oblik nezakonite diskriminacije i teško kršenje ženskih ljudskih prava.

Prva naučena lekcija je da nasilje nad ženama i drugi oblici nasilja u porodici nisu privatne stvari. U većini zemalja sveta ljudi su danas sve svesniji da je rodno zasnovano nasilje nad ženama i nasilje u porodici negativan i opasan društveni fenomen, a ne samo izolovani, individualni privatni problem. Ovo je evidentna činjenica, posebno ako uzmemo u obzir prateće razorne efekte nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja prema ženama.²⁵⁵

Vekovima se održavala nevidljivost nasilja nad ženama i devojčicama tretiranjem rodno zasnovanog nasilja kao privatne situacije. Time je bila sprečena intervencija države i istovremeno onemogućena pomoć žrtvi. Razlozi neprijavlivanja bili su različiti: od društvene osude žrtve koja onda oseća sramotu, preko negiranja ozbiljnosti nasilja, zatim straha od ponavljanja nasilja, do nepoverenja u nadležne organe. Tokom vekova ideja dihotomije između privatne i javne sfere prikrivala je podređenost žena muškarcima i stoga predstavlja izraz patrijarhalnog pogleda na svet. Savremeni pogled na svet odbacuje uverenje da podela na privatno i javno neizbežno proizilazi iz prirodnih karakteristika žena i muškaraca. Nasilnici se često opisuju kao osobe koje imaju nisko samopoštovanje, preteranu ljubomoru, agresivnu i neprijateljski raspoloženu ličnost, male komunikacione veštine, niske društvene veštine,

²⁵³ Jednakost je najvažniji deo pravičnosti.

²⁵⁴ E. Kelly, 2003. in T. Ignjatovic, "Violence against women in intimate partnership: Model of coordinated community response", AZC, Belgrade, 2011, 21.

²⁵⁵ The World's Women 2010, Trends and Statistics, United Nations, New York, 2010, Department of Economic and Social Affairs, 131.

intenzivnu potrebu za moći ili osećaj nesposobnosti, anksioznost ili jak strah od napuštanja, narcisoidne ličnosti, egoizam, itd. Uglavnom ljudi koji su nasilni kod kuće izgleda da nisu svesni ili odgovorni za svoje postupke ili imaju neuravnotežene ličnosti; oni ne mogu da upravljaju svojim besom ili nervnim slomovima. Međutim, osim patoloških slučajeva, agresori su normalni ljudi sa mentalnog stanovišta, koji se nalaze u svim društvenim kategorijama bez suštinskih razlika u pogledu obrazovanja ili društvenog statusa. Stav agresora karakteriše: minimiziranje odgovornosti za sopstvenu ponašanje; prenošenje odgovornosti za čin nasilja na partnera; prenošenje odgovornosti na druga lica ili situacije koje su negativno uticale na zajednički život sa partnerom: njenim roditeljima, njenom braćom i sestrama ili drugim rođacima, njeni prijatelji; siromaštvo, nezaposlenost itd.

Obavezujuća snaga presuda Evropskog suda za ljudska prava predstavlja važan uticaj u smislu modernizacije nacionalnih zakonodavstava. Dakle, jedna presuda može imati uticaj na celokupno stanovništvo jedne države. Pored toga, od države za koju se utvrdi da je počinila povredu Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, traži se da obezbedi nadoknadu štete koju je pretrpeo podnosilac predstavke i, koliko je to moguće, ispravi sve posledice kršenja odredbi ove Konvencije. Država takođe mora da obezbedi da ne dođe do sličnog kršenja, niti do daljeg narušavanja ljudskih prava.

Druga naučena lekcija je da je za nasilje uvek odgovoran počinilac, a ne žrtva. Izgovori kao što su: "nije spremila dobar ručak" ili "toliko ga je nervirala da je zaslužila batine", nikako ne pružaju objašnjenje za rodno zasnovano nasilje nad ženama, jer je takvo nasilje vrlo često iracionalno. Neka empirijska istraživanja ukazuju na činjenice da veliki broj raznih oblika nasilja nad ženama nije imao vidljiv razlog, nego se radilo o neočekivanim nasilnim događajima.²⁵⁶ Rodno zasnovano nasilje nema opravdanja, niti je dopušteno, kako u pravnom, tako i u etičkom pogledu.

U dvanaest država članica Saveta Evrope, odnosno u Albaniji, Austriji, Bosni i Hercegovini, Estoniji, Grčkoj, Velikoj Britaniji, Italiji, Poljskoj, Portugalu, San Marinu, Španiji i Švajcarskoj, vlasti su dužne da nastave krivični postupak uprkos povlačenju žalbe od strane žrtve u slučajevima nasilja u porodici. To je izuzetno pozitivno, imajući u vidu da je žrtvi teško da učestvuje u krivičnom postupku, a još teže da napusti nasilnika. Tim pre, jer nasilnik najčešće ne preuzima odgovornost, niti priznaje ozbiljnost svojih postupaka, nego obećava da će se promeniti ukoliko mu bude oprošteno.²⁵⁷

U dvadeset sedam država članica Saveta Evrope, odnosno u Andori, Jermeniji, Azerbejdžanu, Belgiji, Bugarskoj, Kipru, Češkoj, Danskoj, Engleskoj i Velsu, Finskoj, Severnoj Makedoniji, Francuskoj, Gruziji, Nemačkoj, Mađarskoj, Irskoj, Letoniji, Luksemburgu, Malti, Moldaviji, Holandiji, Ruskoj Federaciji, Srbiji, Slovačkoj, Turskoj i Ukrajini, vlasti imaju diskreciono pravo u odlučivanju da li da nastave krivični postupak protiv počinilaca nasilja u porodici.

Značajan broj evropskih pravnih sistema pravi razliku između krivičnih dela za koja se privatno goni (i za koja je preduslov da postoji tužba žrtve) i onih za koja

²⁵⁶ Istraživanje „Tri godine rada SOS telefona“ u Srbiji je pokazalo da najveći broj nasilnih slučajeva – oko 50% nije imao vidljiv uzrok, nego su se dešavali neočekivano i bili su iracionalni. Cit. prema: Mršević Z., op. cit., 56.

²⁵⁷ Padurariu I., Coman V., Domestic Violence and Family Relationships. A Few Legal, Social and Psychological Considerations, *Lex et Scientia International Journal*, No. XXX, VOL. 2/2023.

se može goniti javno (obično teža krivična dela za koja se smatra da je gonjenje u javnom interesu).

Sud (ECtHR) ističe da prva rečenica člana 2 stav 1 nalaže državi ne samo da se uzdrži od namernog i nezakonitog oduzimanja života, već i da preduzme odgovarajuće korake da zaštiti živote onih koji su pod njenom jurisdikcijom.²⁵⁸ Sud naglašava posebnu ranjivost žrtava nasilja u porodici i stoga u svojim presudama podstiče aktivno učešće države radi njihove zaštite.²⁵⁹ Čitav tok krivičnog postupka u slučaju Opuz protiv Turske ukazuje na stepen ugroženosti žrtava porodičnog nasilja u nacionalnom sudskom procesu.²⁶⁰

Ovo uključuje primarnu dužnost države da osigura pravo na život uvođenjem delotvornih krivično-pravnih odredbi za odvracanje od činjenja krivičnih dela protiv lica, uz podršku sistema za sprovođenje zakona u cilju sprečavanja, suzbijanja i kažnjavanja kršenja odredbi čl. 2. Evropske Konvencije. Takođe se, u odgovarajućim okolnostima, dužnost države proširuje na pozitivnu obavezu vlasti da preduzmu preventivne operativne mere za zaštitu pojedinca čiji je život ugrožen od krivičnih dela drugog pojedinca.²⁶¹

Sud prvenstveno primećuje da izgleda da nema opšteg konsenzusa među državama u vezi sa sprovođenjem krivičnog gonjenja počinitelaca nasilja u porodici i nasilja nad ženama kada žrtva povuče tužbu.

Sud primećuje da postoje određeni faktori koji se mogu uzeti u obzir prilikom odlučivanja o nastavku krivičnog gonjenja:

- ozbiljnost prekršaja;
- da li su povrede žrtve fizičke ili psihičke;
- ako je okrivljeni koristio oružje;
- ako je okrivljeni pretio posle napada;
- ako je okrivljeni planirao napad;
- uticaj (uključujući psihološki) na svu decu koja žive u domaćinstvu;
- šanse da optuženi ponovo učini nasilje;
- kontinuirana pretnja po zdravlje i bezbednost žrtve ili bilo koga drugog ko je bio ili bi mogao biti uključen;
- trenutno stanje odnosa žrtve sa okrivljenim; efekat na taj odnos nastavljanja krivičnog gonjenja protivno želji žrtve;
- istorijat odnosa, posebno ako je bilo nekog drugog nasilja u prošlosti;
- krivična istorija okrivljenog, posebno svako prethodno počinjeno nasilje.

²⁵⁸ Vid. L.C.B. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 9. 06. 1998.

²⁵⁹ Bevacqua V. i S. protiv Bugarske, 2008, stav 65; T. M. i C. M. protiv Republike Moldavije, 2014, stav 46.

²⁶⁰ E. Rahime, "Effective criminal investigations for women victims of domestic violence: The approach of the ECtHR", 2021, 86 Women's Studies International Forum, 1.

²⁶¹ Vid. Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 28. 10. 1998, st. 115, Izveštaji 1998-VIII, citirano u Kontrova protiv Slovačke, br.7510/04, §49, ECtHR 2007 ...izvodi.

U vezi sa krivičnim gonjenjem počilaca veoma je važna ocena ECtHR:

„Kada država čini malo ili nimalo napora da zaustavi određeni oblik privatnog nasilja, ona prećutno odobrava to nasilje.

Ovo saučesništvo pretvara ono što bi inače bilo potpuno privatno ponašanje u konstruktivan akt države.”

– Bevacqua V. protiv Bugarske, Evropski sud za ljudska prava, 2008.

Jedan obećavajući pristup smanjenju osipanja u pravosudnom lancu je integracija usluga putem primene načela: „sve na jednom mestu“.

Još jedan primer dobre prakse je funkcionisanje specijalizovanih sudova. Kada imaju adekvatne resurse, specijalizovani sudovi za nasilje u porodici mogu pomoći u obezbeđivanju odgovornosti i zaštite žrtve i njene bezbednosti, pojednostavljuvanjem upravljanja sistemom, obezbeđivanjem pogodnosti, kao što su zatvorene sednice i povećanjem stručnosti sudija i drugog osoblja. Specijalizovani sudovi za nasilje u porodici uvedeni su u Brazilu, Nepal, Španiji, Velikoj Britaniji, u nekoliko država u Sjedinjenim Američkim Državama, Urugvaju, Kanadi i Republici Venecueli.

Na globalnom nivou, žene čine 27 procenata svih sudija. Zastupljenost žena u pravosuđu približava se na oko 50 procenata u Centralnoj i Istočnoj Evropi i Centralnoj Aziji, ali napredak u Južnoj Aziji je manje ohrabrujući. Zastupljenost žena u vrhovnim, ustavnim i regionalnim sudovima takođe varira u velikoj meri: Srbija, Ruanda, Slovenija, Kanada i Severna Makedonija imaju najveći udeo žena sudija.²⁶²

Zastupljenost žena u pravosuđu je pitanje jednakosti i pravičnosti, ali je takođe važna za održavanje poverenja javnosti u pravosudni sistem. Postoje dokazi da žene sudije mogu stvoriti povoljnije okruženje za žene žrtve nasilja u sudovima i mogu uticati na ishod audenja. Jedna studija u Sjedinjenim Američkim Državama otkrila je da su žene sudije za 11 posto češće presudile u korist tužioca u slučajevima diskriminacije pri zapošljavanju.²⁶³

Značajni slučajevi Evropskog suda za ljudska prava su utvrdili da obaveze dužne pažnje za države znače da one nisu odgovorne samo za donošenje zakona koji garantuju prava žena, već i za obezbeđivanje da se ovi zakoni sprovode kroz funkcionalni pravosudni lanac, koji je rodno osetljiv. Rodna odgovornost u pravosuđu može se ostvariti kroz senzibilizaciju sudija, kroz ciljanu obuku i dovođenje u kontakt sa ženama sa kojima rade, a to može pomoći da se eliminiše pristrasno donošenje odluka i pojača optimalan odgovor za žene, žrtve nasilja. Ovo je još važnije imajući u vidu određene rodne uloge²⁶⁴ i ponašanje koje može doprineti da nasilje nad ženama bude prihvatljivo! Prema Istanbulskoj Konvenciji Saveta Evrope, termin rod objašnjava da postoje društveno konstruisane uloge, ponašanja, aktivnosti i atributi koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce.

Može se postaviti pitanje koja je svrha sudskih postupaka i osuda u slučajevima nasilja nad ženama. Osnovni cilj je svakako zaštita ljudskih prava žena, posebno prava na život bez nasilja i zaštita dostojanstva od diskriminacije, kao i zaštita od torture ili drugog

²⁶² UN WOMEN “Progress of the World’s Women 2011 – 12, In Pursuit of JUSTICE”, 2012, 37.

²⁶³ UN WOMEN “Progress of the World’s Women 2011 – 12, In Pursuit of JUSTICE”, 2012, 38.

²⁶⁴ The CoE Istanbul Convention (Art. 3, c).

nehumanog postupanja. S druge strane, cilj se može naći i u obezbeđivanju pravne sigurnosti i vladavine prava, kroz efikasno funkcionisanje pravosudnog sistema na međunarodnom, ali i na nacionalnom nivou. Pravna sigurnost je filozofski koncept savremenog mišljenja. Prirodno-pravna teorija, pravni pozitivizam i pravni humanizam osmišljavaju pojam bezbednosti u pravu. Koncept pravne sigurnosti u kontekstu ljudskih prava sastoji se od ljudske bezbednosti (sigurnost ličnosti) i socijalne sigurnosti i sigurnosti pravnog sistema.²⁶⁵

Dugoročna efikasnost sistema zaštite ljudskih prava uspostavljenog na osnovu Evropske konvencije prvenstveno zavisi od sposobnosti Suda da brzo rešava predmete koji su mu dostavljeni. Svi podnosioci zahteva treba da iscrpu sve domaće pravne lekove pre nego što se podnesu slučaju Evropskom sudu za ljudska prava. Dakle, odredbe čl. 13 Evropske konvencije usko su povezane sa čl. 35 (1).²⁶⁶

Pored toga, efikasnost sistema zavisi i od kapaciteta država članica Saveta Evrope da se efikasno bore protiv kršenja ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ovo je još važnije, imajući u vidu da, uprkos razlikama u pravnim sistemima, države članice Saveta Evrope dele zajedničku istoriju i slične probleme u primeni Evropske konvencije. Ova činjenica je inspirisala usvajanje Briselske deklaracije iz marta 2015. godine²⁶⁷ navodeći da države članice, Evropski sud za ljudska prava i Komitet ministara Saveta Evrope dele odgovornost za dugoročnu efikasnost Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Briselska deklaracija je promovisala princip supsidijarnosti u primeni Evropske konvencije, koji podrazumeva efektivnu primenu presuda Evropskog suda za ljudska prava na nacionalnom nivou (čl. 46).²⁶⁸ Međutim, važno je napomenuti da Evropska konvencija nije eksplicitno pominjala princip supsidijarnosti. Ovaj princip se postepeno razvijao.

²⁶⁵ C. B. Ivaylova, "Legal Security as a Principle in Law-making", *Globalization, the State and the Individual*, 2/2017, 23–29.

²⁶⁶ Čl. 35, Kriterijumi prihvatljivosti

1. Sud se može baviti ovim pitanjem tek nakon što su iscrpljeni svi domaći pravni lekovi, u skladu sa opšte priznatim pravilima međunarodnog prava, i to u roku od četiri meseca od datuma donošenja konačne odluke.

²⁶⁷ The Brussels Declaration of March 2015 from the Conference at high level: "Implementation of the European Convention on human rights, our common responsibility", 27 March 2015, http://www.echr.co.int/Documents/BrusselsDeclaration_ENG.pdf, 23. 10. 2023.

²⁶⁸ Čl. 46. Obaveznost i izvršenje presuda

1. Visoke strane ugovornice se obavezuju da će se pridržavati pravosnažne presude Suda u svakom predmetu u kojem su stranke.

2. Konačna presuda Suda biće prosleđena Komitetu ministara, koji će nadzirati njeno izvršenje.

3. Ako Komitet ministara smatra da je nadzor nad izvršenjem pravosnažne presude otežan problemom tumačenja presude, može predmet uputiti Sudu na odlučivanje o pitanju tumačenja. Za odluku o upućivanju potrebna je većina glasova od dve trećine predstavnika koji imaju pravo da sede u komitetu.

4. Ako Komitet ministara smatra da visoka strana ugovornica odbija da se pridržava pravosnažne presude u predmetu u kojem je ona strana, može, nakon što je toj strani uručila službeno obaveštenje i odlukom usvojenom većinom glasova od dva -trećine predstavnika koji imaju pravo da budu u komitetu, uputiti Sudu pitanje da li ta Strana nije ispunila svoju obavezu iz stava 1.

5. Ako Sud utvrdi povredu stava 1, prosleđiće predmet Komitetu ministara na razmatranje mera koje treba preduzeti. Ako Sud ne utvrdi povredu stava 1, prosleđuje predmet Komitetu ministara, koji će završiti ispitivanje slučaja.

U belgijskom lingvističkom slučaju (1968), Evropski sud za ljudska prava je naglasio da „ne može preuzeti ulogu nadležnih domaćih državnih organa, jer bi time izgubio iz vida supsidijarnu prirodu međunarodnog mehanizma za kolektivno ostvarivanje prava, koji je ustanovljen Konvencijom”²⁶⁹

Princip supsidijarnosti je posebno naglašen u predmetu ECtHR „Gherghina protiv Rumunije (2015)“: „osnovna karakteristika zaštitnog mehanizma uspostavljenog Konvencijom je da je on supsidijaran u nacionalnim sistemima zaštite ljudskih prava. Sud se bavi nadzorom sprovođenja obaveza koje države potpisnice izvršavaju u skladu sa Konvencijom. Sud ne bi trebalo da preuzme ulogu države potpisnice, čija je odgovornost da obezbedi poštovanje i zaštitu osnovnih prava i sloboda na nacionalnom nivou, koja su zagwarantovana Konvencijom.”²⁷⁰

Pored odluka Evropskog suda za ljudska prava, princip supsidijarnosti je regulisan i Protokolom br. 15 o izmenama i dopunama Evropske konvencije (24. jun 2013, Serija sporazuma Saveta Evrope br. 213). Međutim, princip supsidijarnosti je ograničen zahtevom da osnovna prava i slobode budu delotvorni, što zahteva intervenciju Suda, kao mehanizma za praćenje. Ako bi Sud bio pasivan, došlo bi do uskraćivanja pravde i garancije Evropske konvencije ne bi bile operativne.

U oblasti predmeta posvećenih nasilju nad ženama i nasilju u porodici, veoma je važan princip evolutivnog tumačenja Evropske konvencije od strane Suda. Evropska konvencija je dinamičan pravni instrument, koji treba tumačiti u svetlu savremenih okolnosti. Ovo pretpostavlja da Sud može razviti i poboljšati sopstveni odnos prema određenim ljudskim pravima, koja su zagwarantovana Konvencijom. Štaviše, rezultat ovog principa je da određena pitanja, koja su prepuštena nadležnosti država ugovornica da odlučuju na potpuno diskrecioni način, mogu biti stavljena na ponovno razmatranje od strane Evropskog suda. Praksa Evropskog suda, kako je gore analizirano, potvrđuje ovaj princip.

Konačno, lekcija naučena iz brojnih predmeta Evropskog suda za ljudska prava odnosi se na izvršenje presuda Suda u nacionalnim sistemima država članica Evropske konvencije u skladu sa čl. 46 (1): „Visoke strane ugovornice se obavezuju da će se pridržavati pravosnažne presude Suda u svakom predmetu u kojem su stranke.“

Komitet ministara nadgleda izvršenje pravosnažne presude Suda. Države potpisnice Konvencije su dužna da sprovedu konačnu presudu Suda na svim nivoima vlasti. Shodno tome, zakonodavac mora da donosi zakone koji su u skladu sa Evropskom konvencijom. Izvršna vlast mora da primenjuje zakone na način kompatibilan sa odredbama Evropske konvencije, kao i da donosi usklađena podzakonska akta. Nacionalno pravosuđe je u najboljoj poziciji da obezbedi poštovanje osnovnih prava i sloboda zagwarantovanih Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

²⁶⁹ Quoted by: K. Turković, “Strengthening partnership in the effective implementation of the European Convention on Human Rights”, in: *Effective implementation of national remedies in proceedings before domestic judicial authorities in the Balkans and the subsidiary role of the European Court of Human Rights*, Council of Europe, 2017, 15.

²⁷⁰ Gherghina v. Romania No. 42219/07, par.83, 9 July 2015, *ibidem*.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

*„Nasilje je intrigantno.
Univerzalno osuđeno na propast, a ipak je svuda.
Većina nas je istovremeno fascinirana i užasnuta time.
To je osnovni sastojak naše zabave
(dečje priče, svetska književnost, filmska industrija)
i suštinski dodatak mnogim našim društvenim institucijama.
U većini delova sveta je izuzetno često
u porodičnom životu, verskim poslovima i političkoj istoriji.”²⁷¹*

Nasilje nad ženama i devojkicama je najbrutalniji odraz rodne neravnopravnosti. Vekovima se održavala nevidljivost nasilja nad ženama i devojkicama tretirajući ovu pojavu kao privatne situacije. Time je bila sprečena intervencija države i istovremeno onemogućena pomoć žrtvi. Na globalnom nivou, u većini zemalja ljudi su danas sve svesniji da su rodno zasnovano nasilje nad ženama i nasilje u porodici negativni i opasni društveni fenomeni sa razornim posledicama, a ne samo izolovani, individualni privatni problemi. Nasilje nad ženama postoji širom sveta, dešava se i u razvijenim zemljama i zemljama u razvoju, bez obzira na religiju ili političku ideologiju. Stoga je u većini zemalja rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici zakonski svrstano u kategoriju krivičnih dela.

Nasilje u porodici je duboko ukorenjeno u društvu. Među žrtvama nasilja u porodici dominiraju žene, o čemu svedoče empirijski rezultati relevantnih istraživanja na globalnom nivou. Pošto se odvija u privatnoj sferi, vrlo često ga je teško prepoznati i kazniti u odnosu na druge oblike javnog nasilja, npr. sportskog nasilja, razbojništva i tome slično. Stoga se institucije i službe odgovorne za pružanje pomoći žrtvama suočavaju sa različitim oblicima skrivanja istine u četiri zida. Kažnjavanje se javlja samo u slučajevima produženog ispoljavanja rodno zasnovanog nasilja na surov način, sa često fatalnim posledicama.

Datum 25. novembar svake godine obeležava se kao Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama na globalnom nivou. Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama obeležava početak kampanje (25. novembar - 10. decembar) — inicijative 16 (šesnaest) dana aktivizma koji se završavaju na dan obeležavanja Međunarodnog dana ljudskih prava (10. decembar). Ova kampanja, koju od 2008. godine vode generalni sekretar UN i UN Women, ima za cilj da spreči i eliminiše nasilje nad ženama i devojkicama širom sveta, pozivajući na globalnu akciju za povećanje svesti o tome, promovisanje zastupanja i stvaranje mogućnosti za diskusiju o izazovima i rešenjima. Globalna kampanja od 16 (šesnaest) dana, koju su

²⁷¹ R. Litke, "Violence & Power" *International Social Science Journal*, 132/1992, 173.

pokrenuli Centar za žensko globalno liderstvo i feministkinje iz celog sveta na prvom Institutu za globalno liderstvo žena 1991. godine, koristi se širom sveta da se direktno pozove na eliminaciju rodno zasnovanog nasilja nad ženama u svim državama.

Rodno zasnovano nasilje nad ženama je definisano kao rodno zasnovano nasilje „usmereno na ženu samo zato što je žena ili utiče na žene nesrazmerno“. Nasilje nad ženama je razarajući društveni problem, jer onemogućava ženama da u potpunosti uživaju svoja ljudska prava i osnovne slobode, što dalje negativno utiče na razvoj čitavog društva u svakoj državi.

Normativno priznavanje ženskih ljudskih prava, a posebno prava na život bez nasilja, vršeno je u univerzalnim međunarodnim konvencijama i u UN rezolucijama i deklaracijama, kao i u regionalnim konvencijama i deklaracijama.

Međunarodne konvencije su ugovori potpisani između dve ili više država, koji deluju kao međunarodni ugovor. Shodno opšteprihvaćenom načelu: *pacta sunt servanda*,²⁷² međunarodni ugovor je obavezujući sporazum između država koji čini osnovu za međunarodno pravo. Sprovođenje ovih ugovora je obezbeđeno pridržavanjem ugovora od strane svake potpisnice, odnosno privrženošću sporazumu ugovornih strana. Konvencije generalno imaju ugrađene mehanizme za osiguranje njihove primene, kao što su procedure za inspekcije, tj. za kontrolu implementacije. Ovi ugovori takođe uključuju metode za kažnjavanje nepoštovanja odredbi, kao što su ekonomske sankcije. Uopšteno posmatrano, izvan unutrašnjih mehanizama, države bi mogle da pribegnu spoljnim metodama sprovođenja putem drugih načina, uključujući pretnju vojnom akcijom.

UN CEDAW Konvencija je najšire ratifikovani sporazum o osnovnim ljudskim pravima koji se bavi pravima žena i odgovornostima država da ih obezbede, uključujući njihovo pravo da budu oslobođene od nasilja. Naglašava da diskriminacija žena može biti višeslojna zbog iskustva koje žene imaju sa višestrukim oblicima diskriminacije na osnovu rase, migracionog statusa, invaliditeta i drugih faktora. CEDAW Konvencija je značajna jer predstavlja globalni pravni osnov za borbu za okončanje nasilja nad ženama, uključujući i suzbijanje seksualnog i rodno zasnovanog nasilja tokom oružanog sukoba.²⁷³

Proističe zaključak da je CEDAW Konvencija postala delotvornija usvajanjem i primenom Opcionog protokola. Opšte preporuke br. 19 (1992) i br. 35 (2017) CEDAW Komiteta su formulisane na principu jednakosti žena i sadrže detaljne preporuke, uključujući o pravnim merama, o prevenciji, zaštiti, krivičnom gonjenju i kažnjavanju, naknadama i monitoringu. Bogata jurisprudencija Komiteta pruža državama članicama detaljna uputstva o tome kako da reaguju na rodno zasnovano nasilje nad ženama. Zajedno sa tematskim i izveštajima posvećenim konkretnim državama, Specijalnog izvestioca UN za nasilje nad

²⁷² *Pacta sunt servanda* (ugovori se moraju izvršavati) je osnovno načelo ugovornog prava po kojem je zaključeni ugovor zakon za ugovorne strane, koje su dužne ispuniti svoje obaveze na način određen ugovorom i odgovorne su za ispunjenje tih obaveza. Ovo načelo potiče iz kanonskog prava srednjeg veka, a tek kasnije je uvedeno u svetovno pravo. Ugovorne strane ne mogu jednostrano menjati ugovorne odredbe niti odustati od ispunjenja ugovora. Nikolić Dj., *Obligaciono pravo, Priručnik za polaganje pravosudnog ispita*. Beograd: Projuris, 2017, ISBN 86-86105-13-0.

²⁷³ <https://www.ohchr.org/en/statements/2022/03/using-international-and-regional-legal-framework-stop-all-forms-violence-against>, 26. 10. 2023.

ženama, njegovim uzrocima i posledicama, državama se nude putokazi za ostvarivanje prava žena i devojčica da žive život bez nasilja. Međutim, rodna ravnopravnost je još uvek daleko od ostvarenja u realnosti za mnoge žene i devojke širom sveta. Međunarodni i regionalni pravni okviri nude alate potrebne za eliminisanje svih oblika diskriminacije i nasilja nad ženama i devojčicama. Iako krivične sankcije same po sebi ne mogu promeniti komplikovan skup obrazaca ponašanja koji čine nasilje u porodici²⁷⁴, krivično gonjenje ima evidentan odvrćajući efekat.

Za ostvarivanje suštinske, *de facto* jednakosti žena i njihov život bez rodno zasnovanog nasilja, pored zakonskih okvira i krivičnog procesuiranja nasilnika, neophodna je povoljna društvena klima, jer ova pitanja prevazilaze pravne okvire i zahtevaju promenu negativnih stavova o inferiornosti žena i naročito promenu negativnih tradicionalnih rodni stereotipa i uloga.

Efikasnost pravne regulative u međunarodnom javnom pravu je višedimenzionalno pitanje i zavisi od vitalnih nacionalnih različitih interesa različitih zemalja, koji se ogledaju i uključuju u međunarodne norme i konvencije. U meri u kojoj su pregovori o postavljanju pravnih standarda koje su vodile različite države bili uspešni, u istoj meri je delotvorna i primena tih pravnih normi. Štaviše, delotvornost odredbi međunarodnih univerzalnih i regionalnih konvencija u velikoj meri zavisi od mehanizma za praćenje, koji će pratiti njihovu implementaciju i izdavati adekvatne smernice državama potpisnicama.

Primer Istanbulske konvencije Saveta Evrope ukazuje na složenost tih pregovora čak i na ekspertskom nivou, tokom formulisanja relevantnih pravnih normi u oblasti borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Razlozi za takvu složenost su u multikulturalnim verovanjima i često stereotipnom tretmanu nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja prema ženama, čak i u modernim državama zasnovanim na vladavini prava i demokratiji. Prevencija nasilja, zaštita njegovih žrtava i krivično gonjenje počinilaca, uporedo sa koordinisanom nacionalnom politikom, četiri su principa koji čine kamen temeljac Istanbulske Konvencije. Ova Konvencija takođe nastoji da promeni srca i umove pojedinaca pozivajući sve članove društva, posebno muškarce i dečake, da promene negativne stavove prema ženama i devojčicama.

Ako se zapitamo šta bi bio konačni cilj efikasnih regionalnih pravnih standarda postavljenih Istanbulskom Konvencijom, zaključni odgovor je sledeći: nulta tolerancija prema rodno zasnovanom nasilju nad ženama i prema nasilju u porodici. Neposredna i dugoročna zdravstvena zaštita, adekvatno savetovanje, pravovremena reakcija policije, pristup pravdi i bezbednom smeštaju i skloništu, mogu pomoći ženama i devojčicama da izađu iz začaranog kruga nasilja i počnu da se oporavljaju u pravcu slobodnog života i razvoja.

Istanbulska Konvencija je prvi međunarodni ugovor koji se posebno bavi nasiljem iz rodne perspektive. Prepoznaje „strukturnu prirodu nasilja nad ženama“ i „da nasilje u porodici nesrazmerno pogađa žene“, istovremeno priznajući da i muškarci mogu biti žrtve takvog nasilja. Konvencija ima za cilj da se uhvati u koštac sa nasiljem na holistički način uključivanjem obaveza strukturiranih oko četiri glavna stuba: (1) integrisane politike; (2) sprečavanje svih

²⁷⁴ R. Lewis, R. P. Dobash, R. E. Dobash, at. all., “Protection, Prevention, Rehabilitation or Justice ? Women’s Use of the Law to Challenge Domestic Violence”, *International Review of Victimology*, 7/2000, 181.

oblika nasilja; (3) zaštita žrtava od daljeg nasilja; i (4) krivično gonjenje počinitelaca.

Deklaracija Komiteta članica Istanbulske konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, povodom 10. godišnjice otvaranja za potpisivanje Istanbulske konvencije od 6. maja 2021. godine, ponavlja „suštinsku ulogu Istanbulske Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kao najdalekosežnijeg i najsveobuhvatnijeg seta standarda za rešavanje ovog pitanja“. Pored toga, Deklaracija priznaje veliki doprinos mehanizma za praćenje (GREVIO) Istanbulske Konvencije u sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici pružanjem smernica po meri, kao i mogućnosti država članica da uče jedna od druge i razmenjuju modele najbolje prakse. Sa druge (mračne) strane, postoje neke prepreke za prevenciju i eliminaciju svih oblika nasilja obuhvaćenih Istanbulskom Konvencijom, uključujući izazove koji proizilaze iz pandemije COVID-19. Posebno je štetno širenje lažnih narativa o Istanbulskoj Konvenciji i pokušaj da se oslabi multilateralni i pravno obavezujući međunarodni sistem zaštite žena od nasilja. Shodno tome, Deklaracija podstiče države članice da intenziviraju svoje napore za promovisanje i punu implementaciju Istanbulske Konvencije, kako bi se ostvario njen potencijal i holistički pristup, kao i da zaštite i promovišu pravo žena i devojčica da žive slobodnim životom i životom bez nasilja, uključujući žene i devojke koje se suočavaju sa višestrukim i ukrštajućim, odnosno višestrukim oblicima diskriminacije.

Međutim, podjednako su važni standardi i principi Konvencije, sa jedne strane, i relevantne nacionalne norme, sa druge. Na složenom putu u postizanju rodne ravnopravnosti i realizacije efikasne zaštite žena i devojčica od rodno zasnovanog nasilja, Istanbulska Konvencija igra emancipatorsku ulogu. Strateški pravni značaj Istanbulske Konvencije ogleda se u tome što nasilje nad ženama definiše kao tešku diskriminaciju i kršenje ljudskih prava žena. Iako je Konvencija nastala pod okriljem Saveta Evrope, ona ima globalni značaj kroz postavljanje savremenih pravnih standarda i otvorenost za pristupanje nečlanicama Saveta Evrope. Istanbulska Konvencija ima za cilj nultu toleranciju prema rodno zasnovanom i porodičnom nasilju u svakom društvu i stoga predviđa sprovođenje nacionalnih mera prevencije u ovoj oblasti. Posebna vrednost pravnih standarda Konvencije u oblasti borbe protiv rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici je u doprinosu razbijanju globalno rasprostranjenih negativnih rodni stereotipa, koji su jedan od glavnih uzroka nasilja nad ženama.

Konvencija predstavlja obnovljenu težnju ka uspostavljanju suštinske jednakosti (*de facto*) između žena i muškaraca, sa ciljem otklanjanja duboko ukorenjenih nejednakih odnosa moći među njima. Mehanizam za nadgledanje primene Konvencije, GREVIO je *spiritus movens* koji upućuje vlade potpisnice da primenjuju efikasne mere i politike kao odgovor na nasilje nad ženama. Ratifikacija Konvencije imala je efekat pokretanja amandmana na postojeće zakonodavstvo i usvajanje novih zakonskih mera u državama članicama, kao što su pokazali nacionalni izveštaji podneti GREVIO-u. Ispunjavanje obaveza preuzetih u okviru ove Konvencije je od ključnog značaja za njen sveobuhvatni potencijal. Međutim, to je dug put, jer se mora postići više, kao što je primena čl. 36

vezano za definiciju seksualnog nasilja zasnovanog na nedostatku pristanka.²⁷⁵ Osim toga, u mnogim zemljama bi trebalo da budu prisutnija skloništa od nasilja u porodici, kao i efikasne usluge podrške žrtvama.

Relevantne naučene lekcije su sledeće:

- Za borbu protiv nasilja nad ženama i djevojčicama potrebno je stalno unapređivati zakonodavni okvir;
- Za efikasnu borbu protiv seksualnog nasilja potrebno je pooštriti stopu krivičnog gonjenja;
- Za prijavljivanje rodno zasnovanog nasilja i slučajeva nasilja u porodici, veoma je preporučljivo da se poboljša poverenje u sistem krivičnog pravosuđa;
- Za sveobuhvatan pristup ukidanju nasilja nad ženama i djevojčicama, neophodno je baviti se intersekcionalnostima i razumeti kako podržati najugroženije grupe;
- U cilju prevencije i postizanja nulte tolerancije, neizbežno je permanentno sprovesti kampanje podizanja svesti i sprečavanja rodno zasnovanog nasilja kroz edukaciju. Od vitalnog je značaja poboljšati veštine identifikacije i odgovarajuće mere za otkrivanje nasilja intimnog partnera u zdravstvenom sektoru;
- Za podizanje opšte ljudske bezbednosti u javnosti, a posebno bezbednosti žena i djevojčica, preporučuje se jačanje ovlašćenja policije i višesektorske saradnje nadležnih organa.

U narednom periodu, efikasne kampanje za podizanje svesti javnosti trebalo bi da se fokusiraju i na nevidljivi deo ledenog brega nasilja u porodici nad ženama, ističući da je ono rezultat ne samo ćutanja žrtve, već i eksplicitne tolerancije društvenog miljea *žrtve*. Stoga se može zaključiti da bi društveni odgovor i široka odgovornost u pitanjima rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, zajedno sa efikasnom primenom relevantnih međunarodnih univerzalnih i regionalnih normi i nacionalnog zakonodavstva, imali odvrćajući efekat na počiniocima. U bliskoj budućnosti, mere nacionalne politike protiv rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici treba da budu zasnovane na rezultatima istraživanja društvenih vrednosti prema nasilju intimnog partnera izraženog kroz pretnje, zastrašivanje i prinudu,²⁷⁶ u odnosu na prijavljivanje, okrivljavanje žrtve, toleranciju i potpunu tišinu. Otuda moto Saveta Evrope glasi: *Breaking the silence* (Prekinimo tišinu). Više sredstava treba usmeriti na permanentnu borbu protiv rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, u organima za sprovođenje zakona, zdravstvenim ustanovama, programima podrške žrtvama i merama prevencije, u skladu sa međunarodnim univerzalnim i regionalnim pravnim standardima. Ovo tim pre, s obzirom na velike finansijske troškove za nacionalne ekonomije, odvlačenjem resursa iz socijalnih službi i pravosudnog sistema. *Exempli causa*, nasilje nad ženama košta društvo Danske oko 70 miliona eura godišnje, dok Ujedinjeno Kraljevstvo prijavljuje gubitak od više od 37 milijardi funti. Zaštita žena i borba protiv ovog problema ne samo da spašavaju živote,

²⁷⁵ Primera radi, u momentu pisanja ove knjige, tj. krajem 2023. godine samo 16 zemalja članica Evropske unije od aktuelnih 27 članica je uvelo u svoje zakonodavstvo definiciju silovanja zasnovanu na odsustvu slobodnog pristanka, kako to zahteva Istanbulska Konvencija. Vid. <https://www.euractiv.com/section/health-consumers/news/eu-countries-divided-over-the-inclusion-of-rape-in-violence-against-women-directive/>, 25.12. 2023.

²⁷⁶ T. Ignjatovic, *op. cit.*

već doprinose manjim finansijskim troškovima za sva društva. Tome svakako treba dodati i opšte podizanje kvaliteta života, ukoliko preovlađujući procenat stanovništva u društvu živi dostojanstven život, bez nasilja. Konvencija podstiče države da primenjuju njene standarde i norme i na druge žrtve porodičnog nasilja: stare osobe, muškarce i decu.

U tom kontekstu važno je istaći da Istanbulska Konvencija sadrži odredbe, *inter alia*, i o zaštiti dece, jer izlaganje fizičkom, seksualnom ili psihičkom nasilju i zlostavljanju ima težak uticaj na decu. Rađa strah, izaziva traumu i negativno utiče na njihov razvoj. Nasilje nad ženama i nasilje u porodici u direktnom ili indirektnom obliku može imati štetne posledice po njihovo zdravlje i život. U slučaju nasilja u porodici, utvrđeno je da deca ne moraju da budu direktno pogođena nasiljem da bi se smatrala žrtvama, jer je prisustvo porodičnom nasilju jednako traumatično. Otuda Konvencija obuhvata odredbe koje se odnose isključivo na decu. U oblasti prevencije (prvi stub), države ugovornice Konvencije su obavezane da:

- sprovede kampanje podizanja javne svesti o različitim manifestacijama nasilja nad ženama i nasilja u porodici i njihovim posledicama na decu;
- da razvijaju i promovišu, u saradnji sa privatnim sektorom, veštine među decom, roditeljima i vaspitačima o tome kako se nositi sa nasilnim i štetnim sadržajima u komunikacijskom okruženju;
- da osiguraju da se preventivne mere bave specifičnim potrebama dece žrtave nasilja u porodici.

U domenu zaštite i podrške žrtvama (drugi stub Konvencije), u odnosu na decu, Konvencija zahteva od država ugovornica da:

- pružaju specijalističke usluge podrške ženama žrtvama rodno zasnovanog nasilja i njihovoj deci;
- uspostave skloništa koja obezbeđuju siguran smeštaj za žene i njihovu decu;
- obezbede da se prava i potrebe dece svedoka uzmu u obzir prilikom pružanja usluga zaštite i podrške žrtvama;
- obezbede da se teški incidenti nasilja nad ženama i nasilja u porodici uzmu u obzir prilikom određivanja prava na starateljstvo i posete.

Kod krivičnog gonjenja počinitelaca (treći stub), Konvencija obavezuje države ugovornice na sledeće mere:

- kriminalizovati radnju namernog prisiljavanja deteta da stupi u brak, ili namamljivanja deteta u drugu zemlju kako bi dete primorali da stupi u brak;
- obezbediti da krivično zakonodavstvo pokriva podsticanje deteta da počini zločine u ime "časti";
- obezbediti da se deci žrtvama i deci svedocima pruže posebne mere zaštite u svim fazama istrage i sudskog postupka.

Ove obaveze država ugovornica Istanbulske Konvencije su podvrgnute praćenju njihove implementacije od strane nezavisnog ekspertskeg tela GREVIO, kao i Komiteta strana ugovornica u svojstvu političkog nadzornog tela, odnosno kroz dvostepeni

sistem monitoringa. Svakako da se ovaj sistem kontrole poštovanja odredbi Konvencije ne može uporediti, svojom pravnom obaveznošću, sa snagom ustava država i njihovih nacionalnih zakona, koji sadrže eksplicitne sankcije u slučaju kršenja propisa. Međutim, činjenica da države ugovornice imaju obavezu podnošenja izveštaja o primeni Konvencije nezavisnom ekspertskom telu GREVIO, koje ima ovlašćenje davanja opštih i specifičnih preporuka, izdvaja ovu Konvenciju od klasičnih međunarodnih instrumenata tzv. mekog prava (deklaracije, rezolucije, platforme, itd).

Međunarodni instrumenti mekog prava su kreirani sa namerom da budu neobavezujući, ali i dalje imaju pravni značaj. Norme iz arsenala mekog prava mogu, s obzirom na svoju fleksibilnost, da daju adekvatne i brze odgovore u cilju rešavanja problema. Meko pravo ima još jednu specifičnu prednost. Naime, ono je orijentisano *pro futuro*, jer njegovi instrumenti utiru put tvrdom odnosno obavezujućem pravu (*ius cogens*), koje često *post factum* definiše pravni okvir za konkretnu situaciju, a koja je već stavljena pod kontrolu i/ili usmerena u željenom pravcu primenom instrumenata mekog prava. Meko pravo je nastalo spontano kao posledica potrebe da se pojednostavi i ubrza proces stvaranja prava u cilju efikasnijeg regulisanja problema, koji zbog svoje prirode zahtevaju brz odgovor.²⁷⁷ Upravo u ovoj tački nalazi se pravni značaj i delotvornost međunarodnih deklaracija i konvencija, koje regulišu ženska ljudska prava i borbu protiv nasilja nad ženama, jer odražavaju stvarni stepen zaštite ljudskih prava zajedno sa prevencijom nasilja nad ženama u svakoj zemlji. Meko pravo takođe ima poziciju stvaranja konsenzusa među državama članicama konkretne međunarodne organizacije o minimalnim zajedničkim principima budućeg relevantnog zakonodavstva.

Nasilje nad ženama i devojčicama predstavlja kršenje ljudskih prava, a neposredne i dugoročne fizičke, seksualne i mentalne posledice za žene i djevojčice mogu biti razorne, uključujući smrt. Nasilje negativno utiče na opšte blagostanje žena i sprečava žene da u potpunosti učestvuju u društvu. To utiče na njihove porodice, čitavo društvo i zemlju u celini. Rodno zasnovano nasilje nad ženama uzrokuje ogromne troškove, od većih opterećenja za zdravstvenu zaštitu do pravnih troškova i gubitka u produktivnosti.²⁷⁸ Stoga međunarodni pravni univerzalni i regionalni instrumenti koji regulišu problem nasilja nad ženama polaze prevashodno od principarodne ravnopravnosti, kao opšteg okvira borbe protiv nasilja nad ženama i devojčicama. Diskriminacija, simbolično rečeno, ima žensko lice, što potvrđuje situacija u brojnim zemljama. Upravo zbog činjenice da su žene i da se nalaze u nejednakim relacijama moći i vrlo često, u inferiornom položaju, žene su podvrgnute rodno zasnovanom nasilju i nasilju u porodici, koje žene pogađa nesrazmerno. Mnogi oblici diskriminacije, štetne prakse i rodni stereotipi su polazna tačka za nasilno ponašanje. Otuda je u primeni međunarodnih univerzalnih i regionalnih principa borbe protiv nasilja nad ženama veoma bitno polaziti od rodno zasnovanog razumevanja nasilja.

²⁷⁷ O ulozi instrumenata mekog prava u oblasti nasilja nad ženama vid.: E.Y. Krivenko, *The Role and Impact of Soft Law on the Emergence of a Prohibition of Violence against Women within the Context of CEDAW*, in S. Lagoutte, T. Gammeltoft-Hansen, J. Cerone (eds.), "Tracing the Roles of Soft Law in Human Rights", Oxford, 2016, pp. 47-68.

²⁷⁸ UN WOMEN, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women>, 19 01. 2024.

Najmanje 155 zemalja usvojilo je zakone o nasilju u porodici, a 140 ima zakone o seksualnom uznemiravanju na radnom mestu.²⁷⁹ Glavni problem nisu normativna rešenja u međunarodnom pravu, već (ne)spremnost država na primenu ovih standarda. Kriminalizacija i krivično gonjenje takvih dela kada su počinjena protiv sadašnjeg ili bivšeg supružnika ili partnera treba da se obezbedi bez izuzetaka. Pravna budućnost ovih revolucionarnih zakona zavisi od teškog pitanja: kako sudovi mogu zaštititi žrtve bez ograničavanja prava optuženih? Imajući u vidu ovo otvoreno pitanje, odgovor se može naći u unapređenju običaja kulture i društvenih normi, a ne isključivo u zakonskim okvirima, jer suština kršenja ljudskih prava leži, između ostalog, u nejednakoj raspodeli moći u društvu. Naravno, savremeni pravni okviri su važni za pokretanje takve društvene promene ka eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama, a posebno seksualnog nasilja, ali samo ukoliko zakonodavstvo nosi emancipatorske implikacije.²⁸⁰

Uzroci negativne situacije su: održavanje patrijarhalnog modela porodičnih odnosa u preovlađujućem broju država, dvostruko opterećenje žena i neplaćeni kućni poslovi, kao i siromaštvo u mnogim zemljama. Ne radi se dovoljno na sprečavanju nasilja nad ženama, a kada do njega dođe, ono često ostaje nekažnjeno. Uprkos veličini smrtnih slučajeva koji su rezultat rodno zasnovanog nasilja nad ženama i ogromnom obimu u kojem nefatalne posledice nasilja pogađaju žene, kao i decu i starije ljude, postoje značajne praznine u podacima koji potkopavaju napore za prevenciju nasilja. Prema relevantnim analizama,²⁸¹ čak 60% zemalja nema upotrebljive podatke, posmatrano širom sveta.

Termin „osnovne usluge“ odnosi se na skup osnovnih usluga koje odgovaraju na trenutne i dugoročne potrebe i dobrobit žena i devojčica koje su doživele nasilje. Takve usluge uključuju zdravstveni sektor, policiju i pravosuđe i socijalne službe. Uz njihov minimalan i koordinisan odgovor, osnovne usluge mogu odgovoriti na neke od najčešćih oblika nasilja nad ženama, kao što su seksualno nasilje i nasilje od intimnog partnera, u različitim kontekstima i okolnostima. Uprkos obavezama različitih vlada, mnoge žene i devojke širom sveta i dalje nemaju pristup kvalitetnim, multisektorskim uslugama koje su neophodne za njihovu bezbednost, zaštitu i oporavak, posebno one koje već trpe višestruke oblike diskriminacije. Čak i kada postoje osnovne usluge, one su obično nedovoljno finansirane, nemaju dovoljno osoblja ili nisu visokog kvaliteta.

Samo 40 odsto žena traži pomoć bilo koje vrste nakon što su doživele nasilje, a manje od 10 odsto odlazi u policiju²⁸² i stoga je prisutan visok nivo nekažnjivosti na globalnom nivou. Nespremnost žena da traže pomoć povezana je sa široko rasprostranjenom prihvatljivošću nasilja nad ženama u njihovom bliskom okruženju. U mnogim zemljama i žene i muškarci veruju da je prebijanje supruge opravdano u određenim okolnostima. Međutim, stavovi prema nasilju počinju da se menjaju. U skoro svim zemljama za koje

²⁷⁹ International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, “Women, Business and Law”, 2020, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32639/9781464815324.pdf>, 20 01. 2024.

²⁸⁰ G. Gasmī, Ž. Nikač, *op. cit.* 127-152.

²⁸¹ WHO, UNDP, UNODC, Global status report on violence prevention, 2014, 20.

²⁸² UN, “World’s Women 2015 Trends and Statistics”, Department of Economic and Social Affairs, ST/ESA/STAT/SER.K/20, 2015.

su dostupne informacije tokom više od godinu dana, nivo prihvatanja nasilja od strane i žena i muškaraca vremenom se smanjio.²⁸³

Žene su najčešće žrtve nasilja od intimnog partnera, koje se odnosi na ponašanje intimnog partnera ili bivšeg partnera sa posledicama fizičke, seksualne ili psihičke štete, odnosno fizičku agresiju, seksualnu prinudu, psihičko zlostavljanje i kontrolna ponašanja. Takođe se može javiti među heteroseksualnim ili istopolnim parovima i ne zahteva seksualnu intimnost. Nasilje intimnog partnera je često skriveno i samo mali procenat žrtava traži pomoć od odgovornih pružalaca pomoći žrtvama. Nasilje intimnog partnera nad ženama je važan faktor rizika za HIV, druge polno prenosive bolesti, neželjene trudnoće i druge probleme reproduktivnog zdravlja. Žene izložene nasilju od intimnog partnera imaju skoro dvostruko veću verovatnoću da će imati poremećaj upotrebe alkohola, dva puta veću verovatnoću da će doživeti depresiju i imaju povećan rizik od pokušaja samoubistva u poređenju sa ženama koje nisu bile izložene partnerskom nasilju. Nasilje intimnog partnera može negativno uticati na decu u domaćinstvima u kojima se dešava. Promovisanje rodne ravnopravnosti, stvaranje klime netolerancije prema nasilju i primena preventivnih edukativnih napora u ranom uzrastu su neke od ključnih strategija za sprečavanje svih oblika nasilja nad ženama i devojkicama. Rigorozne procene društvenih i kulturoloških normi – strategije promene su i dalje neophodne da bi se procenio njihov uticaj. Te strategije ostaju važno sredstvo za informisanje i stvaranje kulturnih promena u pogledu prihvatljivog i neprihvatljivog ponašanja i u promovisanju normi koje podržavaju zdrave, nenasilne i rodno pravedne odnose. Mikrofinansiranje u kombinaciji sa obukom o rodnoj ravnopravnosti treba da bude usmereno posebno na žene koje žive u siromašnim zajednicama i dizajnirano je da ih ekonomski osnaži i da se bavi rodnom normama, kulturnim uverenjima i komunikacijom. To je jedna od nekoliko strategija sa dokumentovanim dokazima koji pokazuju smanjenje partnerskog nasilja.

Više od 125 miliona devojaka i žena koje danas žive podvrgnuto je sakaćenju ženskih genitalija širom zemalja Afrike i Bliskog istoka, gde je koncentrisan ovaj specifičan oblik nasilja nad ženama. Prevalencija je niža među mlađim ženama, što ukazuje na smanjenje ove štetne prakse. Međutim, i dalje je uobičajeno u velikom broju ovih zemalja, sa ukupnom stopom prevalencije od preko 80 procenata.²⁸⁴

Tokom pandemije COVID-19 došlo je i do pandemije u senci: porast nasilja nad ženama i devojkicama. UN Women je radila na prevenciji nasilja i pristupu osnovnim uslugama, kao što su zdravstvo, pravosuđe i policija, socijalne usluge, linije za pomoć i koordinacija ovih usluga, kako bi pružila podršku onima koji su iskusili i/ili bili svedoci nasilja. Otkako je pandemija počela, 45% žena je izjavilo da su oni ili žena koju poznaju doživeli neki oblik nasilja nad ženama i devojkicama; 7 od 10 žena reklo je da misli da je verbalno ili fizičko zlostavljanje od strane partnera postalo češće; 6 od 10 smatra da se seksualno uznemiravanje u javnim prostorima pogoršalo; 1 od 4 žene kaže da su sukobi u domaćinstvu postali češći i da se osećaju nesigurnije u svom domu.²⁸⁵ Neizvesnost oko

²⁸³ *Ibidem.*

²⁸⁴ *Ibidem.*

²⁸⁵ UN WOMEN, "Measuring the Shadow Pandemic: Violence against Women during COVID-19", 2021, 5.

bezbednosti, zdravlja i finansija, zajedno sa ograničenim životnim situacijama, dovode do iskustva nasilja u sferi porodice, posebno usmerenog prema ženama i deci. Ograničenja mobilnosti i smanjena dostupnost usluga podrške *žrtvama nasilja*, pogoršali su problem. Nedavni izveštaji koji istražuju efekte pandemije COVID-19 sugerišu da se nasilje nad ženama povećalo u zemljama u kojima su mere ostanka kod kuće široko usvojene kao odgovor na pandemiju.²⁸⁶

Praksa Evropskog suda za ljudska prava i Komiteta UN za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW), kao i analiza koju je sproveo UN Specijalni izvestilac za nasilje nad ženama, istakli su neke praznine koje su zajedničke državama u pogledu primena zaštitnih mera. Identifikacija ovih nedostataka olakšava razvoj najboljih praksi za implementaciju mehanizama zaštitnih mera:

- mehanizmi za izdavanje zaštitnih mera (opomene, zabrane prilaska, zaštitne naredbe) treba da omoguće njihovo trenutno izdavanje — u hitnim slučajevima i u odsustvu počinioca (*ex parte*);

- organi vlasti, posebno agencije za sprovođenje zakona, treba obavezno da informišu žrtve nasilja u porodici o njihovom pravu da se prijave za zaštitnu meru;

- poštovanje zaštitnih naloga treba da bude efikasno obezbeđeno, a prekršioc treba da budu administrativno odgovorni za kršenje zabrane prilaska žrtvi, a krivično odgovorni za kršenje odredaba zaštitnih mera;

- zaštitne mere treba da se fokusiraju na bezbednosne odredbe i zaštitu žrtava, a ne na tretman prestupnika;

- rok trajanja zaštitnih naredbi treba da bude dovoljan, i da sadrži izvršna uputstva koja obezbeđuju maksimalnu bezbednost žrtve;

- organi pravosuđa treba da koordiniraju svoje postupanje i razmenjuju informacije o izdatim zaštitnim zabranama (posebno je važna koordinacija između krivičnih sudova i porodičnih sudova, kao i između sudova i policije).

Međutim, dosadašnji rezultati istraživanja ukazuju na to da mnoge žrtve koje žele da podnesu zahtev za zabranu prilaska ili meru zaštite nisu spremne da podnesu krivičnu prijavu, što bi dovelo do krivične istrage i eventualno krivičnog postupka protiv počinioca.²⁸⁷ Podnošenje zahteva za izdavanje naloga zabrane prilaska ili meru zaštite stoga ne treba da zavisi od pokretanja krivičnog postupka protiv istog počinioca. Slično tome, ne bi trebalo da budu zavisni niti od pokretanja brakorazvodnog postupka.

Međutim, još uvek nedostaju globalne obavezujuće norme o okončanju nasilja nad ženama i devojčicama.²⁸⁸ Ideju o globalnoj pravnoj obavezujućoj zabrani nasilja nad ženama i devojčicama prvi put je predstavila 1996. godine prvi specijalni izvestilac UN

²⁸⁶ UN Women (2020). Impact of COVID-19 on violence against women and girls and service provision: UN Women rapid assessment and findings, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/05/impact-of-covid-19-on-violence-against-women-and-girls-and-service-provision>, 05. 01.2024.

²⁸⁷ S. M. S. Dearwater, J. H. Coben, J. C. Campbell, *at all.*, "Prevalence of Intimate Partner Abuse in Women Treated at Community Hospital Emergency Departments", *The Journal of American Medical Association*, 5/1998, 433-438.

²⁸⁸ U vreme pisanja ove knjige.

za nasilje nad ženama, njegove uzroke i posledice, u svom izveštaju Komisiji za ljudska prava. U nedavnom periodu (2020.), Međunarodna koalicija nevladinih organizacija „Svaka žena“ pokrenula je inicijativu „Sigurnije ranije – ka globalnoj obavezujućoj normi za okončanje nasilja nad ženama i devojčicama”.²⁸⁹ Regionalni međunarodni ugovori o nasilju nad ženama — Konvencija iz Belem do Para u Americi, Protokol iz Maputa u Africi i Istanbulska konvencija u Evropi imaju uspeha u smanjenju normativne praznine. Međutim, ovi regionalni standardi se ne primenjuju globalno. Žene izvan ovih regiona, kao što su Azija i Bliski istok, nemaju pristup obavezujućim pravnim standardima specifičnim za nasilje nad ženama. Stoga su se ljudi u 152 zemlje pridružili pozivu za globalni sporazum o okončanju nasilja nad ženama i devojčicama.

Predložene globalne obavezujuće norme imaju za cilj sledeće:

- Mandat sveobuhvatne nacionalne pravne reforme kako bi se uklonili štetni zakoni koji održavaju nasilje – na primer, u Sjedinjenim Američkim Državama, stopa nasilja u porodici je opala za 67 procenata u 18 godina nakon donošenja nacionalne reforme kroz Zakon o nasilju nad ženama 1994. godine.²⁹⁰

- Dati prioritet zakonima i kreiranju politike za zaštitu žena i devojčica od svih oblika nasilja, u svim sferama;

- Zahtevati obuku od članova organa za sprovođenje zakona, uključujući sektor bezbednosti i pravosuđa, i smatrati ih odgovornim kako bi se osiguralo da državni organi sprovode zakone;

- Mandat odgovora zdravstvenog sistema kako je razvijen Globalnim planom akcije Svetske zdravstvene organizacije za jačanje uloge zdravstvenih sistema u okviru nacionalnog multisektorskog odgovora za rešavanje nasilja među ljudima;

- Osigurati usluge za preživete;

- Obezbediti preventivnu edukaciju;

- Razviti podatke i monitoring koji su merljivi i objektivni;

- Kreirati globalno primenljiv instrument;

- Ukloniti jaz u primeni inovativnim pristupom zasnovanim na naraciji + metrikama;

- Katalizirati finansiranje za implementaciju;

- Niže stope nasilja i troškovi povezani sa nasiljem;

- Podržati ispunjenje UN Cilja održivog razvoja broj 5;

- Ojačati pokrete za prava žena na globalnom nivou.²⁹¹

U nedostatku globalnih obavezujućih normi, Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska Konvencija SE) je regionalni pravno-obavezujući instrument, ali zbog svoje sveobuhvatnosti ima globalni značaj i otvorena je za pristupanje takođe i zemljama koje nisu članice Saveta Evrope.

²⁸⁹ Raznovrsna koalicija od više od 1.700 zagovornica ženskih prava, uključujući 840 organizacija, u 128 zemalja koje se zalažu za sigurniji svet za žene i devojke širom sveta, <https://everywoman.org/>, 24 01. 2024.

²⁹⁰ U.S. Department of Justice, “Nonfatal Domestic Violence, 2003–2012”, U.S. Department of Justice, 2014, 3.

²⁹¹ *Ibidem*.

Potrebna nam je odlučujuća prekretnica u bezbednosti žena, podstaknuta potrebom suzbijanja užasnih akata nasilja širom sveta, uključujući brutalno grupno silovanje i ubistvo mlade žene u Indiji 2012. i otmicu stotina učenica u Nigeriji od strane Boko Harama. Rodne stereotipe, koji su, između ostalog, jedan od uzroka rodno zasnovanog nasilja nad ženama, neophodno je eliminisati, ali oni ne mogu nestati isključivo delovanjem na formalnom, normativnom nivou.²⁹² Otuda značaj široke društvene akcije u svakoj državi, u pravcu jačanja ekonomske nezavisnosti žena i njihovog učešća u javnom životu.

„Žene umiru. Nema više vremena za čekanje. Ako ne mi, ko? Ako ne sada, kada?“
dr Marina Pisklakova-Parker, članica Upravnog odbora Koalicije „Svaka žena“.

²⁹² Simeunović-Patić B., Jovanović S., „Žene žrtve ubistva u partnerskom odnosu“, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2013., 175.

ANEKS²⁹³

Council of Europe Treaty Series - No. 210

Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence

Istanbul, 11.V 2011

²⁹³ <https://rm.coe.int/168008482e>

Preambula

Države članice Saveta Evrope i druge potpisnice ovog dokumenta,

Pozivajući se na Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (ETS br. 5, 1950.) i njene protokole, Evropsku Socijalnu povelju (ETS br. 35, 1961., revidiranu 1996., ETS br. 163), Konvenciju Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (ETS br. 197, 2005.) i Konvenciju Saveta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (ETS br. 201, 2007.);

Pozivajući se na sledeće preporuke Saveta ministara državama članicama Saveta Evrope: Preporuka Rec(2002)5 o zaštiti žena od nasilja, Preporuka CM/Rec(2007)17 o standardima i mehanizmima ravnopravnosti polova, Preporuka CM/Rec(2010)10 o ulogama žena i muškaraca u sprečavanju i rešavanju sukoba i izgradnji mira, te druge relevantne preporuke;

Uzimajući u obzir sve veći obim sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava koja postavlja značajne standarde u području nasilja nad ženama;

Uzimajući u obzir Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.), Konvenciju Ujedinjenih nacija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena ("CEDAW", 1979.) i njen Fakultativni protokol (1999.) kao i Opštu Preporuku br. 19 Komiteta CEDAW o nasilju nad ženama, Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima deteta (1989.) i njen Fakultativni protokol (2000.) i Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom (2006.);

Uzimajući u obzir Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda (2002.);

Podsećajući na osnovna načela međunarodnog humanitarnog prava, a posebno na Ženevsku konvenciju (IV) o zaštiti civila za vreme rata (1949.) i njene Dopunske protokole I. i II. (1977.);

Osuđujući sve oblike nasilja nad ženama i nasilja u porodici;

Prepoznajući da je ostvarenje *de jure* i *de facto* jednakosti između žena i muškaraca ključni elemenat u prevenciji nasilja nad ženama;

Prepoznajući da je nasilje nad ženama manifestacija istorijski nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca, koji su doveli do dominacije nad ženama i diskriminacije nad ženama od strane muškaraca, te do sprečavanja potpunog napretka žena;

Prepoznajući strukturnu prirodu nasilja nad ženama kao rodno zasnovanog nasilja, te da je nasilje nad ženama jedan od ključnih društvenih mehanizama kojima su žene prisilno stavljene u podređeni položaj u odnosu na muškarce;

Prepoznajući, s ozbiljnom zabrinutošću, da su žene i devojčice često izložene ozbiljnim oblicima nasilja kao što su porodično nasilje, seksualno uznemiravanje, silovanje, prisilni brak, zločini počinjeni u ime takozvane "časti" i genitalno sakaćenje, koji predstavljaju ozbiljno kršenje ljudskih prava žena i devojčica i veliku prepreku postizanju ravnopravnosti žena i muškaraca;

Prepoznajući stalna kršenja ljudskih prava tokom oružanih sukoba koja pogađaju civilno stanovništvo, posebno žene, u obliku široko rasprostranjenog ili sistematskog silovanja i seksualnog nasilja, te potencijal za povećanje rodno zasnovanog nasilja tokom i nakon sukoba;

Prepoznajući da su žene i devojčice izložene većem riziku od rodno zasnovanog nasilja nego muškarcima;

Priznajući da nasilje u porodici nesrazmerno pogađa žene i da muškarcima takođe mogu biti žrtve nasilja u porodici;

Priznajući da su deca žrtve porodičnog nasilja, kao i svedoci nasilja u porodici;

Težeći stvaranju Evrope bez nasilja nad ženama i porodičnog nasilja,

Dogovorili su se o sledećem:

Poglavlje I – Ciljevi, definicije, jednakost i nediskriminacija, opšte obaveze

Član 1 – Ciljevi Konvencije

1. Ciljevi ove konvencije su:

- a) zaštititi žene od svih oblika nasilja i sprečiti, krivično goniti i eliminisati nasilje nad ženama i nasilje u porodici;
- b) doprineti eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i promovisati suštinsku jednakost između žena i muškaraca, uključujući i osnaživanje žena;
- c) osmisliti sveobuhvatan okvir, politike i mere za zaštitu i pomoć svim žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici;
- d) promovisanje međunarodne saradnje u cilju eliminacije nasilja nad ženama i nasilja u porodici;
- e) pružanje podrške i pomoć organizacijama i agencijama za sprovođenje zakona da efikasno sarađuju u cilju usvajanja integrisanog pristupa eliminisanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

2. U cilju obezbeđivanja delotvorne primene njenih odredbi od strane Strana ugovornica, ova Konvencija uspostavlja poseban mehanizam za praćenje.

Član 2 – Područje primene Konvencije

1. Ova konvencija će se primenjivati na sve oblike nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici, koje nesrazmerno pogađa žene.

2. Strane se podstiču da primenjuju ovu Konvenciju na sve žrtve nasilja u porodici. Strane će obratiti posebnu pažnju na žene žrtve rodno zasnovanog nasilja u primeni odredaba ove konvencije.

3. Ova konvencija će se primenjivati u vreme mira i u situacijama oružanog sukoba.

Član 3 – Definicije

Za svrhe primene ove Konvencije:

a) nasilje nad ženama“ se shvata kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena i podrazumeva sve radnje rodno zasnovanog nasilja koje dovode, ili mogu da dovedu do fizičke, seksualne, psihičke ili ekonomske povrede ili patnje za žene, uključujući pretnje takvim radnjama, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo da se dešavaju u javnom ili privatnom životu;

b) “nasilje u porodici” podrazumeva sve radnje fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja koje se dešavaju u porodici ili porodičnoj zajednici ili između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, bez obzira da li počinilac deli ili je delio isto mesto stanovanja sa žrtvom ili ne;

c) “rod” označava društveno konstruisane uloge, ponašanja, aktivnosti i attribute koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce;

d) “rodno zasnovano nasilje nad ženama” znači nasilje koje je usmereno protiv žene zato što je žena ili koje nesrazmerno pogađa žene;

e) “žrtva” je svako fizičko lice koje je podvrgnuto ponašanju navedenom u tačkama a i b;

f) „žene“ uključuje devojke mlađe od 18 godina.

Član 4 – Osnovna prava, jednakost i nediskriminacija

1. Strane ugovornice će preduzeti neophodne zakonodavne i druge mere za promovisanje i zaštitu prava svih, a posebno žena, da žive bez nasilja kako u javnoj tako i u privatnoj sferi.

2. Strane ugovornice osuđuju sve oblike diskriminacije žena i preduzimaju, bez odlaganja, neophodne zakonodavne i druge mere da je spreče, posebno:

- ugrađivanje u svoje nacionalne ustave ili druge odgovarajuće zakone principa ravnopravnosti žena i muškaraca i obezbeđivanje praktične realizacije ovog principa;
- zabrana diskriminacije žena, uključujući i korišćenje sankcija, gde je to prikladno;
- ukidanje zakona i praksi koje diskriminišu žene.

3. Sprovođenje odredaba ove konvencije od strane strana ugovornica, posebno mera za zaštitu prava žrtava, biće obezbeđeno bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje, seksualna orijentacija, rodni identitet, starost, zdravstveno stanje, invaliditet, bračni status, migrantski ili izbeglički status ili drugi status.

4. Posebne mere koje su neophodne za sprečavanje i zaštitu žena od rodno zasnovanog nasilja neće se smatrati diskriminacijom prema odredbama ove konvencije.

Član 5 – Obaveze države i dužna pažnja

1. Strane ugovornice će se uzdržati od upuštanja u bilo kakav čin nasilja nad ženama i osigurati da državni organi, službenici, agenti, institucije i drugi akteri koji deluju u ime države deluju u skladu sa ovom obavezom.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne i druge mere da bi izvršile dužnu revnost u sprečavanju, istrazi, kažnjavanju i obezbeđivanju reparacije za dela nasilja obuhvaćena delokrugom ove konvencije koje počine nedržavni akteri.

Član 6 – Rodno osetljive politike

Strane će se obavezati da uključe rodnu perspektivu u implementaciju i evaluaciju uticaja odredaba ove konvencije i da promovišu i efikasno sprovedu politike ravnopravnosti između žena i muškaraca i osnaživanja žena.

Poglavlje II – Integrisane politike i prikupljanje podataka

Član 7 – Sveobuhvatne i koordinisane politike

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne i druge mere za usvajanje i sprovođenje delotvornih, sveobuhvatnih i koordinisanih politika na nivou cele države koje obuhvataju sve relevantne mere za sprečavanje i borbu protiv svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom i nude holistički odgovor na nasilje nad ženama.

2. Strane će obezbediti da politike iz stava 1 postave prava žrtve u centar svih mera i da se sprovedu putem efikasne saradnje između svih relevantnih agencija, institucija i organizacija.

3. Mere preduzete u skladu sa ovim članom će uključiti, gde je to prikladno, sve relevantne aktere, kao što su vladine agencije, nacionalne, regionalne i lokalne parlamente i vlasti, nacionalne institucije za ljudska prava i organizacije civilnog društva.

Član 8 – Finansijska sredstva

Strane će izdvojiti odgovarajuće finansijske i ljudske resurse za adekvatnu implementaciju integrisanih politika, mera i programa za sprečavanje i borbu protiv svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom, uključujući i one koje sprovode nevladine organizacije i civilno društvo.

Član 9 – Nevladine organizacije i civilno društvo

Stranke će prepoznati, podsticati i podržavati, na svim nivoima, rad relevantnih nevladinih organizacija i civilnog društva aktivnog u borbi protiv nasilja nad ženama i uspostaviti efikasnu saradnju sa ovim organizacijama.

Član 10 – Koordinaciono telo

1. Strane će odrediti ili uspostaviti jedno ili više zvaničnih tela odgovornih za koordinaciju, sprovođenje, praćenje i evaluaciju politika i mera za sprečavanje i borbu protiv svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom Konvencijom. Ova tela će koordinirati prikupljanje podataka iz člana 11, analizirati i distribuirati rezultate.

2. Strane će obezbediti da tela imenovana ili osnovana u skladu sa ovim članom dobiju informacije opšte prirode o merama preduzetim u skladu sa Poglavljem VIII.

3. Strane će obezbediti da tela imenovana ili osnovana u skladu sa ovim članom imaju kapacitet da direktno komuniciraju i neguju odnose sa svojim kolegama u drugim Stranama ugovornicama.

Član 11 – Prikupljanje podataka i istraživanje

1. U cilju sprovođenja ove konvencije, strane će preduzeti da:

a) prikupljaju raščlanjene relevantne statističke podatke u redovnim intervalima o slučajevima svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom;

b) podržavaju istraživanje u oblasti svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom kako bi se proučili njegovi osnovni uzroci i posledice, učestalost i stopa osuđivanja, kao i efikasnost mera preduzetih za sprovođenje ove konvencije.

2. Strane će nastojati da u redovnim intervalima sprovode demografska istraživanja, kako bi se procenila rasprostranjenost i trendovi svih oblika nasilja obuhvaćenih delokrugom ove konvencije.

3. Strane će dostaviti grupi stručnjaka, kako je navedeno u članu 66. ove konvencije, informacije prikupljene u skladu sa ovim članom u cilju podsticanja međunarodne saradnje i omogućavanja međunarodnog benčmarkinga.

4. Strane će osigurati da informacije prikupljene u skladu sa ovim članom budu dostupne javnosti.

Poglavlje III – Prevencija

Član 12 – Opšte obaveze

1. Strane će preduzeti neophodne mere za promovisanje promena u društvenim i kulturnim obrascima ponašanja žena i muškaraca u cilju iskorenjivanja predrasuda, običaja, tradicije i svih drugih praksi koje su zasnovane na ideji inferiornosti žena ili na stereotipnim ulogama za žene i muškarce.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne i druge mere za sprečavanje svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom od strane bilo kog fizičkog ili pravnog lica.

3. Sve mere preduzete u skladu sa ovim poglavljem uzimaju u obzir i rešavaju specifične potrebe osoba koje su ugrožene posebnim okolnostima i stavljaju ljudska prava svih žrtava u svoje središte.

4. Strane će preduzeti neophodne mere da podstaknu sve članove društva, posebno muškarce i dečake, da aktivno doprinose sprečavanju svih oblika nasilja obuhvaćenih primenom ove konvencije.

5. Strane će obezbediti da se kultura, običaji, religija, tradicija ili takozvana “čast” ne smatraju opravdanjem za bilo koje akte nasilja obuhvaćene ovom konvencijom.

6. Strane će preduzeti neophodne mere za promovisanje programa i aktivnosti za osnaživanje žena.

Član 13 – Podizanje nivoa svesti

1. Strane će promovisati ili sprovoditi, na redovnoj osnovi i na svim nivoima, kampanje ili programe za podizanje svesti, uključujući i u saradnji sa nacionalnim institucijama za ljudska prava i telima za ravnopravnost, civilnim društvom i nevladinim organizacijama, posebno ženskim organizacijama, gde je to odgovarajuće, da se poveća svest i razumevanje u opštoj javnosti o različitim manifestacijama svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom, njihovim posledicama na decu i potrebi da se takvo nasilje spreči.

2. Strane će obezbediti široku distribuciju informacija u opštoj javnosti o dostupnim merama za sprečavanje akata nasilja obuhvaćenih primenom ove konvencije.

Član 14 – Obrazovanje

1. Strane će preduzeti, po potrebi, neophodne korake da uključe nastavne materijale o pitanjima kao što su jednakost između žena i muškaraca, nestereotipne rodne uloge, međusobno poštovanje, nenasilno rešavanje sukoba u međuljudskim odnosima, rodno zasnovano nasilje nad ženama i pravo na lični integritet, prilagođeno razvoju kapaciteta učenika, u formalnim nastavnim planovima i programima i na svim nivoima obrazovanja.

2. Strane će preduzeti neophodne korake za promovisanje principa iz stava 1. u neformalnim obrazovnim objektima, kao i u sportskim, kulturnim i rekreativnim objektima i medijima.

Član 15 – Obuka profesionalaca

1. Strane će obezbediti ili ojačati odgovarajuću obuku o sprečavanju i otkrivanju takvog nasilja, jednakosti između žena i muškaraca, potrebama i pravima žrtve, kao i o tome kako sprečiti sekundarnu viktimizaciju, za relevantne stručnjake koji se bave žrtvama ili počinocima svih akata nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom.

2. Strane će podsticati da obuka iz stava 1. uključuje obuku o koordinisanoj saradnji sa više agencija kako bi se omogućilo sveobuhvatno i odgovarajuće postupanje sa zahtevima u slučajevima nasilja obuhvaćenih primenom ove konvencije.

Član 16 – Preventivna intervencija i programi lečenja

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da uspostave ili podrže programe koji imaju za cilj podučavanje počinitelja nasilja u porodici da usvoje nenasilno ponašanje u međuljudskim odnosima u cilju sprečavanja daljeg nasilja i promene nasilnih obrazaca ponašanja.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da uspostave ili podrže programe tretmana koji imaju za cilj sprečavanje počinitelja, posebno seksualnih prestupnika, da ponovo počine krivično delo.

3. U preduzimanju mera navedenih u stavovima 1. i 2., Strane će obezbediti da bezbednost, podrška i ljudska prava žrtava budu od primarne brige i da se, gde je to potrebno, ovi programi uspostavljaju i sprovedu u bliskoj saradnji sa specijalističkim službama podrške žrtvama.

Član 17 – Učešće privatnog sektora i medija

1. Strane će podsticati privatni sektor, sektor informacionih i komunikacionih tehnologija i medije, uz dužno poštovanje slobode izražavanja i njihove nezavisnosti, da učestvuju u izradi i sprovođenju politika i da postavljaju smernice i samoregulatorne standarde za sprečavanje nasilja protiv žena i da se unapredi poštovanje njihovog dostojanstva.

2. Strane će razvijati i promovisati, u saradnji sa akterima iz privatnog sektora, veštine među decom, roditeljima i vaspitačima o tome kako da se nose sa informacionim i komunikacionim okruženjem koje omogućava pristup ponižavajućem sadržaju seksualne ili nasilne prirode koji može biti štetan.

Poglavlje IV – Zaštita i podrška

Član 18 – Opšte obaveze

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da zaštite sve žrtve od bilo kakvih daljih akata nasilja.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere, u skladu sa unutrašnjim pravom, kako bi osigurale da postoje odgovarajući mehanizmi za obezbeđivanje efikasne saradnje između svih relevantnih državnih agencija, uključujući pravosuđe, javne tužioce, agencije za sprovođenje zakona, lokalne i regionalne vlasti, kao i nevladine organizacije i druge relevantne organizacije i subjekti, u zaštiti i podršci žrtvama i svedocima svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom, uključujući upućivanje na opšte i specijalističke službe podrške kako je detaljno navedeno u članovima 20. i 22. ove konvencije.

3. Strane će obezbediti da mere preduzete u skladu sa ovim poglavljem:

- zasnivaju se na rodno zasnovanom razumevanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici i fokusiraju se na ljudska prava i bezbednost žrtve;
- zasnivaju se na integrisanom pristupu koji uzima u obzir odnos između žrtava, počinitelaca, dece i njihovog šireg društvenog okruženja;
- imaju za cilj izbegavanje sekundarne viktimizacije;
- imaju za cilj osnaživanje i ekonomsku nezavisnost žena žrtava nasilja;
- dozvoliti, gde je to prikladno, da se niz usluga zaštite i podrške nalazi u istim prostorijama;
- pozabaviti se specifičnim potrebama ugroženih osoba, uključujući decu žrtve, i staviti im zaštitu na raspolaganje.

4. Pružanje usluga ne zavisi od spremnosti žrtve da podnese tužbu ili svedoči protiv bilo kog počinioca.

5. Strane će preduzeti odgovarajuće mere da pruže konzularnu i drugu zaštitu i podršku svojim državljanima i drugim žrtvama koje imaju pravo na takvu zaštitu u skladu sa svojim obavezama prema međunarodnom pravu.

Član 19 – Informacije

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da žrtve dobiju adekvatne i blagovremene informacije o dostupnim uslugama podrške i pravnim merama na jeziku koji razumeju.

Član 20 – Opšte usluge podrške

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da žrtve imaju pristup uslugama koje im olakšavaju oporavak od nasilja. Ove mere treba da obuhvataju, kada je potrebno, usluge kao što su pravno i psihološko savetovanje, finansijsku pomoć, smeštaj, obrazovanje, obuku i pomoć u pronalaženju zaposlenja.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da žrtve imaju pristup zdravstvenoj zaštiti i socijalnim uslugama i da službe imaju adekvatne resurse i da su stručnjaci obučeni da pomognu žrtvama i da ih upućuju odgovarajućim službama.

Član 21 – Pomoć u pojedinačnim/kolektivnim žalbama

Strane će osigurati da žrtve imaju informacije i pristup dostupnim regionalnim i međunarodnim mehanizmima za pojedinačne/kolektivne žalbe. Strane će promovisati pružanje osetljive i stručne pomoći žrtvama u podnošenju takvih pritužbi.

Član 22 – Specijalističke usluge podrške

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede ili organizuju, u odgovarajućoj geografskoj raspodeli, neposredne, kratkoročne i dugoročne specijalističke usluge podrške svakoj žrtvi koja je bila izložena bilo kom od akata nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom.

2. Strane će obezbediti ili organizovati specijalističke usluge ženske podrške svim ženama žrtvama nasilja i njihovoj deci.

Član 23 – Skloništa

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede uspostavljanje odgovarajućih, lako dostupnih skloništa u dovoljnom broju da obezbede siguran smeštaj i da proaktivno dopru do žrtava, posebno žena i njihove dece.

Član 24 – Telefonske linije za pomoć

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere za uspostavljanje besplatnih telefonskih linija za pomoć 24 sata dnevno (24/7) za pružanje saveta pozivaocima, poverljivo ili uz dužno poštovanje njihove anonimnosti, u vezi sa svim oblicima nasilja obuhvaćenog delokrugom ove konvencije.

Član 25 – Podrška žrtvama seksualnog nasilja

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede uspostavljanje odgovarajućih, lako dostupnih referentnih centara za žrtve silovanja ili seksualnog nasilja u dovoljnom broju da obezbede medicinski i forenzički pregled, traumatsku podršku i savetovanje za žrtve.

Član 26 – Zaštita i podrška deci svedocima

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se prilikom pružanja usluga zaštite i podrške žrtvama, dužna pažnja vodi računa o pravima i potrebama dece svedoka svih oblika nasilja obuhvaćenih primenom ove konvencije.

2. Mere preduzete u skladu sa ovim članom obuhvataće psiho-socijalno savetovanje za decu svedoke svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom u skladu sa uzrastom i posvetiće dužnu pažnju najboljim interesima deteta.

Član 27 – Izveštavanje

Strane će preduzeti neophodne mere da podstaknu bilo koju osobu koja je svedok činjenja dela nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom ili koja ima razumne osnove da veruje da bi takvo delo moglo biti počinjeno ili da se očekuju dalji akti nasilja, da to prijavi nadležnim organizacijama ili organima.

Član 28 – Izveštavanje od strane profesionalaca

Strane će preduzeti neophodne mere kako bi osigurale da pravila o poverljivosti nametnuta internim zakonom određenim profesionalcima ne predstavljaju prepreku za mogućnost, pod odgovarajućim uslovima, njihovog izveštavanja nadležnim organizacijama ili organima ako imaju razuman osnov da veruju da je počinjen ozbiljan čin nasilja koji je obuhvaćen ovom konvencijom i mogu se očekivati dalja teška dela nasilja.

Poglavlje V – Materijalno pravo

Član 29 – Građanske tužbe i pravni lekovi

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da žrtvama obezbede adekvatne građanske pravne lekove protiv počinioca.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da žrtvama, u

skladu sa opštim principima međunarodnog prava, obezbede adekvatne građansko-pravne lekove protiv državnih organa koji nisu ispunili svoju obavezu da preduzmu neophodne preventivne ili zaštitne mere u okviru svojih ovlašćenja.

Član 30 – Kompenzacija

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da žrtve imaju pravo da traže odštetu od počinioca za bilo koje od krivičnih dela utvrđenih u skladu sa ovom Konvencijom.

2. Adekvatna državna nadoknada biće dodeljena onima koji su pretrpeli tešku telesnu povredu ili oštećenje zdravlja, u meri u kojoj šteta nije pokrivena drugim izvorima kao što su izvršilac, osiguranje ili zdravstvene i socijalne odredbe koje finansira država. Ovo ne sprečava strane da traže regres za kompenzaciju dosuđenu od počinioca, sve dok se dužna pažnja poklanja bezbednosti žrtve.

3. Mere preduzete u skladu sa stavom 2. obezbeđuju davanje naknade u razumnom roku.

Član 31 – Starateljstvo, prava na posetu i bezbednost

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se prilikom utvrđivanja prava na starateljstvo i na posete deci uzmu u obzir slučajevi nasilja obuhvaćeni ovom konvencijom.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da ostvarivanje bilo kakvog prava na posete ili starateljstvo ne ugrožava prava i bezbednost žrtve ili dece.

Član 32 – Građansko-pravne posledice prinudnih brakova

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se brakovi zaključeni na silu mogu poništiti ili raskinuti bez nepotrebnog finansijskog ili administrativnog opterećenja žrtvi.

Član 33 – Psihološko nasilje

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se kriminalizuje namerno ponašanje ozbiljnog narušavanja psihičkog integriteta osobe putem prinude ili pretnji.

Član 34 – Uhođenje

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede da se kriminalizuje namerno ponašanje više puta upuštanja u preteće ponašanje usmereno na drugu osobu, koje izaziva strah za nju ili njenu bezbednost.

Član 35 – Fizičko nasilje

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede da se namerno postupanje u vezi sa činjenjem dela fizičkog nasilja nad drugom osobom inkriminiše.

Član 36 – Seksualno nasilje, uključujući silovanje

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se sledeća namerna ponašanja inkriminišu:

- a) učestvovanje u vaginalnoj, analnoj ili oralnoj penetraciji bez pristanka seksualne prirode u telo druge osobe bilo kojim delom ili predmetom;
- b) učestvovanje u drugim radnjama seksualne prirode bez saglasnosti sa osobom;
- c) navođenje druge osobe da se upusti u radnje seksualne prirode bez njenog pristanka sa trećim licem.

2. Pristanak se mora dati dobrovoljno kao rezultat slobodne volje osobe procenjene u kontekstu datih okolnosti.

3. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se odredbe stava 1. primenjuju i na dela počinjena protiv bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera kako je priznato unutrašnjim pravom.

Član 37 – Prinudni brak

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede da se namerno ponašanje primoravanja odrasle osobe ili deteta na sklapanje braka inkriminiše.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede da bude kriminalizovano namerno ponašanje namamljivanja odrasle osobe ili deteta na teritoriju strane ili države koja nije ona u kojoj ona ili on borave, sa svrhom primoravanja ove odrasle osobe ili deteta na sklapanje braka.

Član 38 – Sakaćenje ženskih genitalija

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se sledeća namerna ponašanja inkriminišu:

- a) ekscizija, infibulacija ili bilo koje drugo sakaćenje na celom ili bilo kom delu ženinih velikih, malih usana ili klitorisa;
- b) primoravanje ili navođenje žene da se podvrgne bilo kojoj od radnji navedenih u tački a;
- c) podsticanje, prinuda ili navođenje devojke da se podvrgne bilo kojoj od radnji navedenih u tački a.

Član 39 – Prisilni abortus i prisilna sterilizacija

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se sledeća namerna ponašanja inkriminišu:

- a) izvođenje abortusa na ženi bez njenog prethodnog i informisanog pristanka;
- b) izvođenje operacije koja ima za cilj ili efekat ukidanja sposobnosti žene da se prirodno reprodukuje, bez njenog prethodnog i informisanog pristanka ili razumevanja procedure.

Član 40 – Seksualno uznemiravanje

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da bilo koji oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne prirode sa svrhom ili učinkom narušavanja dostojanstva osobe, posebno kada stvara zastrašujuće, neprijateljsko, ponižavajuće, degradirajuće ili uvredljivo okruženje, podleže krivičnoj ili drugoj pravnoj sankciji.

Član 41 – Pomaganje ili podržavanje i pokušaj

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da se kao krivično delo, kada je učinjeno namerno, utvrdi pomaganje ili podržavanje izvršenja krivičnih dela utvrđenih u skladu sa članovima 33, 34, 35, 36, 37, 38.a i 39. ove konvencije.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da utvrde kao krivična dela, kada su namerno počinjena, pokušaje da se počine krivična dela utvrđena u skladu sa članovima 35, 36, 37, 38.a i 39. ove konvencije.

Član 42 – Neprihvatljiva opravdanja za zločine, uključujući zločine počinjene u ime takozvane „časti“

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da, u krivičnom postupku koji je pokrenut nakon izvršenja bilo kog dela nasilja obuhvaćenog delokrugom ove konvencije, usled kulture, običaja, vere, tradicije ili takozvane “časti” neće se smatrati opravdanjem za takve radnje. Ovo posebno obuhvata tvrdnje da je žrtva prekršila kulturne, verske, društvene ili tradicionalne norme ili običaje odgovarajućeg ponašanja.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede da podsticanje bilo koje osobe i deteta da izvrši bilo koje od dela navedenih u stavu 1 ne umanjí krivičnu odgovornost tog lica za počinjena dela.

Član 43 – Primena krivičnih dela

Krivična dela utvrđena u skladu sa ovom konvencijom utvrđuju se bez obzira na prirodu odnosa između žrtve i počinioca.

Član 44 – Nadležnost

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da uspostave nadležnost nad bilo kojim krivičnim delom utvrđenim u skladu sa ovom konvencijom, kada je krivično delo počinjeno:

- a) na njihovoj teritoriji; ili
- b) na brodu koji vijori njihovu zastavu; ili
- c) u avionu registrovanom prema njihovim zakonima; ili
- d) od strane jednog od njihovih državljana; ili
- e) od strane lica koje ima svoje uobičajeno boravište na njihovoj teritoriji.

2. Strane će nastojati da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere da uspostave nadležnost nad bilo kojim krivičnim delom utvrđenim u skladu sa ovom konvencijom kada je delo počinjeno protiv jednog od njihovih državljana ili osobe koja ima svoje uobičajeno boravište na njihovoj teritoriji.

3. Za krivično gonjenje krivičnih dela utvrđenih u skladu sa članovima 36, 37, 38. i 39. ove konvencije, strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede da njihova nadležnost ne bude podređena uslovu da su dela inkriminisana na teritoriji na kojoj su počinjena.

4. Za krivično gonjenje krivičnih dela utvrđenih u skladu sa članovima 36, 37, 38. i 39. ove konvencije, strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da njihova nadležnost u pogledu tačaka d i e stava 1. nije podređena uslovu da se krivično gonjenje može pokrenuti samo nakon što je žrtva krivičnog dela prijavila ili nakon davanja informacija od strane države u kojoj je delo izvršeno.

5. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da uspostave nadležnost za krivična dela utvrđena u skladu sa ovom konvencijom, u slučajevima kada je navodni počinitelj prisutan na njihovoj teritoriji i ne izruče je ili njega drugoj strani, isključivo na osnovu njene ili njegove nacionalnosti.

6. Kada više od jedne ugovorne strane tvrdi da ima nadležnost nad navodnim krivičnim delom utvrđenim u skladu sa ovom konvencijom, uključene strane će, kada je to prikladno, konsultovati jedna drugu u cilju utvrđivanja najprikladnije nadležnosti za krivično gonjenje.

7. Ne dovodeći u pitanje opšta pravila međunarodnog prava, ova konvencija ne isključuje bilo kakvu krivičnu jurisdikciju koju vrši Strana ugovornica u skladu sa svojim unutrašnjim pravom.

Član 45 – Sankcije i mere

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se krivična dela utvrđena u skladu sa ovom konvencijom kažnjavaju efikasnim, srazmernim i odvraćajućim sankcijama, uzimajući u obzir njihovu ozbiljnost. Ove sankcije će uključivati, gde je prikladno, kazne koje uključuju lišenje slobode koje mogu dovesti do ekstradicije.

2. Strane mogu doneti i druge mere u vezi sa počiniocima, kao što su:

- praćenje ili nadzor osuđenih lica;
- oduzimanje roditeljskog prava, ako se na drugi način ne može garantovati najbolji interes deteta, koji može uključivati i bezbednost žrtve.

Član 46 – Otežavajuće okolnosti

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se sledeće okolnosti, ukoliko već nisu deo sastavnih elemenata krivičnog dela, mogu, u skladu sa relevantnim odredbama unutrašnjeg prava, uzeti u obzir kao otežavajuće okolnosti u određivanju kazne u vezi sa krivičnim delima utvrđenim u skladu sa ovom konvencijom:

- a) da je delo počinjeno protiv bivšeg ili sadašnjeg supružnika ili partnera prema unutrašnjem zakonu, od strane člana porodice, osobe koja živi u vanbračnoj zajednici sa žrtvom ili lica koje je zloupotrebilo svoja ovlašćenja;
- b) krivično delo, ili srodna krivična dela, počinjena u više navrata;
- c) krivično delo je počinjeno protiv osobe koja je zbog posebnih okolnosti postala ranjiva;
- d) je delo počinjeno protiv ili u prisustvu deteta;
- e) krivično delo su počinile dve ili više osoba koje su delovale zajedno;
- f) da je krivično delo prethodilo ili je bilo praćeno ekstremnim nivoima nasilja;
- g) da je delo izvršeno upotrebom ili pretnjom oružjem;
- h) delo je za posledicu imalo tešku fizičku ili psihičku povredu za žrtvu;
- i) izvršilac je ranije osuđivan za krivična dela slične prirode.

Član 47 – Kazne koje je donela druga strana ugovornica

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede mogućnost uzimanja u obzir konačnih kazni koje je donela druga Strana ugovornica u vezi sa krivičnim delima utvrđenim u skladu sa ovom konvencijom prilikom određivanja kazne.

Član 48 – Zabrana obaveznih alternativnih procesa rešavanja sporova ili izricanja kazne

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da zabrane obavezne alternativne procese rešavanja sporova, uključujući posredovanje i mirenje, u vezi sa svim oblicima nasilja obuhvaćenih primenom ove konvencije.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se, ako se naloži plaćanje novčane kazne, vodi računa o sposobnosti počinioca da preuzme svoje finansijske obaveze prema žrtvi.

Poglavlje VI – Istraga, krivično gonjenje, procesno pravo i zaštitne mere

Član 49 – Opšte obaveze

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se istrage i sudski postupci u vezi sa svim oblicima nasilja obuhvaćenim ovom konvencijom sprovode bez nepotrebnog odlaganja, uzimajući u obzir prava žrtve tokom svih faza krivičnog postupka.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere, u skladu sa osnovnim principima ljudskih prava i uzimajući u obzir rodno zasnovano razumevanje nasilja, kako bi osigurale efikasnu istragu i krivično gonjenje krivičnih dela utvrđenih u skladu sa ovom Konvencijom.

Član 50 – Hitan odgovor, prevencija i zaštita

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede da odgovorne agencije za sprovođenje zakona reaguju na sve oblike nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom brzo i na odgovarajući način nudeći adekvatnu i neposrednu zaštitu žrtvama.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se odgovorni organi za sprovođenje zakona brzo i na odgovarajući način angažuju u sprečavanju i zaštiti od svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom, uključujući primenu preventivnih operativnih mera i prikupljanje dokaza.

Član 51 – Procena rizika i upravljanje rizikom

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da svi relevantni organi izvrše procenu rizika od smrtnosti, ozbiljnosti situacije i rizika od ponovljenog nasilja kako bi upravljali rizikom i, ako je potrebno, obezbedili koordinisanu bezbednost i podršku.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede da procena iz stava 1 na odgovarajući način uzme u obzir, u svim fazama istrage i primene zaštitnih mera, činjenicu da počinioci dela nasilja obuhvaćenih obimom ove konvencije poseduju ili imaju pristup vatrenom oružju.

Član 52 – Hitne mere zabrane

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da nadležni organi imaju ovlašćenje da naredi, u situacijama neposredne opasnosti, počiniocu nasilja u porodici da napusti mesto stanovanja žrtve ili lica u opasnosti na dovoljan vremenski period i da zabrani počiniocu da uđe u stan ili kontaktira žrtvu ili lice u opasnosti. Mere preduzete u skladu sa ovim članom daju prednost bezbednosti žrtava ili ugroženih lica.

Član 53 – Nalozi zabrane približavanja ili mere zaštite

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da odgovarajući nalozi zabrane približavanja ili zaštite budu dostupni žrtvama svih oblika nasilja obuhvaćenih primenom ove konvencije.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede da su nalozi zabrane pristupa ili zaštite navedeni u stavu 1:

– na raspolaganju za neposrednu zaštitu i bez nepotrebnih finansijskih ili administrativnih opterećenja žrtvi;

– izdati na određeni period ili dok se ne izmene ili ukinu;

– kada je potrebno, izdata na *ex parte* osnovi koja ima trenutni efekat;

– dostupni bez obzira na, ili kao dodatak drugim pravnim postupcima;

– dozvoljeno da se uvedu u naknadne sudske postupke.

3. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da kršenje naloga za zabranu prilaska ili zaštite izdatih u skladu sa stavom 1. podleže delotvornim, srazmernim i odvraćajućim krivičnim ili drugim pravnim sankcijama.

Član 54 – Istrage i dokazi

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da u bilo kom građanskom ili krivičnom postupku, dokazi koji se odnose na seksualnu istoriju i ponašanje žrtve budu dozvoljeni samo kada su relevantni i neophodni.

Član 55 – *Ex parte* i *ex officio* postupci

1. Strane će osigurati da istrage ili krivično gonjenje krivičnih dela utvrđenih u skladu sa članovima 35, 36, 37, 38 i 39 ove konvencije ne budu u potpunosti zavisni od prijave ili tužbe žrtve ako je delo počinjeno u celini ili delom na njenoj teritoriji, te da se postupak može nastaviti čak i ako žrtva povuče svoju izjavu ili tužbu.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da obezbede, u skladu sa uslovima predviđenim njihovim unutrašnjim zakonom, mogućnost da vladine i nevladine organizacije i savetnici za borbu protiv nasilja u porodici pomognu i/ili podrže žrtve, na njihov zahtev, tokom istraga i sudskih postupaka u vezi sa krivičnim delima utvrđenim u skladu sa ovom konvencijom.

Član 56 – Mere zaštite

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere za zaštitu prava i interesa žrtava, uključujući njihove posebne potrebe kao svedoka, u svim fazama istrage i sudskog postupka, posebno:

a) obezbeđivanje njihove zaštite, kao i zaštite njihovih porodica i svedoka, od zastrašivanja, odmazde i ponovne viktimizacije;

b) obezbeđivanje da žrtve budu obaveštene, barem u slučajevima kada žrtve i porodica mogu biti u opasnosti, kada počinitelj pobegne ili bude pušten na slobodu privremeno ili definitivno;

c) informišući ih, pod uslovima predviđenim internim zakonom, o njihovim pravima i uslugama koje su im na raspolaganju, kao i o daljem postupanju po njihovoj žalbi, optužbama, opštem toku istrage ili postupka i njihovoj ulozi u tome, kao i o ishodu njihovog slučaja;

d) omogućavanje žrtvama, na način i u skladu sa proceduralnim pravilima unutrašnjeg prava, da budu saslušane, da pruže dokaze i da se njihova gledišta, potrebe i zabrinutosti iznesu, direktno ili preko posrednika, i razmotre;

e) pružanje odgovarajućih usluga podrške žrtvama kako bi njihova prava i interesi bili propisno predstavljeni i uzeti u obzir;

f) obezbeđivanje da se mogu usvojiti mere za zaštitu privatnosti i imidža žrtve;

g) obezbeđivanje da se izbegne kontakt između žrtava i počinitelja u prostorijama suda i organa za sprovođenje zakona gde je to moguće;

h) pružanje žrtvama nezavisnih i kompetentnih prevodilaca kada su žrtve stranke u postupku ili kada pružaju dokaze;

i) omogućavanje žrtvama da svedoče, u skladu sa pravilima predviđenim njihovim unutrašnjim pravom, u sudnici bez prisustva ili barem bez prisustva navodnog počinioca, posebno korišćenjem odgovarajućih komunikacionih tehnologija, gde su dostupne.

2. Detetu žrtvi i detetu svedoku nasilja nad ženama i nasilja u porodici biće pružene, kada je to potrebno, posebne mere zaštite uzimajući u obzir najbolji interes deteta.

Član 57 – Pravna pomoć

Strane ugovornice obezbeđuju pravo na pravnu pomoć i besplatnu pravnu pomoć žrtvama pod uslovima predviđenim njihovim unutrašnjim pravom.

Član 58 – Zastarelost

Strane će preduzeti neophodne zakonodavne i druge mere kako bi osigurale da zastarelost pokretanja bilo kakvog pravnog postupka u vezi sa krivičnim delima utvrđenim u skladu sa članovima 36, 37, 38. i 39. ove konvencije traje vremenski period koji je dovoljan i srazmeran težini predmetnog dela, da omogući efikasno pokretanje postupka nakon što žrtva postane punoletna.

Poglavlje VII – Migracije i azil

Član 59 – Boravišni status

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se žrtvama čiji status boravka zavisi od statusa supružnika ili partnera, kako je priznato unutrašnjim zakonom, u slučaju raskida braka ili veze, odobri u slučaju posebno teških okolnosti, po zahtevu, autonomna boravišna dozvola, bez obzira na trajanje braka ili veze. Uslovi koji se odnose na izdavanje i trajanje autonomne boravišne dozvole utvrđuju se unutrašnjim zakonom.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da žrtve mogu da dobiju suspenziju postupka proterivanja pokrenutog u vezi sa statusom boravka koji zavisi od statusa supružnika ili partnera kako je priznato internim zakonom, kako bi im se omogućilo da podnesu zahtev za autonomnu dozvolu boravka.

3. Strane će izdati obnovljivu boravišnu dozvolu žrtvama u jednoj od dve sledeće situacije, ili u obe:

a) kada nadležni organ smatra da je njihov boravak neophodan zbog njihove lične situacije;

b) kada nadležni organ smatra da je njihov boravak neophodan u svrhu njihove saradnje sa nadležnim organima u istrazi ili krivičnom postupku.

4. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da žrtve prinudnog braka dovedene u drugu zemlju radi sklapanja braka i koje su kao rezultat toga izgubile svoj status boravka u zemlji u kojoj obično borave, mogu ponovo da steknu ovaj status.

Član 60 – Zahtevi za azil na osnovu pola

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da se rodno zasnovano nasilje nad ženama može priznati kao oblik progona u smislu člana 1, A (2) Konvencije iz 1951. o statusu izbeglica i kao oblik ozbiljne štete koja dovodi do komplementarne/supsidijarne zaštite.

2. Strane će obezbediti da se rodno osetljivo tumači svaki od osnova Konvencije i da kada se utvrdi da je progon za koji se strahuje zbog jednog ili više ovih osnova, podnosiocima zahteva bude odobren status izbeglice u skladu sa dostupnim relevantnim instrumentima.

3. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere da razviju rodno osetljive procedure prijema i usluge podrške za tražioce azila, kao i rodne smernice i rodno osetljive procedure za azil, uključujući određivanje statusa izbeglice i zahtev za međunarodnu zaštitu.

Član 61 – Non-refoulement (prisilno vraćanje)

1. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere za poštovanje principa non-refoulement u skladu sa postojećim obavezama prema međunarodnom pravu.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da žrtve nasilja nad ženama kojima je potrebna zaštita, bez obzira na njihov status ili prebivalište, ne budu vraćene ni pod kojim okolnostima u bilo koju zemlju u kojoj bi njihov život bio ugrožen ili gde bi mogli biti podvrgnuti mučenju ili nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

Poglavlje VIII – Međunarodna saradnja

Član 62 – Opšti principi

1. Strane će međusobno sarađivati, u skladu sa odredbama ove konvencije, i primenom relevantnih međunarodnih i regionalnih instrumenata o saradnji u građanskim i krivičnim stvarima, aranžmana dogovorenih na osnovu jedinstvenog ili recipročnog zakonodavstva i unutrašnjih zakona, u najširoj mogućoj meri, za svrhu:

a) sprečavanja, suzbijanja i krivičnog gonjenja svih oblika nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom;

b) zaštite i pružanja pomoći žrtvama;

c) istraga ili postupaka u vezi sa krivičnim delima utvrđenim u skladu sa ovom konvencijom;

d) sprovođenja relevantnih građanskih i krivičnih presuda koje su doneli pravosudni organi Strana, uključujući naloge za zaštitu.

2. Strane će preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mere kako bi osigurale da žrtve krivičnog dela utvrđenog u skladu sa ovom konvencijom i počinjenog na teritoriji druge strane osim one u kojoj borave mogu da podnesu žalbu nadležnim organima svoje države prebivališta.

3. Ako strana koja međusobnu pravnu pomoć u krivičnim stvarima, ekstradiciji ili izvršenju građanskih ili krivičnih presuda koje je nametnula druga strana ove konvencije uslovljava postojanjem ugovora, primi zahtev za takvu pravnu saradnju od strane sa kojom nije zaključila takav ugovor, može smatrati da je ova Konvencija pravni osnov za međusobnu pravnu pomoć u krivičnim stvarima, ekstradiciji ili izvršenju građanskih ili krivičnih presuda koje je izrekla druga Strana u pogledu krivičnih dela utvrđenih u skladu sa ovom Konvencijom.

4. Strane će nastojati da, prema potrebi, integrišu prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u programe pomoći za razvoj koji se pružaju u korist trećih država, uključujući sklapanje bilateralnih i multilateralnih sporazuma sa trećim državama u cilju olakšavanja zaštite žrtava u skladu sa članom 18. stav 5.

Član 63 – Mere koje se odnose na lica u opasnosti

Kada strana ugovornica, na osnovu informacija kojima raspolaže, ima razumne osnove da veruje da je neko lice u neposrednoj opasnosti da bude izloženo bilo kom od akata nasilja iz članova 36, 37, 38 i 39 ove konvencije na teritoriji druge strane, strana koja raspolaže informacijama podstiče se da ih bez odlaganja prosledi ovoj drugoj u cilju obezbeđivanja preduzimanja odgovarajućih mera zaštite. Tamo gde je primenljivo, ove informacije će uključiti detalje o postojećim odredbama zaštite u korist lica u opasnosti.

Član 64 – Informacije

1. Zamoljena Strana će odmah obavestiti Stranu koja je zamolila o konačnom rezultatu radnje preduzetih u skladu sa ovim poglavljem. Zamoljena Strana će takođe bez odlaganja obavestiti Stranu koja se obratila, o svim okolnostima koje onemogućavaju sprovođenje tražene radnje ili bi mogle da ga značajno odlože.

2. Strana može, u granicama svog unutrašnjeg prava, bez prethodnog zahteva, proslediti drugoj strani informacije dobijene u okviru sopstvenih istraga kada smatra da bi obelodanjivanje takvih informacija moglo pomoći Strani koja ih je primila u sprečavanju

krivičnih dela utvrđenih u u skladu sa ovom konvencijom ili u pokretanju ili sprovođenju istraga ili postupka u vezi sa takvim krivičnim delima ili da bi to moglo dovesti do zahteva za saradnju od strane te strane ugovonice u skladu sa ovim poglavljem.

3. Strana koja primi bilo koju informaciju u skladu sa stavom 2. dostaviće te informacije svojim nadležnim organima kako bi se postupak mogao pokrenuti ako se smatra odgovarajućim, ili da bi se ove informacije mogle uzeti u obzir u relevantnim građanskim i krivičnim postupcima.

Član 65 – Zaštita podataka

Lični podaci će se čuvati i koristiti u skladu sa obavezama koje su strane preuzele u skladu sa Konvencijom za zaštitu pojedinaca u pogledu automatske obrade ličnih podataka (ETS br. 108).

Poglavlje IX – Mehanizam za praćenje

Član 66 – Grupa stručnjaka za akciju protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici

1. Grupa eksperata za akciju protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu „GREVIO“) pratiće sprovođenje ove konvencije u Stranama ugovornicama.

2. GREVIO će biti sastavljen od najmanje 10 članova i najviše 15 članova, uzimajući u obzir rodnu i geografsku ravnotežu, kao i multidisciplinarnu ekspertizu. Njegove članove bira Komitet Strana između kandidata koje predlože Strane na mandat od četiri godine, koji se može jednom obnoviti, a biraju se između državljana Strana ugovornica.

3. Prvi izbori za 10 članova biće održani u periodu od godinu dana nakon stupanja na snagu ove konvencije. Izbor pet dodatnih članova biće održan nakon 25. ratifikacije ili pristupanja.

4. Izbor članova GREVIO-a zasniva se na sledećim principima:

a) biraju se po transparentnoj proceduri iz redova lica visokog moralnog karaktera, poznata po priznatoj stručnosti u oblastima ljudskih prava, rodne ravnopravnosti, nasilja nad ženama i nasilja u porodici, ili pomoći i zaštite žrtava, ili pokazanom profesionalnom iskustvu u oblastima obuhvaćenim ovom konvencijom;

b) dva člana GREVIO-a ne mogu biti državljani iste države;

c) treba da predstavljaju glavne pravne sisteme;

d) treba da predstavljaju relevantne aktere i agencije u oblasti nasilja nad ženama i nasilja u porodici;

Oni će sedeti u svom individualnom svojstvu i biće nezavisni i nepristrasni u vršenju svojih funkcija, i biće dostupni da svoje dužnosti izvršavaju na efikasan način.

5. Proceduru izbora članova GREVIO-a utvrđuje Komitet ministara Saveta Evrope,

nakon konsultacija i dobijanja jednoglasne saglasnosti Strana, u roku od šest meseci od stupanja na snagu ove konvencije.

6. GREVIO će usvojiti sopstveni poslovnik.

7. Članovi GREVIO-a i drugi članovi delegacija koje vrše posete zemljama kako je navedeno u članu 68, stavovi 9 i 14, uživaće privilegije i imunitete utvrđene u dodatku ovoj konvenciji.

Član 67 – Komitet Strana

1. Komitet Strana će biti sastavljen od predstavnika Strana Konvencije.

2. Komitet Strana saziva generalni sekretar Saveta Evrope. Njegov prvi sastanak biće održan u periodu od godinu dana nakon stupanja na snagu ove konvencije kako bi se izabrali članovi GREVIO-a. Naknadno će se sastati kad god to zatraži jedna trećina Strana, predsednik Komiteta Strana ili generalni sekretar.

3. Komitet Strana će usvojiti svoj poslovnik.

Član 68 – Procedura

1. Strane će podneti Generalnom sekretaru Saveta Evrope, na osnovu upitnika koji je pripremio GREVIO, izveštaj o zakonodavnim i drugim merama koje primenjuju odredbe ove konvencije, na razmatranje GREVIO-u.

2. GREVIO će razmotriti izveštaj podnet u skladu sa stavom 1 sa predstavnicima zainteresovane strane.

3. Postupci naknadnog ocenjivanja biće podeljeni u runde, čiju dužinu određuje GREVIO. Na početku svakog kruga GREVIO će odabrati posebne odredbe na kojima će se zasnivati postupak evaluacije i poslati upitnik.

4. GREVIO će definisati odgovarajuća sredstva za sprovođenje ove procedure praćenja. Posebno može usvojiti upitnik za svaki krug evaluacije, koji će služiti kao osnova za postupak evaluacije implementacije od strane Strana. Ovaj upitnik će biti upućen svim Stranama. Strane će odgovoriti na ovaj upitnik, kao i na svaki drugi zahtev za informacijama koji uputi GREVIO.

5. GREVIO može dobiti informacije o primeni Konvencije od nevladinih organizacija i civilnog društva, kao i od nacionalnih institucija za zaštitu ljudskih prava.

6. GREVIO će uzeti u obzir postojeće informacije dostupne iz drugih regionalnih i međunarodnih instrumenata i tela u oblastima koje spadaju u delokrug ove konvencije.

7. Prilikom usvajanja upitnika za svaki krug evaluacije, GREVIO će uzeti u obzir postojeće prikupljanje podataka i istraživanje u Stranama kako je navedeno u članu 11. ove konvencije.

8. GREVIO može dobiti informacije o primeni Konvencije od komesara Saveta Evrope za ljudska prava, Parlamentarne skupštine i relevantnih specijalizovanih tela Saveta Evrope, kao i onih osnovanih na osnovu drugih međunarodnih instrumenata. Žalbe podnesene ovim telima i njihovi ishodi biće dostupni GREVIO-u.

9. GREVIO može supsidijarno organizovati, u saradnji sa nacionalnim vlastima i uz pomoć nezavisnih nacionalnih stručnjaka, posete zemlji, ako su dobijene informacije nedovoljne ili u slučajevima predviđenim u stavu 14. Tokom ovih poseta, GREVIO-u mogu pomoći specijalisti u određenim oblastima.

10. GREVIO će pripremiti nacrt izveštaja koji će sadržati svoju analizu u vezi sa primenom odredbi na kojima se evaluacija zasniva, kao i svoje sugestije i predloge u vezi sa načinom na koji dotična Strana može da se bavi problemima koji su identifikovani. Nacrt izveštaja se dostavlja na komentare Strani koja je podvrgnuta evaluaciji. GREVIO će uzeti u obzir komentare Strane ugovornice prilikom usvajanja svog izveštaja.

11. Na osnovu svih primljenih informacija i komentara Strana, GREVIO će usvojiti svoj izveštaj i zaključke u vezi sa merama koje je dotična Strana preduzela da sprovede odredbe ove konvencije. Ovaj izveštaj i zaključci biće poslani dotičnoj strani i Komitetu Strana. Izveštaj i zaključci GREVIO-a biće objavljeni od njihovog usvajanja, zajedno sa eventualnim komentarima konkretne Strane.

12. Ne dovodeći u pitanje proceduru iz stavova 1 do 8, Komitet Strana može usvojiti, na osnovu izveštaja i zaključaka GREVIO-a, preporuke upućene ovoj Strani (a) u vezi sa merama koje treba preduzeti za sprovođenje zaključaka GREVIO, ako je potrebno određivanje datuma za podnošenje informacija o njihovoj primeni, i (b) sa ciljem promovisanja saradnje sa tom Stranom radi pravilnog sprovođenja ove konvencije.

13. Ako GREVIO dobije pouzdane informacije koje ukazuju na situaciju u kojoj problemi zahtevaju hitnu pažnju kako bi se sprečio ili ograničio obim ili broj ozbiljnih povreda Konvencije, može zatražiti hitno podnošenje posebnog izveštaja o merama preduzetim da bi se sprečio ozbiljan, masovan ili uporan obrazac nasilja nad ženama.

14. Uzimajući u obzir informacije koje je dostavila dotična Strana, kao i sve druge pouzdane informacije koje su joj dostupne, GREVIO može odrediti jednog ili više svojih članova da sprovedu istragu i da hitno izveste GREVIO. Tamo gde je to opravdano i uz saglasnost Strane, istraga može uključiti posetu njenoj teritoriji.

15. Nakon ispitivanja nalaza istrage iz stava 14., GREVIO će ove nalaze proslediti dotičnoj Strani i, po potrebi, Komitetu Strana i Komitetu ministara Saveta Evrope, zajedno sa svim komentarima i preporukama.

Član 69 – Opšte preporuke

GREVIO može usvojiti, po potrebi, opšte preporuke o primeni ove konvencije.

Član 70 – Uključivanje parlamenta u monitoring

1. Nacionalni parlamenti će biti pozvani da učestvuju u praćenju mera preduzetih za sprovođenje ove konvencije.

2. Strane će podneti izveštaje GREVIO-a svojim nacionalnim parlamentima.
3. Parlamentarna skupština Saveta Evrope biće pozvana da redovno vrši pregled primene ove konvencije.

Poglavlje X – Odnos sa drugim međunarodnim instrumentima

Član 71 – Odnos prema drugim međunarodnim instrumentima

1. Ova konvencija neće uticati na obaveze koje proističu iz drugih međunarodnih instrumenata čiji su potpisnici ili će postati članice ove konvencije i koji sadrže odredbe o pitanjima koja se regulišu ovom konvencijom.

2. Strane ove konvencije mogu zaključivati međusobne bilateralne ili multilateralne sporazume o pitanjima kojima se ova konvencija bavi, u svrhu dopune ili jačanja njenih odredbi ili olakšavanja primene principa sadržanih u njoj.

Poglavlje XI – Amandmani na Konvenciju

Član 72 – Izmene i dopune

1. Svaki predlog za amandman na ovu konvenciju koji podnese neka Strana biće saopšten generalnom sekretaru Saveta Evrope i on ili ona ga prosleđuje državama članicama Saveta Evrope, svakoj potpisnici, bilo kojoj Strani, Evropskoj uniji, svakoj državi pozvanoj da potpiše ovu konvenciju u skladu sa odredbama člana 75, i svakoj državi pozvanoj da pristupi ovoj konvenciji u skladu sa odredbama člana 76.

2. Komitet ministara Saveta Evrope razmatra predloženi amandman i, nakon konsultacija sa Stranama ove konvencije koje nisu članice Saveta Evrope, može usvojiti amandman većinom iz člana 20.d. Statuta Saveta Evrope.

3. Tekst svakog amandmana koji usvoji Komitet ministara u skladu sa stavom 2. prosleđuje se Stranama na prihvatanje.

4. Svaki amandman usvojen u skladu sa stavom 2. stupa na snagu prvog dana u mesecu koji sledi nakon isteka perioda od mesec dana od datuma kada su sve strane obavestile generalnog sekretara o svom prihvatanju.

Poglavlje XII – Završne odredbe

Član 73 – Efekti ove konvencije

Odredbe ove konvencije neće prejudicirati odredbe unutrašnjeg prava i obavezujućih međunarodnih instrumenata koji su već na snazi ili bi mogli stupiti na snagu, prema kojima su ili bi bila data povoljnija prava licima u sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Član 74 – Rešavanje sporova

1. Strane u bilo kom sporu koji može nastati u vezi sa primenom ili tumačenjem odredaba ove konvencije prvo će nastojati da ga reše pregovorima, pomirenjem, arbitražom ili bilo kojim drugim metodama mirnog rešavanja prihvaćenim zajedničkim dogovorom između njih.

2. Komitet ministara Saveta Evrope može uspostaviti procedure poravnjanja koje će biti dostupne za korišćenje stranama u sporu ako se tako slože.

Član 75 – Potpisivanje i stupanje na snagu

1. Ova konvencija je otvorena za potpisivanje državama članicama Saveta Evrope, državama koje nisu članice koje su učestvovala u njenoj izradi i Evropskoj uniji.

2. Ova konvencija podleže ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju. Instrumenti ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja deponuju se kod generalnog sekretara Saveta Evrope.

3. Ova konvencija stupa na snagu prvog dana u mesecu po isteku perioda od tri meseca od datuma kada je 10 potpisnica, uključujući najmanje osam država članica Saveta Evrope, izrazilo saglasnost da se obavezuju Konvencijom u skladu sa odredbama stava 2.

4. U odnosu na bilo koju državu iz stava 1. ili Evropsku uniju, koja naknadno izrazi svoj pristanak da se njome obavezuje, Konvencija će stupiti na snagu prvog dana u mesecu koji sledi nakon isteka perioda od tri meseca nakon datuma deponovanja svog instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju.

Član 76 – Pristupanje Konvenciji

1. Nakon stupanja na snagu ove konvencije, Komitet ministara Saveta Evrope može, nakon konsultacija sa Stranama ove konvencije i dobijanja njihovog jednoglasnog pristanka, pozvati bilo koju državu koja nije članica Saveta Evrope, a koja nije učestvovala u izradi Konvencije, da pristupi ovoj Konvenciji odlukom donetom većinom predviđenom

članom 20.d Statuta Saveta Evrope, i jednoglasnim glasanjem predstavnika Strana koje imaju pravo da zasedaju u Komitetu ministara.

2. U odnosu na bilo koju državu koja pristupa, Konvencija će stupiti na snagu prvog dana u mesecu koji sledi nakon isteka perioda od tri meseca od datuma deponovanja instrumenta o pristupanju kod generalnog sekretara Saveta Evrope.

Član 77 – Teritorijalna primena

1. Svaka država ili Evropska unija može, u trenutku potpisivanja ili prilikom deponovanja svog instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju, odobrenju ili pristupanju, navesti teritoriju ili teritorije na koje će se primenjivati ova konvencija.

2. Svaka Strana može, u bilo kom kasnijem trenutku, izjavom upućenom generalnom sekretaru Saveta Evrope, da proširi primenu ove konvencije na bilo koju drugu teritoriju navedenu u izjavi i za čije je međunarodne odnose odgovorna ili u čije ime je ovlašćena da preuzima obaveze. U odnosu na tu teritoriju, Konvencija će stupiti na snagu prvog dana u mesecu nakon isteka perioda od tri meseca od datuma kada je generalni sekretar primio takvu izjavu.

3. Svaka izjava data u skladu sa dva prethodna stava može, u odnosu na bilo koju teritoriju navedenu u takvoj izjavi, biti povučena putem obaveštenja upućenog generalnom sekretaru Saveta Evrope. Povlačenje stupa na snagu prvog dana u mesecu koji sledi nakon isteka perioda od tri meseca od dana kada je generalni sekretar primio takvo obaveštenje.

Član 78 – Rezerve

1. Ne mogu se staviti rezerve u pogledu bilo koje odredbe ove konvencije, sa izuzecima predviđenim u stavovima 2 i 3.

2. Svaka država ili Evropska unija može, u trenutku potpisivanja ili prilikom deponovanja svog instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju, odobrenju ili pristupanju, izjavom upućenom generalnom sekretaru Saveta Evrope, izjaviti da zadržava pravo da ne primenjuju ili primenjuju samo u posebnim slučajevima ili uslovima odredbe utvrđene u:

- član 30. stav 2.;
- član 44. st. 1.e, 3. i 4.;
- član 55. stav 1. u vezi sa članom 35. za prekršaje;
- Član 58 u odnosu na članove 37, 38 i 39;
- Član 59.

3. Svaka država ili Evropska unija može, u trenutku potpisivanja ili prilikom deponovanja svog instrumenta o ratifikaciji, prihvatanju, odobrenju ili pristupanju, izjavom upućenom generalnom sekretaru Saveta Evrope, izjaviti da zadržava pravo da obezbedi vankrivične sankcije, umesto krivičnih, za ponašanja iz čl. 33. i 34.

4. Svaka Strana može u potpunosti ili delimično da povuče rezervu putem izjave upućene generalnom sekretaru Saveta Evrope. Ova izjava stupa na snagu od dana kada je primi generalni sekretar.

Član 79 – Važenje i pregled rezervi

1. Rezerve iz člana 78. stavovi 2. i 3. važiće pet godina od dana stupanja na snagu ove konvencije u odnosu na dotičnu Stranu. Međutim, takve rezerve se mogu obnoviti za periode istog trajanja.

2. Osamnaest meseci pre datuma isteka rezerve, Generalni sekretarijat Saveta Evrope obaveštava o tom isteku dotičnu Stranu. Najkasnije tri meseca pre isteka, Strana će obavestiti generalnog sekretara da podržava, menja ili povlači svoju rezervu. U nedostatku obaveštenja od strane zainteresovane strane, Generalni sekretarijat će obavestiti tu stranu da se smatra da je njena rezerva automatski produžena za period od šest meseci. Propust dotične Strane da obavesti o svojoj nameri da potvrdi ili izmeni svoju rezervu pre isteka tog perioda dovodi do toga da rezerva ne važi.

3. Ako Strana stavi rezervu u skladu sa članom 78. stavovi 2. i 3., ona će, pre obnavljanja ili na zahtev, dostaviti GREVIO-u objašnjenje na osnovu razloga koji opravdavaju njen nastavak.

Član 80 – Otkazivanje

1. Svaka Strana može, u bilo koje vreme, da otkaže ovu Konvenciju putem obaveštenja upućenog generalnom sekretaru Saveta Evrope.

2. Takvo otkazivanje stupa na snagu prvog dana u mesecu koji sledi nakon isteka perioda od tri meseca od datuma prijema obaveštenja od strane generalnog sekretara.

Član 81 – Obaveštenje

Generalni sekretar Saveta Evrope će obavestiti države članice Saveta Evrope, države nečlanice koje su učestvovalе u njenoj izradi, svaku potpisnicu, bilo koju stranu, Evropsku uniju i svaku državu koja je pozvana da pristupi ovoj konvenciji o:

- a) bilo kojem potpisivanju;
- b) deponovanju bilo kog instrumenta ratifikacije, prihvatanja, odobrenja ili pristupanja;
- c) svakom datumu stupanja na snagu ove konvencije u skladu sa članovima 75 i 76;
- d) svakom amandmanu usvojenom u skladu sa članom 72. i datumu kada takav amandman stupa na snagu;
- e) svakoj rezervi i povlačenju rezerve učinjene u skladu sa članom 78;
- f) o svakom otkazivanju u skladu sa odredbama člana 80;
- g) bilo kojem drugom aktu, obaveštenju ili saopštenju u vezi sa ovom konvencijom.

U potvrdu čega su dole potpisani, propisno ovlašćeni za to, potpisali ovu Konvenciju. Sačinjeno u Istanbulu, 11. maja 2011. godine, na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu su oba teksta podjednako verodostojna, u jednom primerku koji će biti deponovan u arhivu Saveta Evrope. Generalni sekretar Saveta Evrope će poslati overene kopije svakoj

državi članici Saveta Evrope, državama nečlanicama koje su učestvovala u izradi ove konvencije, Evropskoj uniji i svakoj državi koja je pozvana da pristupi ovoj konvenciji.

Dodatak – Privilegije i imuniteti (član 66)

1. Ovaj dodatak se primenjuje na članove GREVIO-a pomenute u članu 66. Konvencije, kao i na druge članove delegacija koji posećuju zemlju. Za potrebe ovog dodatka, izraz „drugi članovi delegacija u poseti zemlji“ obuhvata nezavisne nacionalne stručnjake i specijaliste pomenute u članu 68. stav 9. Konvencije, članove osoblja Saveta Evrope i prevodioce zaposlene u Savetu Evrope koji prate GREVIO tokom njegovih poseta zemljama.

2. Članovi GREVIO-a i drugi članovi delegacija za posete zemlji će, tokom obavljanja svojih funkcija u vezi sa pripremom i sprovođenjem poseta zemlji, kao i njihovim praćenjem, i putovanjem u vezi sa tim funkcijama, uživati sledeće privilegije i imunitete:

a) imunitet od ličnog hapšenja ili pritvora i od zaplene njihovog ličnog prtljaga, i imunitet od bilo kakvog pravnog postupka u pogledu izgovorenih ili napisanih reči i svih radnji koje su izvršili u svom službenom svojstvu;

b) izuzeće od bilo kakvog ograničenja njihove slobode kretanja pri izlasku i povratku u zemlju prebivališta, i ulasku i izlasku iz zemlje u kojoj obavljaju svoje funkcije, kao i od registracije stranaca u zemlji koju posećuju ili kroz koju prolaze u vršenju svojih funkcija.

3. U toku putovanja u vršenju svojih funkcija, članovima GREVIO-a i drugim članovima delegacija za posetu zemlji, po pitanju carinske i devizne kontrole, biće omogućene iste olakšice kao one koje se daju predstavnicima stranih vlada na privremenoj službenoj dužnosti.

4. Dokumenti koji se odnose na ocenu implementacije Konvencije koje nose članovi GREVIO-a i drugi članovi delegacija u poseti zemlji su nepovredivi u onoj meri u kojoj se tiču aktivnosti GREVIO-a. Nikakva obustava ili cenzura neće se primenjivati na zvaničnu prepisku GREVIO-a ili na zvaničnu komunikaciju članova GREVIO-a i drugih članova delegacija u poseti zemlji.

5. Da bi se članovima GREVIO-a i ostalim članovima delegacija u poseti obezbedila potpuna sloboda govora i potpuna nezavisnost u obavljanju svojih dužnosti, imunitet od sudskog procesa u pogledu izgovorenih ili napisanih reči i svih radnji koje je izvršio u obavljanju svojih dužnosti će i dalje biti odobreno, bez obzira što dotična lica više nisu angažovana na obavljanju tih dužnosti.

6. Privilegije i imuniteti se daju licima navedenim u stavu 1. ovog dodatka kako bi se zaštitilo nezavisno vršenje njihovih funkcija u interesu GREVIO-a, a ne za njihovu ličnu korist. Odricanje od imuniteta licima iz stava 1. ovog dodatka izvršiće generalni sekretar Saveta Evrope u svakom slučaju kada bi imunitet, po njegovom ili njenom mišljenju, ometao tok pravde i gde se može odustati bez štete po interese GREVIO-a.

VIOLENCE AGAINST WOMEN IN INTERNATIONAL LAW

SUMMARY

The monograph deals with the international universal and regional legal standards in the area of violence against women seen from the perspective of human rights protection. The research is normative - legal research, using the statute approach, conceptual approach and case approach. The legal materials used are international legal documents and international soft law, as an integral part of the international legal principles, being the predecessors of relevant conventions.

The objective of the research is to examine how the goal of international rules and principles on violence against women, such as: to prevent violence against women, to ensure investigation, prosecution and punishment of perpetrators, and to provide protection and support for complainants/survivors of violence, has been achieved in relevant international legal documents. Methodology is based on legal analysis of the norms of the most important international conventions and relevant soft law documents, applied in a contextual framework. Furthermore, theoretical approach to the concept of law and the notion of human rights is applied, bearing in mind that violence against women represents serious violation of women's human rights, as being defined in the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and in the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence.

The monograph is divided into several chapters: Introductory notes; 1. Concept of law; 2. Notion of human rights; 3. Relevant universal international documents on violence against women; 4. Regional the most comprehensive international legal norms on violence to women – Istanbul Convention of the Council of Europe; 5. Important judgments of European Court of Human Rights in the area of violence against women; 6. Concluding considerations.

Introductory notes point out that violence against women is a global phenomenon, which exists in all countries of the world, but not all countries recognize it as severe violation of women's human rights up to today. Prevailing, however, is the present occurrence of violence against women, as a form of discrimination against women, which is the result of historical inequalities in power relations between women and men, which led to domination of men over women. This is particularly reflected in the partnership relations. In around 80% of cases, the victim of domestic abuse - related crimes was female. Violence against women is very complex phenomenon, since it occurs not only in the family, in partnership relations, but furthermore in a public place (physical violence, rapes) or at work (through sexual harassment, mobbing or stalking). Official statistics of the United Nations (UN) indicate that globally, 26 per cent of ever-partnered women aged 15 and older (641 million)

have been subjected to physical and / or sexual violence by a husband or intimate partner at least once in their lifetime. Women survivors of violence face numerous barriers to accessing help and support and disclosing abuse. These barriers include: lack of recognition that the abuse is happening; feelings of guilt and shame; and lack of awareness of available support. Limited evidence from 2000–2018 found that 4 per cent and 7 per cent of women in the age group of 50 and older, experienced physical and/or sexual violence by an intimate partner in the last 12 months.

First chapter dealing with the concept of law and second, focused on the notion of human rights aim to accentuate the most optimal approach to international legal frameworks of violence against women.

Law has been defined as a science and as the art of justice. The task of law in all societies is, first of all, to regulate relations in a society with the aim of increasing the level of social stability, security and in this way, it enables the continuous progress of the whole society. In the essence of law lies a certain system of values accepted in one society, the state and the international community. Those values are: justice, fairness, freedom, human dignity, tolerance, security, equality, order and peace. The term law is a set of rules that includes on the one hand positive (binding) law, i.e. legal system of norms that regulates the behavior of natural and legal entities, their action and inaction followed by threatened sanctions and an effective mechanism for their realization. On the other hand, law encompass a set of universal business, ethical and moral rules and standards that most often do not have effective sanctioning mechanism (natural law, soft law), but they are of great importance precisely for regulation of an area such as violence against women, in which there is not enough norms of positive law at international level. The term soft law is primarily related to international law. Francis Snyder defined the notion of soft law as: „a set of rules of conduct which, in principle, are not legally binding, but which can nevertheless produce certain legal consequences in a practical sense”. Soft law in certain cases can be just as effective as hard law, given its flexibility, it can provide adequate and quick answers in order to solve problems. Another classification is based on difference between positive and natural law. Positive law (*ius cogens*) are the norms whose application is ultimately guaranteed by the state with its monopoly of physical force and with a spectrum of different sanctions. Natural law serves justice as a moral disposition of equal treatment of equal things. The realization of natural law is an expression of a democratic culture that accepts tolerance as an act of spiritual freedom and a culture of reason. Natural law represents the totality of rights that are confirmed in the being of every human being, in his nature, human innate rights.

Human rights as natural rights are acquired by every human being by birth. Human rights apply equally for all people, regardless of race, sex, language, religion, economic condition, education, political and other opinion, in any circumstances. Certain groups of people such as women, children, foreigners, stateless persons, refugees, etc. are protected by special international acts (e.g. the UN Convention on the Rights of the Child, the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities). Holistic approach assumes that human rights are indivisible and interdependent, which means

that groups of human rights have equal importance. The essence of human rights is not positivism, but moral origin. At global level, the principles from the UN Universal Declaration of Human Rights became legally binding only in 1966, i.e. 1976, when the International Covenant on Civil and Political Rights and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights entered into force, which took over and elaborated the human rights standards from the Universal Declaration. Human rights on their dynamic development path have ceased to exist as an internal matter of a state. The state has to some extent renounced its absolute sovereignty in favour of international obligations of human rights protection. The dynamism of human rights is also reflected in their constant expansion. The golden rule of the human rights says that we should treat others as we would like others to treat us. Therefore, human rights are universal and are to be implemented *erga omnes*.

Toward vulnerable groups of the population, the principle of affirmative measures is applied, i.e. positive discrimination, with the aim of equalizing those persons in the exercise of their rights and providing additional guarantees for achieving their equality – affirmative approach. These are permitted exceptions to the application of the principle of absolute equality. The concept of gender equality has evolved over the years. International principles of women equality protection include legal regulation of the position of women on a double track: 1) Women's rights as part of basic human rights - general protection guaranteed and 2) Special rights of women. In a contemporary moment, women enjoy legally established equality in terms of formal equality, but not at global level nor in practice.

Third chapter deals with in depth analysis of the relevant universal international legal documents on violence to women, as follows:

- UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW Convention, 1979) with its Optional Protocol (1999), and General Recommendations No. 12 (1989), No. 19 (1992) and No. 35 (2017) of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women;
- Vienna Declaration and Programme of Action, 1993 and UN Declaration on the Elimination of Violence against Women, 1993;
- The Beijing Declaration and Platform for Action, 1995;
- UN Security Council Resolution 1325 on women, peace and security, 2000;
- UN Resolution on intensification of efforts to prevent and eliminate all forms of violence against women and girls, 2020.

Violence against women and girls persists as a global pandemic - 1 in 3 women is subjected to physical and/or sexual violence at least once in their lifetime. It is exacerbated by COVID-19: 45% of women reported that they or a woman they know experienced violence since COVID-19 and 6 in 10 women said sexual harassment in public worsened, according to data of the UN Women. Online violence against women and girls occurs on a continuum and can take many forms including sexual harassment, cyberstalking, zoom bombing, intimate image abuse, misogynistic hate speech amongst others. Groups of women that are at greater risk of violence are:

- women in public life,
- women human rights defenders,
- young women and girls,
- indigenous women,
- migrant and ethnic minority women,
- lesbian, bisexual and transgender women and
- women with disabilities.

Fourth chapter is dedicated to regional the most comprehensive international legal norms on violence to women and especially to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention), since it is a landmark treaty containing the most comprehensive set of legal standards to ensure the prevention of violence against women in all its forms, the protection and support of victims and the prosecution of perpetrators, with request for coordinated national policies of States Parties.

UN CEDAW's standard setting has been strengthened by many additional regional human rights instruments for the protection of women and girls against violence. Several of them have gone beyond CEDAW's standards. The 1994 Inter-American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence against Women (Convention of Belém do Pará) recognized women's human right to live free from violence, which includes the right to live free from all forms of discrimination. Parameter of due diligence by the State to prevent, investigate and impose penalties for violence against women, was formulated for the first time in the international convention in the Art. 7 (b) of the Belém do Pará Convention. Due diligence standard is both a negative duty on the state and a positive obligation for the state to respond appropriately to prevent, analyze, and execute appropriate sentencing and provide redress. This regional Convention and the 2003 Protocol to the African Charter on Human and People's Rights on the Human Rights of Women (Maputo Protocol) have both included economic violence as a form of violence against women. While the Maputo Protocol is a women's rights treaty, it has a strong definition of violence against women, which includes acts that are not often viewed as violence themselves, but acts that could lead to physical, sexual, psychological, or economic harm, such as restrictions of freedom. Consequently, the Maputo Protocol addresses the contextual elements of violence against women, and the elements of power and control that restrict women's human rights.

The Istanbul Convention (in Annex) is a comprehensive and complex treaty - it is at the same time a human rights treaty, covering both civil and criminal laws, and a normative instrument for greater gender equality. Istanbul Convention of the Council of Europe is open to accession to non - member countries. Turkey was the first CoE member state that ratified the Convention and today 34 countries have ratified it. Convention is titled as "Istanbul Convention", mirroring a gratitude to Turkey for the support of Turkey in its ratification. However, it is historical paradox that we are witnessing the withdrawal of the Turkey from the Istanbul Convention notified in March 2021, which took effect on the July 1, 2021. This bears a huge negative impact for Turkey in terms of effective prevention

of violence against women and domestic violence, as well as for victims' protection and prosecution of perpetrators. Convention aims at zero tolerance in each society for gender based violence against women and domestic violence. Its applicability to the growing digital dimension of violence against women has been confirmed through GREVIO's General Recommendation No.1. The Convention is based on the principles of prevention, protection, punishment (concept of three "P") plus comprehensive and coordinated policies, which all represent four pillars of the Convention. Convention applies in times of peace and in situations of armed conflict.

Starting from empirical facts, the focus is primarily on violence against women, since nine of ten victims of domestic violence are women and girls. Istanbul Convention is the first European treaty specifically targeting violence against women and domestic violence in a legally binding manner. The legally binding character is also assured through its monitoring system, which has been established (GREVIO and the Committee of the Parties), as well as through precise content of state duties in this area of women human rights protection, such as protection against all forms of violence. Convention is consisted of 81 articles divided into 12 chapters and in depth analysis is focused on the following segments:

- definitions;
- due diligence, equality and non – discrimination;
- legal principles on investigation, prosecution and protection in the area of combating violence to women;
- states' obligations, prevention, protection of victims and coordinated policies on violence to women and domestic violence and
- monitoring system, GREVIO.

The notion of gender is for the first time officially included into an international document with legally binding nature, such as the Istanbul Convention (Art. 3, Definitions). Notion of gender in this context assumes socially constructed roles, behaviours, activities and attributes that the society considers appropriate behaviour for women and men. Research results have shown that gender roles and stereotypes result in harmful practices and contribute to making violence against women socially acceptable. Globally seen, reaching equality among all population groups and the absence of discrimination in contemporary society represent moral imperatives.

The definition of "violence against women" makes clear that, for the purpose of the Convention, violence against women shall be understood to constitute a violation of human rights and a form of discrimination. This is in line with the purpose of the Convention set out in Article 1 (b): to contribute to the elimination of all forms of discrimination against women and to promote substantive equality between women and men, including by empowering women. The second part of the definition is the same as contained in Council of Europe Recommendation Rec (2002) 5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence, the CEDAW Committee General Recommendation No. 19 on violence against women (1992), as well as in Article

1 of the United Nations Declaration on the Elimination of All Forms of Violence against Women. The drafters have, however, expanded the definition to include the notion of “economic harm” which can be related to psychological violence.

The due diligence standard, has been widely used in the reports and work of a range of UN bodies. The duty of due diligence under international law evolved from the principles of diplomatic protection where by a state incurs international responsibility for the commission of an international wrongful act against a non - national person. Istanbul Convention in its Article 5 (Due Diligence), paragraph 1, addresses the state obligation to ensure that their authorities, officials, agents, institutions and other actors acting on behalf of the state refrain from acts of violence against women, whereas paragraph 2 sets out States Parties’ obligation to exercise due diligence in relation to acts covered by the scope of this Convention perpetrated by non-state actors. In both cases, failure to do so will incur state responsibility.

The principle of essential equality between women and men implies that the enjoyment of the right to freedom from violence is interconnected with the obligation of member states to ensure equality between women and men in the exercise and enjoyment of all civil, political, economic, social and cultural rights in accordance with the Council of Europe instruments in the area of human rights, especially the European Convention on Human Rights and its protocols and the European Social Charter and other international instruments of which they are members, especially the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women.

Law enforcement agencies in states signatories and parties of the Convention, are to react promptly and appropriately by offering adequate and immediate protection to victims, while paragraph 2 calls for their prompt and appropriate engagement in the prevention of and protection against all forms of violence covered by the scope of this Convention, including the employment of preventive operational measures and the collection of evidence.

Parties of the Convention have the obligation to ensure that any assessment of the risks faced by a victim should systematically take into consideration, at all stages of the investigation and application of protective measures, whether the perpetrator legally or illegally possesses or has access to firearms in order to guarantee the safety of victims. This article (51) therefore establishes the obligation to ensure that all relevant authorities, not limited to the police, effectively assess and devise a plan to manage the safety risks a particular victim faces on a case – by - case basis, according to standardised procedure and in co-operation and co-ordination with each other. The competent authorities have the power to order a perpetrator of domestic violence to leave the residence of the victim and to forbid him or her from returning or contacting the victim. The immediate danger must be assessed by the relevant authorities. It refers to any situations of domestic violence in which harm is imminent or has already materialised and is likely to happen again. Existing examples of such orders in CoE member states range between ten days and four weeks, with or without the possibility of renewal.

Istanbul Convention regulates *ex parte* and *ex officio* proceedings. Aim of those provisions is to ease the burden which lengthy criminal investigations and proceedings

often place on the victims while at the same time ensuring that perpetrators are brought to justice - to enable criminal investigations and proceedings to be carried out without placing the onus of initiating such proceedings and securing convictions on the victim. Provisions on investigation, prosecution and protection in the domain of fighting domestic violence and violence against women, besides their direct obligations for states signatories of the Istanbul Convention, furthermore have specific deterrent effect, through setting legal standards that are general legal framework in Europe for achieving zero tolerance towards gender-based violence to women and domestic violence.

Convention requires States Parties to secure that in criminal proceedings regarding the acts of violence covered by the Convention, „culture, custom, religion, tradition or so-called “honour” are not regarded as justifications of such acts” (Article 42, par 1). In this context, important message is proclaimed: that violence against women and domestic violence are not private matters. The offences established in accordance with this Convention shall apply irrespective of the nature of the relationship between victim and perpetrator.

Istanbul Convention is not a “tiger made of paper”, therefore it has established two pillars of monitoring of its implementation: the Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO), an independent expert body, on the one side and the Committee of the Parties, a political body composed of official representatives of the States Parties to the Convention, on the other side.

The Fourth chapter on regional legal instruments also deals with the EU’s approach to gender based violence against women, through the analysis of relevant directives and the latest Proposal for a directive (2023) on combating violence against women and domestic violence. The EU has only recently begun to focus on the issue of violence against women using binding legal instruments, and the starting point is the decision to sign the Istanbul Convention in 2016, only to officially become a contracting party to the Istanbul Convention in June 2023 after a lengthy internal procedure.

Fifth chapter is devoted to selected judgements of the European Court of Human Rights in the area of violence against women. Analysis of the case law approach is aimed at emphasizing important guidelines of the Court when considering different cases of domestic and gender-based violence to women. Important principle that was born in court jurisprudence is due diligence, which is furthermore legally established in the Istanbul Convention as an obligation of a state to refrain from acts of violence against women and to exercise due diligence in relation to offenses covered by the scope of the Convention perpetrated by non-state actors. Consequently, selected judgements of the Court are analysed.

Women, who are supported or assisted by a specialist support service during investigations and proceedings, are more likely to file a complaint and testify and are better equipped to take on the emotionally challenging task of actively contributing to the outcome of proceedings. It is of vital importance to psychologically/emotionally prepare women who experienced violence to endure testifying in front of the accused, as well as to accompany them to court.

Within this chapter, separate part is focused on lessons learned from relevant cases a front of the European Court of Human Rights in the area of violence against women. The

first lesson learned is that violence against women and other forms of domestic violence are not private matters. Another lesson learned is that violence is always the responsibility of the perpetrator, not the victim. Landmark cases of the European Court of Human Rights have established that due diligence obligations for states mean that they are not only responsible for enacting laws that guarantee women's rights, but also for ensuring that these laws are enforced through a functioning, gender-sensitive judicial system. Gender accountability in the judiciary can be achieved through sensitizing judges, through targeted training and bringing them into contact with the women they work with, and this can help eliminate biased decision-making and enhance the optimal response for women victims of violence in their access to justice.

Sixth chapter contains concluding considerations. Violence against women and girls is the most brutal reflection of gender inequality. For centuries, the invisibility of violence against women and girls was maintained by treating it as a private situation. Thus the intervention of the state had been prevented and assistance to the victim was made impossible. On a global level, in most countries, people are nowadays increasingly aware that gender-based violence to women and domestic violence are negative and dangerous social phenomena with devastating effects, and not just an isolated, individual private problems. Violence against women is worldwide, it is happening in both developed and developing countries, no matter of the religion or political ideology. Therefore, in most of the countries, gender-based and domestic violence is legally classified in a category of criminal offenses.

Each 25th November every year is marked as the International Day for the Elimination of Violence against Women at global level. The International Day for the Elimination of Violence Against Women marks the launch of the campaign (November 25 - December 10) — an initiative of 16 days of activism concluding on the day that commemorates the International Human Rights Day (10 December).

Gender-based violence to women is defined as gender-based violence “directed to a woman just because she is a woman or affecting women disproportionately.” Violence to women is devastating social problem, since it prevents women to fully enjoy their human rights and fundamental freedoms, which furthermore influences negatively to the development of the whole society in every state. Normative recognition of women's human rights and especially the right to live free from violence, has been performed in universal international conventions and in resolutions and declarations, as well as in regional conventions and declarations.

The Istanbul Convention (Annex) is the first international treaty specifically tackling violence from a gender perspective. It recognises ‘the structural nature of violence against women’ and ‘that domestic violence affects women disproportionately’, while recognising that men may also be victims of such violence. The Convention aims to tackle violence in a holistic manner by including obligations structured around four main pillars: (1) integrated policies; (2) prevention of all forms of violence; (3) protection of victims from further violence; and (4) prosecution of perpetrators,

If we ask ourselves what would be the final goal of the effective regional legal standards set up by the Istanbul Convention, the answer is for sure: zero tolerance towards

gender-based violence and towards domestic violence. Immediate and long-term health care, adequate counselling, timely police response, access to justice and safe accommodation and shelter, can help women and girls to exit from vicious circle of violence and begin to recover.

Although the Convention was born under the auspices of the Council of Europe, it bears global importance through setting modern legal standards and by its openness for the accession to non-members of the Council of Europe.

Relevant lessons learned are the following:

- For tackling violence against women and girls it is necessary to constantly improve legislative framework;

- For effective fight against sexual violence, it is needed to sharpen prosecution rates;

- For reporting of gender-based violence and domestic violence cases, it is highly recommendable to improve trust in the criminal justice system;

- For comprehensive approach to dismantling violence against women and girls, it is necessary to address intersectionalities and understand how to support most vulnerable groups;

- For prevention purposes and achieving zero tolerance, it is unavoidable to permanently undertake campaigns raising awareness and preventing gender-based violence through education. It is vital to improve identification skills and appropriate responses to the disclosure of intimate partner violence in health sector;

- For raising general human security in a public, and especially safety of women and girls, it is recommendable to strengthen police mandate and multi-sector cooperation of responsible stakeholders.

Despite the magnitude of deaths resulting from gender-based violence to women and the massive scale on which the non-fatal consequences of violence affect women, as well as children and elderly people, there are important gaps in data that undermine violence prevention efforts. According to relevant analysis, fully 60% of countries do not have usable data, globally seen. Promoting gender equity, creating a climate of non-tolerance for violence and starting prevention efforts at a young age are some of the key strategies for preventing all forms of violence against women and girls.

Global binding norms on ending violence to women and girls are still lacking. In the absence of global binding norms, Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence of the Council of Europe (CoE Istanbul Convention) is a regional legally binding instrument, but has global significance due to its comprehensiveness and it is open for accession to non-members of the Council of Europe.

LITERATURA

- African Union, "Protocol to the African Charter on Human And Peoples" Rights on the Rights of Women in Africa," Preamble, https://au.int/sites/default/files/treaties/37077-treaty-0027_-_protocol_to_the_african_charter_on_human_and_peoples_rights_on_the_rights_of_women_in_africa_e.pdf, 25. 08. 2023.
- Álvaro N. V., »Five Models of Legal Science«, *Revus. Journal for Constitutional Theory and Philosophy of Law*, 19/2013.
- Andonović S., Prlja D., "Osnovi prava zaštite podataka o ličnosti", Institut za uporedno pravo, Beograd, 2020.
- Arab Strategy for Combating Violence against Women 2011 – 2020, "Arab Women"’s Right to a Life Free from Violence", Arab Women Organization, prepared by H. A. Ghazaleh, <http://www.arabwomenorg.org/content/publications/vaweng.pdf>, 28. 10. 2023.
- Bassiouni M. C., "International Crimes: "Jus Cogens" and "Obligatio Erga Omnes"", *Law and Contemporary Problems*, 4/1996.
- Beauchamps M., "Olympe de Gouges"’s trial and the affective politics of denaturalization in France", *Citizenship Studies*, 8/2016.
- Belknap D., McCall K. D., "Women battering and police referrals", *Journal of Criminal Justice*, 22/1994.
- Benedek W., Nikolova M., "Razumevanje ljudskih prava", Evropski centar za obuku i istraživanje o ljudskim pravima i demokratiji, Grac, 2003.
- Bergamini E., Combating violence against women and domestic violence – from the Istanbul Convention to the EU framework: the Proposal for an EU Directive, *Freedom, Security & Justice: European Legal Studies*, ISSN 2532-2079, 2023, n. 2, pp. 21-41 DOI:10.26321/E.BERGAMINI.02.2023.03
- Bevacqua and S. v. Bulgaria, 71127/01., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-86875>, 25.12. 2023.
- Buscaglia E., Ratliff W. E., "Law and economics in developing countries", Hoover Press, USA, 2000.
- Capers Bennett, *Against Prosecutors*, 105 *Cornell L. Rev.* 1561, 1587 (2020).
- CEDAW, General Recommendation 19, UN GAOR, 1992, Doc. No. A/47/38.
- Chinkin C., "A Critique of the Public/Private Dimension", *European Journal of International Law*, 10/1999.

- Coicaud J. M., Heiskanen V. (Editors), "Legitimacy of International Organizations", United Nations University Press, 2006.
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A Union of Equality: Gender Equality Strategy 2020-2025, of 5 March 2020, COM(2020) 152 final.
- Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, A more inclusive and protective Europe: extending the list of EU crimes to hate speech and hate crime, of 9 December 2021, COM(2021) 777 final.
- Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Explanatory report, CM (2011)49 add final, 07. 04. 2011.
- Council of Europe, "Make equality in law a reality in fact - Compilation of recommendations of the Committee of Ministers in the field of equality between women and men", Directorate of Communication (F-67075 Strasbourg Cedex), 2011.
- Council of Europe, "Rights and Freedoms in Practice", July 2013.
- Council of Europe, CoE (2021), Second General Report on GREVIO'S Activities covering period from June 2019 to December 2020.
- Čavoški K., Vasić R., «Uvod u pravo», Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Službeni glasnik, Beograd, 2006.
- Davis A. Y., "Women and Capitalism: Dialectics of Oppression and Liberation", In: James, J. and Sharpley-Whiting, D. (editors), The black feminist reader, Oxford, United Kingdom, John Wiley and Sons Ltd., 2000.
- Dearwater S. M. S. at all., "Prevalence of Intimate Partner Abuse in Women Treated at Community Hospital Emergency Departments", *The Journal of American Medical Association*, 5/1998.
- Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, 16 June 1972, Stockholm (A/CONF.48/14/Rev.1).
- Diligenski A., Prlja D., Cerović D., "Pravo zaštite podataka GDPR", Institut za uporedno pravo, Beograd, 2018.
- Dimitrijević V., Paunović M., "Ljudska prava", Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1997.
- Directive 2012/29/EU of the European Parliament and the Council of 25 October 2012 on establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, OJ L 315/57, 14.11.2012, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029>, 12. 12. 2023.
- Directive 2011/99/EU on the European Protection Order (EPO), OJ L 338/2 from 21.12.2011, on <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32011L 0099>, 12. 12. 2023

- Djurdjev D., "Soft law u evropskom komunitarnom pravu", Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 1/2013.
- Dokmanović M., "Žene i ekonomske promene 2000-2005", *Journal for Political Theory and Research on Globalization, Development and Gender Issues*, 2006.
- Draškić M., "Do we need another law on protection against domestic violence?", in Lilić S. Editor, *Perspectives of Implementation of European standards in the Serbian legal system*, Vol. 6, Collected articles, Belgrade, 2016.
- E. And Others v. the United Kingdom, 332218/96.
- English C., "Confronting Gender Inequality", Gender Institute, London, 2018.
- European Parliament, European Parliament Resolution of 5 April 2011 on priorities and outline of a new EU policy framework to fight violence against women (2010/2209(INI)), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2011-0127>, 29. 09. 2023.
- Evander W. H., "A Definition of Law", *Virginia Law Review*, 12/1926.
- Fatma Yildirim v. Austria, 6 August 2007.
- Francisco R., "The Inter-American Human Rights system and Violence against Women," International Human Rights Clinic at Santa Clara Law School, May 2015, <http://law.scu.edu/wp-content/uploads/150602-Santa-Clara-VAWIAHRS-Report-FINAL.pdf>, 12.07. 2023.
- Gajin S., "Ljudska prava : Pravno - sistemski okvir", Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, 2011.
- Galtung J., "Human rights - viewed differently", Frankfurt/Main 1994.
- Gasmi G., "European Legal Standards on Gender Equality – Situation in Serbia", Efficiency of Legal Norms II, Law Faculty Cluj-Napoca, Romania, 2013.
- Gasmi G., "Global significance of European standards of women human rights" protection in domain of gender based and domestic violence", *Fiat Iustitia Review of Juridical Studies*, 1/2019, Faculty of Law, "Dimitrie Cantemir" University – Bucharest, Cluj Napoca.
- Gasmi G., "New European Legal Standards in the area of women human rights", in E.M Fodor. P. Popovici , C. Buzdugan (eds), *Efficiency of Legal Norms I*, Law Faculty, Cluj—Napoca, Romania, 2012.
- Gasmi G., "Principi nediskriminacije i savesnog ispunjavanja obaveza države – Teorijski pogled na Istanbul Konvenciju Saveta Evrope i praksu Evropskog suda za ljudska prava", (Principles of non-discrimination and conscientious fulfillment of the state's obligations - Theoretical view of the Council of Europe Istanbul Convention and the practice of the European Court of Human Rights), *Kultura Polisa*, 1/2016.
- Gasmi G., „Uticaj feminističkih učenja na pravne dokumente – primer Istanbul Konvencije Saveta Evrope” u O pravu i drugim srodnim temama, ured. Cvejić I., Beograd, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, str. 95-118, ISBN 978-86-80484-25-9, COBISS.SR-ID 265235212, 2018.

- Gasmi G., "Tenth Anniversary of the Istanbul Convention of the Council of Europe – Relevant Aspects", *Nauka i društvo*, 1/2021.
- Gasmi G., Nikač Ž., "Sexual and Gender-Based Violence in Serbia: After the Istanbul Convention" In: *Global Problems in Sexual Offenses*, Lexington Books, NY, London, 2022.
- Gasmi G., Prlja D., Jerotić A., "European leading legal principles of combating gender-based violence — Istanbul Convention", in Stevan Lilić (ed), *Perspectives of implementation of European standards in Serbian Legal system*, Law Faculty, University of Belgrade, 2017.
- Gasmi G., "Quo Vadis EU? Relevantni pravni i institucionalni faktori", Institut za uporedno pravo, Beograd, 2016.
- Gherghina v. Romania No. 42219/07, par.83, 9 July 2015.
- Gracia E., "Unreported Cases of Domestic Violence against Women: Towards an Epidemiology of Social Silence, Tolerance, and Inhibition", *Epidemiol Community Health*, 58/2004.
- Grahovac M. M., "Ljudska prava". Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad, 2020.
- Guzman A. T., "The Design of International Agreements", *European Journal of International Law*, 4/2005.
- Hester M., Lilley S. J., "Preventing Violence against Women: Article 12 of the Istanbul Convention", [https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearch Services/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046e1f0](https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046e1f0); 22. 01. 2024.
- <http://www.eige.europa.eu>, 22. 11. 2023.
- <http://www.oas.org/en/mesecvi/about.asp>, 14. 01. 2023.
- <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/Recommendations.aspx>, 11. 07. 2023.
- <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPCEDAW.aspx>, 09. 06. 2023.
- <http://www.unfpa.org/about-us>, 15. 05. 2023.
- <http://www.unwomen.org/en/about-us>, 28. 09. 2023.
- <http://www.who.int>, 30. 09. 2023.
- https://www.osce.org/files/f/documents/7/5/419756_1.pdf, 09. 02. 2023.
- <https://cdn.atria.nl/eazines/web/Globalizacija.com/2006/November.pdf>, 15. 03. 2023.
- <https://everywoman.org/>, 24 01. 2024.
- <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/natural+law>, 29. 02. 2023.
- https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2612, 26. 11. 2023.
- <https://unece.org/statistics/news/why-we-must-urgently-close-data-gap-end-violence-against-women>, 24. 11. 2023.
- <https://unstats.un.org/sdgs/report/2022/Goal-05/>, 05. 02. 2023.

- <https://vawnet.org/material/inter-american-convention-prevention-punishment-and-eradication-violence-against-women>, 29. 09. 2023.
- <https://www.coe.int/en/web/human-rights-convention/the-convention-in-1950>, 04.03.2023.
- <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/grevio-publishes-its-general-recommendation-no-1>, 28. 11. 2023.
- https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf, 25. 01. 2024.
- https://www.echr.coe.int/Documents/Court_in_brief_ENG.pdf, 30. 01. 2024.
- https://www.law.cornell.edu/wex/positive_law, 26. 02. 2023.
- <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights>, 28. 03. 2023.
- <https://www.ohchr.org/en/statements/2022/03/using-international-and-regional-legal-framework-stop-all-forms-violence-against>, 06. 11. 2023.
- <https://www.ohchr.org/en/statements/2022/03/using-international-and-regional-legal-framework-stop-all-forms-violence-against>, 26. 07. 2023.
- <https://www.publicpolicyexchange.co.uk/?ss=em&tg=1b>; Public Policy Exchange Ltd Registered in England & Wales, № 7350384, Registered Office: 253 Grays Inn Road, London, WC1X 8QT, “Domestic Violence: Building on the Domestic Abuse Act to Better Protect and Support Victims and Survivors”, Webinar, 20. 10. 2022.
- <https://www.refworld.org/docid/52d927444.html>, 22. 11. 2023.
- <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/whatis.htm>, 11. 07. 2023.
- <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm#article1>; 26. 05. 2023.
- <https://www.undp.org/africa/press-releases/implementation-maputo-protocol-boosted-training-situation-rights-women-and-girls-africa> ?, 30. 09. 2023.
- <https://www.unfpa.org/female-genital-mutilation>, 29. 09. 2023.
- https://www.unwomen.org/en/news-stories/in-focus/2022/10/in-focus-women-peace-and-security?gclid=CjwKCAiAheacBhB8EiwAItVO2-ibNHlyDEZ7wWp962YxFZOri0HR1aTgLBPiEed7HVIh3sb2VMwf_xoCyouQAvD_BwE, 18. 09. 2023.
- <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2020/A-75-274-SG-report-EVAWG-Infographic-and-recommendations-en.pdf>, 15. 05. 2023.
- IACHR Series C No. 4/1988, para. 188.
- Ignjatovic T., “Violence against women in intimate partnership relations: Model of Coordinated Community Response”, RZC, Belgrade, 2011.
- International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, “Women, Business and Law”, 2020, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32639/9781464815324.pdf>, 20 01. 2024.
- Ivaylova C. B., “Legal Security as a Principle in Law-making”, *Globalization, the State and the Individual*, 2/2017.

- K. Bergbohm K., "Jurisprudence and the Philosophy of Law", 1892.
- K.A. and A.D. v. Belgium, 42758/98 and 45558/99, 2005.
- Kelsen H., "The Pure Theory of Law", Faculty of Law, University of Belgrade, 2007.
- Kramer S. N., "The Sumerians: their history, culture, and character", Chicago: University of Chicago Press, 1963.
- Krivenko E. Y., The Role and Impact of Soft Law on the Emergence of a Prohibition of Violence against Women within the Context of CEDAW, in S. Lagoutte, T. Gammeltoft-Hansen, J. Cerone (eds.), "Tracing the Roles of Soft Law in Human Rights", Oxford, 2016.
- Kühnhardt L., "Ljudska prava, zaštita manjina i nacionalna država u KSZE procesu", Iz politike i novije istorije, 47/1994.
- L.C.B. v. the United Kingdom, 1998-III.
- Lewis R., at. all., "Protection, Prevention, Rehabilitation or Justice ? Women's Use of the Law to Challenge Domestic Violence", *International Review of Victimology*, 7/2000.
- Lipson C., "Why are some international agreements informal ?", *International Law and International Relations* (eds. B. A. Simmons, Richard H. Steinberg), Cambridge University Press 2006.
- Litke R., "Violence & Power" *International Social Science Journal*, 132/1992.
- Manjoo R., "Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences," 29th session HRC, A/HRC/29/27, Advanced Edited Version, 10 June 2015, paragraph 16. <https://www.refworld.org/docid/5583f5234.html>, 27. 09. 2023.
- Maškin N. A., "Istorija starog Rima (The history of ancient Rome)", Beograd, Naučna knjiga, 1987.
- Mitrović D., "O pravu: Izabrani eseji", Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Dosije Studio, Beograd, 2017.
- Morris C., "Law: the art of justice", Beaux Arts Editions, 1992; Berger, Adolf, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, American Philosophical Society.
- Ms A.T. v. Hungary, 26 January 2005, A 60/38 (Part I).
- Mršević Z., „Nasilje i mi – ka društvu bez nasilja“, Institut društvenih nauka, Beograd, 2014.
- Nelles J., Executive Secretary to the Istanbul Convention at the Belgrade CoE Conference "The Istanbul Convention: 10 Years On !" held on 07th May 2021.
- Nikolić Dj., "Obligaciono pravo, Priručnik za polaganje pravosudnog ispita", Beograd: Projuris, 2017, ISBN 86-86105-13-0.
- OSCE, "Welfare and Safety of Women", 2019.
- Osman v. the United Kingdom, 23452/94, 1998-III, no. 95.
- Padurariu I., Coman V., Domestic Violence and Family Relationships. A Few Legal, Social and Psychological Considerations, *Lex et Scientia International Journal*, No. XXX, VOL. 2/2023.

- Paunović M., Krivokapić B., Krstić I., “Međunarodna ljudska prava”, Univerzitet u Beogradu Pravni fakultet, Beograd, 2021.
- Perović S., “Besede sa Kopaonika”, Beograd, 2018.
- Peters A., Pagotto I., “Soft Law as a New Mode of Governance: A Legal Perspective”, NEWGOV: New Modes of Governance, Ref. No. 04/D11, University of Basel, 2006.
- Picchi M., Violence against Women and Domestic Violence: The European Commission’s Directive Proposal, *Athens Journal of Law - Volume 8, Issue 4, October 2022 – Pages 395-408*.
- Piris J.C., „The Lisbon Treaty – A Legal and Political Analysis“, Cambridge University Press, 2010.
- Preamble to the Declaration on the Elimination of Violence against Women (A/RES/48/104), <https://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>, 23. 10. 2023.
- Prlja D., Gasmi G., Korać V., “Ljudska prava i veštačka inteligencija”, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2022.
- Radbruch G., “Philosophy of Law”, 1950.
- Rahime E., “Effective criminal investigations for women victims of domestic violence: The approach of the ECtHR”, 2021, 86 *Women’s Studies International Forum* 1.
- Ramsey Carolyn, Against Domestic Violence: Public and Private Prosecution of Batterers, University of Colorado Law School, Colorado Law Scholarly Commons, California Law Review online Symposium, Vol. 13:45, 2022, <https://scholar.law.colorado.edu/faculty-articles>, 23. 11. 2023.
- Regulation (EU) no. 606/2013 on mutual recognition of protection measures in civil matters, OJ L 181/4 from 29.06.2013, on <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0606>, 12. 12. 2023.
- Reinhard B., “Professional dictionary of politics”, Kröner, Stuttgart 1986.
- Rodley N. S., “The Role and Impact of Treaty Bodies” in Dinah Shelton (ed.), *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, Oxford University Press, 2013, about the UN human rights treaty bodies.
- Rubenstein H. et al, “Time for a Change, the Need for a Binding International Treaty on Violence Against Women”, *Global Rights for Women*, 4, <https://globalrightsforwomen.org/treaty-paper-final-112618-1/>, 07. 09. 2023.
- Salampessy M. A. S., Rizky L., Achdyana I., “The Effectiveness of The Convention on the Rights of the Child (CRC) Regime by UNICEF in Encouraging the Implementation of Child Protection in Southeast Asian Countries”, *Journal of Advance in Social Sciences and Policy*, 1/2022.
- Sarac E., Cinar M., “Main features of the Inter – American Convention on violence against women”, *Universita degli studi Firenze*, 4/2021.

- Scotto D. C. G., "Defining "Gender" Across Europe: A Linguistic Analysis of the Definition, Translation, and Interpretation of the Word "Gender" from the Beijing Declaration to the Istanbul Convention", <https://doi.org/10.1007/s11196-022-09944-z>, *International Journal for the Semiotics of Law*, 11/2022.
- Shaffer G., Pollack M. A., "Hard and Soft Law, Interdisciplinary Perspectives on International Law and International Relations", *The State of the Art* (eds. Jeffrey D. Lunoff, M. A. Pollack), Cambridge University Press 2013.
- Simeunović-Patić B., Jovanović S., „Žene žrtve ubistva u partnerskom odnosu“, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2013.
- Skjærseth J. B., Stokke O. S., Wettestad J., "Soft Law, Hard Law, and Effective Implementation of International Environmental Norms", *Global Environmental Politics* 3/2006.
- Službeni list EU 2016/C 202/01, 7.6. 2016, Pročišćene verzije Ugovora o EU i Ugovora o funkcioniranju EU.
- Snyder F., "Soft Law and Institutional Practice in the European Community", *The Construction of Europe* (ed. S. Martin), Kluwer Academic Publishers, 1993.
- Somló F., "Basic Legal Science", 1927.
- Spieler P., "The Maria da Penha Case and the InterAmerican Commission on Human Rights: Contributions to the Debate on Domestic Violence Against Women in Brazil," *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 1/2011, <http://www.repository.law.indiana.edu/ijgls/vol18/iss1/>, 27. 11. 2023.
- Stojčević D., "Rimsko privatno pravo (Roman Private Law)", Beograd: Savremena administracija, 1985.
- The Brussels Declaration of March 2015 from the Conference at high level: "Implementation of the European Convention on human rights, our common responsibility", 27 March 2015, http://www.echr.coe.int/Documents/BrusselsDeclaration_ENG.pdf, 23. 10. 2023.
- The World's Women 2010, Trends and Statistics, United Nations, New York, 2010, Department of Economic and Social Affairs.
- Turković K., "Strengthening partnership in the effective implementation of the European Convention on Human Rights", in: *Effective implementation of national remedies in proceedings before domestic judicial authorities in the Balkans and the subsidiary role of the European Court of Human Rights*, Council of Europe, 2017.
- U.S. Department of Justice, "Nonfatal Domestic Violence, 2003–2012", U.S. Department of Justice, 2014.
- Uhde Z., "From Women's Struggles to Distorted Emancipation", *International Feminist Journal of Politics*, 3/2016.
- UN Declaration on the Elimination of Violence against Women (A/RES/48/104).
- UN Economic Commission for Europe, ECE/AC.28/2019/6, Geneva/Item 4 of the provisional agenda: Key trends on gender equality across the ECE region, 29 and 30. 10. 2019.

- UN GA, Report of the International Law Commission, Sixty-eighth session (2 May-10 June and 4 July-12 August 2016), General Assembly Official Records Seventy-first session Supplement No. 10 (A/71/10), Chapter V: Identification of customary international law, sect. C, conclusion 13, 2016.
- UN Handbook for legislation on violence against women, 2010, <http://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/handbook/Handbook%20for%20legislation%20on%20violence%20against%20women.pdf>, 11. 10. 2023.
- UN Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2020 [on the report of the Third Committee (A/75/471, para. 80)] 75/161, Intensification of efforts to prevent and eliminate all forms of violence against women and girls, A/RES/75/161.
- UN Resolution No 48/104.
- UN Resolution on intensification of efforts to prevent and eliminate all forms of violence against women and girls, A/RES/75/161.
- UN Women “Progress of the World’s Women 2011 – 12, In Pursuit of Justice”, 2012.
- UN Women (2020). Impact of COVID-19 on violence against women and girls and service provision: UN Women rapid assessment and findings, <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/05/impact-of-covid-19-on-violence-against-women-and-girls-and-service-provision>, 05. 01.2024.
- UN Women, The Beijing Declaration and Platform for Action - Beijing+5 Political Declaration and Outcome, 2014.
- UN, “World’s Women 2015 Trends and Statistics”, Department of Economic and Social Affairs, ST/ESA/STAT/SER.K/20, 2015.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs, “The World’s Women 2010 : Trends and Statistics”, United Nations, New York, 2010.
- UN Economic and Social Commission for Western Asia (ESCWA), „Women: Arab Horizon 2030“, E/ESCWA/ECW/2017.
- UN Women, “Measuring the Shadow Pandemic: Violence against Women during COVID-19”, 2021.
- UN Women, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women>, 19 01. 2024.
- Varvaro F, “Treatment of the battered woman: effective response of the emergency department”, *Am Coll Emerg Physicians*.11/1989.
- Vasić R., Jovanović M., Dajović G., “Uvod u pravo” , Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2015.
- Vienna Convention on on the Law of Treaties (1969, entered into force in 1980, United Nations, Treaty Series, vol. 1155.
- Vienna Declaration and Programme of Action: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action>, 05. 02. 2024.

Viljoen F., “An Introduction to the Protocol to the African Charter on Human and Peoples’ Rights on the Rights of Women in Africa,” *Washington & Lee Journal of Civil Rights and Social Justice*, 22/2009, <https://scholarlycommons.law.wlu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1291&context=crsj>, 17. 07. 2023.

Wehberg H., “Pacta Sunt Servanda”, *The American Journal of International Law*, 4/1959.